ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

วินยปิฏเก

มหาวคฺค-อฏฺฐกถา

๑. มหาขนฺธกํ

โพธิกถา

อุภินฺนํ ปาติโมกฺขานํ, สงฺคีติสมนนฺตรํ;
สงฺคายึสุ มหาเถรา, ขนฺธกํ ขนฺธโกวิทาฯ

ยํ ตสฺส ทานิ สมฺปตฺโต, ยสฺมา สํวณฺณนากฺกโม;
ตสฺมา โหติ อยํ ตสฺส, อนุตฺตานตฺถวณฺณนาฯ

ปทภาชนิเย อตฺถา, เยหิ เยสํ ปกาสิตา;
เต เจ ปุน วเทยฺยาม, ปริโยสานํ กทา ภเวฯ

อุตฺตานา เจว เย อตฺถา, เตสํ สํวณฺณนาย กึ;
อธิปฺปายานุสนฺธีหิ, พฺยญฺชเนน จ เย ปนฯ

อนุตฺตานา น เต ยสฺมา, สกฺกา ญาตุํ อวณฺณิตา;
เตสํเยว อยํ ตสฺมา, โหติ สํวณฺณนานโยติฯ

๑. **เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา อุรุเวลายํ วิหรติ นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร โพธิรุกฺขมูเล ปฐมาภิสมฺพุทฺโธ**ติ เอตฺถ กิญฺจาปิ ‘‘เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา เวรญฺชาย’’นฺติอาทีสุ วิย กรณวจเน วิเสสการณํ นตฺถิ, วินยํ ปตฺวา ปน กรณวจเนเนว อยมภิลาโป อาโรปิโตติ อาทิโต ปฏฺฐาย อารุฬฺหาภิลาปวเสเนเวตํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ เอส นโย อเญฺญสุปิ อิโต ปเรสุ เอวรูเปสุฯ

กึ ปเนตสฺส วจเน ปโยชนนฺติ? ปพฺพชฺชาทีนํ วินยกมฺมานํ อาทิโต ปฏฺฐาย นิทานทสฺสนํฯ ยา หิ ภควตา ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อิเมหิ ตีหิ สรณคมเนหิ ปพฺพชฺชํ อุปสมฺปท’’นฺติ (มหาว. ๓๔) เอวํ ปพฺพชฺชา เจว อุปสมฺปทา จ อนุญฺญาตา, ยานิ จ ราชคหาทีสุ อุปชฺฌายอุปชฺฌายวตฺตอาจริยอาจริยวตฺตาทีนิ อนุญฺญาตานิ, ตานิ อภิสโมฺพธึ ปตฺวา สตฺตสตฺตาหํ โพธิมเณฺฑ วีตินาเมตฺวา พาราณสึ ธมฺมจกฺกํ ปวเตฺตตฺวา อิมินา อนุกฺกเมน อิทญฺจิทญฺจ ฐานํ ปตฺวา อิมสฺมิญฺจ อิมสฺมิญฺจ วตฺถุสฺมึ ปญฺญตฺตานีติ เอวเมเตสํ ปพฺพชฺชาทีนํ วินยกมฺมานํ อาทิโต ปฏฺฐาย นิทานทสฺสนํ เอตสฺส วจเน ปโยชนนฺติ เวทิตพฺพํฯ

ตตฺถ **อุรุเวลาย**นฺติ มหาเวลายํ; มหเนฺต วาลิกราสิมฺหีติ อโตฺถฯ อถ วา **‘‘อุรู’’**ติ วาลิกา วุจฺจติ; **‘‘เวลา’’**ติ มริยาทา; เวลาติกฺกมนเหตุ อาหฏา อุรุ อุรุเวลาติ เอวเมฺปตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ อตีเต กิร อนุปฺปเนฺน พุเทฺธ ทสสหสฺสกุลปุตฺตา ตาปสปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา ตสฺมึ ปเท

เส วิหรนฺตา เอกทิวสํ สนฺนิปติตฺวา กติกวตฺตํ อกํสุ – ‘‘กายกมฺมวจีกมฺมานิ นาม ปเรสมฺปิ ปากฏานิ โหนฺติ, มโนกมฺมํ ปน อปากฏํ; ตสฺมา โย กามวิตกฺกํ วา พฺยาปาทวิตกฺกํ วา วิหึสาวิตกฺกํ วา วิตเกฺกติ, ตสฺส อโญฺญ โจทโก นาม นตฺถิ, โส อตฺตนาว อตฺตานํ โจเทตฺวา ปตฺตปุเฏน วาลิกํ อาหริตฺวา อิมสฺมิํ ฐาเน อากิรตุ, อิทมสฺส ทณฺฑกมฺม’’นฺติฯ ตโต ปฏฺฐาย โย ตาทิสํ วิตกฺกํ วิตเกฺกติ, โส ตตฺถ ปตฺตปุเฏน วาลิกํ อากิรติฯ เอวํ ตตฺถ อนุกฺกเมน มหาวาลิกราสิ ชาโต, ตโต นํ ปจฺฉิมา ชนตา ปริกฺขิปิตฺวา เจติยฏฺฐานมกาสิฯ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ – ‘‘อุรุเวลายนฺติ มหาเวลายํ; มหเนฺต วาลิกราสิมฺหีติ อโตฺถ’’ติฯ ตเมว สนฺธาย วุตฺตํ – ‘‘อถ วา อุรูติ วาลิกา วุจฺจติ; เวลาติ มริยาทา; เวลาติกฺกมนเหตุ อาหฏา อุรุ อุรุเวลาติ เอวเมฺปตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ’’ติฯ

โพธิรุกฺขมูเลติ โพธิ วุจฺจติ จตูสุ มเคฺคสุ ญาณํ; ตํ โพธิํ ภควา เอตฺถ ปโตฺตติ รุโกฺขปิ ‘‘โพธิรุโกฺข’’เตฺวว นามํ ลภิ, ตสฺส โพธิรุกฺขสฺส มูเล โพธิรุกฺขมูเลฯ **ปฐมาภิสมฺพุโทฺธ**ติ ปฐมํ อภิสมฺพุโทฺธ; อภิสมฺพุโทฺธ หุตฺวา สพฺพปฐมํเยวาติ อโตฺถฯ **เอกปลฺลเงฺกนา**ติ สกิมฺปิ อนุฏฺฐหิตฺวา ยถาอาภุชิเตน เอเกเนว ปลฺลเงฺกนฯ **วิมุตฺติสุขปฏิสํเวที**ติ วิมุตฺติสุขํ ผลสมาปตฺติสุขํ ปฏิสํเวทยมาโนฯ

ปฏิจฺจสมุปฺปาทนฺติ ปจฺจยาการํฯ ปจฺจยากาโร หิ อญฺญมญฺญํ ปฏิจฺจ สหิเต ธเมฺม อุปฺปาเทตีติ ‘‘ปฏิจฺจสมุปฺปาโท’’ติ วุจฺจติฯ อยเมตฺถ สเงฺขโปฯ วิตฺถาโร ปน สพฺพาการสมฺปนฺนํ วินิจฺฉยํ อิจฺฉเนฺตน วิสุทฺธิมคฺคโต คเหตโพฺพฯ **อนุโลมปฏิโลม**นฺติ อนุโลมญฺจ ปฏิโลมญฺจฯ ตตฺถ ‘‘อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา’’ติอาทินา นเยน วุโตฺต อวิชฺชาทิโก ปจฺจยากาโร อตฺตนา กตฺตพฺพกิจฺจกรณโต ‘‘อนุโลโม’’ติ วุจฺจติฯ ‘‘อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ’’ติอาทินา นเยน วุโตฺต เสฺวว อนุปฺปาทนิโรเธน นิรุชฺฌมาโน ตํ กิจฺจํ น กโรตีติ ตสฺส อกรณโต ‘‘ปฏิโลโม’’ติ วุจฺจติฯ ปุริมนเยน วา วุโตฺต ปวตฺติยา อนุโลโม, อิตโร ตสฺสา ปฏิโลโมติ เอวเมฺปตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ อาทิโต ปน ปฏฺฐาย ยาว อนฺตํ, อนฺตโต จ ปฏฺฐาย ยาว อาทิํ ปาเปตฺวา อวุตฺตตฺตา อิโต อเญฺญนเตฺถน อนุโลมปฏิโลมตา น ยุชฺชติฯ

มนสากาสีติ มนสิ อกาสิฯ ตตฺถ ยถา อนุโลมํ มนสิ อกาสิ, อิทํ ตาว ทเสฺสตุํ **‘‘อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา’’**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ อวิชฺชา จ สา ปจฺจโย จาติ อวิชฺชาปจฺจโยฯ ตสฺมา **อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สมฺภวนฺตี**ติ อิมินา นเยน สพฺพปเทสุ อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ อยเมตฺถ สเงฺขโปฯ วิตฺถาโร ปน สพฺพาการสมฺปนฺนํ วินิจฺฉยํ อิจฺฉเนฺตน วิสุทฺธิมคฺคโตว คเหตโพฺพฯ

ยถา ปน ปฏิโลมํ มนสิ อกาสิ, อิทํ ทเสฺสตุํ **อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ**ติอาทิ วุตฺตํฯ ตตฺถ **อวิชฺชาย เตฺววา**ติ อวิชฺชาย ตุ เอวฯ **อเสสวิราคนิโรธา**ติ วิราคสงฺขาเตน มเคฺคน อเสสนิโรธา ฯ **สงฺขารนิโรโธ**ติ สงฺขารานํ อนุปฺปาทนิโรโธ โหติฯ เอวํ นิรุทฺธานํ ปน สงฺขารานํ นิโรธา วิญฺญาณํ นิรุทฺธํ, วิญฺญาณาทีนญฺจ นิโรธา นามรูปาทีนิ นิรุทฺธานิเยว โหนฺตีติ ทเสฺสตุํ **สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ**ติอาทีนิ วตฺวา **เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี**ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ **เกวลสฺสา**ติ สกลสฺส; สุทฺธสฺส วา สตฺตวิรหิตสฺสาติ อโตฺถฯ **ทุกฺขกฺขนฺธสฺสา**ติ ทุกฺขราสิสฺสฯ **นิโรโธ โหตี**ติ อนุปฺปาโท โหติฯ

เอตมตฺถํ วิทิตฺวาติ ยฺวายํ ‘‘อวิชฺชาทิวเสน สงฺขาราทิกสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย จ อวิชฺชานิโรธาทิวเสน จ นิโรโธ โหตี’’ติ วุโตฺต, สพฺพากาเรน เอตมตฺถํ วิทิตฺวาฯ **ตายํ เวลาย**นฺติ ตายํ ตสฺส อตฺถสฺส วิทิตเวลายํฯ **อิมํ อุทานํ อุทาเนสี**ติ อิมํ ตสฺมิํ วิทิเต อเตฺถ เหตุโน

จ เหตุสมฺปฺปนฺนธมฺมสฺส จ ปชานนาย อานุภาวทีปกํ **“ยทา หเว ปาตุภวนฺตี”**ติอาทิกํ โสมนสฺสยุตฺตญาณสมุฏฺฐานํ อุทานํ อุทาเนสิ, อตฺตมนวาจํ นิจฺฉาเรสีติ วุตฺตํ โหติฯ

ตสฺสโตฺถ – **ยทา หเว**ติ ยสฺมึ ภเว กาเลฯ **ปาตุภวนฺตี**ติ อุปฺปชฺชนฺติฯ **ธมฺมา**ติ อนุโลมปจฺจยาการปฏิเวธสาธกา โพธิปกฺขิยธมฺมาฯ อถ วา **ปาตุภวนฺตี**ติ ปกาสนฺติ; อภิสมยวเสน พฺยตฺตา ปากฏา โหนฺติฯ **ธมฺมา**ติ จตุอริยสจฺจธมฺมาฯ อาตาโป วุจฺจติ กิเลสสนฺตาปนเฏฺฐน วีริยํ; **อาตาปิโน**ติ สมฺมปฺปธานวีริยวโตฯ **ฌายโต**ติ อารมฺมณูปนิชฺฌานลกฺขเณน จ ลกฺขณูปนิชฺฌานลกฺขเณน จ ฌาเนน ฌายนฺตสฺสฯ **พฺราหฺมณสฺสา**ติ พาหิตปาปสฺส ขีณาสวสฺสฯ **อถสฺส กงฺขา วปยนฺตี**ติ อถสฺส เอวํ ปาตุภูตธมฺมสฺส กงฺขา วปยนฺติฯ **สพฺพา**ติ ยา เอตา ‘‘โก นุ โข ภเนฺต ผุสตีติ; โน กโลฺล ปโญฺหติ ภควา อโวจา’’ติอาทินา, ตถา ‘‘กตมํ นุ โข ภเนฺต ชรามรณํ; กสฺส จ ปนิทํ ชรามรณนฺติ ; โน กโลฺล ปโญฺหติ ภควา อโวจา’’ติอาทินา จ นเยน ปจฺจยากาเร กงฺขา วุตฺตา, ยา จ ปจฺจยาการเสฺสว อปฺปฏิวิทฺธตฺตา ‘‘อโหสึ นุ โข อหํ อตีตมทฺธาน’’นฺติอาทิกา โสฬส กงฺขา อาคตา, ตา สพฺพา วปยนฺติ อปคจฺฉนฺติ นิรุชฺฌนฺติฯ กสฺมา? **ยโต ปชานาติ สเหตุธมฺม**นฺติ ยสฺมา อวิชฺชาทิเกน เหตุนา สเหตุกํ อิมํ สงฺขาราทึ เกวลํ ทุกฺขกฺขนฺธธมฺมํ ปชานาติ อญฺญาติ ปฏิวิชฺฌตีติฯ

๒. ทุติยวาเร – **อิมํ อุทานํ อุทาเนสี**ติ อิมํ ตสฺมึ วิทิเต อเตฺถ ‘‘อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ’’ติ เอวํ ปกาสิตสฺส นิพฺพานสงฺขาตสฺส ปจฺจยกฺขยสฺส อวโพธานุภาวทีปกํ วุตฺตปฺปการํ อุทานํ อุทาเนสีติ อโตฺถฯ ตตฺรายํ สเงฺขปโตฺถ – ยสฺมา ปจฺจยานํ ขยสงฺขาตํ นิพฺพานํ อเวทิ อญฺญาสิ ปฏิวิชฺฌิ, ตสฺมา ยทาสฺส อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส วุตฺตปฺปการา ธมฺมา ปาตุภวนฺติ, อถสฺส ยา นิพฺพานสฺส อวิทิตตฺตา อุปฺปเชฺชยฺยุํ, ตา สพฺพาปิ กงฺขา วปยนฺตีติฯ

๓. ตติยวาเร – **อิมํ อุทานํ อุทาเนสี**ติ อิมํ เยน มเคฺคน โส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทยนิโรธสงฺขาโต อโตฺถ กิจฺจวเสน จ อารมฺมณกิริยาย จ วิทิโต, ตสฺส อริยมคฺคสฺส อานุภาวทีปกํ วุตฺตปฺปการํ อุทานํ อุทาเนสีติ อโตฺถฯ ตตฺราปายํ สเงฺขปโตฺถ – **ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส,** ตทา โส พฺราหฺมโณ เตหิ วา อุปฺปเนฺนหิ โพธิปกฺขิยธเมฺมหิ, ยสฺส วา อริยมคฺคสฺส จตุสจฺจธมฺมา ปาตุภูตา, เตน อริยมเคฺคน **วิธูปยํ ติฏฺฐติ มารเสนํ** ‘‘กามา เต ปฐมา เสนา’’ติอาทินา นเยน วุตฺตปฺปการํ มารเสนํ วิธูปยโนฺต วิธเมโนฺต วิทฺธํเสโนฺต ติฏฺฐติฯ กถํ? **สูริโยว โอภาสยมนฺตลิกฺขํ,** ยถา สูริโย อพฺภุคฺคโต อตฺตโน ปภาย อนฺตลิกฺขํ โอภาเสโนฺตว อนฺธการํ วิธเมโนฺต ติฏฺฐติ, เอวํ โสปิ พฺราหฺมโณ เตหิ ธเมฺมหิ เตน วา มเคฺคน สจฺจานิ ปฏิวิชฺฌโนฺตว มารเสนํ วิธูปยโนฺต ติฏฺฐตีติฯ

เอวเมตฺถ ปฐมํ อุทานํ ปจฺจยาการปจฺจเวกฺขณวเสน, ทุติยํ นิพฺพานปจฺจเวกฺขณวเสน , ตติยํ มคฺคปจฺจเวกฺขณวเสน อุปฺปนฺนนฺติ เวทิตพฺพํฯ อุทาเน ปน ‘‘รตฺติยา ปฐมํ ยามํ ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ อนุโลมํ, ทุติยํ ยามํ ปฏิโลมํ, ตติยํ ยามํ อนุโลมปฏิโลม’’นฺติ วุตฺตํ; ตํ สตฺตาหสฺส อจฺจเยน ‘‘เสฺว อาสนา วุฏฺฐหิสฺสามี’’ติ รตฺตึ อุปฺปาทิตมนสิการํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ตทา หิ ภควา ยสฺส ปจฺจยาการปชานนสฺส จ ปจฺจยกฺขยาธิคมสฺส จ อานุภาวทีปิกา ปุริมา เทฺว อุทานคาถา, ตสฺส วเสน เอเกกเมว โกฏฺฐาสํ ปฐมยามญฺจ มชฺฌิมยามญฺจ มนสากาสิ, อิธ ปน ปาฏิปทรตฺติยา เอวํ มนสากาสิฯ ภควา หิ วิสาขปุณฺณมาย รตฺติยา ปฐมยาเม ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสริ, มชฺฌิมยาเม ทิพฺพจกฺขุํ วิโสเธสิ, ปจฺฉิมยาเม ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ อนุโลมปฏิโลมํ มนสิกตฺวา ‘‘อิทานิ อรุโณ อุคฺคมิสฺสตี’’ติ สพฺพญฺญุตํ ปาปุณิฯ สพฺพญฺญุตปฺปตฺติสมนนฺตรเมว จ

อรุโณ อุคฺคจฺฉิฯ ตโต ตํ ทิวสํ เตเนว ปลฺลเงฺกน วีตินาเมตฺวา สมฺปตฺตาย ปาฏิปทรตฺติยา ตีสุ ยาเมสุ เอวํ มนสิ กตฺวา อิมานิ อุทานานิ อุทาเนสิฯ อิติ ปาฏิปทรตฺติยา เอวํ มนสิ กตฺวา ตํ ‘‘โพธิรุกฺขมูเล สตฺตาหํ เอกปลฺลเงฺกน นิสีทิ’’ติ เอวํ วุตฺตสตฺตาหํ ตเตฺถว วีตินาเมสิฯ

โพธิกถา นิฏฺฐิตาฯ

อชปาลกถา

๔. อถ โข ภควา สตฺตาหสฺส อจฺจเยน ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐหิตฺวา โพธิรุกฺขมูลา เยน อชปาลนิโคฺรโธ เตนุปสงฺกมีติ เอตฺถ น ภควา ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐหิตฺวา อนนฺตรเมว โพธิรุกฺขมูลา เยน อชปาลนิโคฺรโธ เตนุปสงฺกมิฯ ยถา ปน ‘‘ภุตฺวา สยตี’’ติ วุเตฺต น ‘‘หเตฺถ อโธวิตฺวา มุขํ อวิกฺขาเลตฺวา สยนสมีปํ อคนฺตฺวา อญฺญํ กิญฺจิ อาลาปสลฺลาปํ อกตฺวา สยติ’’เจฺจว วุตฺตํ โหติ, โภชนโต ปน ปจฺฉา สยติ, น นสยตีติ อิทเมวเตฺถ ทีปิตํ โหติฯ เอว มิธาปิ ‘‘น ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐหิตฺวา อนนฺตรเมว ปกฺกามี’’ติ วุตฺตํ โหติ, วุฏฺฐานโต จ ปน ปจฺฉา ปกฺกามิ, น นปกฺกามีติ อิทเมเวตฺถ ทีปิตํ โหติฯ

อนนฺตรํ ปน อปกฺกมิตฺวา ภควา กึ อกาสีติ? อปรานิปิ ตีณิ สตฺตาหานิ โพธิสมีเปเยว วีตินาเมสิฯ ตตฺรายํ อนุปุพฺพิกถา – ภควติ กิร พุทฺธตฺตํ ปตฺวา สตฺตาหํ เอกปลฺลเงฺกน นิสิเนฺน ‘‘น ภควา วุฏฺฐาติ; กึ นุ โข อเญฺญปิ พุทฺธตฺตกรา ธมฺมา อตฺถี’’ติ เอกจฺจานํ เทวตานํ กงฺขา อุทปาทิฯ อถ ภควา อฏฺฐเม ทิวเส สมาปตฺติโต วุฏฺฐาย เทวตานํ กงฺขํ ญตฺวา กงฺขาวิธมนตฺถํ อากาเส อุปฺปติตฺวา ยมกปาฏิหาริยํ ทเสฺสตฺวา ตาสํ กงฺขํ วิธมิตฺวา ปลฺลงฺกโต อีสกํ ปาจีนนิสฺสิเต อุตฺตรทิสาภาเค ฐตฺวา จตฺตาริ อสเงฺขยฺยยานิ กปฺปสตสหสฺสญฺจ อุปจิตานํ ปารมีนํ พลาธิคมนฏฺฐานํ ปลฺลงฺกํ โพธิรุกฺขญฺจ อนิมิเสหิ อกฺขีหิ โอโลกยมาโน สตฺตาหํ วีตินาเมสิ, ตํ ฐานํ **อนิมิสเจติยํ** นาม ชาตํฯ อถ ปลฺลงฺกสฺส จ ฐิตฏฺฐานสฺส จ อนฺตรา ปุรตฺถิมโต จ ปจฺฉิมโต จ อายเต รตนจงฺกเม จงฺกมโนฺต สตฺตาหํ วีตินาเมสิ, ตํ ฐานํ **รตนจงฺกมเจติยํ** นาม ชาตํฯ ตโต ปจฺฉิมทิสาภาเค เทวตา รตนฆรํ มาปยึสุฯ ตตฺถ ปลฺลเงฺกน นิสีทิตฺวา อภิธมฺมปิฏกํ วิเสสโต เจตฺถ อนนฺตนยํ สมนฺตปฏฺฐานํ วิจินโนฺต สตฺตาหํ วีตินาเมสิ, ตํ ฐานํ **รตนฆรเจติยํ** นาม ชาตํฯ

เอวํ โพธิสมีเปเยว จตฺตาริ สตฺตาหานิ วีตินาเมตฺวา ปญฺจเม สตฺตาเห โพธิรุกฺขมูลา เยน อชปาลนิโคฺรโธ เตนุปสงฺกมิฯ ตสฺส กิร นิโคฺรธสฺส ฉายาย อชปาลกา คนฺตฺวา นิสีทนฺติ; เตนสฺส อชปาลนิโคฺรโธเตฺวว นามํ อุทปาทิฯ **สตฺตาหํ วิมุตฺติสุขปฏิสํเวที**ติ ตตฺราปิ ธมฺมํ วิจินโนฺตเยว วิมุตฺติสุขํ ปฏิสํเวเทโนฺต นิสีทิฯ โพธิโต ปุรตฺถิมทิสาภาเค เอส รุโกฺข โหติฯ เอวํ นิสิเนฺน จ ปเนตฺถ ภควติ เอโก พฺราหฺมโณ คนฺตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉิฯ เตน วุตฺตํ **‘‘อถ โข อญฺญตโร’’**ติอาทิฯ ตตฺถ **หุํหุงฺกชาติโก**ติ โส กิร ทิฏฺฐมงฺคลิโก นาม , มานวเสน โกธวเสน จ ‘‘หุํหุ’’นฺติ กโรโนฺต วิจรติ, ตสฺมา ‘‘หุํหุงฺกชาติโก’’ติ วุจฺจติฯ ‘‘หุหุกฺกชาติโก’’ติปิ ปฐนฺติฯ

เอตมตฺถํ วิทิตฺวาติ เอตํ เตน วุตฺตสฺส วจนสฺส สิขาปตฺตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิฯ ตสฺสโตฺถ – โย พาหิตปาปธมฺมตาย **พฺราหฺมโณ** น ทิฏฺฐมงฺคลิกตาย, หุํหุงฺการกภาวาทิปาปธมฺมยุโตฺต หุตฺวา เกวลํ ชาติมตฺตเกน พฺรหฺมญฺญํ ปฏิชานาติ, โส พฺราหฺมโณ พาหิตปาปธมฺมตฺตา หุํหุงฺการปฺปหาเนน **นิหุํหุโงฺก,** ราคาทิกสาวาภาเวน **นิกฺกสาโว,** ภาวนานุโยคยุตฺตจิตฺตตาย **ยตโตฺต,** สีลสํวเรน วา สญฺญตจิตฺตตาย **ยตโตฺต,** จตุมคฺคญาณสงฺขาเตหิ เวเทหิ อนฺตํ, เวทานํ วา อนฺตํ คตตฺตา **เวทนฺตคู,** มคฺคพฺรหฺมจริยสฺส วุสิตตฺ

ตา **วุสิตพฺรหฺมจริโยฯ ธเมฺมน พฺรหฺมวาทํ วเทยฺย,** ‘‘พฺราหฺมโณ, อห’’นฺติ เอตํ วาทํ ธเมฺมน วเทยฺย, ยสฺส สกเล โลกสนฺนิวาเส กุหิญฺจิ เอการมฺมเณปิ ราคุสฺสโท โทสุสฺสโท โมหุสฺสโท มานุสฺสโท ทิฏฺฐุสฺสโทติ อิเม อุสฺสทา นตฺถีติฯ

อชปาลกถา นิฏฺฐิตาฯ

มุจลินฺทกถา

๕. **อกาลเมโฆ**ติ อสมฺปตฺเต วสฺสกาเล อุปฺปนฺนเมโฆฯ อยํ ปน คิมฺหานํ ปจฺฉิเม มาเส อุทปาทิฯ **สตฺตาหวทฺทลิกา**ติ ตสฺมิํ อุปฺปเนฺน สตฺตาหํ อวิจฺฉินฺนวุฏฺฐิกา อโหสิฯ **สีตวาตทุทฺทินี**ติ สา จ ปน สตฺตาหวทฺทลิกา อุทกผุสิตสมฺมิเสฺสน สีตวาเตน สมนฺตา ปริพฺภมเนฺตน ทูสิตทิวสตฺตา สีตวาตทุทฺทินี นาม อโหสิฯ **อถ โข มุจลิโนฺท นาคราชา**ติ ตเสฺสว มุจลินฺทรุกฺขสฺส สมีเป โปกฺขรณิยา นิพฺพโตฺต มหานุภาโว นาคราชาฯ **สตฺตกฺขตฺตุํ โภเคหิ ปริกฺขิปิตฺวา**ติ เอวํ โภเคหิ ปริกฺขิปิตฺวา อุปริมุทฺธนิ มหนฺตํ ผณํ กริตฺวาว ฐิเต; ตสฺมิํ ตสฺส ปริเกฺขปพฺภนฺตรํ โลหปาสาเท ภณฺฑาคารคพฺภปฺปมาณํ อโหสิ, ตสฺมา ภควา นิวาเต ปิหิตทฺวารวาตปาเน กูฏาคาเร นิสิโนฺน วิย ชาโตฯ **มา ภควนฺตํ สีต**นฺติอาทิ ตสฺส ตถา กริตฺวา ฐานการณปริทีปนํฯ โส หิ ‘‘มา ภควนฺตํ สีตํ พาธยิตฺถ, มา อุณฺหํ, มา ฑํสาทิสมฺผโสฺส พาธยิตฺถา’’ติ ตถา กริตฺวา อฏฺฐาสิฯ ตตฺถ กิญฺจาปิ สตฺตาหวทฺทลิกาย อุณฺหเมว นตฺถิ, สเจ ปน อนฺตรนฺตรา เมโฆ วิคเจฺฉยฺย อุณฺหํ ภเวยฺย , ตมฺปิ นํ มา พาธยิตฺถาติ เอวํ ตสฺส จิเนฺตตุํ ยุตฺตํฯ **วิทฺธ**นฺติ อุพฺพิทฺธํ; เมฆวิคเมน ทูรีภูตนฺติ อโตฺถฯ **วิคตวลาหก**นฺติ อปคตเมฆํฯ **เทว**นฺติ อากาสํฯ **สกวณฺณ**นฺติ อตฺตโน รูปํฯ

สุโข วิเวโกติ นิพฺพานสงฺขาโต อุปธิวิเวโก สุโขฯ **ตุฏฺฐสฺสา**ติ จตุมคฺคญาณสโนฺตเสน สนฺตุฏฺฐสฺสฯ **สุตธมฺมสฺสา**ติ ปกาสิตธมฺมสฺสฯ **ปสฺสโต**ติ ตํ วิเวกํ ยํ วา กิญฺจิ ปสฺสิตพฺพํ นาม, ตํ สพฺพํ อตฺตโน วีริยพลาธิคเตน ญาณจกฺขุนา ปสฺสนฺตสฺสฯ **อพฺยาปชฺช**นฺติ อกุปฺปนภาโว; เอเตน เมตฺตาปุพฺพภาโค ทสฺสิโตฯ **ปาณภูเตสุ สํยโม**ติ สเตฺตสุ จ สํยโม; อวิหิํสนภาโว สุโขติ อโตฺถฯ เอเตน กรุณาปุพฺพภาโค ทสฺสิโตฯ **สุขา วิราคตา โลเก**ติ วีตราคตาปิ สุขาติ ทีเปติฯ **กามานํ สมติกฺกโม**ติ ยา ‘‘กามานํ สมติกฺกโม’’ติ วุจฺจติ; สา วิราคตาปิ สุขาติ อโตฺถฯ เอเตน อนาคามิมโคฺค กถิโตฯ **อสฺมิมานสฺส โย วินโย**ติ อิมินา ปน อรหตฺตํ กถิตํ; อรหตฺตญฺหิ อสฺมิมานสฺส ‘‘ปสฺสทฺธิวินโย’’ติ วุจฺจติฯ อิโต ปรญฺจ สุขํ นาม นตฺถิ, เตนาห ‘‘เอตํ เว ปรมํ สุข’’นฺติฯ

มุจลินฺทกถา นิฏฺฐิตาฯ

ราชายตนกถา

๖. **มุจลินฺทมูลา**ติ มหาโพธิโต ปาจีนโกเณ ฐิตมุจลินฺทรุกฺขมูลาฯ **ราชายตน**นฺติ ทกฺขิณทิสาภาเค ฐิตํ ราชายตนรุกฺขํ อุปสงฺกมิ ฯ **เตน โข ปน สมเยนา**ติ กตเรน สมเยนฯ ภควโต กิร ราชายตนมูเล สตฺตาหํ เอกปลฺลเงฺกน นิสิน្នสฺส สมาธิโต วุฏฺฐานทิวเส อรุณุคฺคมนเวลายเมว ‘‘โภชนกิเจฺจน ภวิตพฺพ’’นฺติ ญตฺวา สโกฺก เทวราชา โอสธหรีตกํ อุปเนสิฯ ภควา ตํ ปริภุญฺชิ, ปริภุตฺตมตฺตเสฺสว สรีรกิจฺจํ อโหสิฯ สโกฺก มุโขทกํ อทาสิฯ ภควา มุขํ โธวิตฺวา ตสฺมิํเยว รุกฺขมูเล นิสีทิฯ เอวํ อุคฺคเต อรุณมฺหิ นิสิเนฺน ภควติฯ

เตน โข ปน สมเยน ตปุสฺสภลฺลิกา วาณิชาติ ตปุโสฺส จ ภลฺลิโก จาติ เทฺว ภาตโร วาณิชาฯ **อุกฺกลา**ติ อุกฺกลชนปทโตฯ **ตํ เทส**นฺติ ยสฺมิํ เทเส ภควา วิหรติฯ กตรสฺมิญฺจ เทเส ภควา วิหรติ? มชฺฌิมเทเสฯ ตสฺมา มชฺฌิมเทสํ คนฺตุํ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนา โหนฺตีติ อยเมตฺถ อโตฺถฯ **ญาติสาโลหิตา เทวตา**ติ เตสํ ญาติภูตปุพฺพา เทวตาฯ **เอตทโวจา**ติ สา กิร เนสํ สพฺพสกฏานิ อปฺปวตฺตีนิ อกาสิฯ ตโต เต กิํ อิทนฺติ มคฺคเทวตานํ พลิํ อกํสุฯ เตสํ พลิกมฺมกาเล สา เทวตา ทิสฺสมาเนเนว กาเยน เอตํ อโวจฯ **มเนฺถน จ มธุปิณฺฑิกาย จา**ติ อพทฺธสตฺตุนา จ สปฺปิมธุผาณิตาทีหิ โยเชตฺวา พทฺธสตฺตุนา จฯ **ปติมาเนถา**ติ อุปฏฺฐหถฯ **ตํ โว**ติ ตํ ปติมานนํ ตุมฺหากํ ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ **ยํ อมฺหาก**นฺติ ยํ ปฏิคฺคหณํ อมฺหากํ อสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายฯ ***ภควโต* เอตทโหสี**ติ โย กิรสฺส ปธานานุโยคกาเล **ปโตฺต** อโหสิ, โส สุชาตาย ปายาสํ ทาตุํ อาคจฺฉนฺติยา เอว อนฺตรธายิฯ เตนสฺส เอตทโหสิ – ‘‘ปโตฺต เม นตฺถิ, ปุริมกาปิ จ น โข ตถาคตา หเตฺถสุ ปฏิคฺคณฺหนฺติ, กิมฺหิ นุ โข อหํ ปฏิคฺคเณฺหยฺยํ มนฺถญฺจ มธุปิณฺฑกญฺจา’’ติฯ

ปริวิตกฺกมญฺญายาติ อิโต ปุเพฺพว ภควโต สุชาตาย ทินฺนโภชนํเยว โอชานุปฺปพนฺธนวเสน อฏฺฐาสิ, เอตฺตกํ กาลํ เนว ชิฆจฺฉา น ปิปาสา น กายทุพฺพลฺยํ อโหสิฯ อิทานิ ปนสฺส อาหารํ ปฏิคฺคเหตุกามตาย **‘‘น โข ตถาคตา’’**ติอาทินา นเยน ปริวิตโกฺก อุทปาทิ ฯ ตํ เอวํ อุปฺปนฺนํ อตฺตโน เจตสา ภควโต เจโตปริวิตกฺกมญฺญายฯ **จตุทฺทิสา**ติ จตูหิ ทิสาหิฯ **เสลมเย ปเตฺต**ติ มุคฺควณฺณเสลมเย ปเตฺตฯ อิทํเยว ภควา ปฏิคฺคเหสิ, เตเยว สนฺธาย วุตฺตํฯ จตฺตาโร ปน มหาราชาโน ปฐมํ อินฺทนีลมณิมเย ปเตฺต อุปนาเมสุํ, น เต ภควา อคฺคเหสิฯ ตโต อิเม จตฺตาโรปิ มุคฺควณฺณสิลามเย ปเตฺต อุปนาเมสุํ, ภควา จตฺตาโรปิ ปเตฺต อคฺคเหสิ เตสํ ปสาทานุรกฺขณตฺถาย, โน มหิจฺฉตายฯ คเหตฺวา จ ปน จตฺตาโรปิ ยถา เอโกว ปโตฺต โหติ ตถา อธิฏฺฐหิ, จตุนฺนมฺปิ เอกสทิโส ปุญฺญวิปาโก อโหสิฯ เอวํ เอกํ กตฺวา อธิฏฺฐิเต **ปฏิคฺคเหสิ *ภควา* ปจฺจเคฺฆ เสลมเย ปเตฺต มนฺถญฺจ มธุปิณฺฑิกญฺจฯ ปจฺจเคฺฆ**ติ ปจฺจคฺฆสฺมิํ; ปาเฏกฺกํ มหคฺฆสฺมินฺติ อโตฺถฯ อถ วา **ปจฺจเคฺฆ**ติ อภินเว อพฺภุเณฺห; ตงฺขเณ นิพฺพตฺตสฺมินฺติ อโตฺถฯ เทฺว วาจา เอเตสํ อเหสุนฺติ **เทฺววาจิกา**ฯ อถ วา ทฺวีหิ วาจาหิ อุปาสกภาวํ ปตฺตาติ อโตฺถ ฯ เต เอวํ อุปาสกภาวํ ปฏิเวเทตฺวา ภควนฺตํ อาหํสุ – ‘‘กสฺส ทานิ ภเนฺต อเมฺหหิ อชฺช ปฏฺฐาย อภิวาทนปจฺจุฏฺฐานํ กาตพฺพ’’นฺติ? อถ ภควา สีสํ ปรามสิ, เกสา หเตฺถ ลคฺคิํสุฯ เต เตสํ อทาสิ ‘‘อิเม ตุเมฺห ปริหรถา’’ติฯ เต เกสธาตุโย ลภิตฺวา อมเตเนว อภิสิตฺตา หฏฺฐตุฏฺฐา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา ปกฺกมิํสุฯ

ราชายตนกถา นิฏฺฐิตาฯ

พฺรหฺมยาจนกถา

๗. อถ โข ภควา สตฺตาหสฺส อจฺจเยน ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐหิตฺวา วุตฺตปฺปการเมตํ สพฺพํ กิจฺจํ นิฏฺฐาเปตฺวา ราชายตนมูลา ปุนปิ เยน อชปาลนิโคฺรโธ เตนุปสงฺกมิฯ **ปริวิตโกฺก อุทปาที**ติ ตสฺมิํ นิสินฺนมตฺตเสฺสว สพฺพพุทฺธานํ อาจิณฺณสมาจิโณฺณ อยํ เจตโส ปริวิตโกฺก อุทปาทิฯ กสฺมา ปนายํ สพฺพพุทฺธานํ อุปฺปชฺชตีติ? ธมฺมสฺส มหนฺตภาวํ ครุภาวํ ภาริยภาวํ ปจฺจเวกฺขณาย พฺรหฺมุนา ยาจิเต เทเสตุกามตาย จฯ ชานนฺติ หิ พุทฺธา ‘‘เอวํ ปริวิตกฺกิเต พฺรหฺมา อาคนฺตฺวา ธมฺมเทสนํ ยาจิสฺสติ, ตโต สตฺตา ธเมฺม คารวํ อุปฺปาเทสฺสนฺติ, พฺรหฺมครุโก หิ โลกสนฺนิวาโส’’ติฯ อิติ อิเมหิ ทฺวีหิ การเณหิ อยํ วิตโกฺก อุปฺปชฺชตีติฯ

ตตฺถ **อธิคโต โข มฺยายนฺ**ติ อธิคโต โข เม อยํฯ **อาลยรามา**ติ สตฺตา ปญฺจ กามคุเณ อลฺลียนฺติ, ตสฺมา เต ‘‘อาลยา’’ติ วุจฺจนฺติฯ เตหิ อาลเยหิ รมนฺตีติ **อาลยรามา**ฯ อาลเยสุ รตาติ **อาลยรตา**ฯ อาลเยสุ สุฏฺฐุ มุทิตาติ **อาลยสมฺมุทิตาฯ ยทิทนฺ**ติ นิปาโตฯ ตสฺส ฐานํ สนฺธาย ‘‘ยํ อิท’’นฺติ ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ สนฺธาย ‘‘โย อย’’นฺติ เอวมโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปาโท**ติ อิเมสํ ปจฺจยา อิทปฺปจฺจยา, อิทปฺปจฺจยาว **อิทปฺปจฺจยตา,** อิทปฺปจฺจยตา จ สา ปฏิจฺจสมุปฺปาโท จาติ **อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปาโทฯ โส มมสฺส กิลมโถ**ติ ยา อชานนฺตานํ เทสนา นาม, โส มม กิลมโถ อสฺส; สา มม วิเหสา อสฺสาติ อโตฺถฯ **ภควนฺตนฺ**ติ ภควโตฯ **อนจฺฉริยา**ติ อนุ อจฺฉริยาฯ **ปฏิภํสู**ติ ปฏิภานสงฺขาตสฺส ญาณสฺส โคจรา อเหสุํ, ปริวิตกฺกยิตพฺพภาวํ ปาปุณิํสุฯ

หลนฺติ เอตฺถ หกาโร นิปาตมโตฺต; อลนฺติ อโตฺถฯ **ปกาสิตุ**นฺติ เทสิตุํฯ อลํ ทานิ เม อิมํ กิเจฺฉน อธิคตํ ธมฺมํ เทเสตุนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **ปฏิโสตคามิ**นฺติ ปฏิโสตํ วุจฺจติ นิพฺพานํ; นิพฺพานคามินฺติ อโตฺถฯ **ราครตฺตา**ติ กามราคภวราคทิฏฺฐิราเคน รตฺตาฯ **น ทกฺขนฺตี**ติ น ปสฺสิสฺสนฺติฯ **ตโมขเนฺธน อาวุฏา**ติ อวิชฺชาราสินา อโชฺฌตฺถฏาฯ **อโปฺปสฺสุกฺกตายา**ติ นิรุสฺสุกฺกภาเวน; อเทเสตุกามตายาติ อโตฺถฯ

๘. ยตฺร หิ นามาติ ยสฺมิํ นาม โลเกฯ **ภควโต ปุรโต ปาตุรโหสี**ติ ธมฺมเทสนายาจนตฺถํ ทสสุ จกฺกวาฬสหเสฺสสุ มหาพฺรหฺมาโน คเหตฺวา อาคมฺม ภควโต ปุรโต ปาตุรโหสิ ฯ **อปฺปรชกฺขชาติกา**ติ ปญฺญามเย อกฺขิมฺหิ อปฺปํ ราคโทสโมหรชํ เอเตสํ เอวํสภาวาติ **อปฺปรชกฺขชาติกาฯ ภวิสฺสนฺติ ธมฺมสฺส อญฺญาตาโร**ติ ปฏิวิชฺฌิตาโรฯ

ปาตุรโหสีติ ปาตุภวิฯ **สมเลหิ จินฺติโต**ติ ราคาทีหิ มเลหิ สมเลหิ ฉหิ สตฺถาเรหิ จินฺติโตฯ **อปาปุเรต**นฺติ วิวร เอตํฯ **อมตสฺส ทฺวาร**นฺติ อมตสฺส นิพฺพานสฺส ทฺวารภูตํ อริยมคฺคํฯ **สุณนฺตุ ธมฺมํ วิมเลนานุพุทฺธ**นฺติ อิเม สตฺตา ราคาทิมลานํ อภาวโต วิมเลน สมฺมาสมฺพุเทฺธน อนุพุทฺธํ จตุสจฺจธมฺมํ สุณนฺตุฯ

เสเล ยถา ปพฺพตมุทฺธนิฏฺฐิโตติ เสลมเย เอกคฺฆเน ปพฺพตมุทฺธนิ ยถาฐิโตว ยถา จกฺขุมา ปุริโส สมนฺตโต ชนตํ ปเสฺสยฺย, ตฺวมฺปิ สุเมธ สุนฺทรปญฺญ สพฺพญฺญุตญฺญาเณน สมนฺตจกฺขุ ภควา ธมฺมมยํ ปญฺญามยํ ปาสาทมารุยฺห สยํ อเปตโสโก โสกาวติณฺณํ ชาติชราภิภูตญฺจ ชนตํ อเวกฺขสฺสุ อุปธารยฯ

อุเฏฺฐหีติ ภควโต ธมฺมเทสนตฺถํ จาริกจรณํ ยาจโนฺต ภณติฯ **วีรา**ติอาทีสุ ภควา วีริยวนฺตตาย **วีโร**ฯ เทวปุตฺตมจฺจุกิเลสาภิสงฺขารมารานํ วิชิตตฺตา **วิชิตสงฺคาโม**ฯ ชาติกนฺตาราทินิตฺถรณสมตฺถตาย **สตฺถวาโห**ฯ กามจฺฉนฺทอิณสฺส อภาวโต **อณโณ**ฯ

๙. อเชฺฌสนนฺติ ยาจนํฯ **พุทฺธจกฺขุนา**ติ อินฺทฺริยปโรปริยตฺตญาเณน จ อาสยานุสยญาเณน จฯ อิเมสญฺหิ ทฺวินฺนํ ญาณานํ พุทฺธจกฺขูติ นามํฯ **อปฺปรชกฺขา**ติ ปญฺญาจกฺขุมฺหิ ราคาทิรชํ อปฺปํ เยสํ, เต **อปฺปรชกฺขา**ฯ เยสํ ตํ มหนฺตํ เต **มหารชกฺขา**ฯ เยสํ สทฺธาทีนิ อินฺทฺริยานิ ติกฺขานิ เต **ติกฺขินฺทฺริยา**ฯ เยสํ ตานิ มุทูนิ เต **มุทินฺทฺริยา**ฯ เยสํ เตเยว สทฺธาทโย อาการา สุนฺทรา เต **สฺวาการา**ฯ เยสํ เตเยว สทฺธาทโย อาการา อสุนฺทรา เต **ทฺวาการา**ฯ เย กถิตการณํ สลฺลเกฺขนฺติ, สุเขน สกฺกา โหนฺติ วิญฺญาเปตุํ เต **สุวิญฺญาปยา**ฯ เย ปรโลกญฺจ วชฺชญฺจ ภยโต ปสฺสนฺติ เต **ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโนฯ อุปฺปลินิย**นฺติ อุปฺปลวเนฯ

อิตเรสุปิ เอเสว นโยฯ **อโนฺตนิมุคฺคโปสีนี**ติ ยานิ อุทกสฺส อโนฺต นิมุคฺคาเนว โปสยนฺติฯ **สโมทกํ ฐิตานี**ติ อุทเกน สมํ ฐิตานิฯ **อุทกํ อจฺจุคฺคมฺม ฐิตานี**ติ อุทกํ อติกฺกมิตฺวา ฐิตานิฯ

อปารุตาติ วิวฏาฯ **อมตสฺส ทฺวารา**ติ อริยมคฺโคฯ โส หิ อมตสงฺขาตสฺส นิพฺพานสฺส ทฺวารํฯ **ปมุญฺจนฺตุ สทฺธ**นฺติ สเพฺพ อตฺตโน สทฺธํ ปมุญฺจนฺตุฯ ปจฺฉิมปทฺวเย อยมโตฺถ , อหญฺหิ อตฺตโน ปคุณํ สุปฺปวตฺติมฺปิ อิมํ ปณีตํ อุตฺตมํ ธมฺมํ กายวาจากิลมถสญฺญี หุตฺวา มนุเชสุ เทวมนุเสฺสสุ น ภาสินฺติฯ

พฺรหฺมยาจนกถา นิฎฺฐิตาฯ

ปญฺจวคฺคิยกถา

๑๐. ปณฺฑิโตติ ปณฺฑิเจฺจน สมนฺนาคโตฯ **พฺยโตฺต**ติ เวยฺยตฺติเยน สมนฺนาคโตฯ **เมธาวี**ติ ฐานุปฺปตฺติยา ปญฺญาย สมนฺนาคโตฯ **อปฺปรชกฺขชาติโก**ติ สมาปตฺติยา วิกฺขมฺภิตตฺตา นิกฺกิเลสชาติโก วิสุทฺธสโตฺตฯ **อาชานิสฺสตี**ติ สลฺลเกฺขสฺสติ ปฏิวิชฺฌิสฺสติฯ **ภควโตปิ โข ญาณํ อุทปาที**ติ สพฺพญฺญุตญฺญาณํ อุปฺปชฺชิ ‘‘อิโต สตฺตมทิวสมตฺถเก กาลํ กตฺวา อากิญฺจญฺญายตเน นิพฺพโตฺต’’ติฯ **มหาชานิโย**ติ สตฺตทิวสพฺภนฺตเร ปตฺตพฺพมคฺคผลโต ปริหีนตฺตา มหตี ชานิ อสฺสาติ **มหาชานิโย** อกฺขเณ นิพฺพตฺตตฺตาฯ **อภิโทสกาลํกโต**ติ หิโยฺย กาลํกโต, โสปิ เนวสญฺญานาสญฺญายตเน นิพฺพโตฺตติ อทฺทสฯ **พหูการา**ติ พหูปการาฯ **ปธานปหิตตฺตํ อุปฏฺฐหิํสู**ติ ปธานตฺถาย เปสิตตฺตภาวํ มุโขทกทานาทินา อุปฏฺฐหิํสุฯ

๑๑. อนฺตรา จ คยํ อนฺตรา จ โพธินฺติ อุปโก โพธิมณฺฑสฺส จ คยาย จ อนฺตเร ภควนฺตํ อทฺทสฯ **อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺน**นฺติ อทฺธานมคฺคํ ปฏิปนฺนํฯ

สพฺพาภิภูติ สพฺพํ เตภูมกธมฺมํ อภิภวิตฺวา ฐิโตฯ **สพฺพวิทู**ติ สพฺพํ จตุภูมกธมฺมํ อเวทิํ อญฺญาสิํฯ **สเพฺพสุ ธเมฺมสุ อนูปลิโตฺต**ติ สเพฺพสุ เตภูมกธเมฺมสุ กิเลสเลเปน อลิโตฺตฯ **สพฺพญฺชโห**ติ สพฺพํ เตภูมกธมฺมํ ชหิตฺวา ฐิโตฯ **ตณฺหกฺขเย วิมุโตฺต**ติ ตณฺหกฺขเย นิพฺพาเน อารมฺมณโต วิมุโตฺตฯ **สยํ อภิญฺญายา**ติ สพฺพํ จตุภูมกธมฺมํ อตฺตนาว ชานิตฺวาฯ **กมุทฺทิเสยฺย**นฺติ กํ อญฺญํ ‘‘อยํ เม อาจริโย’’ติ อุทฺทิเสยฺยํฯ

น เม อาจริโย อตฺถีติ โลกุตฺตรธเมฺม มยฺหํ อาจริโย นาม นตฺถิฯ **นตฺถิ เม ปฏิปุคฺคโล**ติ มยฺหํ ปฏิภาคปุคฺคโล นาม นตฺถิฯ **สีติภูโต**ติ สพฺพกิเลสคฺคินิพฺพาปเนน สีติภูโตฯ กิเลสานํเยว นิพฺพุตตฺตา **นิพฺพุโต**ฯ

กาสีนํ ปุรนฺติ กาสิรเฏฺฐ นครํฯ **อาหญฺฉํ อมตทุนฺทุภิ**นฺติ ธมฺมจกฺกปฺปฏิลาภาย อมตเภริํ ปหริสฺสามีติ คจฺฉามิฯ

อรหสิ อนนฺตชิโนติ อนนฺตชิโน ภวิตุํ ยุโตฺตฯ **หุเปยฺยปาวุโส**ติ อาวุโส เอวมฺปิ นาม ภเวยฺยฯ **สีสํ โอกเมฺปตฺวา**ติ สีสํ จาเลตฺวาฯ

๑๒. สณฺฐเปสุนฺติ กติกํ อกํสุฯ **พาหุลฺลิโก**ติ จีวรพาหุลฺลาทีนํ อตฺถาย ปฏิปโนฺนฯ **ปธานวิพฺภโนฺต**ติ ปธานโต วิพฺภโนฺต ภโฎฺฐ ปริหีโนฯ **อาวโตฺต พาหุลฺลายา**ติ จีวราทิพหุลภาวตฺถาย อาวโตฺตฯ **โอทหถ ภิกฺขเว โสต**นฺติ อุปเนถ ภิกฺขเว โสตํ; โสตินฺทฺริยํ ธมฺม

สวนตฺถํ อภิมุขํ กโรถาติ อโตฺถฯ **อมตมธิคต**นฺติ อมตํ นิพฺพานํ มยา อธิคตนฺติ ทเสฺสติฯ **อิริยายา**ติ ทุกฺกรอิริยายฯ **ปฏิปทายา**ติ ทุกฺกรปฏิปทายฯ **อภิชานาถ เม โน**ติ อภิชานาถ นุ เม สมนุปสฺสถฯ **เอวรูปํ ภาสิตเมต**นฺติ เอตํ เอวรูปํ วากฺยํ ภาสิตนฺติ อโตฺถฯ **อสกฺขิ โข ภควา ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู สญฺญาเปตุ**นฺติ ‘‘อหํ พุโทฺธ’’ติ ชานาเปตุํ อสกฺขิฯ

๑๓. จกฺขุกรณีติ ปญฺญาจกฺขุํ สนฺธายาหฯ อิโต ปรํ สพฺพํ ปทตฺถโต อุตฺตานเมวฯ อธิปฺปายานุสนฺธิโยชนาทิเภทโต ปน ปปญฺจสูทนิยา มชฺฌิมฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยน เวทิตพฺพํฯ อิโต ปฏฺฐาย หิ อติวิตฺถารภีรุกสฺส มหาชนสฺส จิตฺตํ อนุรกฺขนฺตา สุตฺตนฺตกถํ อวณฺณยิตฺวา วินยกถํเยว วณฺณยิสฺสามฯ

๑๘. สาว ตสฺส อายสฺมโต อุปสมฺปทา อโหสีติ อาสาฬฺหีปุณฺณมาย อฏฺฐารสหิ เทวตาโกฏีหิ สทฺธิํ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐิตสฺส ‘‘เอหิ ภิกฺขู’’ติ ภควโต วจเนน อภินิปฺผนฺนา สาว ตสฺส อายสฺมโต **เอหิภิกฺขุปสมฺปทา** อโหสิฯ

๑๙. อถ โข อายสฺมโต จ วปฺปสฺสาติ อาทิมฺหิ วปฺปเตฺถรสฺส ปาฏิปททิวเส ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทิ, ภทฺทิยเตฺถรสฺส ทุติยทิวเส, มหานามเตฺถรสฺส ตติยทิวเส, อสฺสชิเตฺถรสฺส จตุตฺถิยนฺติฯ อิเมสญฺจ ปน ภิกฺขูนํ กมฺมฏฺฐาเนสุ อุปฺปนฺนมลวิโสธนตฺถํ ภควา อโนฺตวิหาเรเยว อโหสิฯ อุปฺปเนฺน อุปฺปเนฺน กมฺมฏฺฐานมเล อากาเสน คนฺตฺวา มลํ วิโนเทสิฯ ปกฺขสฺส ปน ปญฺจมิยํ สเพฺพ เต เอกโต สนฺนิปาเตตฺวา อนตฺตสุเตฺตน โอวทิฯ เตน วุตฺตํ **‘‘อถ โข ภควา ปญฺจวคฺคิเย’’**ติอาทิฯ

๒๔. เตน โข ปน สมเยน ฉ โลเก อรหโนฺต โหนฺตีติ ปญฺจมิยา ปกฺขสฺส โลกสฺมิํ ฉ มนุสฺสา อรหโนฺต โหนฺตีติ อโตฺถฯ

ปญฺจวคฺคิยกถา นิฏฺฐิตาฯ

ปพฺพชฺชากถา

๓๑. ปุพฺพานุปุพฺพกานนฺติ ปเวณิวเสน โปราณานุโปราณานนฺติ อโตฺถฯ **เตน โข ปน สมเยน เอกสฏฺฐิ โลเก อรหโนฺต โหนฺตี**ติ ปุริมา ฉ อิเม จ ปญฺจปญฺญาสาติ อโนฺตวสฺสมฺหิเยว เอกสฏฺฐิ มนุสฺสา อรหโนฺต โหนฺตีติ อโตฺถฯ

ตตฺร ยสอาทีนํ กุลปุตฺตานํ อยํ ปุพฺพโยโค – อตีเต กิร ปญฺจปญฺญาสชนา สหายกา วคฺคพเนฺธน ปุญฺญานิ กโรนฺตา อนาถสรีรานิ ปฏิชคฺคนฺตา วิจรนฺติ, เต เอกทิวสํ คพฺภินิํ อิตฺถิํ กาลํกตํ ทิสฺวา ‘‘ฌาเปสฺสามา’’ติ สุสานํ นีหริํสุฯ เตสุ ปญฺจ ชเน ‘‘ตุเมฺห ฌาเปถา’’ติ สุสาเน ฐเปตฺวา เสสา คามํ ปวิฏฺฐาฯ ยโส ทารโก ตํ สรีรํ วิชฺฌิตฺวา ปริวเตฺตตฺวา จ ฌาปยมาโน อสุภสญฺญํ ปฏิลภิฯ โส อิตเรสมฺปิ จตุนฺนํ ชนานํ ‘‘ปสฺสถ โภ อิมํ อสุจิํ ปฏิกูล’’นฺติ ทเสฺสสิฯ เตปิ ตตฺถ อสุภสญฺญํ ปฏิลภิํสุฯ เต ปญฺจปิ ชนา คามํ คนฺตฺวา เสสสหายกานํ กถยิํสุฯ ยโส ปน ทารโก เคหมฺปิ คนฺตฺวา มาตาปิตูนนฺนญฺจ ภริยาย จ กเถสิฯ เต สเพฺพปิ อสุภํ ภาวยิํสุฯ อยเมเตสํ ปุพฺพโยโคฯ เตนายสฺมโต ยสสฺส นาฏกชเนสุ สุสานสญฺญาเยว อุปฺปชฺชิ, ตาเยว จ อุปนิสฺสยสมฺปตฺติยา สเพฺพสํ วิเสสาธิคโม นิพฺพตฺตีติฯ

อถ โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสีติ ภควา ยาว ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมา, ตาว พาราณสิยํ วิหรโนฺต เอกทิวสํ เต ขีณาสเว สฏฺฐิ ภิกฺขู อามเนฺตสิฯ

๓๒. ทิพฺพา นาม ทิเพฺพสุ วิสเยสุ โลภปาสาฯ **มานุสา** นาม มานุสเกสุ วิสเยสุ โลภปาสาฯ **มา เอเกน เทฺว**ติ เอเกน มเคฺคน เทฺว มา อคมิตฺถฯ **อสฺสวนตา**ติ อสฺสวนตายฯ **ปริหายนฺตี**ติ อนธิคตํ นาธิคจฺฉนฺตา วิเสสาธิคมโต ปริหายนฺติฯ

๓๓. อนฺตกาติ ลามก หีนสตฺตฯ **อนฺตลิกฺขจโร**ติ ราคปาสํ สนฺธายาหฯ ตญฺหิ โส ''อนฺตลิกฺขจโร''ติ มนฺตฺวา อาหฯ

๓๔. นานาทิสา นานาชนปทาติ นานาทิสโต จ นานาชนปทโต จฯ **อนุชานามิ ภิกฺขเว ตุเมฺห ทานิ ตาสุ ตาสุ ทิสาสุ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ ปพฺพาเชถา**ติอาทิมฺหิ ปพฺพชฺชาเปกฺขํ กุลปุตฺตํ ปพฺพาเชนฺเตน เย ปรโต ''น ภิกฺขเว ปญฺจหิ อาพาเธหิ ผุฏฺฐ ปพฺพาเชตโพฺพ''ติอาทิํ กตฺวา ยาว ''น อนฺธมูคพธิโร ปพฺพาเชตโพฺพ''ติ เอวํ ปฏิกฺขิตฺตา ปุคฺคลา, เต วเชฺชตฺวา ปพฺพชฺชาโทสวิรหิโต ปุคฺคโล ปพฺพาเชตโพฺพฯ โสปิ จ มาตาปิตูหิ อนุญฺญาโตเยวฯ ตสฺส อนุชานนลกฺขณํ ''น ภิกฺขเว อนนุญฺญาโต มาตาปิตูหิ ปุโตฺต ปพฺพาเชตโพฺพ, โย ปพฺพาเชยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา''ติ เอตสฺมิํ สุเตฺต วณฺณยิสฺสามฯ

เอวํ ปพฺพชฺชาโทสวิรหิตํ มาตาปิตูหิ อนุญฺญาตํ ปพฺพาเชนฺตนาปิ จ สเจ อจฺฉินฺนเกโส โหติ, เอกสีมาย จ อเญฺญปิ ภิกฺขู อตฺถิ, เกสเจฺฉทนตฺถาย ภณฺฑุกมฺมํ อาปุจฺฉิตพฺพํฯ ตสฺส อาปุจฺฉนาการํ ''อนุชานามิ, ภิกฺขเว, สงฺฆํ อปโลเกตุํ ภณฺฑุกมฺมายา''ติ เอตฺถ วณฺณยิสฺสามฯ สเจ โอกาโส โหติ, สยํ ปพฺพาเชตโพฺพฯ สเจ อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีหิ พฺยาวโฏ โหติ, โอกาสํ น ลภติ, เอโก ทหรภิกฺขุ วตฺตโพฺพ ''เอตํ ปพฺพาเชหี''ติฯ อวุโตฺตปิ เจ ทหรภิกฺขุ อุปชฺฌายํ อุทฺทิสฺส ปพฺพาเชติ, วฏฺฏติฯ สเจ ทหรภิกฺขุ นตฺถิ, สามเณโรปิ วตฺตโพฺพ ''เอตํ ขณฺฑสีมํ เนตฺวา ปพฺพาเชตฺวา กาสายานิ อจฺฉาเทตฺวา เอหี''ติฯ สรณานิ ปน สยํ ทาตพฺพานิฯ เอวํ ภิกฺขุนาว ปพฺพชิโต โหติฯ ปุริสญฺหิ ภิกฺขุโต อโญฺญ ปพฺพาเชตุํ น ลภติ, มาตุคามํ ภิกฺขุนิโต อโญฺญฯ สามเณโร ปน สามเณรี วา อาณตฺติยา กาสายานิ ทาตุํ ลภติฯ เกโสโรปนํ เยน เกนจิ กตํ สุกตํฯ

สเจ ปน ภพฺพรูโป โหติ สเหตุโก ญาโต ยสสฺสี กุลปุโตฺต, โอกาสํ กตฺวาปิ สยเมว ปพฺพาเชตโพฺพฯ ''มตฺติกามุฏฺฐิํ คเหตฺวา นฺหายิตฺวา เกเส เตเมตฺวา อาคจฺฉาหี''ติ จ ปน น วิสฺสเชฺชตโพฺพฯ ปพฺพชิตุกามานญฺหิ ปฐมํ พลวอุสฺสาโห โหติ, ปจฺฉา ปน กาสายานิ จ เกสหรณสตฺถกญฺจ ทิสฺวา อุตฺรสนฺติ, เอโตฺตเยว ปลายนฺติ, ตสฺมา สยเมว นหานติตฺถํ เนตฺวา สเจ นาติทหโร โหติ, ''นหาหี''ติ วตฺตโพฺพฯ เกสา ปนสฺส สยเมว มตฺติกํ คเหตฺวา โธวิตพฺพาฯ ทหรกุมารโก ปน สยํ อุทกํ โอตริตฺวา โคมยมตฺติกาหิ ฆํสิตฺวา นหาเปตโพฺพฯ สเจปิสฺส กจฺฉุ วา ปิฬกา วา โหนฺติ, ยถา มาตา ปุตฺตํ น ชิคุจฺฉติ , เอวเมว อชิคุจฺฉเนฺตน สาธุกํ หตฺถปาทสีสานิ ฆํสิตฺวา นหาเปตโพฺพฯ กสฺมา? เอตฺตเกน หิ อุปกาเรน กุลปุตฺตา อาจริยุปชฺฌาเยสุ จ สาสเน จ พลวสิเนหา ติพฺพคารวา อนิวตฺติธมฺมา โหนฺติ, อุปฺปนฺนํ อนภิรติํ วิโนเทตฺวา เถรภาวํ ปาปุณนฺติ, กตญฺญู กตเวทิโน โหนฺติฯ

เอวํ นหาปนกาเล ปน เกสมสฺสุํ โอโรปนกาเล วา ''ตฺวํ ญาโต ยสสฺสี, อิทานิ มยํ ตํ นิสฺสาย ปจฺจเยหิ น กิลมิสฺสามา''ติ น วตฺตโพฺพ, อญฺญาปิ อนิยฺยานิกกถา น กเถตพฺพาฯ อถ ขฺวสฺส ''อาวุโส, สุฏฺฐุ อุปธาเรหิ สติํ อุปฏฺฐาเปหี''ติ วตฺวา ตจปญฺจกกมฺมฏฺฐานํ อาจิกฺขิตพฺพํ, อาจิกฺขเนฺตน จ วณฺณสณฺฐานคนฺธาสโยกาสวเสน อสุจิเชคุจฺฉปฏิกูลภาวํ นิชฺชีวนิสฺสตฺตภาวํ วา ปากฏํ กโรเนฺตน อาจิกฺขิตพฺพํฯ สเจ หิ โส ปุเพฺพ มทฺทิตสงฺขาโร โหติ ภาวิตภาวโน, กณฺฏกเวธาเปโกฺข วิย ปริปกฺกคโณฺฑ, สูริยุคฺคมนาเปกฺขํ วิย จ ปริณตปทุมํ,

อถสฺส อารทฺธมเตฺต กมฺมฏฺฐานมนสิกาเร อินฺทาสนิ วิย ปพฺพเต กิเลสปพฺพเต จุณฺณ ยมานํเยว ญาณํ ปวตฺตติ, ขุรเคฺคเยว อรหตฺตํ ปาปุณาติฯ เย หิ เกจิ ขุรเคฺค อรหตฺตํ ปตฺตา, ส เพฺพ เต เอวรูปํ สวนํ ลภิตฺวา กลฺยาณมิเตฺตน อาจริเยน ทินฺนนยํ นิสฺสาย โน อนิสฺสายฯ ตสฺ มาสฺส อาทิโตว เอวรูปี กถา กเถตพฺพาติฯ

เกเสสุ ปน โอโรปิเตสุ หลิทฺทิจุเณฺณน วา คนฺธจุเณฺณน วา สีสญฺจ สรีรญฺจ อุพฺพเฏฺฏตฺ วา คิหิคนฺธํ อปเนตฺวา กาสายานิ ติกฺขตฺตุํ วา ทฺวิกฺขตฺตุํ วา สกึ วา ปฏิคฺคาเหตโพฺพฯ อถา ปิสฺส หเตฺถ อทตฺวา อาจริโย วา อุปชฺฌาโย วา สยเมว อจฺฉาเทติ, วฏฺฏติฯ สเจปิ อญฺญํ ทหรํ วา สามเณรํ วา อุปาสกํ วา อาณาเปติ ‘‘อาวุโส, เอตานิ กาสายานิ คเหตฺวา เอตํ อจฺฉา เทหี’’ติ ตํเยว วา อาณาเปติ ‘‘เอตานิ คเหตฺวา อจฺฉาเทหี’’ติ สพฺพํ วฏฺฏติฯ สพฺพํ เตน ภิกฺ ขุนาว ทินฺนํ โหติฯ

ยํ ปน นิวาสนํ วา ปารุปนํ วา อนาณตฺติยา นิวาเสติ วา ปารุปติ วา, ตํ อปเนตฺวา ปุน ทาตพฺพํฯ ภิกฺขุนา หิ สหเตฺถน วา อาณตฺติยา วา ทินฺนเมว กาสาวํ วฏฺฏติ, อทินฺนํ น วฏฺฏติ, สเจปิ ตเสฺสว สนฺตกํ โหติ, โก ปน วาโท อุปชฺฌายมูลเก! อยํ **‘‘ปฐมํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺ วา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาทาเปตฺวา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ การาเปตฺวา’’**ติ เอตฺถ วินิจฺฉ โยฯ

***ภิกฺขูนํ* ปาเท วนฺทาเปตฺวา**ติ เย ตตฺถ สนฺนิปติตา ภิกฺขู, เตสํ ปาเท วนฺทาเปตฺวา; อถ สรณคฺคหณตฺถํ อุกฺกุฏิกํ นิสีทาเปตฺวา อญฺชลึ ปคฺคณฺหาเปตฺวา เอวํ วเทหีติ วตฺตโพฺพฯ ‘‘ยมหํ วทามิ, ตํ วเทหี’’ติ วตฺตโพฺพฯ อถสฺส อุปชฺฌาเยน วา อาจริเยน วา ‘‘พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามี’’ติอาทินา นเยน สรณานิ ทาตพฺพานิ ยถาวุตฺตปฏิปาฏิยาว น อุปฺปฏิปาฏิยาฯ สเจ หิ เอกปทมฺปิ เอกกฺขรมฺปิ อุปฺปฏิปาฏิยา เทติ, พุทฺธํ สรณํเยว วา ติกฺขตฺตุํ ทตฺวา ปุน อิตเรสุ เอ เกกํ ติกฺขตฺตุํ เทติ, อทินฺนานิ โหนฺติ สรณานิฯ

อิมญฺจ ปน สรณคมนูปสมฺปทํ ปฏิกฺขิปิตฺวา อนุญฺญาตอุปสมฺปทา เอกโต สุทฺธิยา วฏฺฏ ติฯ สามเณรปพฺพชฺชา ปน อุภโตสุทฺธิยาว วฏฺฏติ, โน เอกโต สุทฺธิยาฯ ตสฺมา อุปสมฺปทาย สเจ อาจริโย ญตฺติโทสเญฺจว กมฺมวาจาโทสญฺจ วเชฺชตฺวา กมฺมํ กโรติ, สุกตํ โหติฯ ปพฺพชฺ ชาย ปน อิมานิ ตีณิ สรณานิ พฺการธการาทีนํ พฺยญฺชนานํ ฐานกรณสมฺปทํ อหาเปเนฺตเนว อาจริเยนปิ อเนฺตวาสิเกนปิ วตฺตพฺพานิฯ สเจ อาจริโย วตฺตุํ สโกฺกติ, อเนฺตวาสิโก น สโกฺก ติ; อเนฺตวาสิโก วา สโกฺกติ, อาจริโย น สโกฺกติ; อุโภปิ วา น สโกฺกนฺติ, น วฏฺฏติฯ สเจ ปน อุ โภปิ สโกฺกนฺติ, วฏฺฏติฯ

อิมานิ จ ปน ทหมาเนน ‘‘พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามี’’ติ เอวํ เอกสมฺพนฺธานิ อนุนาสิกนฺตานิ วา กตฺวา ทาตพฺพานิ, ‘‘พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามี’’ติ เอวํ วิจฺฉินฺทิตฺวา มการนฺตานิ วา กตฺวา ทาตพฺพานิฯ **อนฺธกฏฺฐกถายํ** นามํ สาเวตฺวา ‘‘อหํ ภเนฺต พุทฺธรกฺขิโต ยาวชีวํ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามี’’ติ วุตฺตํ, ตํ เอกอฏฺฐกถายมฺปิ นตฺถิ, ปาฬิยมฺปิ น วุตฺตํ, เตสํ รุจิมตฺตเมว, ตสฺมา น ค เหตพฺพํฯ น หิ ตถา อวทนฺตสฺส สรณํ กุปฺปตีติฯ

อนุชานามิ *ภิกฺขเว* อิเมหิ ตีหิ สรณคมเนหิ ปพฺพชฺชํ อุปสมฺปทนฺติ อิเมหิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามีติอาทีหิ เอวํ ติกฺขตฺตุํ อุภโตสุทฺธิยา วุเตฺตหิ ตีหิ สรณคมเนหิ ปพฺพชฺชเญฺจว อุปสมฺปทญฺจ อนุชานามีติ อโตฺถฯ ตตฺถ ยสฺมา อุปสมฺปทา ปรโต ปฏิกฺขิตฺตา, ตสฺมา สา เอ ตรหิ สรณมเตฺตเนว น รุหติฯ ปพฺพชฺชา ปน ยสฺมา ปรโต ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, อิเมหิ ตีหิ

สรณคมเนหิ สามเณรปพฺพชฺช’’นฺติ อนุญฺญาตา เอว, ตสฺมา สา เอตรหิปิ สรณมตฺเตเนว รุห ติฯ เอตฺตาวตา หิ สามเณรภูมิยํ ปติฏฺฐิโต โหติฯ

สเจ ปเนส มติมา โหติ ปณฺฑิตชาติโก, อถสฺส ตสฺมิํเยว ฐาเน สิกฺขาปทานิ อุทฺทิสิตพฺ พานิฯ กถํ? ยถา ภควตา อุทฺทิฏฺฐานิฯ วุตฺตเญฺหตํ –

> ‘‘อนุชานามิ , ภิกฺขเว, สามเณรานํ ทส สิกฺขาปทานิ, เตสุ จ สามเณเรหิ สิกฺขิ ตุํฯ ปาณาติปาตา เวรมณี, อทินฺนาทานา เวรมณี, อพฺรหฺมจริยา เวรมณี, มุสาวาทา เวรมณี, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี, วิกาลโภชนา เวรมณี, นจฺจคีตวาทิตวิสู กทสฺสนา เวรมณี, มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา เวรมณี, อุจฺจาสยนม หาสยนา เวรมณี, ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา เวรมณี’’ติ (มหาว. ๑๐๖)ฯ

อนฺธกฏฺฐกถายํ ปน ‘‘อหํ, ภนฺเต, อิตฺถนฺนาโม ยาวชีวํ ปาณาติปาตา เวรมณิสิกฺขาปทํ

สมาทิยามี’’ติ เอวํ สรณทานํ วิย สิกฺขาปททานมฺปิ วุตฺตํ, ตํ เนว ปาฬิยํ น อฏฺฐกถาสุ อตฺถิ, ตสฺมา ยถาปาฬิยาว อุทฺทิสิตพฺพานิฯ ปพฺพชฺชา หิ สรณคมเนเหว สิทฺธา, สิกฺขาปทานิ ปน เกวลํ สิกฺขาปริปูรณตฺถํ ชานิตพฺพานิฯ ตสฺมา ตานิ ปาฬิยํ อาคตนเยน อุคฺคเหตุํ อสโกฺ กนฺตสฺส ยาย กายจิ ภาสาย อตฺถวเสนปิ อาจิกฺขิตุํ วฏฺฏติฯ ยาว ปน อตฺตนา สิกฺขิตพฺพสิกฺขา ปทานิ น ชานาติ, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารณฏฺฐานนิสชฺชาทีสุ ปานโภชนาทิวิธิมฺหิ จ น กุสโล โหติ, ตาว โภชนสาลํ วา สลากภาชนฏฺฐานํ วา อญฺญํ วา ตถารูปฏฺฐานํ น เปเสตโพฺพ, สนฺติ กาวจโรเยว กาตโพฺพ, พาลทารโก วิย ปฏิชคฺคิตโพฺพ, สพฺพมสฺส กปฺปิยากปฺปิยํ อาจิกฺ ขิตพฺพํ, นิวาสนปารุปนาทีสุ อาภิสมาจาริเกสุ วินเตโพฺพฯ เตนาปิ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ท สหเงฺคหิ สมนฺนาคตํ สามเณรํ นาเสตุ’’นฺติ (มหาว. ๑๐๘) เอวํ ปรโต วุตฺตานิ ทส นาสนงฺคา นิ อารกา ปริวเชฺชตฺวา อาภิสมาจาริกํ ปริปูเรเนฺตน ทสวิเธ สีเล สาธุกํ สิกฺขิตพฺพนฺติฯ

ปพฺพชฺชากถา นิฏฺฐิตาฯ

ทุติยมารกถา

๓๕. **มยฺหํ โข ภิกฺขเว**ติ มยา โขติ อโตฺถฯ อถ วา โย มยฺหํ โยนิโส มนสิกาโร, เตน เหตุนาติ อโตฺถฯ ปุน **อนุปฺปตฺตา**ติ เอตฺถ วิภตฺติํ ปริณาเมตฺวา มยาติ วตฺตพฺพํฯ

ทุติยมารกถา นิฏฺฐิตาฯ

ภทฺทวคฺคิยกถา

๓๖. **ภทฺทวคฺคิยา**ติ เต กิร ราชกุมารา รูเปน จ จิเตฺตน จ ภทฺทกา วคฺคพเนฺธน จ วิจรนฺ ติ, ตสฺมา ‘‘ภทฺทวคฺคิยา’’ติ วุจฺจนฺติฯ **เตน หิ โว**ติ เอตฺถ โวกาโร นิปาตมโตฺตฯ **ธมฺมจกฺขุํ อุทปาที**ติ เกสญฺจิ โสตาปตฺติมโคฺค, เกสญฺจิ สกทาคามิมโคฺค, เกสญฺจิ อนาคามิมโคฺค อุท ปาทิฯ ตโยปิ หิ เอเต มคฺคา ‘‘ธมฺมจกฺขู’’ติ วุจฺจนฺติฯ เต กิร ตุณฺฑิลชาตเก ติํสธุตฺตา อเหสุํ, อถ ตุณฺฑิโลวาทํ สุตฺวา ปญฺจสีลานิ รกฺขิํสุ; อิทํ เนสํ ปุพฺพกมฺมํฯ

ภทฺทวคฺคิยกถา นิฏฺฐิตาฯ

อุรุเวลปาฏิหาริยกถา

๓๗. ปมุโขติ ปุพฺพงฺคโมฯ **ปาโมโกฺข**ติ อุตฺตโม วิสุทฺธปโญฺญฯ

๓๘. อนุปหจฺจาติ อวินาเสตฺวาฯ **เตชสา เตช**นฺติ อตฺตโน เตเชน นาคสฺส เตชํฯ **ปริยาทิเยยฺย**นฺติ อภิภเวยฺยํ, วินาเสยฺยํ วาติฯ **มกฺข**นฺติ โกธํฯ **นเตฺวว จ โข อรหา ยถา อห**นฺติ อตฺตานํ ''อรหา อห''นฺติ มญฺญมาโน วทติฯ

๓๙. เนรญฺชรายํ ภควาติอาทิกา คาถาโย ปจฺฉา ปกฺขิตฺตาฯ

๔๔-๙. วิสฺสเชฺชยฺยนฺติ สุกฺขาปนตฺถาย ปสาเรตฺวา ฐเปยฺยนฺติ อโตฺถฯ ''ภเนฺต อาหรหตฺถ''นฺติ เอวํ วทโนฺต วิย โอณโตติ **อาหรหโตฺถฯ อุโยฺยเชตฺวา**ติ วิสฺสเชฺชตฺวาฯ **มนฺทามุขิโย**ติ อคฺคิภาชนานิ วุจฺจนฺติฯ

๕๑. จิรปฏิกาติ จิรกาลโต ปฏฺฐายฯ

๕๒. เกสมิสฺสนฺติอาทีสุ เกสา เอว เกสมิสฺสํฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ **ขาริกาช**นฺติ ขาริภาโรฯ

อุรุเวลปาฏิหาริยกถา นิฏฺฐิตาฯ

พิมฺพิสารสมาคมกถา

๕๕. ลฏฺฐิวเนติ ตาลุยฺยาเนฯ **สุปฺปติเฏฺฐ เจติเย**ติ อญฺญตรสฺมิํ วฏรุเกฺขฯ ตสฺส กิเรตํ นามํฯ **ทฺวาทสนหุเต**หีติ เอตฺถ เอกํ นหุตํ ทสสหสฺสานิฯ **อชฺฌภาสี**ติ เตสํ กงฺขาเจฺฉทนตฺถํ อภาสิฯ

กิสโกวทาโนติ ตาปสจริยาย กิสสรีรตฺตา ''กิสโก''ติ ลทฺธนามานํ ตาปสานํ โอวาทโก อนุสาสโก สมาโนติ อโตฺถฯ อถ วา สยํ กิสโก ตาปโส สมาโน วทาโน จ อเญฺญ โอวทโนฺต อนุสาสโนฺตติปิ อโตฺถฯ **กถํ ปหีน**นฺติ เกน การเณน ปหีนํฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ''ตฺวํ อุรุเวลวาสิ อคฺคิปริจารกานํ ตาปสานํ สยํ โอวาทาจริโย สมาโน กิํ ทิสฺวา ปหาสิ, ปุจฺฉามิ ตํ เอตมตฺถํ เกน การเณน ตว อคฺคิหุตฺตํ ปหีน''นฺติฯ

ทุติยคาถาย อยมโตฺถ – เอเต รูปาทิเก กาเม อิตฺถิโย จ ยญฺญา อภิวทนฺติ, สฺวาหํ เอตํ สพฺพมฺปิ รูปาทิกํ กามปฺปเภทํ ขนฺธุปธีสุ มลนฺติ ญตฺวา ยสฺมา อิเม ยิฏฺฐหุตปฺปเภทา ยญฺญา มลเมว วทนฺติ, ตสฺมา น ยิเฏฺฐ น หุเต อรญฺชิํ; ยิเฏฺฐ วา หุเต วา นาภิรมินฺติ อโตฺถฯ

ตติยคาถาย – **อถ โกจรหี**ติ อถ กฺวจรหิฯ เสสํ อุตฺตานเมวฯ

จตุตฺถคาถาย – **ปท**นฺติ นิพฺพานปทํฯ สนฺตสภาวตาย **สนฺตํ**ฯ อุปธีนํ อภาเวน **อนุปธิกํ**ฯ ราคกิญฺจนาทีนํ อภาเวน **อกิญฺจนํ**ฯ ตีสุ ภเวสุ อลคฺคตาย ยํ กามภวํ ยญฺญา วทนฺติ, ตสฺมิมฺปิ กามภเว อสตฺตํฯ ชาติชรามรณานํ อภาเวน **อนญฺญถาภาวิํ**ฯ อตฺตนา ภาวิเตน มเคฺคเนว อธิคนฺตพฺพํ, น อเญฺญน เกนจิ อธิคเมตพฺพนฺติ **อนญฺญเนยฺยํ**ฯ ยสฺมา อีทิสํ ปทมทฺทสํ, ตสฺมา น ยิเฏฺฐ น หุเต อรญฺชิํฯ เตน กิํ ทเสฺสติ? โย อหํ เทวมนุสฺสโลกสมฺปตฺติสาธเก น ยิเฏฺฐ น หุเต อรญฺชิํ, โส กิํ วกฺขามิ ''เอตฺถ นาม เม เทวมนุสฺสโลเก รโต มโน''ติฯ

๕๖. เอวํ สพฺพโลเก อนภิรติภาวํ ปกาเสตฺวา อถ โข อายสฺมา อุรุเวลกสฺสโป ‘‘สาวโกหมสฺมี’’ติ เอวํ ภควโต สาวกภาวํ ปกาเสสิฯ ตญฺจ โข อากาเส วิวิธานิ ปาฏิหาริยานิ ทเสฺสตฺวาฯ **ธมฺมจกฺขุ**นฺติ โสตาปตฺติมคฺคญาณํฯ

๕๗. **อสฺสาสกา**ติ อาสีสนา; ปตฺถนาติ อตฺโถฯ **เอสาหํ ภเนฺต**ติ เอตฺถ ปน กิญฺจาปิ มคฺคปฺปฏิเวเธเนวสฺส สิทฺธํ สรณคมนํ, ตตฺถ ปน นิจฺฉยคมนเมว คโต, อิทานิ วาจาย อตฺตสนฺนิยฺยาตนํ กโรติฯ มคฺควเสเนวายํ นิยตสรณตํ ปโตฺต, ตํ ปเรสํ วาจาย ปากฏํ กโรโนฺต ปณิปาตคมนญฺจ คจฺฉโนฺต เอวํ วทติฯ

๕๘. **สิงฺคีนิกฺขสวโณฺณ**ติ สิงฺคีสุวณฺณนิเกฺขน สมานวโณฺณฯ **ทสวาโส**ติ ทสสุ อริยวาเสสุ วุตฺถวาโสฯ **ทสธมฺมวิทู**ติ ทสกมฺมปถวิทูฯ **ทสภิ จุเปโต**ติ ทสหิ อเสเกฺขหิ อเงฺคหิ อุเปโตฯ **สพฺพธิทโนฺต**ติ สเพฺพสุ ทโนฺต; ภควโต หิ จกฺขุอาทีสุ กิญฺจิ อทนฺตํ นาม นตฺถิฯ

๕๙. **ภควนฺตํ ภุตฺตาวิํ โอนีตปตฺตปาณิํ เอกมนฺตํ นิสีที**ติ ภควนฺตํ ภุตฺตวนฺตํ ปตฺตโต จ อปนีตปาณิํ สลฺลเกฺขตฺวา เอกสฺมิํ ปเทเส นิสีทีติ อโตฺถฯ **อตฺถิกาน**นฺติ พุทฺธาภิวาทนคมเนน จ ธมฺมสวเนน จ อตฺถิกานํฯ **อภิกฺกมนีย**นฺติ อภิคนฺตุํ สกฺกุเณยฺยํฯ **อปฺปากิณฺณ**นฺติ อนากิณฺณํฯ **อปฺปสทฺท**นฺติ วจนสเทฺทน อปฺปสทฺทํฯ **อปฺปนิโคฺฆส**นฺติ นครนิโคฺฆสสเทฺทน อปฺปนิโคฺฆสํฯ **วิชนวาต**นฺติ อนุสญฺจรณชนสฺส สรีรวาเตน วิรหิตํฯ ‘‘วิชนวาท’’นฺติปิ ปาโฐ; อโนฺต ชนวาเทน รหิตนฺติ อโตฺถฯ ‘‘วิชนปาต’’นฺติปิ ปาโฐ; ชนสญฺจารวิรหิตนฺติ อโตฺถฯ **มนุสฺสราหเสยฺยก**นฺติ มนุสฺสานํ รหสฺสกิริยฏฺฐานิยํฯ **ปฏิสลฺลานสารุปฺป**นฺติ วิเวกานุรูปํฯ

วิมฺวิสารสมาคมกถา นิฏฺฐิตาฯ

สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานปพฺพชฺชากถา

๖๐. **สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานา**ติ สาริปุโตฺต จ โมคฺคลฺลาโน จฯ **เตหิ กติกา กตา โหติ ‘‘โย ปฐมํ อมตํ อธิคจฺฉติ, โส อาโรเจตู’’**ติ เต กิร อุโภปิ คิหิกาเล อุปติโสฺส โกลิโตติ เอวํ ปญฺญายมานนามา อฑฺฒเตยฺยสตมาณวกปริวารา คิรคฺคสมชฺชํ อคมํสุฯ ตตฺร เนสํ มหาชนํ ทิสฺวา เอตทโหสิ – ‘‘อยํ นาม เอวํ มหาสตฺตนิกาโย อปฺปเตฺต วสฺสสเต มรณมุเข ปติสฺสตี’’ติฯ อถ อุโภปิ อุฏฺฐิตาย ปริสาย อญฺญมญฺญํ ปุจฺฉิตฺวา เอกชฺฌาสยา ปจฺจุปฏฺฐิตมรณสญฺญา สมฺมนฺตยิํสุ ‘‘สมฺม มรเณ สติ อมเตนาปิ ภวิตพฺพํ, หนฺท มยํ อมตํ ปริเยสามา’’ติ อมตปริเยสนตฺถํ สญฺจยสฺส ฉนฺนปริพฺพาชกสฺส สนฺติเก สปริสา ปพฺพชิตฺวา กติปาเหเนว ตสฺส ญาณวิสเย ปารํ คนฺตฺวา อมตํ อปสฺสนฺตา ปุจฺฉิํสุ ‘‘กิํ นุ โข, อาจริย, อโญฺญเปตฺถ สาโร อตฺถี’’ติ? ‘‘นตฺถาวุโส, เอตฺตกเมว อิท’’นฺติ จ สุตฺวา ‘‘ตุจฺฉํ อิทํ อาวุโส นิสฺสารํ, โย ทานิ อเมฺหสุ ปฐมํ อมตํ อธิคจฺฉติ, โส อิตรสฺส อาโรเจตู’’ติ กติกํ อกํสุฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘เตหิ กติกา กตา โหตี’’ติอาทิฯ

ปาสาทิเกน อภิกฺกเนฺตนาติอาทีสุ อิตฺถมฺภูตลกฺขเณ กรณวจนํ เวทิตพฺพํฯ **อตฺถิเกหิ อุปญฺญาตํ มคฺค**นฺติ เอตํ อนุพนฺธนสฺส การณวจนํ; อิทญฺหิ วุตฺตํ โหติ – ‘‘ยํนูนาหํ อิมํ ภิกฺขุํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพเนฺธยฺยํ, กสฺมา ? ยสฺมา อิทํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธนํ นาม อตฺถิเกหิ อุปญฺญาตํ มคฺคํ ญาโต เจว อุปคโต จ มโคฺค’’ติ อโตฺถฯ อถ วา อตฺถิเกหิ อเมฺหหิ ‘‘มรเณ สติ อมเตนาปิ ภวิตพฺพ’’นฺติ เอวํ เกวลํ อตฺถีติ อุปญฺญาตํ นิพฺพานํ นาม, ตํ มคฺคโนฺต ปริเยสโนฺตติ เอวเมฺปตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ

ปิณฺฑปาตํ อาทาย ปฏิกฺกมีติ สุทินฺนกเณฺฑ วุตฺตปฺปการํ อญฺญตรํ กุฏฺฏมูลํ อุปสงฺกมิตฺวา นิสีทิฯ สาริปุตฺโตปิ โข ‘‘อกาโล โข ตาว ปญฺหํ ปุจฺฉิตุ’’นฺติ กาลํ อาคมยมาโน เอกมนฺตํ ฐตฺวา วตฺตปฏิปตฺติปูรณตฺถํ กตภตฺตกิจฺจสฺส เถรสฺส อตฺตโน กมณฺฑลุโต อุทกํ ทตฺวา โธตหตฺถปาเทน เถเรน สทฺธึ ปฏิสนฺถารํ กตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉิฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘อถ โข สาริปุตฺโต ปริพฺพาชโก’’ติอาทิฯ **น ตาหํ สโกฺกมี**ติ น เต อหํ สโกฺกมิฯ เอตฺถ จ ปฏิสมฺภิทาปฺปโตฺต เถโร น เอตฺตกํ น สโกฺกติฯ อถ โข อิมสฺส ธมฺมคารวํ อุปฺปาเทสฺสามีติ สพฺพากาเรน พุทฺธวิสเย อวิสยภาวํ คเหตฺวา เอวมาหฯ

เย ธมฺมา เหตุปฺปภวาติ เหตุปฺปภวา นาม ปญฺจกฺขนฺธา; เตนสฺส ทุกฺขสจฺจํ ทเสฺสติฯ **เตสํ เหตุํ ตถาคโต อาหา**ติ เตสํ เหตุ นาม สมุทยสจฺจํ; ตญฺจ ตถาคโต อาหาติ ทเสฺสติฯ **เตสญฺจ โย นิโรโธ**ติ เตสํ อุภินฺนมฺปิ สจฺจานํ โย อปฺปวตฺตินิโรโธ; ตญฺจ ตถาคโต อาหาติ อโตฺถฯ เตนสฺส นิโรธสจฺจํ ทเสฺสติฯ มคฺคสจฺจํ ปเนตฺถ สรูปโต อทสฺสิตมฺปิ นยโต ทสฺสิตํ โหติ, นิโรเธ หิ วุเตฺต ตสฺส สมฺปาปโก มโคฺค วุโตฺตว โหติฯ อถ วา **เตสญฺจ โย นิโรโธ**ติ เอตฺถ เตสํ โย นิโรโธ จ นิโรธุปาโย จาติ เอวํ เทฺวปิ สจฺจานิ ทสฺสิตานิ โหนฺตีติฯ อิทานิ ตเมวตฺถํ ปฏิปาเทโนฺต อาห – ‘‘**เอวํวาที มหาสมโณ**’’ติฯ

เอเสว ธโมฺม ยทิ ตาวเทวาติ สเจปิ อิโต อุตฺตริ นตฺถิ, เอตฺตกเมว อิทํ โสตาปตฺติผลมตฺตเมว ปตฺตพฺพํ, ตถาปิ เอโส เอว ธโมฺมติ อโตฺถฯ **ปจฺจพฺยตฺถ ปทมโสก**นฺติ ยํ มยํ ปริเยสมานา วิจราม, ตํ ปทมโสกํ ปฏิวิทฺธาตฺถ ตุเมฺห; ปตฺตํ ตํ ตุเมฺหหีติ อโตฺถฯ **อทิฏฺฐํ อพฺภตีตํ พหุเกหิ กปฺปนหุเตหี**ติ อเมฺหหิ นาม อิทํ ปทํ พหุเกหิ กปฺปนหุเตหิ อทิฏฺฐเมว อพฺภตีตํ; อิติ ตสฺส ปทสฺส อทิฏฺฐภาเวน ทีฆรตฺตํ อตฺตโน มหาชานิภาวํ ทีเปติฯ

๖๒. **คมฺภีเร ญาณวิสเย**ติ คมฺภีเร เจว คมฺภีรสฺส จ ญาณสฺส วิสยภูเตฯ **อนุตฺตเร อุปธิสงฺขเย**ติ นิพฺพาเนฯ **วิมุเตฺต**ติ ตทารมฺมณาย วิมุตฺติยา วิมุเตฺตฯ **พฺยากาสี**ติ ‘‘เอตํ เม สาวกยุคํ ภวิสฺสติ อคฺคํ ภทฺทยุค’’นฺติ วทโนฺต สาวกปารมิญฺญาเณ พฺยากาสิฯ **สาว เตสํ อายสฺมนฺตานํ อุปสมฺปทา อโหสี**ติ สา เอหิภิกฺขูปสมฺปทาเยว เตสํ อุปสมฺปทา อโหสิฯ เอวํ อุปสมฺปเนฺนสุ จ เตสุ มหาโมคฺคลฺลานเตฺถโร สตฺตหิ ทิวเสหิ อรหเตฺต ปติฏฺฐิโต, สาริปุตฺตเตฺถโร อฑฺฒมาเสนฯ

อตีเต กิร อโนมทสฺสี นาม พุโทฺธ โลเก อุทปาทิฯ ตสฺส สรโท นาม ตาปโส สเก อสฺสเม นานาปุเปฺผหิ มณฺฑปํ กตฺวา ปุปฺผาสเนเยว ภควนฺตํ นิสีทาเปตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺสาปิ ตเถว มณฺฑปํ กตฺวา ปุปฺผาสนานิ ปญฺญเปตฺวา อคฺคสาวกภาวํ ปเตฺถสิฯ ปตฺถยิตฺวา จ สิรีวฑฺฒสฺส นาม เสฏฺฐิโน เปเสสิ ‘‘มยา อคฺคสาวกฏฺฐานํ ปตฺถิตํ, ตฺวมฺปิ อาคนฺตฺวา เอกํ ฐานํ ปเตฺถหี’’ติฯ เสฏฺฐิ นีลุปฺปลมณฺฑปํ กตฺวา พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ, ตตฺถ โภเชตฺวา ทุติยสาวกภาวํ ปเตฺถสิฯ เตสุ สรทตาปโส สาริปุตฺตเตฺถโร ชาโต, สิรีวโฑฺฒ มหาโมคฺคลฺลานเตฺถโรติ อิทํ เนสํ ปุพฺพกมฺมํฯ

๖๓. **อปุตฺตกตายา**ติอาทีสุ เยสํ ปุตฺตา ปพฺพชนฺติ, เตสํ อปุตฺตกตายฯ ยาสํ ปตี ปพฺพชนฺติ, ตาสํ **เวธพฺยาย** วิธวาภาวายฯ อุภเยนาปิ **กุลุปเจฺฉทายฯ สญฺจยานี**ติ สญฺจยสฺส อเนฺตวาสิกานิฯ **มคธานํ คิริพฺพช**นฺติ มคธานํ ชนปทสฺส คิริพฺพชํ นครํฯ **มหาวีรา**ติ มหาวีริยวโนฺตฯ **นยมานาน**นฺติ นยมาเนสุฯ ภุมฺมเตฺถ สามิวจนํ, อุปโยคเตฺถ วาฯ **กา อุสูยา วิชานต**นฺติ ธเมฺมน นยนฺตีติ เอวํ วิชานนฺตานํ กา อิสฺสาฯ

สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานปพฺพชฺชากถา นิฏฺฐิตาฯ

อุปชฺฌายวตฺตกถา

๖๔-๕. **อนุปชฺฌายกา**ติ วชฺชาวชฺชํ อุปนิชฺฌายเกน ครุนา วิรหิตาฯ **อนากปฺปสมฺปนฺนา**ติ น อากปฺเปน สมฺปนฺนา; สมณสารุปฺปาจารวิรหิตาติ อโตฺถ ฯ **อุปริโภชเน**ติ โภชนสฺส อุปริฯ **อุตฺติฏฺฐปตฺต**นฺติ ปิณฺฑาย จรณกปตฺตํฯ ตสฺมิญฺหิ มนุสฺสา อุจฺฉิฏฺฐสญฺญิโน, ตสฺมา อุตฺติฏฺฐปตฺตนฺติ วุตฺตํฯ อถ วา อุฏฺฐหิตฺวา ปตฺตํ อุปนาเมนฺตีติ เอวเมฺปตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **อนุชานามิ ภิกฺขเว อุปชฺฌาย**นฺติ อุปชฺฌายํ คเหตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ **ปุตฺตจิตฺตํ อุปฏฺฐเปสฺสตี**ติ ปุโตฺต เม อยนฺติ เอวํ เคหสฺสิตเปมวเสน จิตฺตํ อุปฏฺฐเปสฺสติฯ เอส นโย ทุติยปเทปิฯ **สคารวา สปฺปติสฺสา**ติ ครุภาวเญฺจว เชฏฺฐกภาวญฺจ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ **สภาควุตฺติโน**ติ สภาคชีวิกาฯ **สาหูติ วา**ติอาทีนิ ปญฺจ ปทานิ อุปชฺฌายภาวสมฺปฏิจฺฉนเววจนานิฯ **กาเยน วิญฺญาเปตี**ติ เอวํ สทฺธิวิหาริเกน ‘‘อุปชฺฌาโย เม ภเนฺต โหหี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วุเตฺต สเจ อุปชฺฌาโย ‘‘สาหู’’ติอาทีสุ ปญฺจสุ ปเทสุ ยสฺส กสฺสจิ ปทสฺส วเสน กาเยน วา วาจาย วา กายวาจาหิ วา ‘‘คหิโต ตยา อุปชฺฌาโย’’ติ อุปชฺฌายคฺคหณํ วิญฺญาเปติ, คหิโต โหติ อุปชฺฌาโยฯ อิทเมว หิ เอตฺถ อุปชฺฌายคฺคหณํ, ยทิทํ อุปชฺฌายสฺส อิเมสุ ปญฺจสุ ปเทสุ ยสฺส กสฺสจิ ปทสฺส วาจาย วา สาวนํ กาเยน วา อตฺถวิญฺญาปนนฺติฯ เกจิ ปน สาธูติ สมฺปฏิจฺฉนํ สนฺธาย วทนฺติฯ น ตํ ปมาณํ, อายาจนทานมเตฺตน หิ คหิโต โหติ อุปชฺฌาโย, น เอตฺถ สมฺปฏิจฺฉนํ องฺคํฯ สทฺธิวิหาริเกนาปิ น เกวลํ อิมินา เม ปเทน อุปชฺฌาโย คหิโตติ ญาตุํ วฏฺฏติฯ ‘‘อชฺชตเคฺค ทานิ เถโร มยฺหํ ภาโร, อหมฺปิ เถรสฺส ภาโร’’ติ อิทมฺปิ ญาตุํ วฏฺฏติฯ

๖๖. **ตตฺรายํ สมฺมาวตฺตนา**ติ ยํ วุตฺตํ สมฺมา วตฺติตพฺพนฺติ, ตตฺร อยํ สมฺมาวตฺตนาฯ **กาลเสฺสว อุฏฺฐาย อุปาหนา โอมุญฺจิตฺวา**ติ สจสฺส ปจฺจูสกาเล จงฺกมนตฺถาย วา โธตปาทปริหรณตฺถาย วา ปฏิมุกฺกา อุปาหนา ปาทคตา โหนฺติ, ตา กาลเสฺสว อุฏฺฐาย อปเนตฺวาฯ **ทนฺตกฏฺฐํ ทาตพฺพ**นฺติ มหนฺตํ มชฺฌิมํ ขุทฺทกนฺติ ตีณิ ทนฺตกฏฺฐานิ อุปเนตฺวา ตโต ยํ ตีณิ ทิวสานิ คณฺหาติ, จตุตฺถทิวสโต ปฏฺฐาย ตาทิสเมว ทาตพฺพํฯ สเจ อนิยมํ กตฺวา ยํ วา ตํ วา คณฺหาติ, อถ ยาทิสํ ลภติ ตาทิสํ ทาตพฺพํฯ

มุโขทกํ ทาตพฺพนฺติ สีตญฺจ อุณฺหญฺจ อุทกํ อุปเนตฺวา ตโต ยํ ตีณิ ทิวสานิ วฬเญฺชติ, จตุตฺถทิวสโต ปฏฺฐาย ตาทิสเมว มุขโธวโนทกํ ทาตพฺพํฯ สเจ อนิยมํ กตฺวา ยํ วา ตํ วา คณฺหาติ, อถ ยาทิสํ ลภติ ตาทิสํ ทาตพฺพํฯ สเจ ทุวิธมฺปิ วฬเญฺชติ, ทุวิธมฺปิ อุปเนตพฺพํฯ อุทกํ มุขโธวนฏฺฐาเน ฐเปตฺวา วจฺจกุฏิโต ปฏฺฐาย สมฺมชฺชิตพฺพํฯ เถเร วจฺจกุฏึ คเต ปริเวณํ สมฺมชฺชิตพฺพํ; เอวํ ปริเวณํ อสุญฺญํ โหติฯ เถเร วจฺจกุฏิโต อนิกฺขเนฺตเยว อาสนํ ปญฺญเปตพฺพํฯ สรีรกิจฺจํ กตฺวา อาคนฺตฺวา ตสฺมิํ นิสินฺนสฺส **‘‘สเจ ยาคุ โหตี’’**ติอาทินา นเยน วุตฺตวตฺตํ กาตพฺพํฯ **อุกฺลาโป**ติ เกนจิ กจวเรน สงฺกิโณฺณ, สเจ ปน อโณฺญ กจวโร นตฺถิ, อุทกผุสิตาเนว โหนฺติ, หเตฺถนปิ ปมชฺชิตโพฺพฯ

สคุณํ กตฺวาติ เทฺว จีวรานิ เอกโต กตฺวา, ตา เอกโต กตา เทฺวปิ สงฺฆาฏิโย ทาตพฺพาฯ สพฺพญฺหิ จีวรํ สงฺฆฏิตตฺตา ‘‘สงฺฆาฏี’’ติ วุจฺจติฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘สงฺฆาฏิโย ทาตพฺพา’’ติฯ **นาติทูเร คนฺตพฺพํ นาจฺจาสเนฺน**ติ เอตฺถ สเจ อุปชฺฌายํ นิวตฺติตฺวา โอโลเกนฺตํ เอเกน วา ทฺวีหิ วา ปทวีติหาเรหิ สมฺปาปุณาติ, เอตฺตาวตา นาติทูเร นาจฺจาสเนฺน คโต โหตีติ เวทิตพฺพํฯ **ปตฺตปริยาปนฺนํ ปฏิคฺคเหตพฺพ**นฺติ สเจ อุปชฺฌาเยน ภิกฺขาจาเร ยาคุยา วา ภเตฺต วา ลเทฺธ ปโตฺต อุโณฺห วา ภาริโก วา โหติ, อตฺตโน ปตฺตํ ตสฺส ทตฺวา โส ปโตฺต คเหต

โพฺพติ อโตฺถฯ **น อุปชฺฌายสฺส ภณมานสฺส อนฺตรนฺตรา กถา โอปาเตตพฺพา**ติ อนฺตรฆเร วา อญฺญตฺร วา ภณมานสฺส อนิฏฺฐิเต ตสฺส วจเน อญฺญา กถา น สมุฏฺฐาเปตพฺพาฯ อิโต ปฏฺฐาย จ ปน ยตฺถ ยตฺถ นกาเรน ปฏิเสโธ กริยติ, สพฺพตฺถ ทุกฺกฏาปตฺติ เวทิตพฺพาฯ อยญฺหิ ขนฺธกธมฺมตาฯ **อาปตฺติสามนฺตา ภณมาโน**ติ ปทโสธมฺมทุฏฺฐุลฺลาทิวเสน อาปตฺติยา อาสนฺนวาจํ ภณมาโนฯ **นิวาเรตโพฺพ**ติ ''กึ ภเนฺต อีทิสํ นาม วตฺตุํ วฏฺฏติ, อาปตฺติ น โหตี''ติ เอวํ ปุจฺฉเนฺตน วิย วาเรตโพฺพฯ วาเรสฺสามีติ ปน กตฺวา ''มหลฺลก, มา เอวํ ภณา''ติ น วตฺตโพฺพฯ

ปฐมตรํ อาคนฺตฺวาติ สเจ อาสเนฺน คาโม โหติ, วิหาเร วา คิลาโน ภิกฺขุ โหติ, คามโต ปฐมตรํ อาคนฺตพฺพํฯ สเจ ทูเร คาโม โหติ, อุปชฺฌาเยน สทฺธึ อาคจฺฉโนฺต นตฺถิ, เตเนว สทฺธึ คามโต นิกฺขมิตฺวา จีวเรน ปตฺตํ เวเฐตฺวา อนฺตรามคฺคโต ปฐมตรํ อาคนฺตพฺพํ ฯ เอวํ นิวตฺตเนฺตน ปฐมตรํ อาคนฺตฺวา อาสนปญฺญาปนาทิ สพฺพํ กิจฺจํ กาตพฺพํฯ **สินฺนํ โหตี**ติ ตินฺตํ เสทคฺคหิตํฯ **จตุรงฺคุลํ กณฺณํ อุสฺสาเรตฺวา**ติ กณฺณํ จตุรงฺคุลปฺปมาณํ อติเรกํ กตฺวา เอวํ จีวรํ สํหริตพฺพํฯ กึ การณา? **มา มเชฺฌ ภโงฺค อโหสี**ติฯ สมํ กตฺวา สํหริตสฺส หิ มเชฺฌ ภโงฺค โหติ, ตโต นิจฺจํ ภิชฺชมานํ ทุพฺพลํ โหติ ตํ นิวารณตฺถเมตํ วุตฺตํฯ ตสฺมา ยถา อชฺช ภงฺคฏฺฐาเนเยว เสฺว น ภิชฺชติ, ตถา ทิวเส ทิวเส จตุรงฺคุลํ อุสฺสาเรตฺวา สํหริตพฺพํฯ **โอโภเค กายพนฺธนํ กาตพฺพ**นฺติ กายพนฺธนํ สํหริตฺวา จีวรโภเค ปกฺขิปิตฺวา ฐเปตพฺพํฯ

สเจ ปิณฺฑปาโต โหตีติ เอตฺถ โย คาเมเยว วา อนฺตรฆเร วา ปฏิกฺกมเน วา ภุญฺชิตฺวา อาคจฺฉติ, ปิณฺฑํ วา น ลภติ, ตสฺส ปิณฺฑปาโต น โหติ, คาเม อภุตฺตสฺส ปน ลทฺธภิกฺขสฺส วา โหติ; ตสฺมา ''สเจ ปิณฺฑปาโต โหตี''ติอาทิ วุตฺตํฯ สเจปิ ตสฺส น โหติ, ภุญฺชิตุกาโม จ โหติ, อุทกํ ทตฺวา อตฺตนา ลทฺธโตปิ ปิณฺฑปาโต อุปเนตโพฺพฯ **ปานีเยน ปุจฺฉิตโพฺพ**ติ ภุญฺชมาโน ติกฺขตฺตุํ ''ปานียํ ภเนฺต อาหริยตู''ติ ปานีเยน ปุจฺฉิตโพฺพฯ สเจ กาโล อตฺถิ, อุปชฺฌาเย ภุเตฺต สยํ ภุญฺชิตพฺพํฯ สเจ อุปกฺกฏฺโฐ กาโล, ปานียํ อุปชฺฌายสฺส สนฺติเก ฐเปตฺวา สยมฺปิ ภุญฺชิตพฺพํฯ

อนนฺตรหิตายาติ ตฏฺฏิกธมฺมขณฺฑาทีสุ เยน เกนจิ อนตฺถตาย ปํสุสกฺขรมิสฺสาย ภูมิยา ปโตฺถ น ฐเปตโพฺพติ อโตฺถฯ สเจ ปน กาฬวณฺณกตา วา สุธาพทฺธา วา โหติ นิรชมตฺติกา, ตถารูปาย ภูมิยา ฐเปตุํ วฏฺฏติฯ โธตวาลิกายปิ ฐเปตุํ วฏฺฏติฯ ปํสุรชสกฺขราทีสุ น วฏฺฏติฯ ตตฺร ปน ปณฺณํ วา อาธารกํ วา ฐเปตฺวา ตตฺร นิกฺขิปิตโพฺพฯ **ปารโต อนฺตํ โอรโต โภค**นฺติ อิทํ จีวรวํสาทีนํ เหฏฺฐา หตฺถํ ปเวเสตฺวา อภิมุเขน หเตฺถน สณิกํ นิกฺขิปนตฺถํ วุตฺตํฯ อเนฺต ปน คเหตฺวา โภเคน จีวรวํสาทีนํ อุปริ นิกฺขิปนฺตสฺส ภิตฺติยํ โภโค ปฏิหญฺญติ, ตสฺมา ตถา น กาตพฺพํฯ

จุณฺณํ สเนฺนตพฺพนฺติ นฺหานจุณฺณํ อุทเกน เตเมตฺวา ปิณฺฑิ กาตพฺพาฯ **เอกมนฺตํ นิกฺขิปิตพฺพ**นฺติ เอกสฺมึ นิทฺธูเม ฐาเน ฐเปตพฺพํฯ ชนฺตาฆเร ปริกมฺมํ นาม องฺคารมตฺติกอุโณฺหทกทานาทิกํ สพฺพํ กิจฺจํฯ **อุทเกปิ ปริกมฺม**นฺติ องฺคปจฺจงฺคฆํสนาทิกํ สพฺพํ กิจฺจํฯ **ปานีเยน ปุจฺฉิตโพฺพ**ติ ชนฺตาฆเร อุณฺหสนฺตาเปน ปิปาสา โหติ, ตสฺมา ปุจฺฉิตโพฺพฯ

สเจ อุสฺสหตีติ สเจ ปโหติ; น เกนจิ เคลเญฺญน อภิภูโต โหติ; อคิลาเนน หิ สทฺธิวิหาริเกน สฏฺฐิวเสฺสนาปิ สพฺพํ อุปชฺฌายวตฺตํ กาตพฺพํ, อนาทเรน อกโรนฺตสฺส วตฺตเภเท ทุกฺกฏํฯ นการปฏิสํยุเตฺตสุ ปน ปเทสุ คิลานสฺสาปิ ปฏิกฺขิตฺตกิริยํ กโรนฺตสฺส ทุกฺกฏเมวฯ **อปฺปฏิฆํสเนฺตนา**ติ ภูมิยํ อปฺปฏิฆํสเนฺตนฯ **กวาฏปิฏฺฐ**นฺติ กวาฏญฺจ ปิฏฺฐสงฺฆาตญฺจ อจฺฉุป

เนฺตนฯ **สนฺตานก**นฺติ ยํกิญฺจิ กีฏกุลาวกมกฺกฏกสุตฺตาทิฯ **อุโลฺลกา ปฐมํ โอหาเรตพฺพ**นฺติ อุโลฺลกโต ปฐมํ อุโลฺลกํ อาทึ กตฺวา อวหริตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **อาโลกสนฺธิกณฺณภาคา**ติ อาโลกสนฺธิภาคา จ กณฺณภาคา จ อนฺตรพาหิรวาตปานกวาฏกานิ จ คพฺภสฺส จ จตฺตาโร โกณา ปมชฺชิตพฺพาติ อโตฺถฯ

ยถาปญฺญตฺตํ ปญฺญเปตพฺพนฺติ ยถา ปฐมํ ปญฺญตฺตํ อโหสิ, ตเถว ปญฺญเปตพฺพํฯ เอตทตฺถเมว หิ ยถาปญฺญตฺตํ สลฺลเกฺขตฺวา นีหริตฺวา เอกมนฺตํ นิกฺขิปิตพฺพนฺติ ปุริมวตฺตํ ปญฺญตฺตํฯ สเจ ปน ปฐมํ อชานเนฺตน เกนจิ ปญฺญตฺตํ อโหสิ, สมนฺตโต ภิตฺตึ ทฺวงฺคุลมเตฺตน วา ติวงฺคุลมเตฺตน วา โมเจตฺวา ปญฺญเปตพฺพํฯ อิทญฺหิ ปญฺญาปนวตฺตํฯ สเจ กฏสารโก โหติ อติมหโนฺต จ, ฉินฺทิตฺวา โกฏึ นิวเตฺตตฺวา พนฺธิตฺวา ปญฺญเปตโพฺพฯ สเจ โกฏึ นิวเตฺตตฺวา พนฺธิตุํ น ชานาติ, น ฉินฺทิตโพฺพฯ **ปุรตฺถิมา วาตปานา ถเกตพฺพา**ติ ปุรตฺถิมาย วาตปานา ถเกตพฺพาฯ เอวํ เสสาปิ วาตปานา ถเกตพฺพาฯ

วูปกาเสตโพฺพติ อญฺญตฺถ เนตโพฺพฯ **วูปกาสาเปตโพฺพ**ติ อโญฺญ ภิกฺขุ วตฺตโพฺพ ‘‘เถรํ คเหตฺวา อญฺญตฺถ คจฺฉา’’ติ **วิเวเจตพฺพ**นฺติ วิสฺสชฺชาเปตพฺพํฯ **วิเวจาเปตพฺพ**นฺติ อโญฺญ วตฺตโพฺพ ‘‘เถรํ ทิฏฺฐิคตํ วิสฺสชฺชาเปหี’’ติฯ **อุสฺสุกฺกํ กาตพฺพ**นฺติ ปริวาสทานตฺถํ โส โส ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา ยาจิตโพฺพฯ สเจ อตฺตนา ปฏิพโล โหติ, อตฺตนาว ทาตโพฺพฯ โน เจ ปฏิพโล โหติ, อเญฺญน ทาเปตโพฺพฯ **กินฺติ นุ โข**ติ เกน นุ โข อุปาเยนฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ **ลหุกาย วา ปริณาเมยฺยา**ติ อุเกฺขปนียํ อกตฺวา ตชฺชนียํ วา นิยสฺสํ วา กเรยฺยาติ อโตฺถฯ เตน หิ ‘‘อุปชฺฌายสฺส อุเกฺขปนียกมฺมํ กตฺตุกาโม สโงฺฆ’’ติ ญตฺวา เอกเมกํ ภิกฺขุํ อุปสงฺกมิตฺวา ‘‘มา ภเนฺต อมฺหากํ อุปชฺฌายสฺส กมฺมํ กริตฺถา’’ติ ยาจิตพฺพาฯ สเจ กโรนฺติเยว, ‘‘ตชฺชนียํ วา นิยสฺสํ วา กโรถา’’ติ ยาจิตพฺพาฯ สเจ กโรนฺติเยว, อถ อุปชฺฌาโย ‘‘สมฺมา วตฺตถ ภเนฺต’’ติ ยาจิตโพฺพฯ อิติ ตํ สมฺมา วตฺตาเปตฺวา ‘‘ปฏิปฺปสฺสเมฺภถ ภเนฺต กมฺม’’นฺติ ภิกฺขู ยาจิตพฺพาฯ

สมฺปริวตฺตกํ สมฺปริวตฺตกนฺติ สมฺปริวเตฺตตฺวา สมฺปริวเตฺตตฺวาฯ **น จ อจฺฉิเนฺน เถเว ปกฺกมิตพฺพ**นฺติ ยทิ อปฺปมตฺตกมฺปิ รชนํ คฬติ, น ตาว ปกฺกมิตพฺพํฯ **น อุปชฺฌายํ อนาปุจฺฉา เอกจฺจสฺส ปโตฺต ทาตโพฺพ**ติอาทิ สพฺพํ อุปชฺฌายสฺส วิสภาคปุคฺคลวเสน กถิตํฯ **น อุปชฺฌายํ อนาปุจฺฉา คาโม ปวิสิตโพฺพ**ติ ปิณฺฑาย วา อเญฺญน วา กรณีเยน ปวิสิตุกาเมน อาปุจฺฉิตฺวาว ปวิสิตโพฺพฯ สเจ อุปชฺฌาโย กาลเสฺสว วุฏฺฐาย ทูรํ ภิกฺขาจารํ คนฺตุกาโม โหติ, ‘‘ทหรา ปิณฺฑาย ปวิสนฺตู’’ติ วตฺวา คนฺตพฺพํฯ อวตฺวา คเต ปริเวณํ คนฺตฺวา อุปชฺฌายํ อปสฺสเนฺตน คามํ ปวิสิตุํ วฏฺฏติฯ สเจ คามํ ปวิสโนฺตปิ ปสฺสติ, ทิฏฺฐฏฺฐานโต ปฏฺฐาย อาปุจฺฉิตุํเยว วฏฺฏติฯ

น สุสานํ คนฺตพฺพนฺติ วาสตฺถาย วา ทสฺสนตฺถาย วา น คนฺตพฺพํฯ **น ทิสา ปกฺกมิตพฺพา**ติ เอตฺถ ปกฺกมิตุกาเมน กมฺมํ อาจิกฺขิตฺวา ยาวตติยํ ยาจิตโพฺพฯ สเจ อนุชานาติ, สาธุ; โน เจ อนุชานาติ, ตํ นิสฺสาย วสโต จสฺส อุเทฺทโส วา ปริปุจฺฉา วา กมฺมฏฺฐานํ วา น สมฺปชฺชติ, อุปชฺฌาโย พาโล โหติ อพฺยโตฺต, เกวลํ อตฺตโน สนฺติเก วสาเปตุกามตาย เอว คนฺตุํ น เทติ, เอวรูเป นิวาเรเนฺตปิ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ **วุฏฺฐานมสฺส อาคเมตพฺพ**นฺติ เคลญฺญโต วุฏฺฐานํ อสฺส อาคเมตพฺพํ; น กตฺถจิ คนฺตพฺพํฯ สเจ อโญฺญ ภิกฺขุ อุปฏฺฐาโก อตฺถิ, เภสชฺชํ ปริเยสิตฺวา ตสฺส หเตฺถ ทตฺวา ‘‘ภเนฺต อยํ อุปฏฺฐหิสฺสตี’’ติ วตฺวา คนฺตพฺพํฯ

อุปชฺฌายวตฺตกถา นิฏฺฐิตาฯ

สทฺธิวิหาริกวตฺตกถา

๖๗. อุปชฺฌาเยน สทฺธิวิหาริกมฺหิ สมฺมาวตฺตนายํ – **สงฺคเหตพฺโพ อนุคฺคเหตพฺโพ**ติ อุเทฺทสาทีหิสฺส สงฺคโห จ อนุคฺคโห จ กตฺตพฺโพฯ ตตฺถ **อุเทฺทโส**ติ ปาฬิวาจนํฯ **ปริปุจฺฉา**ติ ปาฬิยา อตฺถวณฺณนาฯ **โอวาโท**ติ อโนติเณฺณ วตฺถุสฺมึ ''อิทํ กโรหิ, อิทํ มา กริตฺถา''ติ วจนํฯ **อนุสาสนี**ติ โอติเณฺณ วตฺถุสฺมึฯ อปิ จ โอติเณฺณ วา อโนติเณฺณ วา ปฐมํ วจนํ โอวาโท; ปุนปฺปุนํ วจนํ อนุสาสนีติฯ **สเจ อุปชฺฌายสฺส ปโตฺต โหตี**ติ สเจ อติเรกปโตฺต โหติฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ **ปริกฺขาโร**ติ อโญฺญปิ สมณปริกฺขาโรฯ อิธ อุสฺสุกฺกํ นาม ธมฺมิเกน นเยน อุปฺปชฺชมานอุปายปริเยสนํฯ อิโต ปรํ ทนฺตกฎฺฐทานํ อาทึ กตฺวา อาจมนกุมฺภิยา อุทกาสิญฺจนปริโยสานํ วตฺตํ คิลานเสฺสว สทฺธิวิหาริกสฺส กาตพฺพํฯ อนภิรติวูปกาสนาทิ ปน อคิลานสฺสาปิ กตฺตพฺพเมวฯ **จีวรํ รชเนฺตนา**ติ ''เอวํ รเชยฺยาสี''ติ อุปชฺฌายโต อุปายํ สุตฺวา รชเนฺตนฯ เสสํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ

สทฺธิวิหาริกวตฺตกถา นิฎฺฐิตาฯ

นสมฺมาวตฺตนาทิกถา

๖๘. **น สมฺมา วตฺตนฺตี**ติ ยถาปญฺญตฺตํ อุปชฺฌายวตฺตํ น ปูเรนฺติฯ **โย น สมฺมา วเตฺตยฺยา**ติ โย ยถาปญฺญตฺตํ วตฺตํ น ปูเรยฺย; โส ทุกฺกฎํ อาปชฺชตีติ อโตฺถฯ **ปณาเมตพฺโพ**ติ อปสาเทตพฺโพฯ **น อธิมตฺตํ เปมํ โหตี**ติ อุปชฺฌายมฺหิ อธิมตฺตํ เคหสฺสิตเปมํ น โหติฯ **นาธิมตฺตา ภาวนา โหตี**ติ อธิมตฺตา เมตฺตาภาวนา น โหติ; วุตฺตปฎิปกฺขนเยน สุกฺกปกฺโข เวทิตโพฺพฯ **อลํ ปณาเมตุ**นฺติ ยุโตฺต ปณาเมตุํฯ

อปฺปณาเมโนฺต อุปชฺฌาโย สาติสาโร โหตีติ สโทโส โหติ, อาปตฺตึ อาปชฺชติ; ตสฺมา น สมฺมา วตฺตโนฺต ปณาเมตโพฺพวฯ น สมฺมาวตฺตนาย จ ยาว จีวรรชนํ ตาว วเตฺต อกริยมาเน อุปชฺฌายสฺส ปริหานิ โหติฯ ตสฺมา ตํ อกโรนฺตสฺส นิสฺสยมุตฺตกสฺสาปิ อมุตฺตกสฺสาปิ อาปตฺติเยวฯ เอกจฺจสฺส ปตฺตทานโต ปฎฺฐาย อมุตฺตกนิสฺสยเสฺสว อาปตฺติฯ

สทฺธิวิหาริกา สมฺมา วตฺตนฺติ, อุปชฺฌาโย สมฺมา น วตฺตติ, อุปชฺฌายสฺส อาปตฺติฯ อุปชฺฌาโย สมฺมา วตฺตติ, สทฺธิวิหาริกา สมฺมา น วตฺตนฺติ, เตสํ อาปตฺติฯ อุปชฺฌาเย วตฺตํ สาทิยเนฺต สทฺธิวิหาริกา พหุกาปิ โหนฺติ, สเพฺพสํ อาปตฺติฯ สเจ อุปชฺฌาโย ''มยฺหํ อุปฎฺฐาโก อตฺถิ, ตุเมฺห อตฺตโน สชฺฌายมนสิการาทีสุ โยคํ กโรถา''ติ วทติ, สทฺธิวิหาริกานํ อนาปตฺติฯ สเจ อุปชฺฌาโย สาทิยนํ วา อสาทิยนํ วา น ชานาติ, พาโล โหติ, สทฺธิวิหาริกา พหุกาฯ เตสุ เอโก วตฺตสมฺปโนฺน ภิกฺขุ ''อุปชฺฌายสฺส กิจฺจํ อหํ กริสฺสามิ, ตุเมฺห อโปฺปสฺสุกฺกา วิหรถา''ติ เอวเญฺจ อตฺตโน ภารํ กตฺวา อิตเร วิสฺสเชฺชติ, ตสฺส ภารกรณโต ปฎฺฐาย เตสํ อนาปตฺติฯ

นสมฺมาวตฺตนาทิกถา นิฎฺฐิตาฯ

ราธพฺราหฺมณวตฺถุกถา

๖๙. **ราธพฺราหฺมณวตฺถุสฺมึ** – กิญฺจาปิ อายสฺมา สาริปุโตฺต ภควตา พาราณสิยํ ตีหิ สรณคมเนหิ อนุญฺญาตํ ปพฺพชฺชเญฺจว อุปสมฺปทญฺจ ชานาติ, ภควา ปน ตํ ลหุกํ อุปสมฺปทํ ปฎิกฺขิปิตฺวา ญตฺติจตุตฺถกเมฺมน ครุกํ กตฺวา อุปสมฺปทํ อนุญฺญาตุกาโมฯ อถสฺส เถโร

อชฺฌาสยํ วิทิตฺวา ‘‘กถาหํ ภนฺเต ตํ พฺราหฺมณํ ปพฺพาเชมิ อุปสมฺปาเทมี’’ติ อาหฯ พุทฺธานญฺหิ ปริสา อชฺฌาสยกุสลา โหนฺติ, อยญฺจ พุทฺธปริสาย อโคฺคฯ

พฺยตฺเตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลนาติ เอตฺถ พฺยตฺโต นาม ยสฺส สาฏฺฐกถํ วินยปิฏกํ วาจุคฺคตํ ปวตฺตติ, ตสฺมึ อสติ ยสฺส อนฺตมโส อิทํ ญตฺติจตุตฺถกมฺมวาจามตฺตมฺปิ สุคฺคหิตํ โหติ, วาจุคฺคตํ ปวตฺตติ, อยมฺปิ อิมสฺมึ อตฺเถ **พฺยตฺโต**ฯ โย ปน กาสโสสเสมฺหาทินา วา เคลญฺเญน โอฏฺฐทนฺตชิวฺหาทีนํ วา อสมฺปตฺติยา ปริยตฺติยํ วา อกตปริจยตฺตา น สโกฺกติ ปริมณฺฑเลหิ ปทพฺยญฺชเนหิ กมฺมวาจํ สาเวตุํ, พฺยญฺชนํ วา ปทํ วา หาเปติ, อญฺญถา วา วตฺตพฺพํ อญฺญถา วทติ, อยํ **อปฺปฏิพโล**ฯ ตพฺพิปรีโต อิมสฺมึ อตฺเถ ‘‘ปฏิพโล’’ติ เวทิตโพฺพฯ **สโงฺฆ ญาเปตโพฺพ**ติ สโงฺฆ ชานาเปตโพฺพฯ ตโต ปรํ ยํ สโงฺฆ ชานาเปตโพฺพ, ตํ ทเสฺสตุํ ‘‘สุณาตุ เม ภนฺเต’’ติอาทิมาหฯ

๗๑. **อุปสมฺปนฺนสมนนฺตรา**ติ อุปสมฺปโนฺน หุตฺวา สมนนฺตราฯ **อนาจารํ อาจรตี**ติ ปณฺณตฺติวีติกฺกมํ กโรติฯ **อุลฺลุมฺปตุ มน**ฺติ อุทฺธรตุ มํ, อกุสลา วุฏฺฐาเปตฺวา กุสเล ปติฏฺฐเปตุ; สามเณรภาวา วา อุทฺธริตฺวา ภิกฺขุภาเว ปติฏฺฐาเปตูติฯ **อนุกมฺปํ อุปาทายา**ติ อนุทฺทยํ ปฏิจฺจ; มยิ อนุกปฺปํ กตฺวาติ อโตฺถฯ

๗๓. **อฏฺฐิตา โหตี**ติ นิจฺจปฺปวตฺตินี โหติฯ **จตฺตาโร นิสฺสเย**ติ จตฺตาโร ปจฺจเยฯ ยสฺมา จตฺตาโร ปจฺจเย นิสฺสาย อตฺตภาโว ปวตฺตติ, ตสฺมา เต นิสฺสยาติ วุจฺจนฺติฯ

ราธพฺราหฺมณวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

อาจริยวตฺตกถา

๗๕. **กินฺตายํ ภิกฺขุ โหตี**ติ กึ เต อยํ ภิกฺขุ โหติฯ **อเญฺญหิ โอวทิโย อนุสาสิโย**ติ อเญฺญหิ โอวทิตโพฺพ เจว อนุสาสิตโพฺพ จฯ **พาหุลฺลาย อาวโตฺต ยทิทํ คณพนฺธิกนฺ**ติ คณพโนฺธ เอตสฺส พาหุลฺลสฺส อตฺถีติ คณพนฺธิกํ, พาหุลฺลํฯ ยํ อิทํ คณพนฺธิกํ นาม พาหุลฺลํ, ตทตฺถาย อติลหุํ ตฺวํ อาปโนฺนติ วุตฺตํ โหติฯ

๗๖. **อพฺยตฺตา**ติ ปญฺญาเวยฺยตฺติเยน วิรหิตาฯ **อญฺญตฺตโรปิ อญฺญติตฺถิยปุโพฺพ**ติ ปสูโร ปริพฺพาชโกฯ โส กิร ‘‘ธมฺมํ เถเนสฺสามี’’ติ อุทายิเตฺถรสฺส สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา เตน สหธมฺมิกํ วุจฺจมาโน ตสฺส วาทํ อาโรเปสิฯ **อนุชานามิ ภิกฺขเว พฺยเตฺตน ภิกฺขุนา**ติอาทิมฺหิ พฺยโตฺต ปุเพฺพ ภิกฺขุโนวาทกวณฺณนายํ วุตฺตลกฺขโณเยวฯ โย ปน อเนฺตวาสิโน วา สทฺธิวิหาริกสฺส วา คิลานสฺส สโกฺกติ อุปฏฺฐานาทีนิ กาตุํ, อยํ อิธ ปฏิพโลติ อธิเปฺปโตฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ –

> ‘‘ปญฺจหุปาลิ , อเงฺคหิ สมนฺนาคเตน ภิกฺขุนา อุปสมฺปาเทตพฺพํ, นิสฺสโย ทาตโพฺพ, สามเณโร อุปฏฺฐาเปตโพฺพฯ กตเมหิ ปญฺจหิ? ปฏิพโล โหติ อเนฺตวาสึ วา สทฺธิวิหารึ วา คิลานํ อุปฏฺฐาตุํ วา อุปฏฺฐาเปตุํ วา, อนภิรตํ วูปกาเสตุํ วา วูปกาสาเปตุํ วา, อุปฺปนฺนํ กุกฺกุจฺจํ ธมฺมโต วิโนเทตุํ, อภิธเมฺม วิเนตุํ, อภิวินเย วิเนตู’’นฺติ (ปริ. ๔๑๘)ฯ

๗๗. **ปกฺขสงฺกเนฺตสู**ติ ติตฺถิยปกฺขสงฺกเนฺตสุฯ **อนุชานามิ ภิกฺขเว อาจริยน**ฺติ อาจารสมาจารสิกฺขาปนกํ อาจริยํ อนุชานามิฯ **อาจริโย ภิกฺขเว อเนฺตวาสิกมฺหี**ติอาทิ

สพฺพํ ‘‘อุปชฺฌาโย ภิกฺขเว สทฺธิวิหาริกมฺหี’’ติอาทินา นเยน วุตฺตวเสเนว เวทิตพฺพํฯ นาม มตฺตเมว หิ เอตฺถ นานํฯ

อาจริยวตฺตกถา นิฏฺฐิตาฯ

ปณามนาขมนากถา

๘๐. อเนฺตวาสิกา อาจริเยสุ น สมฺมา วตฺตนฺตีติ เอตฺถ ปน ยํ ปุเพฺพ ‘‘นสมฺมาวตฺตนาย จ ยาว จีวรรชนํ, ตาว วเตฺต อกริยมาเน อุปชฺฌายสฺส ปริหานิ โหติ, ตสฺมา ตํ อกโรนฺตสฺส นิสฺสยมุตฺตกสฺสาปิ อมุตฺตกสฺสาปิ อาปตฺติเยวา’’ติ จ, ‘‘เอกจฺจสฺส ปตฺตทานโต ปฏฺฐาย อมุตฺตกนิสฺสยเสฺสว อาปตฺตี’’ติ จ ลกฺขณํ วุตฺตํ, น เตเนว ลกฺขเณน นิสฺสยเนฺตวาสิกสฺส อาปตฺติ เวทิตพฺพาฯ นิสฺสยเนฺตวาสิเกน หิ ยาว อาจริยํ นิสฺสาย วสติ, ตาว สพฺพํ อาจริยวตฺตํ กาตพฺพํฯ ปพฺพชฺชาอุปสมฺปทาธมฺมเนฺตวาสิเกหิ ปน นิสฺสยมุตฺตเกหิปิ อาทิโต ปฏฺฐาย ยาว จีวรรชนํ, ตาว วตฺตํ กาตพฺพํ; อนาปุจฺฉิตฺวา ปตฺตทานาทิมฺหิ ปน เอเตสํ อนาปตฺติฯ เอเตสุ จ ปพฺพชฺชเนฺตวาสิโก จ อุปสมฺปทเนฺตวาสิโก จ อาจริยสฺส ยาวชีวํ ภาโรฯ นิสฺสยเนฺตวาสิโก จ ธมฺมเนฺตวาสิโก จ ยาว สมีเป วสนฺติ, ตาวเทวฯ ตสฺมา อาจริเยนาปิ เตสุ สมฺมา วตฺติตพฺพํฯ อาจริยเนฺตวาสิเกสุ หิ โย โย น สมฺมา วตฺตติ, ตสฺส ตสฺส อาปตฺติฯ

ปณามนาขมนากถา นิฏฺฐิตาฯ

นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธิกถา

๘๓. อุปชฺฌายมฺหา นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธีสุ – **อุปชฺฌาโย ปกฺกโนฺต วา**ติอาทีสุ อยํ วินิจฺฉโย – **ปกฺกโนฺต**ติ ตมฺหา อาวาสา วิปฺปวสิตุกาโม ปกฺกโนฺต ทิสํ คโตฯ เอวํ คเต จ ปน ตสฺมิํ สเจ วิหาเร นิสฺสยทายโก อตฺถิ, ยสฺส สนฺติเก อญฺญทาปิ นิสฺสโย วา คหิตปุโพฺพ โหติ, โย วา เอกสโมฺภคปริโภโค, ตสฺส สนฺติเก นิสฺสโย คเหตโพฺพ, เอกทิวสมฺปิ ปริหาโร นตฺถิฯ สเจ ตาทิโส นตฺถิ, อโญฺญ ลชฺชี เปสโล อตฺถิ, ตสฺส ลชฺชีเปสลภาวํ ชานเนฺตน ตทเหว นิสฺสโย ยาจิตโพฺพฯ สเจ เทติ, อิเจฺจตํ กุสลํฯ อถ ปน ‘‘ตุมฺหากํ อุปชฺฌาโย ลหุํ อาคมิสฺสตี’’ติ ปุจฺฉติ, อุปชฺฌาเยน จ ตถา วุตฺตํ, ‘‘อาม, ภเนฺต’’ติ วตฺตพฺพํฯ สเจ วทติ ‘‘เตน หิ อุปชฺฌายสฺส อาคมนํ อาคเมถา’’ติ วฏฺฏติฯ อถ ปนสฺส ปกติยา เปสลภาวํ น ชานาติ, จตฺตาริ ปญฺจ ทิวสานิ ตสฺส ภิกฺขุโน สภาคตํ โอโลเกตฺวา โอกาสํ กาเรตฺวา นิสฺสโย คเหตโพฺพฯ

สเจ ปน วิหาเร นิสฺสยทายโก นตฺถิ, อุปชฺฌาโย จ ‘‘อหํ กติปาเหน อาคมิสฺสามิ, มา อุกฺกณฺฐิตฺถา’’ติ วตฺวา คโต, ยาว อาคมนา ปริหาโร ลพฺภติฯ อถาปิ นํ ตตฺถ มนุสฺสา ปริจฺฉินฺนกาลโต อุตฺตริปิ ปญฺจ วา ทส วา ทิวสานิ วาเสนฺติเยว, เตน วิหารํ ปวตฺติ เปเสตพฺพา ‘‘ทหรา มา อุกฺกณฺฐนฺตุ, อหํ อสุกทิวสํ นาม อาคมิสฺสามี’’ติฯ เอวมฺปิ ปริหาโร ลพฺภติฯ อถ อาคจฺฉโต อนฺตรามเคฺค นทีปูเรน วา โจราทีหิ วา อุปทฺทโว โหติ, เถโร อุทโกสกฺกนํ วา อาคเมติ, สหาเย วา ปริเยสติ, ตเญฺจ ปวตฺติํ ทหรา สุณนฺติ, ยาว อาคมนา ปริหาโร ลพฺภติฯ สเจ ปน โส ‘‘อิเธวาหํ วสิสฺสามี’’ติ ปหิณติ, ปริหาโร นตฺถิฯ ยตฺถ นิสฺสโย ลพฺภติ, ตตฺถ คนฺตพฺพํฯ

วิพฺภเนฺต ปน กาลงฺกเต ปกฺขสงฺกเนฺต วา เอกทิวสมฺปิ ปริหาโร นตฺถิฯ ยตฺถ นิสฺสโย ลพฺภติ, ตตฺถ คนฺตพฺพํฯ **อาณตฺตี**ติ ปน นิสฺสยปณามนา วุจฺจติฯ ตสฺมา ‘‘ปณาเมมิ ต’’นฺติ วา

‘‘มา อิธ ปฏิกฺกมี’’ติ วา ‘‘นีหร เต ปตฺตจีวร’’นฺติ วา ‘‘นาหํ ตยา อุปฏฺฐาตพฺโพ’’ติ วาติ อิมินา ปาฬินเยน ‘‘มา มํ คามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉี’’ติอาทินา ปาฬิมุตฺตกนเยน วา โย นิสฺสยปณาม นาย ปณามิโต โหติ, เตน อุปชฺฌาโย ขมาเปตพฺโพฯ

สเจ อาทิโตว น ขมติ, ทณฺฑกมฺมํ อาหริตฺวา ติกฺขตฺตุํ ตาว สยเมว ขมาเปตพฺโพฯ โน เจ ขมติ, ตสฺมึ วิหาเร มหาเถเร คเหตฺวา ขมาเปตพฺโพฯ โน เจ ขมติ, สามนฺตวิหาเร ภิกฺขู ค เหตฺวา ขมาเปตพฺโพฯ สเจ เอวมฺปิ น ขมติ, อญฺญตฺถ คนฺตฺวา อุปชฺฌายสฺส สภาคานํ สนฺติ เก วสิตพฺพํ ‘‘อปฺเปว นาม สภาคานํ เม สนฺติเก วสตีติ ญตฺวาปิ ขเมยฺยา’’ติฯ สเจ เอวมฺปิ น ขมติ, ตเตฺรว วสิตพฺพํฯ ตตฺร เจ ทุพฺภิกฺขาทิโทเสน น สกฺกา โหติ วสิตุํ, ตํเยว วิหารํ อาคนฺตฺ วา อญฺญสฺส สนฺติเก นิสฺสยํ คเหตฺวา วสิตุํ วฏฺฏติฯ อยมาณตฺติยํ วินิจฺฉโยฯ

อาจริยมฺหา นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธีสุ **อาจริโย ปกฺกโนฺต วา โหตี**ติ เอตฺถ โกจิ อาจริโย อาปุจฺฉิตฺวา ปกฺกมติ, โกจิ อนาปุจฺฉิตฺวาฯ อเนฺตวาสิโกปิ เอวเมวฯ ตตฺร สเจ อเนฺตวาสิโก อาจริยํ อาปุจฺฉติ ‘‘อสุกํ นาม ภเนฺต ฐานํ คนฺตุํ อิจฺฉามิ เกนจิเทว กรณีเยนา’’ติ, อาจริเยน จ ‘‘กทา คมิสฺสสี’’ติ วุโตฺต ‘‘สายเนฺห วา รตฺตึ วา อุฏฺฐหิตฺวา คมิสฺสามี’’ติ วทติ, อาจริโยปิ ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉติ, ตงฺขณเญฺญว นิสฺสโย ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ

สเจ ปน ‘‘ภเนฺต อสุกํ นาม ฐานํ คนฺตุกาโมมฺหี’’ติ วุเตฺต อาจริโย ‘‘อสุกสฺมึ นาม คาเม ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉา ชานิสฺสสี’’ติ วทติ, โส จ ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉติ, ตโต เจ คโต, สุค โตฯ สเจ ปน น คจฺฉติ, นิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ อถาปิ ‘‘คจฺฉามี’’ติ วุเตฺต อาจริเยน ‘‘มา ตาว คจฺฉ, รตฺตึ มเนฺตตฺวา ชานิสฺสามา’’ติ วุโตฺต มเนฺตตฺวา คจฺฉติ, สุคโตฯ โน เจ คจฺฉติ, นิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ อาจริยํ อนาปุจฺฉา ปกฺกมนฺตสฺส ปน อุปจารสีมาติกฺกเม นิสฺสโย ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ อโนฺตอุปจารสีมโต ปฏินิวตฺตนฺตสฺส น ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ

สเจ ปน อาจริโย อเนฺตวาสิกํ อาปุจฺฉติ ‘‘อาวุโส อสุกํ นาม ฐานํ คมิสฺสามี’’ติ, อเนฺตวา สิเกน จ ‘‘กทา’’ติ วุเตฺต ‘‘สายเนฺห วา รตฺติภาเค วา’’ติ วทติ, อเนฺตวาสิโกปิ ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉติ, ตงฺขณเญฺญว นิสฺสโย ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ

สเจ ปน อาจริโย ‘‘เสฺว ปิณฺฑาย จริตฺวา คมิสฺสามี’’ติ วทติ, อิตโร จ ‘‘สาธู’’ติ สมฺปฏิจฺฉติ, เอกทิวสํ ตาว นิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภติ, ปุนทิวเส ปฏิปฺปสฺสโทฺธ โหติฯ ‘‘อสุ กสฺมึ นาม คาเม ปิณฺฑาย จริตฺวา ชานิสฺสามิ มม คมนํ วา อคมนํ วา’’ติ วตฺวา สเจ น คจฺฉติ, นิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ อถาปิ ‘‘คจฺฉามี’’ติ วุเตฺต อเนฺตวาสิเกน ‘‘มา ตาว คจฺฉถ, รตฺตึ มเนฺตตฺวา ชานิสฺสถา’’ติ วุโตฺต มเนฺตตฺวาปิ น คจฺฉติ, นิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ

สเจ อุโภปิ อาจริยเนฺตวาสิกา เกนจิ กรณีเยน พหิสีมํ คจฺฉนฺติ, ตโต เจ อาจริโย คมิยจิ เตฺต อุปฺปเนฺน อนาปุจฺฉาว คนฺตฺวา ทฺวินฺนํ เลฑฺฑุปาตานํ อโนฺตเยว นิวตฺตติ, นิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ สเจ เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา นิวตฺตติ, ปฏิปฺปสฺสโทฺธ โหติฯ อาจริ ยุปชฺฌายา เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมฺม อญฺญสฺมึ วิหาเร วสนฺติ, นิสฺสโย ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ

อาจริเย วิพฺภเนฺต กาลงฺกเต ปกฺขสงฺกเนฺต จ ตงฺขณเญฺญว ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ อาณตฺติยํ ปน สเจปิ อาจริโย มุญฺจิตุกาโมว หุตฺวา นิสฺสยปณามนาย ปณาเมติ, อเนฺตวาสิโก จ ‘‘กิญฺ จาปิ มํ อาจริโย ปณาเมติ, อถ โข หทเยน มุทุโก’’ติ สาลโยว โหติ, นิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภ ติเยวฯ สเจปิ อาจริโย สาลโย, อเนฺตวาสิโก นิราลโย, ‘‘น ทานิ อิมํ นิสฺสาย วสิสฺสามี’’ติ ธุรํ

นิกฺขิปติ, เอวมฺปิ น ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ อุภินฺนํ สาลยภาเว ปน น ปฏิปฺปสฺสมฺภติเยวฯ อุภินฺนํ ธุรนิกฺเขเปน ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ ปณามิเตน ทณฺฑกมฺมํ อาหริตฺวา ติกฺขตฺตุํ ขมาเปตโพฺพฯ โน เจ ขมติ, อุปชฺฌาเย วุตฺตนเยน ปฏิปชฺชิตพฺพํฯ

อุปชฺฌาเยน วา สโมธานคโตติ เอตฺถ ทสฺสนสวนวเสน สโมธานํ เวทิตพฺพํฯ สเจ หิ อาจริยํ นิสฺสาย วสโนฺต สทฺธิวิหาริโก เอกวิหาเร เจติยํ วา วนฺทนฺตํ เอกคาเม ปิณฺฑาย วา จรนฺตํ อุปชฺฌายํ ปสฺสติ, นิสฺสโย ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ อุปชฺฌาโย ปสฺสติ, สทฺธิวิหาริโก ปน น ปสฺสติ, น ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ มคฺคปฺปฏิปนฺนํ วา อากาเสน วา คจฺฉนฺตํ อุปชฺฌายํ ทิสฺวา ทูรตฺตา ภิกฺขูติ ชานาติ, อุปชฺฌาโยติ น ชานาติ, น ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ สเจ ชานาติ, ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ อุปริปาสาเท อุปชฺฌาโย วสติ, เหฏฺฐา สทฺธิวิหาริโก, ตํ อทิสฺวาว ยาคุํ ปิวิตฺวา ปกฺกมติ, อาสนสาลาย วา นิสินฺนํ อทิสฺวาว เอกมเนฺต ภุญฺชิตฺวา ปกฺกมติ, ธมฺมสฺสวนมณฺฑเป วา นิสินฺนมฺปิ ตํ อทิสฺวาว ธมฺมํ สุตฺวา ปกฺกมติ, นิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ เอวํ ตาว ทสฺสนวเสน สโมธานํ เวทิตพฺพํฯ

สวนวเสน ปน สเจ อุปชฺฌายสฺส วิหาเร วา อนฺตรฆเร วา ธมฺมํ กเถนฺตสฺส อนุโมทนํ วา กโรนฺตสฺส สทฺทํ สุตฺวา ‘‘อุปชฺฌายสฺส เม สโทฺท’’ติ สญฺชานาติ, นิสฺสโย ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ อสญฺชานนฺตสฺส น ปฏิปฺปสฺสมฺภตีติ อยํ สโมธาเน วินิจฺฉโยฯ

นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธิกถา นิฏฺฐิตาฯ

อุปสมฺปาเทตพฺพปญฺจกกถา

๘๔. อิทานิ ยํ ปุเพฺพ ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว พฺยตฺเตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน ทสวสฺเสน วา อติเรกทสวสฺเสน วา อุปสมฺปาเทตุํ, นิสฺสยํ ทาตุ’’นฺติ สเงฺขปโต อุปชฺฌายาจริยานํ ลกฺขณํ วุตฺตํ, ตํ วิตฺถารโต ทเสฺสตุํ **‘‘ปญฺจหิ, ภิกฺขเว, องฺเคหิ สมนฺนาคเตนา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ปญฺจหิ องฺเคหี**ติ ปญฺจหิ อคุณงฺเคหิฯ โส หิ สีลกฺขนฺธาทีหิ อสมนฺนาคตตฺตาว อคุณงฺเคหิ สมนฺนาคโต โหติฯ **น อุปสมฺปาเทตพฺพ**นฺติ อุปชฺฌาเยน หุตฺวา น อุปสมฺปาเทตพฺพํฯ **น นิสฺสโย ทาตโพฺพ**ติ อาจริเยน หุตฺวา นิสฺสโย น ทาตโพฺพฯ เอตฺถ จ น อเสเกฺขน สีลกฺขเนฺธนาติ จ อตฺตนา น อเสเกฺขนาติ จ อสฺสโทฺธติ จ อาทีสุ ตีสุ ปญฺจเกสุ อยุตฺตวเสน ปฏิเกฺขโปกโต, น อาปตฺติองฺควเสนฯ โย หิ อเสเกฺขหิ สีลกฺขนฺธาทีหิ อสมนฺนาคโต ปเร จ ตตฺถ สมาทเปตุํ อสโกฺกโนฺต อสฺสทฺธิยาทิโทสยุโตฺตว หุตฺวา ปริสํ ปริหรติ, ตสฺส ปริสา สีลาทีหิ ปริหายติเยว, น วฑฺฒติฯ ตสฺมา เตน น อุปสมฺปาเทตพฺพนฺติอาทิ อยุตฺตวเสน วุตฺตํ, น อาปตฺติองฺควเสนฯ น หิ ขีณาสวเสฺสว อุปชฺฌายาจริยภาโว ภควตา อนุญฺญาโตฯ ยทิ ตเสฺสว อนุญฺญาโต อภวิสฺส, ‘‘สเจ อุปชฺฌายสฺส อนภิรติ อุปฺปนฺนา โหตี’’ติอาทึ น วเทยฺยฯ ยสฺมา ปน ขีณาสวสฺส ปริสา สีลาทีหิ น ปริหายติ, ตสฺมา ‘‘ปญฺจหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมนฺนาคเตน ภิกฺขุนา อุปสมฺปาเทตพฺพ’’นฺติอาทิ วุตฺตํฯ

อธิสีเล สีลวิปโนฺนติอาทีสุ ปาราชิกญฺจ สงฺฆาทิเสสญฺจ อาปโนฺน อธิสีเล สีลวิปโนฺน นามฯ อิตเร ปญฺจาปตฺติกฺขเนฺธ อาปโนฺน **อชฺฌาจาเร อาจารวิปโนฺน** นามฯ สมฺมาทิฏฺฐึ ปหาย อนฺตคฺคาหิกาย ทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต **อติทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐิวิปโนฺน นาม**ฯ ยตฺตกํ สุตํ ปริสํ ปริหรนฺตสฺส อิจฺฉิตพฺพํ, เตน วิรหิตตฺตา **อปฺปสฺสุโต**ฯ ยํ เตน ชานิตพฺพํ อาปตฺตาทิ, ตสฺส อชานนโต **ทุปฺปโญฺญ**ฯ อิมสฺมึ ปญฺจเก ปุริมานิ ตีณิ ปทานิ อยุตฺตวเสน วุตฺตานิ, ปจฺฉิมานิ เทฺว อาปตฺติองฺควเสนฯ

อาปตฺตึ น ชานาตีติ “อิทํ นาม มยา กต”นฺติ วุเตฺต “อิมํ นาม อาปตฺตึ อยํ อาปโนฺน”ติ น ชานาติฯ **วุฎฺฐานํ น ชานาตี**ติ วุฎฺฐานคามินิโต วา เทสนาคามินิโต วา อาปตฺติโต เอวํ นาม วุฎฺฐานํ โหตีติ น ชานาติฯ อิมสฺมึ ปญฺจเก ปุริมานิ เทฺว ปทานิ อยุตฺตวเสน วุตฺตานิ, ปจฺฉิมานิ ตีณิ อาปตฺติองฺควเสนฯ

อาภิสมาจาริกาย สิกฺขายาติ ขนฺธกวเตฺต วิเนตุํ น ปฎิพโล โหตีติ อโตฺถฯ **อาทิพฺรหฺมจริยกายา**ติ เสกฺขปณฺณตฺติยํ วิเนตุํ น ปฎิพโลติ อโตฺถฯ **อภิธเมฺม**ติ นามรูปปริเจฺฉเท วิเนตุํ น ปฎิพโลติ อโตฺถฯ **อภิวินเย**ติ สกเล วินยปิฎเก วิเนตุํ น ปฎิพโลติ อโตฺถฯ **วิเนตุํ น ปฎิพโล**ติ จ สพฺพตฺถ สิกฺขาเปตุํ น สโกฺกตีติ อโตฺถฯ **ธมฺมโต วิเวเจตุ**นฺติ ธเมฺมน การเณน วิสฺสชฺชาเปตุํฯ อิมสฺมิ ปญฺจเก สพฺพปเทสุ อาปตฺติฯ **อาปตฺตึ น ชานาตี**ติอาทิปญฺจกสฺมิมฺปิ สพฺพปเทสุ อาปตฺติฯ อูนทสวสฺสปริโยสานปญฺจเกปิ เอเสว นโยฯ อิติ อาทิโต ตโย ปญฺจกา, จตุเตฺถ ตีณิ ปทานิ, ปญฺจเม เทฺว ปทานีติ สเพฺพปิ จตฺตาโร ปญฺจกา อยุตฺตวเสน วุตฺตาฯ จตุตฺถปญฺจเก เทฺว ปทานิ, ปญฺจเม ตีณิ, ฉฎฺฐสตฺตมอฎฺฐมา ตโย ปญฺจกาติ สเพฺพปิ จตฺตาโร ปญฺจกา อาปตฺติองฺควเสน วุตฺตา; สุกฺกปเกฺข อฎฺฐสุ อนาปตฺติเยวาติฯ

อุปสมฺปาเทตพฺพปญฺจกกถา นิฎฺฐิตาฯ

อุปสมฺปาเทตพฺพฉกฺกกถา

๘๕. ฉเกฺกสุ อูนทสวสฺสปทํ วิเสโส, ตํ สพฺพตฺถ อาปตฺติกรํฯ เสสํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ ตตฺถ **อุภยานิ โข ปนสฺส ปาติโมกฺขานิ วิตฺถาเรน น สฺวาคตานิ โหนฺตี**ติ อุภโต วิภงฺควเสน น สฺวาคตานิฯ **น สุวิภตฺตานี**ติ มาติกาวิภงฺควเสนฯ **น สุปฺปวตฺตีนี**ติ วาจุคฺคตวเสนฯ **น สุวินิจฺฉิตานิ สุตฺตโส อนุพฺยญฺชนโส**ติ มาติกาโต จ วิภงฺคโต จ น สุฎฺฐุ วินิจฺฉิตานิฯ

อุปสมฺปาเทตพฺพฉกฺกกถา นิฎฺฐิตาฯ

อญฺญติตฺถิยปุพฺพวตฺถุกถา

๘๖. อญฺญติตฺถิยปุพฺพวตฺถุสฺมึ – โย ตาว อยํ ปสูโร, โส ติตฺถิยปกฺกนฺตกตฺตา น อุปสมฺปาเทโพฺพฯ โย ปน อโญฺญปิ นยิธ ปพฺพชิตปุโพฺพ อาคจฺฉติ, ตสฺมึ ยํ กตฺตพฺพํ ตํ ทเสฺสตุํ **“โย โส ภิกฺขเว อโญฺญปี”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ตสฺส จตฺตาโร มาเส ปริวาโส ทาตโพฺพ**ติ อยํ ติตฺถิยปริวาโส นาม; อปฺปฎิจฺฉนฺนปริวาโสติปิ วุจฺจติฯ อยํ ปน นคฺคปริพฺพาชกเสฺสว อาชีวกสฺส วา อเจลกสฺส วา ทาตโพฺพ ฯ สเจ โสปิ สาฎกํ วา วาฬกมฺพลาทีนํ อญฺญตรํ ติตฺถิยทฺธชํ วา นิวาเสตฺวา อาคจฺฉติ, นาสฺส ปริวาโส ทาตโพฺพฯ อญฺญสฺส ปน ตาปสปณฺฑรงฺคาทิกสฺส น ทาตโพฺพวฯ

ปฐมํ เกสมสฺสุนฺติอาทินา ตสฺส อาทิโตว สามเณรปพฺพชฺชํ ทเสฺสติฯ เอวํ ปพฺพาเชเนฺตหิ ปน ตสฺมึ สงฺฆมเชฺฌ นิสิเนฺนเยว “ตฺวํ ปพฺพาเชหิ, ตฺวํ อาจริโย โหหิ, ตฺวํ อุปชฺฌาโย โหหี”ติ เถรา ภิกฺขู น วตฺตพฺพาฯ เอวํ วุตฺตา หิ สเจ ตสฺส อาจริยุปชฺฌายภาเวน ชิคุจฺฉนฺตา น สมฺปฎิจฺฉนฺติ, อถ โส “นยิเม มยฺหํ สทฺทหนฺตี”ติ กุชฺฌิตฺวาปิ คเจฺฉยฺยฯ ตสฺมา ตํ เอกมนฺตํ เนตฺวา ตสฺส อาจริยุปชฺฌายา ปริเยสิตพฺพาฯ

๘๗. เอวํ โข ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยปุพฺพ อาราธโก โหติ, เอวํ อนาราธโกติ อยมสฺส ปริวาสวตฺตทสฺสนตฺถํ มาติกาฯ **กถญฺจ ภิกฺขเว**ติอาทิ ตเสฺสว วิภงฺคฯ ตตฺถ **อติกาเลน คามํ ปวิสตี**ติ ภิกฺขูนํ วตฺตกรณเวลายเมว คามํ ปิณฺฑาย ปวิสติฯ **อติทิวา ปฏิกฺกมตี**ติ กุลฆเรสุ อิตฺถิปุริสทารกทาริกาทีหิ สทฺธึ เคหสฺสิตกถํ กเถนฺโต ตเตฺถว ภุญฺชิตฺวา ภิกฺขูสุ ปตฺตจีวรํ ปฏิสาเมตฺวา อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีนิ วา กโรเนฺตสุ ปฏิสลฺลีเนสุ วา อาคจฺฉติ; น อุปชฺฌายวตฺตํ นาจริยวตฺตํ กโรติ, อญฺญทตฺถุ วสนฏฺฐานํ ปวิสิตฺวา นิทฺทายติฯ **เอวมฺปิ ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยปุพฺพ อนาราธโก โหตี**ติ เอวมฺปิ กโรโนฺต ปริวาสวตฺตสฺส สมฺปาทโก ปูรโก น โหติฯ

เวสิยาโคจโร วาติอาทีสุ **เวสิยา**ติ อามิสกิญฺจิกฺขสมฺปทานาทินา สุลภชฺฌาจารา รูปูปชีวิกา อิตฺถิโยฯ **วิธวา**ติ มตปติกา วา ปวุตฺถปติกา วา อิตฺถิโย; ตา เยน เกนจิ สทฺธึ มิตฺตภาวํ ปเตฺถนฺติฯ **ถุลฺลกุมาริกา**ติ โยพฺพนนฺนปฺปตฺตา โยพฺพนฺนาตีตา วา กุมาริโย; ตา ปุริสาธิปฺปายาว วิจรนฺติ, เยน เกนจิ สทฺธึ มิตฺตภาวํ ปเตฺถนฺติฯ **ปณฺฑกา**ติ อุสฺสนฺนกิเลสา อวูปสนฺตปริฬาหา นปุํสกา; เต ปริฬาหเวคาภิภูตา เยน เกนจิ สทฺธึ มิตฺตภาวํ ปเตฺถนฺติ ฯ **ภิกฺขุนิโย**ติ สมานปพฺพชฺชา อิตฺถิโย; ตาหิ สทฺธึ ขิปฺปเมว วิสฺสาโส โหติ, ตโต สีลํ ภิชฺชติฯ

ตตฺถ เวสิยานํ กุเลสุ กุลุปโก หุตฺวา ปิณฺฑปาตจริยาทีหิ วา อปทิสิตฺวา สิเนหสนฺถวชาเตน หทเยน อภิณฺหทสฺสนสลฺลาปกามตาย ตาสํ สนฺติกํ อุปสงฺกมโนฺต ‘‘เวสิยาโคจโร’’ติ วุจฺจติ, โส นจิรเสฺสว ‘‘อสุกเวสิยา สทฺธึ คโต’’ติ วตฺตพฺพตํ ปาปุณาติฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ สเจ ปน เวสิยาทโย สลากภตฺตาทีนิ เทนฺติ, ภิกฺขูหิ สทฺธึ คนฺตฺวา สทฺธึเยว ภุญฺชิตฺวา วา คเหตฺวา วา อาคนฺตุํ วฏฺฏติฯ คิลานา ภิกฺขุนิโย โอวทิตุํ วา ธมฺมํ วา เทเสตุํ อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีนิ วา ทาตุํ คจฺฉเนฺตหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ โย ปน ตถา อาคนฺตฺวา มิตฺตสนฺถววเสน คจฺฉติ, อยํ อนาราธโก โหติฯ

อุจฺจาวจานิ กรณียานีติ มหนฺตขุทฺทกานิ กมฺมานิฯ ตตฺถ ฆณฺฏึ ปหริตฺวา สมเคฺคน สเงฺฆน สนฺนิปติตฺวา กตฺตพฺพานิ เจติยมหาปาสาทปฏิสงฺขรณาทีนิ กมฺมานิ **อุจฺจานิ** นามฯ จีวรโธวนรชนาทีนิ ขนฺธกปริยาปนฺนานิ จ อคฺคิสาลวตฺตาทีนิ อาภิสมาจาริกานิ **อวจานิ** นามฯ **ตตฺถ น ทกฺโข โหตี**ติ เตสุ กเมฺมสุ เฉโก สุสิกฺขิโต น โหติฯ **น อนลโส**ติ อุฏฺฐานวีริยสมฺปโนฺน น โหติ; ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส กมฺมํ อตฺถี’’ติ สุตฺวา ปเคว ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา คพฺภนฺตรํ ปวิสิตฺวา ยาวทตฺถํ สุปิตฺวา สายํ นิกฺขมติฯ **ตตฺรุปายายา**ติ เตสุ กเมฺมสุ อุปายภูตายฯ **วีมํสายา**ติ ฐานุปฺปตฺติกวีมํสายฯ ‘‘อิทเมวํ กตฺตพฺพํ, อิทเมวํ น กตฺตพฺพ’’นฺติ ตสฺมึเยว ขเณ อุปฺปนฺนปญฺญาย สมนฺนาคโต น โหติฯ **น อลํ กาตุํ น อลํ สํวิธาตุ**นฺติ สหตฺถาปิ กาตุํ สมโตฺถ น โหติ; ‘‘คณฺหถ ภเนฺต, คณฺห ทหร, คณฺห สามเณร, สเจ ตุเมฺห วา น กริสฺสถ, อเมฺห วา น กริสฺสาม, โก ทานิ อิมํ กริสฺสตี’’ติ เอวํ อุสฺสาหํ ชเนตฺวา สํวิธาตุํ อญฺญมญฺญํ กาเรตุมฺปิ สมโตฺถ น โหติฯ ภิกฺขูหิ ‘‘กมฺมํ กริสฺสามา’’ติ วุเตฺต กิญฺจิ โรคํ อปทิสติ, ภิกฺขูนํ กมฺมํ กโรนฺตานํ สมีเปเนว วิจรติ, สีสเมว ทเสฺสติ, อยมฺปิ อนาราธโก โหติฯ

น ติพฺพจฺฉโนฺท โหตีติ พลวจฺฉโนฺท น โหติฯ **อุเทฺทเส**ติ ปาฬิปริยาปุณเนฯ **ปริปุจฺฉายา**ติ อตฺถสวเนฯ **อธิสีเล**ติ ปาติโมกฺขสีเลฯ **อธิจิเตฺต**ติ โลกิยสมาธิภาวนายฯ **อธิปญฺญายา**ติ โลกุตฺตรมคฺคภาวนายฯ

สงฺกโนฺต โหตีติ อิธาคโต โหติฯ **ตสฺส สตฺถุโน**ติ ตสฺส ติตฺถายตนสามิกสฺสฯ **ตสฺส ทิฏฺฐิยา**ติ ตสฺส สนฺตกาย ลทฺธิยาฯ อิทานิ สาเยว ลทฺธิ ยสฺมา ตสฺส ติตฺถกรสฺส ขมติ เจว รุจฺ

จติ จ ‘‘อิทเมว สจฺจ’’นฺติ จ ทฬฺหคฺคาเหน คหิตา; ตสฺมา ตสฺส ขนฺติ รุจิ อาทาโยติ วุจฺจติฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘ตสฺส ขนฺติยา ตสฺส รุจิยา ตสฺส อาทายสฺสา’’ติฯ **อวเณฺณ ภญฺญมาเน**ติ ครหาย ภญฺญมานายฯ **อนภิรโทฺธ**ติ อปริปุณฺณสงฺกโปฺป; โน ปคฺคหิตจิโตฺตฯ **อุทโคฺค**ติ อพฺภุนฺนตกายจิโตฺตฯ **อิทํ ภิกฺขเว สงฺฆาตนิกํ อญฺญติตฺถิยปุพฺพสฺส อนาราธนียสฺมิ**นฺติ ภิกฺขเว ยมิทํ ตสฺส สตฺถุโน ตเสฺสว จ ลทฺธิยา อวเณฺณ ภญฺญมาเน ‘‘กึ อิเม ปรํ ครหนฺตี’’ติ กายวจีวิการนิพฺพตฺตกํ อนตฺตมนตฺตํ, พุทฺธาทีนญฺจ อวเณฺณ ภญฺญมาเน อตฺตมนตฺตํ, ยญฺจ ตเสฺสว สตฺถุโน ตเสฺสว จ ลทฺธิยา วเณฺณ ภญฺญมาเน อตฺตมนตฺตํ, พุทฺธาทีนญฺจ วณฺณภณเน อนตฺตมนตฺตํ, อิทํ อญฺญติตฺถิยปุพฺพสฺส อนาราธนียสฺมึ สงฺฆาตนิกํ, อนาราธเก ปริวาสวตฺตํ อปูรเก กเมฺม อิทํ ลิงฺคํ, อิทํ ลกฺขณํ, อิทมจลปฺปมาณนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **เอวํ อนาราธโก โข ภิกฺขเว อญฺญติตฺถิยปุโพฺพ อาคโต น อุปสมฺปาเทตโพฺพ**ติ อิโต เอเกนปิ อเงฺคน สมนฺนาคโต น อุปสมฺปาเทตโพฺพฯ สุกฺกปเกฺข สพฺพํ วุตฺตวิปลฺลาเสน เวทิตพฺพํฯ

เอวํ อาราธโก โข ภิกฺขเวติ เอวํ นาติกาเลน คามปฺปเวสนา นาติทิวา ปฏิกฺกมนํ, น เวสิยาทิโคจรตา, สพฺรหฺมจารีนํ กิเจฺจสุ ทกฺขตาทิ, อุเทฺทสาทีสุ ติพฺพจฺฉนฺทตา, ติตฺถิยานํ อวณฺณภณเน อตฺตมนตา, พุทฺธาทีนํ อวณฺณภณเน อนตฺตมนตา, ติตฺถิยานํ วณฺณภณเน อนตฺตมนตา, พุทฺธาทีนํ วณฺณภณเน อตฺตมนตาติ อิเมสํ อฏฺฐนฺนํ ติตฺถิยวตฺตานํ ปริปูรเณน อาราธโก ปริโตสโก ภิกฺขูนํ อญฺญติตฺถิยปุโพฺพ อาคโต อุปสมฺปาเทตโพฺพฯ

สเจ ปน อุปสมฺปทมาฬเกปิ เอกํ วตฺตํ ภินฺทติ, ปุน จตฺตาโร มาเส ปริวสิตพฺพํฯ ยถา ปน ภินฺนสิกฺขาย สิกฺขมานาย ปุน สิกฺขาปทานิ จ สิกฺขาสมฺมุติ จ ทิยฺยติ, เอวํ นยิมสฺส กิญฺจิ ปุน ทาตพฺพมตฺถิฯ ปุเพฺพ ทินฺนปริวาโสเยว หิ ตสฺส ปริวาโสฯ ตสฺมา ปุน จตฺตาโร มาเส ปริวสิตพฺพํฯ สเจ ปริวสโนฺต อนฺตรา อฏฺฐ สมาปตฺติโย นิพฺพเตฺตติ, โลกิยธโมฺม นาม กุปฺปนสภาโว, น อุปสมฺปาเทตโพฺพฯ จตฺตาโร มาเส ปูริตวโตฺตว อุปสมฺปาเทตโพฺพฯ สเจ ปน ปริวสโนฺต จตฺตาริ มหาภูตานิ ปริคฺคณฺหติ, อุปาทารูปานิ ปริจฺฉินฺทติ, นามรูปํ ววตฺถเปติ, ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา วิปสฺสนํ อารภติ, โลกิยธโมฺม นาม กุปฺปนสภาโว, เนว อุปสมฺปาเทตโพฺพฯ สเจ ปน วิปสฺสนํ วเฑฺฒตฺวา โสตาปตฺติมคฺคํ ปฏิลภติ, ปริปุณฺณํเยว โหติ วตฺตํฯ สมูหตานิ สพฺพทิฏฺฐิคตานิ อพฺพุฬฺหํ วิจิกิจฺฉาสลฺลํ ตํทิวสเมว อุปสมฺปาเทตโพฺพฯ สเจปิ ติตฺถิยลิเงฺค ฐิโต โสตาปโนฺน โหติ, ปริวาสกิจฺจํ นตฺถิ, ตทเหว ปพฺพาเชตฺวา อุปสมฺปาเทตโพฺพฯ

อุปชฺฌายมูลกํ จีวรํ ปริเยสิตพฺพนฺติ อุปชฺฌายํ อิสฺสรํ กตฺวา ตสฺส จีวรํ ปริเยสิตพฺพํฯ ปตฺตมฺปิ ตเถวฯ ตสฺมา ยทิ อุปชฺฌายสฺส ปตฺตจีวรํ อตฺถิ, ‘‘อิมสฺส เทหี’’ติ วตฺตโพฺพฯ อถ นตฺถิ, อเญฺญ ทาตุกามา โหนฺติ, เตหิปิ อุปชฺฌายเสฺสว ทาตพฺพํ ‘‘อิทํ ตุมฺหากํ กตฺวา อิมสฺส เทถา’’ติฯ กสฺมา? ติตฺถิยา นาม วิโลมา โหนฺติ ‘‘สเงฺฆน เม ปตฺตจีวรํ ทินฺนํ, กึ มยฺหํ ตุเมฺหสุ อายตฺต’’นฺติ วตฺวา โอวาทานุสาสนึ น กเรยฺยุํ, อุปชฺฌาเยน ปน อายตฺตชีวิกตฺตา ตสฺส วจนกโร ภวิสฺสติฯ เตนสฺส ‘‘อุปชฺฌายมูลกํ จีวรํ ปริเยสิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตํฯ **ภณฺฑุกมฺมายา**ติ เกโสโรปนตฺถํฯ ภณฺฑุกมฺมกถา ปรโต อาคมิสฺสติฯ

อคฺคิกาติ อคฺคิปริจรณกาฯ **ชฏิลกา**ติ ตาปสาฯ **เอเต ภิกฺขเว กิริยวาทิโน**ติ เอเต กิริยํ น ปฏิพาหนฺติ, ‘‘อตฺถิ กมฺมํ, อตฺถิ กมฺมวิปาโก’’ติ เอวํทิฏฺฐิกาฯ สพฺพพุทฺธา หิ เนกฺขมฺมปารมึ ปูรยมานา เอตเทว ปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา ปูเรสุํ, มยาปิ ตเถว ปูริตา, น เอเตสํ สาสเน ปพฺพชฺชา วิโลมา, ตสฺมา อุปสมฺปาเทตพฺพา, น เตสํ ปริวาโส ทาตโพฺพติฯ **อิมาหํ ภิกฺขเว ญาตีนํ อาเวณิกํ ปริหารํ ทมฺมี**ติ อิมํ อหํ เตสํ ปาเฏกฺกํ โอทิสฺสกํ ปริหารํ ททามิฯ กสฺมา

เอวมาห? เต หิ ติตฺถายตเน ปพฺพชิตาปิ สาสนสฺส อวณฺณกามา น โหนฺติ, อมฺหากํ ญาติ เสฏฺฐสฺส สาสนนฺติ วณฺณวาทิโนว โหนฺติ, ตสฺมา เอวมาหาติฯ

อญฺญติตฺถิยปุพฺพวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

ปญฺจาพาธวตฺถุกถา

๘๘. มคเธสุ ปญฺจ อาพาธา อุสฺสนฺนา โหนฺตีติ มคธนามเก ชนปเท มนุสฺสานญฺจ อมนุสฺสานญฺจ ปญฺจ โรคา อุสฺสนฺนา วุฑฺฒิปฺปตฺตา ผาติปฺปตฺตา โหนฺติฯ ชีวกโกมารภจฺจกถา จีวรกฺขนฺธเก อาวิภวิสฺสติฯ **น ภิกฺขเว ปญฺจหิ อาพาเธหิ ผุฏฺฐ ปพฺพาเชตพฺพ**ติ เยเต กุฏฺฐาทโย ปญฺจ อาพาธา อุสฺสนฺนา, เตหิ ผุฏฺฐ อภิภูโต น ปพฺพาเชตพฺพฯ

ตตฺถ **กุฏฺฐ**นฺติ รตฺตกุฏฺฐํ วา โหตุ กาฬกุฏฺฐํ วา, ยํกิญฺจิ กิฏิภททฺทุกจฺฉุอาทิปฺปเภทมฺปิ สพฺพํ กุฏฺฐเมวาติ วุตฺตํฯ ตเญฺจ นขปิฏฺฐิปฺปมาณมฺปิ วฑฺฒนกปเกฺข ฐิตํ โหติ, น ปพฺพาเชตพฺพฯ สเจ ปน นิวาสนปารุปเนหิ ปกติปฏิจฺฉเนฺน ฐาเน นขปิฏฺฐิปฺปมาณํ อวฑฺฒนกปเกฺข ฐิตํ โหติ, วฏฺฏติฯ มุเข ปน หตฺถปาทปิเฏฺฐสุ วา สเจปิ อวฑฺฒนกปเกฺข ฐิตํ นขปิฏฺฐิโต จ ขุทฺทกตรมฺปิ, น วฏฺฏติเยวาติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํฯ ติกิจฺฉาเปตฺวา ปพฺพาเชเนฺตนาปิ ปกติวเณฺณ ชาเตเยว ปพฺพาเชตพฺพฯ โคธาปิฏฺฐิสทิสจุณฺณโอกิรณกสรีรมฺปิ ปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏติฯ

คโณฺฑติ เมทคโณฺฑ วา โหตุ อโญฺญ วา โย โกจิ โกลฏฺฐิมตฺตโกปิ เจ วฑฺฒนกปเกฺข ฐิโต คโณฺฑ โหติ, น ปพฺพาเชตพฺพฯ ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน ปน โกลฏฺฐิมเตฺต อวฑฺฒนกปเกฺข ฐิโต วฏฺฏติฯ มุขาทิเก อปฺปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน อวฑฺฒนกปเกฺข ฐิโตปิ น วฏฺฏติฯ ติกิจฺฉาเปตฺวา ปพฺพาเชเนฺตนาปิ สรีรํ สญฺฉวิํ กาเรตฺวาว ปพฺพาเชตพฺพฯ อุณฺณิคณฺฑา นาม โหนฺติ โคถนา วิย องฺคุลิกา วิย จ ตตฺถ ตตฺถ ลมฺพนฺติ, เอเตปิ คณฺฑาเยวฯ เตสุ สติ ปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏติฯ ทหรกาเล ขีรปิฬกา โยพฺพนฺนกาเล จ มุเข ขรปิฬกา นาม โหนฺติ, มหลฺลกกาเล นสฺสนฺติ, น ตา คณฺฑสงฺขฺยํ คจฺฉนฺติ, ตาสุ สติ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ อเญฺญ ปน สรีเร ขรปิฬกา นาม อปรา ปทุมกณฺณิกา นาม โหนฺติ, อญฺญา สาสปพีชกา นาม สาสปมตฺตา เอว สกลสรีรํ ผรนฺติ, ตา สพฺพา กุฏฺฐชาติกา เอวฯ ตาสุ สติ น ปพฺพาเชตพฺพฯ

กิลาโสติ น ภิชฺชนกํ น ปคฺฆรณกํ ปทุมปุณฺฑรีกปตฺตวณฺณํ กุฏฺฐํ, เยน คุนฺนํ วิย สพลํ สรีรํ โหติ, ตสฺมิํ กุเฏฺฐ วุตฺตนเยเนว วินิจฺฉโย เวทิตพฺพฯ **โสโส**ติ โสสพฺยาธิ; ตสฺมิํ สติ น ปพฺพาเชตพฺพฯ **อปมาโร**ติ ปิตฺตุมฺมาโร วา ยกฺขุมฺมาโร วา; ตตฺถ ปุพฺพเวริเกน อมนุเสฺสน คหิโต ทุตฺติกิโจฺฉ โหติฯ อปฺปมตฺตเกปิ ปน อปมาเร สติ น ปพฺพาเชตพฺพฯ

ปญฺจาพาธวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

ราชภฏวตฺถุกถา

๙๐. ราชภฏวตฺถุสฺมิํ – **ปจฺจนฺตํ อุจฺจินถา**ติ ปจฺจนฺตํ วเฑฺฒถฯ โจเร ปลาเปตฺวา โจรภเยน วุฏฺฐิเต คาเม อาวาสาเปตฺวา อารกฺขํ ทตฺวา กสิกมฺมาทีนิ ปวตฺตาเปถาติ วุตฺตํ โหติฯ ราชา ปน โสตาปนฺนตฺตา ‘‘โจเร ฆาเตถ, หนถา’’ติ น อาณาเปติฯ **อุปชฺฌายสฺส เทว สีสํ ฉินฺทิตพฺพ**นฺติอาทิ สพฺพํ ‘‘ปพฺพชฺชาย อุปชฺฌาโย เสโฏฺฐ, ตโต อาจริโย, ตโต คโณ’’ติ จิเนฺตตฺวา อิทํ โวหาเร อฑฺฑวินิจฺฉเย อาคตนฺติ อาหํสุฯ **น ภิกฺขเว ราชภโฏ ปพฺพาเชตพฺพ**ติ เอตฺถ อมโจฺจ วา โหตุ มหามโตฺต วา เสวโก วา กิญฺจิ ฐานนฺตรํ ปโตฺต วา อปฺปโตฺต

วา, โย โกจิ รโญฺญ ภตฺตเวตนภโฏ, สโพฺพ ราชภโฏติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ, โส น ปพฺพาเชตโพฺพฯ ตสฺส ปน ปุตฺตนตฺตภาตุกา เย ราชโต ภตฺตเวตนํ น คณฺหนฺติ, เต ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ โย ปน ราชโต ลทฺธํ นิพทฺธโภคํ วา มาสสํวจฺฉรปริพฺพยํ วา รโญฺญเยว นิยฺยาเตติ, ปุตฺตภาตุเก วา ตํ ฐานํ สมฺปฏิจฺฉาเปตฺวา ราชานํ ‘‘น ทานาหํ เทวสฺส ภโฏ’’ติ อาปุจฺฉติ, เยน วา ยํ กมฺมการณา เวตนํ คหิตํ, ตํ กมฺมํ กตํ โหติ, โย วา ปพฺพชสฺสูติ รญฺญา อนุญฺญาโต โหติ, ตมฺปิ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ

ราชภฏวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

โจรวตฺถุกถา

๙๑. โจรวตฺถูสุ – **มนุสฺสา ปสฺสิตฺวา**ติ เยหิ คิหิกาเล ทิฏฺฐปุโพฺพ เย จ ‘‘อยํ โส’’ติ อเญฺญสํ สุณนฺติ, เต ปสฺสิตฺวา อุพฺพิชฺชนฺติปิ…เป.… ทฺวารมฺปิ ถเกนฺติฯ เย ปน น ชานนฺติ, เตสํ ฆเรสุ ภิกฺขํ ลภติฯ **น ภิกฺขเว**ติ ภควา สยํ ธมฺมสฺสามี, ตสฺมา อายตึ อกรณตฺถาย ภิกฺขูนํ สิกฺขาปทํ ปญฺญเปโนฺต เอวมาหฯ ตตฺถ ธชํ พนฺธิตฺวา วิย วิจรตีติ **ธชพโนฺธ**ฯ มูลเทวาทโย วิย โลเก ปากโฏติ วุตฺตํ โหติฯ ตสฺมา โย คามฆาตํ วา ปนฺถทุหนํ วา นคเร สนฺธิเจฺฉทาทิ กมฺมํ วา กโรโนฺต วิจรติ, ปญฺญายติ จ ‘‘อสุโก นาม อิทํ อิทํ กโรตี’’ติ, โส น ปพฺพาเชตโพฺพฯ โย ปน ราชปุโตฺต รชฺชํ ปเตฺถโนฺต คามฆาตาทีนิ กโรติ, โส ปพฺพาเชตโพฺพฯ ราชาโน หิ ตสฺมึ ปพฺพชิเต ตุสฺสนฺติ, สเจ ปน น ตุสฺสนฺติ, น ปพฺพาเชตโพฺพฯ ปุเพฺพ มหาชเน ปากโฏ โจโร ปจฺฉา โจรกมฺมํ ปหาย ปญฺจสีลาทีนิ สมาทิยติ, ตเญฺจ มนุสฺสา เอวํ ชานนฺติ, ปพฺพาเชตโพฺพฯ เย ปน อมฺพลพุชาทิโจรกา สนฺธิเจฺฉทาทิโจรา เอว วา อทิสฺสมานา เถยฺยํ กโรนฺติ, ปจฺฉาปิ อิมินา นาม อิทํ กตนฺติ น ปญฺญายนฺติ, เตปิ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ

๙๒. **การํ ภินฺทิตฺวา**ติ อฏฺฏพนฺธนาทึ ภินฺทิตฺวาฯ **อภยูวรา**ติ เอตฺถ ภเยน อุปรมนฺตีติ ภยูวรา, เอเต ปน ลทฺธาภยตฺตา น ภยูวราติ **อภยูวรา;** ปการสฺส เจตฺถ วกาโร กโตติ เวทิตโพฺพฯ **น ภิกฺขเว การเภทโก ปพฺพาเชตโพฺพ**ติ กาโร วุจฺจติ พนฺธนาคารํฯ อิธ ปน อนฺทุพนฺธนํ วา โหตุ สงฺขลิกพนฺธนํ วา รชฺชุพนฺธนํ วา คามพนฺธนํ วา นิคมพนฺธนํ วา นครพนฺธนํ วา ปุริสคุตฺติ วา ชนปทพนฺธนํ วา ทีปพนฺธนํ วา, โย เอเตสุ ยํกิญฺจิ พนฺธนํ ภินฺทิตฺวา วา ฉินฺทิตฺวา วา มุญฺจิตฺวา วา วิวริตฺวา วา ปสฺสมานานํ วา อปสฺสมานานํ วา ปลายติ, โส การเภทโกติ สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ ตสฺมา อีทิโส การเภทโก โจโร ทีปพนฺธนํ ภินฺทิตฺวา ทีปนฺตรํ คโตปิ น ปพฺพาเชตโพฺพฯ โย ปน น โจโร, เกวลํ หตฺถกมฺมํ อกโรโนฺต ‘‘เอวํ โน อปลายโนฺต กริสฺสตี’’ติ ราชยุตฺตาทีหิ พโทฺธ, โส การํ ภินฺทิตฺวา ปลาโตปิ ปพฺพาเชตโพฺพฯ โย ปน คามนิคมปฏฺฏนาทีนิ เกณิยา คเหตฺวา ตํ อสมฺปาเทโนฺต พนฺธนาคารํ ปเวสิโต โหติ, โส ปลายิตฺวา อาคโต น ปพฺพาเชตโพฺพฯ โยปิ กสิกมฺมาทีหิ ธนํ สมฺปาเทตฺวา ชีวโนฺต ‘‘นิธานํ อิมินา ลทฺธ’’นฺติ เปสุญฺญํ อุปสํหริตฺวา เกนจิ พนฺธาปิโต โหติ, ตํ ตเตฺถว ปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏติ, ปลายิตฺวา คตํ ปน คตฏฺฐาเน ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ

๙๓. **น ภิกฺขเว ลิขิตโก**ติ เอตฺถ **ลิขิตโก** นาม น เกวลํ ‘‘ยตฺถ ปสฺสติ ตตฺถ หนฺตโพฺพ’’ติ, อถ โข โย โกจิ โจริกํ วา อญฺญํ วา ครุํ ราชาปราธํ กตฺวา ปลาโต, ราชา จ นํ ปเณฺณ วา โปตฺถเก วา ‘‘อิตฺถนฺนาโม ยตฺถ ทิสฺสติ, ตตฺถ คเหตฺวา มาเรตโพฺพ’’ติ วา ‘‘หตฺถปาทานิสฺส ฉินฺทิตพฺพานี’’ติ วา ‘‘เอตฺตกํ นาม ทณฺฑํ อาหราเปตโพฺพ’’ติ วา ลิขาเปติ, อยํ **ลิขิตโก** นาม, โส น ปพฺพาเชตโพฺพฯ

๙๔. **กสาหโต กตทณฺฑกโมฺม**ติ เอตฺถ โย วจนเปสนาทีนิ อกโรโนฺต หญฺญติ, น โส กตทณฺฑกโมฺมฯ โย ปน เกณิยา วา อญฺญถา วา กิญฺจิ คเหตฺวา ขาทิตฺวา ปุน ทาตุํ อสโกฺกโนฺต “อยเมว เต ทโณฺฑ โหตู”ติ กสาหิ หญฺญติ, อยํ กสาหโต กตทณฺฑกโมฺมฯ โส จ กสาหิ วา หโต โหตุ อทฺธทณฺฑกาทีนํ วา อญฺญตเรน, ยาว อลฺลวโณ โหติ, ตาว น ปพฺพาเชตโพฺพฯ วเณ ปน ปากติเก กตฺวา ปพฺพาเชตโพฺพฯ สเจ ปน ชาณูหิ วา กปฺปเรหิ วา นาฬิเกรปาสาณาทีหิ วา ฆาเตตฺวา มุโตฺต โหติ, สรีเร จสฺส คณฺฐิโย ปญฺญายนฺติ, น ปพฺพาเชตโพฺพฯ ผาสุกํ กตฺวา เอว คณฺฐีสุ สนฺนิสินฺนาสุ ปพฺพาเชตโพฺพฯ

๙๕. **ลกฺขณาหโต กตทณฺฑกโมฺม**ติ เอตฺถ กตทณฺฑกมฺมภาโว ปุริมนเยเนว เวทิตโพฺพฯ ยสฺส ปน นลาเฏ วา อูรุอาทีสุ วา ตเตฺตน โลเหน ลกฺขณํ อาหตํ โหติ, โส สเจ ภุชิโสฺส ยาว อลฺลวโณ โหติ, ตาว น ปพฺพาเชตโพฺพฯ สเจปิสฺส วณา รุฬฺหา โหนฺติ, ฉวิยา สมปริเจฺฉทา, ลกฺขณํ น ปญฺญายติ, ติมณฺฑลวตฺถสฺส อุตฺตราสเงฺค กเต ปฏิจฺฉโนฺนกาเส เจ โหติ, ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติ, อปฺปฏิจฺฉโนฺนกาเส เจ น วฏฺฏติฯ

โจรวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

อิณายิกวตฺถุกถา

๙๖. **น ภิกฺขเว อิณายิโก**ติ เอตฺถ **อิณายิโก** นาม ยสฺส ปิติปิตามเหหิ วา อิณํ คหิตํ โหติ, สยํ วา อิณํ คหิตํ โหติ, ยํ วา อาฐเปตฺวา มาตาปิตูหิ กิญฺจิ คหิตํ โหติ, โส ตํ อิณํ ปเรสํ ธาเรตีติ อิณายิโกฯ ยํ ปน อเญฺญ ญาตกา อาฐเปตฺวา กิญฺจิ คณฺหนฺติ, โส น อิณายิโกฯ น หิ เต ตํ อาฐเปตุํ อิสฺสรา, ตสฺมา ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติ, อิตรํ น วฏฺฏติฯ สเจ ปนสฺส ญาติสาโลหิตา “มยํ ทสฺสาม, ปพฺพาเชถ น”นฺติ อิณํ อตฺตโน ภารํ กโรนฺติ, อโญฺญ วา โกจิ ตสฺส อาจารสมฺปตฺติํ ทิสฺวา “ปพฺพาเชถ นํ, อหํ อิณํ ทสฺสามี”ติ วทติ, ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ เตสุ อสติ ภิกฺขุนา ตถารูปสฺส อุปฏฺฐากสฺสาปิ อาโรเจตพฺพํ “สเหตุโก สโตฺต อิณปลิโพเธน น ปพฺพชตี”ติฯ สเจ โส ปฏิปชฺชติ, ปพฺพาเชตโพฺพฯ สเจปิ อตฺตโน กปฺปิยภณฺฑํ อตฺถิ, “เอตํ ทสฺสามี”ติ ปพฺพาเชตโพฺพฯ สเจ ปน เนว ญาตกาทโย ปฏิปชฺชนฺติ, น อตฺตโน ธนํ อตฺถิ, “ปพฺพาเชตฺวา ภิกฺขาย จริตฺวา โมเจสฺสามี”ติ ปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ ปพฺพาเชติ ทุกฺกฏํฯ ปลาโตปิ อาเนตฺวา ทาตโพฺพฯ โน เจ เทติ, สพฺพํ อิณํ คีวา โหติฯ อชานิตฺวา ปพฺพาชยโต อนาปตฺติฯ ปสฺสเนฺตน ปน อาเนตฺวา อิณสามิกานํ ทเสฺสตโพฺพฯ อปสฺสนฺตสฺส คีวา น โหติฯ

สเจ อิณายิโก อญฺญํ เทสํ คนฺตฺวา ปุจฺฉิยมาโนปิ “นาหํ กสฺสจิ กิญฺจิ ธาเรมี”ติ วตฺวา ปพฺพชติ, อิณสามิโก จ ตํ ปริเยสโนฺต ตตฺถ คจฺฉติ, ทหโร ตํ ทิสฺวา ปลายติ, โส จ เถรํ อุปสงฺกมิตฺวา “อยํ ภเนฺต เกน ปพฺพาชิโต, มม เอตฺตกํ นาม ธนํ คเหตฺวา ปลาโต”ติ วทติ, เถเรน วตฺตพฺพํ “มยา อุปาสก ‘อณโณ อห’นฺติ วทโนฺต ปพฺพาชิโต, กิํ ทานิ กโรมิ, ปสฺส เม ปตฺตจีวรมตฺต”นฺติ อยํ ตตฺถ สามีจิฯ ปลาเต ปน คีวา น โหติฯ

สเจ ปน นํ เถรสฺส สมฺมุขาว ทิสฺวา “อยํ มม อิณายิโก”ติ วทติ, “ตว อิณายิกํ ตฺวเมว ชานาหี”ติ วตฺตโพฺพฯ เอวมฺปิ คีวา น โหติฯ สเจปิ โส “ปพฺพชิโต อยํ อิทานิ กุหิํ คมิสฺสตี”ติ วทติ, เถเรน “ตฺวํเยว ชานาหี”ติ วตฺตโพฺพฯ เอวมฺปิสฺส ปลาเต คีวา น โหติฯ สเจ ปน เถโร “กุหิํ ทานิ อยํ คมิสฺสติ, อิเธว อจฺฉตู”ติ วทติ, โส เจ ปลายติ, คีวา โหติฯ สเจ โส สเหตุกสโตฺต โหติ วตฺตสมฺปโนฺน, เถเรน “อีทิโส อย”นฺติ วตฺตพฺพํฯ อิณสามิโก เจ “สาธู”ติ วิสฺสเชฺชติ, อิเจฺจตํ กุสลํฯ สเจ ปน “อุปฑฺฒุปฑฺฒํ เทถา”ติ วทติ, ทาตพฺพํฯ อปเรน สมเยน

อติอาราธโก โหติ, ‘‘สพฺพํ เทถา’’ติ วุตฺตปิ ทาตพฺพเมวฯ สเจ ปน อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีสุ กุสโล โหติ พหูปกาโร ภิกฺขูนํ, ภิกฺขาจารวตฺเตน ปริเยสิตฺวาปิ อิณํ ทาตพฺพเมวาติฯ

อิณายิกวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

ทาสวตฺถุกถา

๙๗. น ภิกฺขเว ทาโสติ เอตฺถ จตฺตาโร ทาสา – อโนฺตชาโต, ธนกฺกีโต, กรมรานีโต, สามํ ทาสพฺยํ อุปคโตติฯ ตตฺถ อโนฺตชาโต นาม ชาติทาโส ฆรทาสิยา ปุโตฺตฯ ธนกฺกีโต นาม มาตาปิตูนํ สนฺติกา ปุโตฺต วา สามิกานํ สนฺติกา ทาโส วา ธนํ ทตฺวา ทาสจาริตฺตํ อาโรเปตฺวา กีโตฯ เอเต เทฺวปิ น ปพฺพาเชตพฺพาฯ ปพฺพาเชเนฺตน ตตฺถ ตตฺถ จาริตฺตวเสน อทาสํ กตฺวา ปพฺพาเชตพฺพาฯ

กรมรานีโต นาม ติโรรฏฺฐํ วิโลปํ วา กตฺวา อุปลาเปตฺวา วา ติโรรฏฺฐโต ภุชิสฺสมานุสกานิ อาหรนฺติ, อโนฺตรเฏฺฐเยว วา กตาปราธํ กิญฺจิ คามํ ราชา ‘‘วิลุมฺปถา’’ติ อาณาเปติ, ตโต มานุสกานิปิ อาหรนฺติฯ ตตฺถ สเพฺพ ปุริสา ทาสา, อิตฺถิโย ทาสิโยฯ เอวรูโป กรมรานีโต ทาโส เยหิ อานีโต, เตสํ สนฺติเก วสโนฺต วา พนฺธนาคาเร พโทฺธ วา ปุริเสหิ รกฺขิยมาโน วา น ปพฺพาเชโพฺพฯ ปลายิตฺวา ปน คโต, คตฎฺฐาเน ปพฺพาเชโพฺพฯ รญฺญา ตุเฎฺฐน ‘‘กรมรานีตเก มุญฺจถา’’ติ วตฺวา วา สพฺพสาธารเณน วา นเยน พนฺธนา โมเกฺข กเต ปพฺพาเชโพฺพวฯ

สามํ ทาสพฺยํ อุปคโต นาม ชีวิตเหตุ วา อารกฺขเหตุ วา ‘‘อหํ เต ทาโส’’ติ สยเมว ทาสภาวํ อุปคโตฯ ราชูนํ หตฺถิอสฺสโคมหิํสโคปกาทโย วิย, ตาทิโส ทาโส น ปพฺพาเชโพฺพฯ รโญฺญ วณฺณทาสีนํ ปุตฺตา โหนฺติ อมจฺจปุตฺตสทิสา, เตปิ น ปพฺพาเชตพฺพาฯ ภุชิสฺสิตฺถิโย อสํยตา วณฺณทาสีหิ สทฺธิํ วิจรนฺติ, ตาสํ ปุเตฺต ปพฺพาเชตุํ วฎฺฎติฯ สเจ สยเมว ปณฺณํ อาโรเปนฺติ, น วฎฺฎติฯ ภฎิปุตฺตกคณาทีนํ ทาสาปิ เตหิ อทินฺนา น ปพฺพาเชตพฺพาฯ วิหาเรสุ ราชูหิ อารามิกทาสา นาม ทินฺนา โหนฺติ, เตปิ ปพฺพาเชตุํ น วฎฺฎติฯ ภุชิเสฺส ปน กตฺวา ปพฺพาเชตุํ วฎฺฎติฯ มหาปจฺจริยํ ‘‘อโนฺตชาตธนกฺกีตเก อาเนตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺส อารามิเก เทมาติ เทนฺติ, ตกฺกํ สีเส อาสิตฺตกสทิสาว โหนฺติ, เต ปพฺพาเชตุํ วฎฺฎตี’’ติ วุตฺตํฯ กุรุนฺทิยํ ปน ‘‘อารามิกํ เทมาติ กปฺปิยโวหาเรน เทนฺติ, เยน เกนจิ โวหาเรน ทิโนฺน โหตุ, เนว ปพฺพาเชโพฺพ’’ติ วุตฺตํฯ ทุคฺคตมนุสฺสา สงฺฆํ นิสฺสาย ชีวิสฺสามาติ วิหาเร กปฺปิยการกา โหนฺติ, เอเตปิ ปพฺพาเชตุํ วฎฺฎติฯ ยสฺส มาตาปิตโร ทาสา, มาตา เอว วา ทาสี, ปิตา อทาโส, ตํ ปพฺพาเชตุํ น วฎฺฎติฯ ยสฺส ปน มาตา อทาสี, ปิตา ทาโส, ตํ ปพฺพาเชตุํ วฎฺฎติฯ ภิกฺขุสฺส ญาตกา วา อุปฎฺฐากา วา ทาสํ เทนฺติ ‘‘อิมํ ปพฺพาเชถ, ตุมฺหากํ เวยฺยาวจฺจํ กริสฺสตี’’ติ อตฺตโนวาสฺส ทาโส อตฺถิ, ภุชิโสฺส กโตว ปพฺพาเชโพฺพฯ สามิกา ทาสํ เทนฺติ ‘‘อิมํ ปพฺพาเชถ, สเจ อภิรมิสฺสติ, อทาโส วิพฺภมิสฺสติ เจ, อมฺหากํ ทาโสว ภวิสฺสตีติ อยํ ตาวกาลิโก นาม, ตํ ปพฺพาเชตุํ น วฎฺฎตี’’ติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํฯ นิสฺสามิกทาโส โหติ, โสปิ ภุชิโสฺส กโตว ปพฺพาเชโพฺพฯ อชานโนฺต ปพฺพาเชตฺวา วา อุปสมฺปาเทตฺวา วา ปจฺฉา ชานาติ, ภุชิสฺสํ กาตุเมว วฎฺฎติฯ

อิมสฺส จ อตฺถสฺส ปกาสนตฺถํ อิทํ วตฺถุํ วทนฺติ – เอกา กิร กุลทาสี เอเกน สทฺธิํ อนุราธปุรา ปลายิตฺวา โรหเณ วสมานา ปุตฺตํ ปฎิลภิ, โส ปพฺพชิตฺวา อุปสมฺปนฺนกาเล ลชฺชี กุกฺกุจฺจโก อโหสิฯ อเถกทิวสํ มาตรํ ปุจฺฉิ – ‘‘กิํ อุปาสิเก ตุมฺหากํ ภาตา วา ภคินี วา นตฺถิ, น กญฺจิ ญาตกํ ปสฺสามี’’ติฯ ‘‘ตาต, อหํ อนุราธปุเร กุลทาสี, ตว ปิตรา สทฺธิํ ปลายิตฺวา อิธ วสา

มี’’ติฯ สีลวา ภิกฺขุ ‘‘อสุทฺธา กิร เม ปพฺพชฺชา’’ติ สํเวคํ ลภิตฺวา มาตรํ ตสฺส กุลสฺส นาม โคตฺตํ ปุจฺฉิตฺวา อนุราธปุรํ อาคมฺม ตสฺส กุลสฺส ฆรทฺวาเร อฏฺฐาสิฯ ‘‘อติจฺฉถ ภนฺเต’’ติ วุตฺเตปิ นาติกฺกมิ, เต อาคนฺตฺวา ‘‘กึ ภนฺเต’’ติ ปุจฺฉึสุฯ ‘‘ตุมฺหากํ อิตฺถนฺนามา ทาสี ปลาตา อตฺถี’’ติ? อตฺถิ ภนฺเตฯ อหํ ตสฺสา ปุตฺโต, สเจ มํ ตุมฺเห อนุชานาถ, ปพฺพชฺชํ ลภามิ, ตุมฺเห มยฺหํ สามิกาติ ฯ เต หฏฺฐตุฏฺฐา หุตฺวา ‘‘สุทฺธา ภนฺเต ตุมฺหากํ ปพฺพชฺชา’’ติ ตํ ภุชิสฺสํ กตฺวา มหาวิหาเร วสาเปสุํ จตูหิ ปจฺจเยหิ ปฏิชคฺคนฺตาฯ เถโร ตํ กุลํ นิสฺสาย วสมาโนเยว อรหตฺตํ ปาปุณีติฯ

ทาสวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

กมฺมารภณฺฑุวตฺถาทิกถา

๙๘-๙. **กมฺมารภณฺฑู**ติ ตุลาธารมุณฺฑโก สุวณฺณการปุตฺโต, ปญฺจสิโข ตรุณทารโกติ วุตฺตํ โหติฯ **สงฺฆํ อปโลเกตุํ ภณฺฑุกมฺมายา**ติ สงฺฆํ ภณฺฑุกมฺมตฺถาย อาปุจฺฉิตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ ตตฺรายํ อาปุจฺฉนวิธิ – สีมาปริยาปนฺเน ภิกฺขู สนฺนิปาเตตฺวา ปพฺพชฺชาเปกฺขํ ตตฺถ เนตฺวา ‘‘สงฺฆํ ภนฺเต อิมสฺส ทารกสฺส ภณฺฑุกมฺมํ อาปุจฺฉามี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วา ทฺวิกฺขตฺตุํ วา สกึ วา วตฺตพฺพํฯ เอตฺถ จ ‘‘อิมสฺส ทารกสฺส ภณฺฑุกมฺมํ อาปุจฺฉามี’’ติปิ ‘‘อิมสฺส สมณกรณํ อาปุจฺฉามี’’ติปิ ‘‘อิมสฺส ปพฺพาชนํ อาปุจฺฉามี’’ติปิ ‘‘อยํ สมโณ โหตุกาโม’’ติปิ ‘‘อยํ ปพฺพชิตุกาโม’’ติปิ วตฺตุํ วฏฺฏติเยวฯ

สเจ สภาคฏฺฐานํ โหติ, ทส วา วีสํ วา ตึสํ วา ภิกฺขู วสนฺตีติ ปริเจฺฉโท ปญฺญายติ, เตสํ ฐิโตกาสํ วา นิสิโนฺนกาสํ วา คนฺตฺวาปิ ปุริมนเยเนว อาปุจฺฉิตพฺพํฯ ปพฺพชฺชาเปกฺขํ วินาว ทหรภิกฺขู วา สามเณเร วา เปเสตฺวาปิ ‘‘เอโก ภนฺเต ปพฺพชฺชาเปโกฺข อตฺถิ ตสฺส ภณฺฑุกมฺมํ อาปุจฺฉามา’’ติอาทินา นเยน อาปุจฺฉาเปตุํ วฏฺฏติฯ

สเจ เกจิ ภิกฺขู เสนาสนํ วา คุมฺพาทีนิ วา ปวิสิตฺวา นิทฺทายนฺติ วา สมณธมฺมํ วา กโรนฺติ, อาปุจฺฉกา จ ปริเยสนฺตาปิ อทิสฺวา ‘‘สเพฺพ อาปุจฺฉิตา อเมฺหหี’’ติ สญฺญิโน โหนฺติ, ปพฺพชฺชา นาม ลหุกํ กมฺมํ, ตสฺมา ปพฺพชิโต สุปพฺพชิโตว ปพฺพาเชนฺตสฺสาปิ อนาปตฺติฯ

สเจ ปน มหาวิหาโร โหติ อเนกภิกฺขุสหสฺสาวาโส, สเพฺพ ภิกฺขู สนฺนิปาเตตุมฺปิ ทุกฺกรํ, ปเคว ปฏิปาฏิยา อาปุจฺฉิตุํ, ขณฺฑสีมายํ วา ฐตฺวา นทีสมุทฺทาทีนิ วา คนฺตฺวา ปพฺพาเชตโพฺพฯ โย ปน นวมุโณฺฑ วา โหติ วิพฺภนฺตโก วา นิคณฺฐาทีสุ อญฺญตโร วา ทฺวงฺคุลเกโส วา อูนทฺวงฺคุลเกโส วา, ตสฺส เกสเจฺฉทนกิจฺจํ นตฺถิ, ตสฺมา ภณฺฑุกมฺมํ อนาปุจฺฉิตฺวาปิ ตาทิสํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ ทฺวงฺคุลาติริตฺตเกโส ปน โย โหติ อนฺตมโส เอกสิขามตฺตธโรปิ, โส ภณฺฑุกมฺมํ อาปุจฺฉิตฺวาว ปพฺพาเชตโพฺพฯ **อุปาลิวตฺถุ** มหาวิภเงฺค วุตฺตนยเมวฯ

๑๐๐. **อหิวาตกโรเคนา**ติ มาริพฺยาธินา; ยตฺร หิ โส โรโค อุปฺปชฺชติ, ตํ กุลํ ทฺวิปทจตุปฺปทํ สพฺพํ นสฺสติ, โย ภิตฺตึ วา ฉทนํ วา ภินฺทิตฺวา ปลายติ, ติโรคามาทิคโต วา โหติ, โส มุจฺจติฯ ตถา เจตฺถ ปิตาปุตฺตา มุจฺจึสุฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘ปิตาปุตฺตกา เสสา โหนฺตี’’ติฯ

กากุเฑฺฑปกนฺติ โย วามหเตฺถน เลฑฺฑุํ คเหตฺวา นิสิโนฺน สโกฺกติ อาคตาคเต กาเก อุฑฺฑาเปตฺวา ปุรโต นิกฺขิตฺตํ ภตฺตํ ภุญฺชิตุํ, อยํ กากุเฑฺฑปโก นาม, ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ

๑๐๒. **อิตฺตโร**ติ อปฺปมตฺตโก; กติปาหเมว วาโส ภวิสฺสตีติ อโตฺถฯ

๑๐๓. **โอคเณนา**ติ ปริหีนคเณน; อปฺปมตฺตเกน ภิกฺขุสงฺฆนาติ อโตฺถฯ **อพฺยตฺเตน ยาวชีวนฺ**ติ เอตฺถ สจายํ วุฑฺฒตรํ อาจริยํ น ลภติ, อุปสมฺปทาย สฏฺฐิวสฺสฺส วา สตฺตติวสฺสฺส วา โหตุ, นวกตรสฺสาปิ พฺยตฺตสฺส สนฺติเก อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลิํ ปคฺคเหตฺวา ‘‘อาจริโย เม อาวุโส โหหิ, อายสฺมโต นิสฺสาย วจฺฉามี’’ติ เอวํ ติกฺขตฺตุํ วตฺวา นิสฺสโย คเหตโพฺพฯ คามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉเนฺตนาปิ อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลิํ ปคฺคเหตฺวา คามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉามิ อาจริยา’’ติ วตฺตพฺพํฯ เอส นโย สพฺพอาปุจฺฉเนสุฯ ปญฺจกฉเกฺกสุ เจตฺถ ยตฺตกํ สุตํ นิสฺสยมุตฺตกสฺส อิจฺฉิตพฺพํ, ตํ ภิกฺขุโนวาทกวณฺณนายํ วุตฺตํฯ ตสฺส นตฺถิตาย จ **อปฺปสฺสุโต;** อตฺถิตาย จ **พหุสฺสุโต**ติ เวทิตโพฺพฯ เสสํ วุตฺตนเยเนวฯ

กมฺมารภณฺฑุวตฺถาทิกถา นิฏฺฐิตาฯ

ราหุลวตฺถุกถา

๑๐๕. **เยน กปิลวตฺถุ เตน จาริกํ ปกฺกามี**ติ เอตฺถ อยํ อนุปุพฺพิกถาฯ สุโทฺธทนมหาราชา กิร โพธิสตฺตสฺส อภินิกฺขมนทิวสโต ปฏฺฐาย ‘‘มม ปุโตฺต พุโทฺธ ภวิสฺสามีติ นิกฺขโนฺต, ชาโต นุ โข พุโทฺธ’’ติ ปวตฺติสวนตฺถํ โอหิตโสโตว วิหรติฯ โส ภควโต ปธานจริยญฺจ สโมฺพธิญฺจ ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตนาทีนิ จ สุณโนฺต ‘‘อิทานิ กิร เม ปุโตฺต ราชคหํ อุปนิสฺสาย วิหรตี’’ติ สุตฺวา เอกํ อมจฺจํ อาณาเปสิ – ‘‘อหํ ตาต วุโฑฺฒ มหลฺลโก, สาธุ เม ชีวนฺตเสฺสว ปุตฺตํ ทเสฺสหี’’ติฯ โส ‘‘สาธู’’ติ ปฏิสฺสุณิตฺวา ปุริสสหสฺสปริวาโร ราชคหํ คนฺตฺวา ภควโต ปาเท วนฺทิตฺวา นิสีทิฯ อถสฺส ภควา ธมฺมกถํ กเถสิ, โส ปสีทิตฺวา ปพฺพชฺชญฺจว อุปสมฺปทญฺจ ยาจิฯ ตโต นํ ภควา เอหิภิกฺขูปสมฺปทาย อุปสมฺปาเทสิ , โส สปริโส อรหตฺตํ ปตฺวา ตเตฺถว ผลสมาปตฺติสุขํ อนุภวมาโน วิหาสิฯ ราชา เตเนว อุปาเยน อปเรปิ อฏฺฐ ทูเต ปหิณิ, เตปิ สเพฺพ สปริสา ตเถว อรหตฺตํ ปตฺวา ตเตฺถว วิหริํสุฯ ‘‘อิมินา นาม การเณน เต นาคจฺฉนฺตี’’ติ รโญฺญ โกจิ ปวตฺติมตฺตมฺปิ อาโรเจโนฺต นตฺถิฯ

อถ ราชา โพธิสเตฺตน สทฺธิํ เอกทิวสํชาตํ กาฬุทายิํ นาม อมจฺจํ ปหิณิตุกาโม ปุริมนเยเนว ยาจิ, โส ‘‘สเจ อหํ ปพฺพชิตุํ ลภามิ, ทเสฺสสฺสามี’’ติ อาหฯ ตํ ราชา ‘‘ปพฺพชิตฺวาปิ เม ปุตฺตํ ทเสฺสหี’’ติ ปหิณิ; โสปิ ปุริสสหสฺสปริวาโร คนฺตฺวา ตเถว สปริวาโร อรหตฺตํ ปาปุณิฯ โส เอกทิวสํ สมฺภเตสุ สพฺพสเสฺสสุ วิสฺสฏฺฐกมฺมเนฺตสุ ชนปทมนุเสฺสสุ ปุปฺผิเตสุ ถลชชลชปุเปฺผสุ ปฏิปชฺชนกฺขเม มเคฺค ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา สฏฺฐิมตฺตาหิ คาถาหิ คมนวณฺณํ วเณฺณสิฯ ภควา ‘‘กิเมต’’นฺติ ปุจฺฉิฯ ‘‘ภเนฺต ตุมฺหากํ ปิตา สุโทฺธทนมหาราชา มหลฺลโกมฺหิ, ชีวนฺตเสฺสว เม ปุตฺตํ ทเสฺสหี’’ติ มํ เปเสสิ, สาธุ ภเนฺต ภควา ญาตกานํ สงฺคหํ กโรตุ, กาโล จาริกํ ปกฺกมิตุนฺติฯ เตน หิ สงฺฆสฺส อาโรเจหิ, ‘‘ภิกฺขู คมิยวตฺตํ ปูเรสฺสนฺตี’’ติฯ ‘‘สาธุ ภเนฺต’’ติ เถโร ตถา อกาสิฯ ภควา องฺคมคธวาสีนํ กุลปุตฺตานํ ทสหิ สหเสฺสหิ กปิลวตฺถุวาสีนํ ทสหีติ สเพฺพเหว วีสติสหเสฺสหิ ขีณาสเวหิ ปริวุโต ราชคหา นิกฺขมิตฺวา ราชคหโต สฏฺฐิโยชนิกํ กปิลวตฺถุํ ทิวเส ทิวเส โยชนํ คจฺฉโนฺต ทฺวีหิ มาเสหิ ปาปุณิสฺสามีติ อตฺริตจาริกํ ปกฺกามิฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘เยน กปิลวตฺถุ เตน จาริกํ ปกฺกามี’’ติฯ

เอวํ ปกฺกเนฺต จ ภควติ อุทายิเตฺถโร นิกฺขนฺตทิวสโต ปฏฺฐาย สุโทฺธทนมหาราชสฺส เคเห ภตฺตกิจฺจํ กโรติฯ ราชา เถรํ ปริวิสิตฺวา ปตฺตํ คนฺธจุเณฺณน อุพฺพเฏฺฏตฺวา อุตฺตมโภชนสฺส ปูเรตฺวา ‘‘ภควโต เทหี’’ติ เถรสฺส หเตฺถ ฐเปติฯ เถโรปิ ตเถว กโรติฯ อิติ ภควา อนฺตรามเคฺค รโญฺญเยว ปิณฺฑปาตํ ปริภุญฺชิฯ เถโรปิ จ ภตฺตกิจฺจาวสาเน ทิวเส ทิวเส รโญฺญ อาโรเจติ ‘‘อชฺช ภควา เอตฺตกํ อาคโต’’ติ, พุทฺธคุณปฏิสํยุตฺตาย จ กถาย สากิยานํ ภควติ สทฺธํ

อุปฺปาเทสิฯ เตเนว นํ ภควา ‘‘เอตทคฺคํ, ภิกฺขเว, มม สาวกานํ ภิกฺขูนํ กุลปฺปสาทกานํ ยทิทํ กาฬุทายี’’ติ เอตทเคฺค ฐเปสิฯ

สากิยาปิ โข อนุปฺปเตฺต ภควติ ‘‘อมฺหากํ ญาติเสฏฺฐํ ปสฺสิสฺสามา’’ติ สนฺนิปติตฺวา ภควโต วสนฏฺฐานํ วีมํสมานา นิโคฺรธสกฺกสฺส อาราโม รมณีโยติ สลฺลเกฺขตฺวา ตตฺถ สพฺพํ ปฏิชคฺคนวิธิํ กาเรตฺวา คนฺธปุปฺผาทิหตฺถา ปจฺจุคฺคมนํ กโรนฺตา สพฺพาลงฺการปฏิมณฺฑิเต ทหรทหเร นาคริกทารเก จ ทาริกาโย จ ปฐมํ ปหิณิํสุ, ตโต ราชกุมาเร จ ราชกุมาริกาโย จ เตสํ อนนฺตรา สามํ คนฺตฺวา คนฺธปุปฺผจุณฺณาทีหิ ปูชยมานา ภควนฺตํ คเหตฺวา นิโคฺรธารามเมว อคมํสุฯ ตตฺร ภควา วีสติสหสฺสขีณาสวปริวุโต ปญฺญเตฺตวรพุทฺธาสเน นิสีทิฯ สากิยา มานชาติกา มานถทฺธา, เต ‘‘สิทฺธตฺถกุมาโร อเมฺหหิ ทหรตโรว อมฺหากํ กนิโฏฺฐ, ภาคิเนยฺย, ปุโตฺต, นตฺตา’’ติ จิเนฺตตฺวา ทหรทหเร ราชกุมาเร อาหํสุ – ‘‘ตุเมฺห วนฺทถ, มยํ ตุมฺหากํ ปิฏฺฐิโต นิสีทิสฺสามา’’ติฯ

เตสุ เอวํ นิสิเนฺนสุ ภควา เตสํ อชฺฌาสยํ โอโลเกตฺวา ‘‘น มํ ญาตี วนฺทนฺติ, หนฺท เน วนฺทาปยิสฺสามี’’ติ อภิญฺญาปาทกํ จตุตฺถชฺฌานํ สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย อิทฺธิยา อากาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา เตสํ สีเส ปาทปํสุํ โอกิรมาโน วิย กณฺฑมฺพมูเล ยมกปาฏิหาริยสทิสํ ปาฏิหาริยมกาสิฯ ราชา ตํ อจฺฉริยํ ทิสฺวา อาห – ‘‘ภควา ตุมฺหากํ มงฺคลทิวเส พฺราหฺมณสฺส วนฺทนตฺถํ อุปนีตานํ ปาเท โว ปริวตฺติตฺวา พฺราหฺมณสฺส มตฺถเก ปติฏฺฐิเต ทิสฺวาปิ อหํ ตุเมฺห วนฺทิํ, อยํ เม ปฐมวนฺทนาฯ วปฺปมงฺคลทิวเส ชมฺพุจฺฉายาย สิริสยเน นิปนฺนานํ โว ชมฺพุจฺฉายาย อปริวตฺตนํ ทิสฺวาปิ ปาเท วนฺทิํ, อยํ เม ทุติยวนฺทนาฯ อิทานิ อิมํ อทิฎฺฐปุพฺพํ ปาฏิหาริยํ ทิสฺวาปิ ตุมฺหากํ ปาเท วนฺทามิ, อยํ เม ตติยวนฺทนา’’ติฯ

สุโทฺธทนมหาราเชน ปน วนฺทิเต ภควติ อวนฺทิตฺวา ฐิโต นาม เอกสากิโยปิ นาโหสิ, สเพฺพเยว วนฺทิํสุฯ อิติ ภควา ญาตโย วนฺทาเปตฺวา อากาสโต โอรุยฺห ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ นิสิเนฺน ภควติ สิขาปฺปโตฺต ญาติสมาคโม อโหสิ, สเพฺพ เอกคฺคา สนฺนิปติํสุฯ ตโต มหาเมโฆ โปกฺขรวสฺสํ วสฺสิ, ตมฺพวณฺณมุทกํ เหฏฺฐา วิรวนฺตํ คจฺฉติฯ กสฺสจิ สรีเร เอกพินฺทุมตฺตมฺปิ น ปตติ, ตํ ทิสฺวา สเพฺพ อจฺฉริยพฺภุตชาตา อเหสุํฯ ภควา ‘‘น อิทาเนว มยฺหํ ญาติสมาคเม โปกฺขรวสฺสํ วสฺสติ, อตีเตปิ วสฺสี’’ติ อิมิสฺสา อฎฺฐุปฺปตฺติยา เวสฺสนฺตรชาตกํ กเถสิฯ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา สเพฺพ อุฏฺฐาย วนฺทิตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกมิํสุฯ เอโกปิ ราชา วา ราชมหามโตฺต วา ‘‘เสฺว อมฺหากํ ภิกฺขํ คณฺหถา’’ติ วตฺวา คโต นาม นตฺถิฯ

ภควา ทุติยทิวเส วีสติภิกฺขุสหสฺสปริวาโร กปิลวตฺถุํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ, น โกจิ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา นิมเนฺตสิ วา ปตฺตํ วา อคฺคเหสิฯ ภควา อินฺทขีเล ฐิโต อาวเชฺชสิ – ‘‘กถํ นุ โข ปุเพฺพ พุทฺธา กุลนคเร ปิณฺฑาย จริํสุ, กิํ อุปฺปฏิปาฏิยา อิสฺสรชนานํ ฆรานิ อคมํสุ, อุทาหุ สปทานจาริกํ จริํสู’’ติฯ ตโต เอกพุทฺธสฺสปิ อุปฺปฏิปาฏิยา คมนํ อทิสฺวา ‘‘มยาปิ อิทานิ อยเมว วํโส อยํ ปเวณี ปคฺคเหตพฺพา, อายติญฺจ เม สาวกาปิ มเมว อนุสิกฺขนฺตา ปิณฺฑจาริยวตฺตํ ปูเรสฺสนฺตี’’ติ โกฏฺฐิยํ นิวิฏฺฐเคหโต ปฏฺฐาย สปทานํ ปิณฺฑาย จรติฯ ‘‘อโยฺย กิร สิทฺธตฺถกุมาโร ปิณฺฑาย จรตี’’ติ จตุภูมกาทีสุ ปาสาเทสุ สีหปญฺชรํ วิวริตฺวา มหาชโน ทสฺสนพฺยาวโฏ อโหสิฯ ราหุลมาตาปิ เทวี ‘‘อยฺยปุโตฺต กิร อิมสฺมิํเยว นคเร มหตา ราชานุภาเวน สุวณฺณสิวิกาทีหิ วิจริตฺวา อิทานิ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายวตฺถวสโน กปาลหโตฺถ ปิณฺฑาย จรติ, ‘‘โสภติ นุ โข โน วา’’ติ สีหปญฺชรํ วิวริตฺวา โอโลกยมานา ภควนฺตํ นานาวิราคสมุชฺชลาย สรีรปฺปภาย นครวีถิโย โอภาเสตฺวา พุทฺธสิริยา วิโรจมานํ ทิสฺวา อุณฺหีสโต ปฏฺฐาย ยาว

ปาทตลา นรสีหคาถาหิ นาม อฏฺฐหิ คาถาหิ อภิตฺถวิตฺวา รโญฺญ สนฺติกํ คนฺตฺวา ‘‘ตุมฺหากํ ปุตฺโต ปิณฺฑาย จรตี’’ติ รโญฺญ อาโรเจสิฯ ราชา สํวิคฺคหทโย หตฺเถน สาฏกํ สณฺฐาปยมาโน ตุริตตุริตํ นิกฺขมิตฺวา เวเคน คนฺตฺวา ภควโต ปุรโต ฐตฺวา อาห – ‘‘กึ ภนฺเต อเมฺห ลชฺชาเปถ, กิมตฺถํ ปิณฺฑาย จรถ, กึ เอตฺตกานํ ภิกฺขูนํ น สกฺกา ภตฺตํ ลทฺธุนฺติ เอวํสญฺญิโน อหุวตฺถา’’ติฯ วํสจาริตฺตเมตํ มหาราช อมฺหากนฺติฯ นนุ ภนฺเต อมฺหากํ มหาสมฺมตขตฺติยวํโส นาม วํโส, ตตฺถ จ เอกขตฺติโยปิ ภิกฺขาจาโร นาม นตฺถีติฯ อยํ มหาราช วํโส นาม ตว วํโส, อมฺหากํ ปน พุทฺธวํโส วํโส นาม, สพฺพพุทฺธา จ ปิณฺฑจาริกา อเหสุนฺติ อนฺตรวีถิยํ ฐิโตว –

> ‘‘อุตฺติเฏฺฐ นปฺปมเชฺชยฺย, ธมฺมํ สุจริตํ จเร;
> ธมฺมจารี สุขํ เสติ, อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จา’’ติฯ

อิมํ คาถมาหฯ คาถาปริโยสาเน ราชา โสตาปตฺติผลํ สจฺฉากาสิฯ

> ‘‘ธมฺมํ จเร สุจริตํ, น นํ ทุจฺจริตํ จเร;
> ธมฺมจารี สุขํ เสติ, อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จา’’ติฯ

อิมํ ปน คาถํ สุตฺวา สกทาคามิผเล ปติฏฺฐาสิ, ธมฺมปาลชาตกํ สุตฺวา อนาคามิผเล ปติฏฺฐาสิ, มรณสมเย เสตจฺฉตฺตสฺส เหฏฺฐา สิริสยเน นิปโนฺนเยว อรหตฺตํ ปาปุณิฯ อรญฺญวาเสน ปธานานุโยคกิจฺจํ รโญฺญ นาโหสิฯ

โสตาปตฺติผลญฺจ สจฺฉิกตฺวา เอว ปน ภควโต ปตฺตํ คเหตฺวา สปริสํ ภควนฺตํ มหาปาสาทํ อาโรเปตฺวา ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน ปริวิสิฯ ภตฺตกิจฺจาวสาเน สพฺพํ อิตฺถาคารํ อาคนฺตฺวา ภควนฺตํ วนฺทิ ฐเปตฺวา ราหุลมาตรํฯ สา ปน ‘‘คจฺฉ อยฺยปุตฺตํ วนฺทาหี’’ติ ปริชเนน วุจฺจมานาปิ ‘‘สเจ มยฺหํ คุโณ อตฺถิ, สยเมว อยฺยปุโตฺต อาคมิสฺสติ , อาคตํ นํ วนฺทิสฺสามี’’ติ วตฺวา น อคมาสิฯ อถ ภควา ราชานํ ปตฺตํ คาหาเปตฺวา ทฺวีหิ อคฺคสาวเกหิ สทฺธึ ราชธีตาย สิริคพฺภํ คนฺตฺวา ‘‘ราชธีตา ยถารุจิยา วนฺทมานา น กิญฺจิ วตฺตพฺพา’’ติ วตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ สา เวเคน อาคนฺตฺวา โคปฺผเกสุ คเหตฺวา ปาทปิฏฺฐิยํ สีสํ ปริวเตฺตตฺวา ปริวเตฺตตฺวา ยถาชฺฌาสยํ วนฺทิฯ

ราชา ราชธีตาย ภควติ สิเนหพหุมานาทิคุณสมฺปตฺตึ กเถสิฯ ภควา ‘‘อนจฺฉริยํ มหาราช ยํ อิทานิ ปริปเกฺก ญาเณ ตยา รกฺขิยมานา ราชธีตา อตฺตานํ รกฺขิ, สา ปุเพฺพ อนารกฺขา ปพฺพตปาเท วิจรมานา อปริปเกฺก ญาเณ อตฺตานํ รกฺขี’’ติ วตฺวา จนฺทกินฺนรีชาตกํ กเถสิฯ

ตํทิวสเมว จ นนฺทราชกุมารสฺส เกสวิสฺสชฺชนํ ปฏฺฏพโนฺธ ฆรมงฺคลํ อาวาหมงฺคลํ ฉตฺตมงฺคลนฺติ ปญฺจ มหามงฺคลานิ โหนฺติฯ ภควา นนฺทํ ปตฺตํ คาหาเปตฺวา มงฺคลํ วตฺวา อุฎฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ ชนปทกลฺยาณี กุมารํ คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ‘‘ตุวฎํ โข อยฺยปุตฺต อาคเจฺฉยฺยาสี’’ติ วตฺวา คีวํ ปสาเรตฺวา โอโลเกสิฯ โสปิ ภควนฺตํ ‘‘ปตฺตํ คณฺหถา’’ติ วตฺตุํ อวิสหมาโน วิหารํเยว อคมาสิฯ ตํ อนิจฺฉมานํเยว ภควา ปพฺพาเชสิฯ อิติ ภควา กปิลปุรํ อาคนฺตฺวา ทุติยทิวเส นนฺทํ ปพฺพาเชสิฯ

สตฺตเม ทิวเส ราหุลมาตา กุมารํ อลงฺกริตฺวา ภควโต สนฺติกํ เปเสสิ – ‘‘ปสฺส ตาต เอตํ วีสติสหสฺสสมณปริวุตํ สุวณฺณวณฺณํ พฺรหฺมรูปวณฺณํ สมณํ, อยํ เต ปิตา, เอตสฺส มหนฺตา นิธโย อเหสุํ, ตฺยสฺส นิกฺขมนโต ปฏฺฐาย น ปสฺสาม, คจฺฉ นํ ทายชฺชํ ยาจ, อหํ ตาต กุมาโร ฉตฺตํ

อุสฺสาเปตฺวา จกฺกวตฺตี ภวิสฺสามิ, ธเนน เม อโตฺถ, ธนํ เม เทหิ, สามิโก หิ ปุโตฺต ปิตุสนฺตกสฺสา’’ติฯ ราหุลกุมาโร ภควโต สนฺติกํ คนฺตฺวาว ปิตุสิเนหํ ปฏิลภิตฺวา หฎฺฐจิโตฺต ‘‘สุขา เต สมณ ฉายา’’ติ วตฺวา อญฺญมฺปิ พหุํ อตฺตโน อนุรูปํ วทโนฺต อฎฺฐาสิฯ ภควา กตภตฺตกิโจฺจ อนุโมทนํ กตฺวา อุฎฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ กุมาโรปิ ‘‘ทายชฺชํ เม สมณ เทหิ, ทายชฺชํ เม สมณ เทหี’’ติ ภควนฺตํ อนุพนฺธิฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน กปิลวตฺถุ…เป.… ทายชฺชํ เม สมณ เทหี’’ติฯ

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ อามเนฺตสีติ ภควา กุมารํ น นิวตฺตาเปสิ, ปริชโนปิ ภควตา สทฺธิํ คจฺฉนฺตํ นิวเตฺตตุํ น วิสหติฯ อถ อารามํ คนฺตฺวา ‘‘ยํ อยํ ปิตุสนฺตกํ ธนํ อิจฺฉติ, ตํ วฎฺฎานุคตํ สวิฆาตกํ, หนฺทสฺส โพธิมเณฺฑ ปฏิลทฺธํ สตฺตวิธํ อริยธนํ เทมิ, โลกุตฺตรทายชฺชสฺส นํ สามิกํ กโรมี’’ติ อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ อามเนฺตสิฯ อามเนฺตตฺวา จ ปนาห – ‘‘เตน หิ ตฺวํ สาริปุตฺต ราหุลกุมารํ ปพฺพาเชหี’’ติฯ ยสฺมา อยํ ทายชฺชํ ยาจติ, ตสฺมา นํ โลกุตฺตรทายชฺชปฏิลาภาย ปพฺพาเชหีติ อโตฺถฯ

อิทานิ ยา สา ภควตา พาราณสิยํ ตีหิ สรณคมเนหิ ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ อนุญฺญาตา, ตโต ยสฺมา อุปสมฺปทํ ปฏิกฺขิปิตฺวา ครุภาเว ฐเปตฺวา ญตฺติจตุเตฺถน กเมฺมน อุปสมฺปทา อนุญฺญาตา, ปพฺพชฺชา ปน เนว ปฏิกฺขิตฺตา, น ปุน อนุญฺญาตา, ตสฺมา อนาคเต ภิกฺขูนํ วิมติ อุปฺปชฺชิสฺสติ – ‘‘อยํ ปพฺพชฺชา นาม ปุเพฺพ อุปสมฺปทาสทิสา, กิํ นุ โข อิทานิปิ อุปสมฺปทา วิย กมฺมวาจาย เอว กตฺตพฺพา, อุทาหุ สรณคมเนหี’’ติฯ อิมญฺจ ปนตฺถํ วิทิตฺวา ภควา ปุน ตีหิ สรณคมเนหิ สามเณรปพฺพชฺชํ อนุชานิตุกาโม, ตสฺมา ธมฺมเสนาปติ ตํ ภควโต อชฺฌาสยํ วิทิตฺวา ภควนฺตํ ปุน ปพฺพชฺชํ อนุชานาเปตุกาโม อาห – **‘‘กถาหํ ภเนฺต ราหุลกุมารํ ปพฺพาเชมี’’**ติฯ

อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ราหุลกุมารํ ปพฺพาเชสีติ กุมารสฺส มหาโมคฺคลฺลาน เตฺถโร เกเส ฉินฺทิตฺวา กาสายานิ ทตฺวา สรณานิ อทาสิฯ มหากสฺสปเตฺถโร โอวาทาจริโย อโหสิฯ ยสฺมา ปน อุปชฺฌายมูลกา ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ, อุปชฺฌาโยว ตตฺถ อิสฺสโร, น อาจริโย, ตสฺมา วุตฺตํ – ‘‘อถ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต ราหุลกุมารํ ปพฺพาเชสี’’ติฯ

เอวํ ‘‘กุมาโร ปพฺพชิโต’’ติ สุตฺวา อุปฺปนฺนสํเวเคน หทเยน **อถ โข สุโทฺธทโน สโกฺก**ติ สพฺพํ วตฺตพฺพํฯ ตตฺถ ยสฺมา อุญฺฉาจริยาย ชีวโต ปพฺพชิตสฺส อวิเสเสน ‘‘วรํ ยาจามี’’ติ วุเตฺต ‘‘ยาจสฺสู’’ติ วจนํ อปฺปติรูปํ, น จ พุทฺธานํ อาจิณฺณํ, ตสฺมา ‘‘อติกฺกนฺตวรา โข โคตม ตถาคตา’’ติ วุตฺตํฯ **ยญฺจ ภเนฺต กปฺปติ ยญฺจ อนวชฺช**นฺติ ยํ ตุมฺหากเญฺจว ทาตุํ กปฺปติ, อนวชฺชญฺจ โหติ, มม จ สมฺปฏิจฺฉนปจฺจยา วิญฺญูหิ น ครหิตพฺพํ , ตํ ยาจามีติ อโตฺถฯ **ตถานเนฺท อธิมตฺตํ ราหุเล**ติ ยเถว กิร โพธิสตฺตํ เอวํ นนฺทมฺปิ ราหุลมฺปิ มงฺคลทิวเส เนมิตฺตกา ‘‘จกฺกวตฺตี ภวิสฺสตี’’ติ พฺยากริํสุฯ อถ ราชา ‘‘ปุตฺตสฺส จกฺกวตฺติสิริํ ปสฺสิสฺสามี’’ติ อุสฺสาหชาโต ภควโต ปพฺพชฺชาย มหนฺตํ อิจฺฉาวิฆาตํ ปาปุณิฯ ตโต ‘‘นนฺทสฺส จกฺกวตฺติสิริํ ปสฺสิสฺสามี’’ติ อุสฺสาหํ ชเนสิ, ตมฺปิ ภควา ปพฺพาเชสิฯ อิติ ตมฺปิ ทุกฺขํ อธิวาเสตฺวา ‘‘อิทานิ ราหุลสฺส จกฺกวตฺติสิริํ ปสฺสิสฺสามี’’ติ อุสฺสาหํ ชเนสิ, ตมฺปิ ภควา ปพฺพาเชสิฯ เตนสฺส ‘‘อิทานิ กุลวํโสปิ ปจฺฉิโนฺน, กุโต จกฺกวตฺติสิรี’’ติ อธิกตรํ ทุกฺขํ อุปฺปชฺชิฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘ตถา นเนฺท อธิมตฺตํ ราหุเล’’ติฯ รโญฺญ ปน อิโต ปจฺฉา อนาคามิผลปฺปตฺติ เวทิตพฺพาฯ

สาธุ ภเนฺต อยฺยาติ อิทํ กสฺมา อาห? โส กิร จิเนฺตสิ – ‘‘ยตฺร หิ นาม อหมฺปิ พุทฺธมามโก ธมฺมมามโก สงฺฆมามโก สมาโน อตฺตโน ปิยตรปุเตฺต ปพฺพาชิยมาเน ญาติวิโยคทุกฺขํ

อธิวาเสตุํ น สโกฺกมิ, อเญฺญ ชนา ปุตฺตนตฺตเกสุ ปพฺพาชิเตสุ กถํ อธิวาเสสฺสนฺติ, ตสฺมา อเญฺญสมฺปิ ตาว เอวรูปํ ทุกฺขํ มา อโหสี’’ติ อาหฯ ภควา ‘‘สาสเน นิยฺยานิกการณํ ราชา วทตี’’ติ ธมฺมกถํ กตฺวา **‘‘น ภิกฺขเว อนนุญฺญาโต มาตาปิตูหิ ปุโตฺต ปพฺพาเชตโพฺพ’’**ติ สิกฺขาปทํ ปญฺญเปสิฯ

ตตฺถ **มาตาปิตูหี**ติ ชนนิชนเก สนฺธาย วุตฺตํฯ สเจ เทฺว อตฺถิ, เทฺวปิ อาปุจฺฉิตพฺพาฯ สเจ ปิตา มโต มาตา วา, โย ชีวติ โส อาปุจฺฉิตโพฺพฯ ปพฺพชิตาปิ อาปุจฺฉิตพฺพาวฯ อาปุจฺฉเนฺตน สยํ วา คนฺตฺวา อาปุจฺฉิตพฺพํ, อโญฺญ วา เปเสตโพฺพ, โส เอว วา เปเสตโพฺพ ‘‘คจฺฉ มาตาปิตโร อาปุจฺฉิตฺวา เอหี’’ติฯ สเจ ‘‘อนุญฺญาโตมฺหี’’ติ วทติ, สทฺทหเนฺตน ปพฺพาเชตโพฺพฯ ปิตา สยํ ปพฺพชิโต ปุตฺตมฺปิ ปพฺพาเชตุกาโม โหติ, มาตรํ อาปุจฺฉิตฺวาว ปพฺพาเชตุฯ มาตา วา ธีตรํ ปพฺพาเชตุกามา, ปิตรํ อาปุจฺฉิตฺวาว ปพฺพาเชตุฯ ปิตา ปุตฺตทาเรน อนตฺถิโก ปลายิ, มาตา ‘‘อิมํ ปพฺพาเชถา’’ติ ปุตฺตํ ภิกฺขูนํ เทติ, ‘‘ปิตาสฺส กุหิ’’นฺติ วุเตฺต ‘‘จิตฺตเกฬิํ กีฬิตุํ ปลาโต’’ติ วทติ, ตํ ปพฺพาเชตุํ วฎฺฎติฯ มาตา เกนจิ ปุริเสน สทฺธิํ ปลาตา โหติ, ปิตา ปน ‘‘ปพฺพาเชถา’’ติ เทติ, เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ ปิตา วิปฺปวุโตฺถ โหติ, มาตา ปุตฺตํ ‘‘ปพฺพาเชถา’’ติ อนุชานาติ, ‘‘ปิตา ตสฺส กุหิ’’นฺติ วุเตฺต ‘‘กิํ ตุมฺหากํ ปิตรา, อหํ ชานิสฺสามี’’ติ วทติ, ปพฺพาเชตุํ วฎฺฎตีติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํฯ

มาตาปิตโร มตา, ทารโก จูฬมาตาทีนํ สนฺติเก สํวโฑฺฒ, ตสฺมิํ ปพฺพาชิยมาเน ญาตกา กลหํ วา กโรนฺติ, ขิยฺยนฺติ วา, ตสฺมา วิวาทุปเจฺฉทนตฺถํ อาปุจฺฉิตฺวาว ปพฺพาเชตโพฺพฯ อนาปุจฺฉา ปพฺพาเชนฺตสฺส ปน อาปตฺติ นตฺถิฯ ทหรกาเล คเหตฺวา โปสนกา มาตาปิตโร นาม โหนฺติ, เตสุปิ เอเสว นโยฯ ปุโตฺต อตฺตานํ นิสฺสาย ชีวติ, น มาตาปิตโรฯ สเจปิ ราชา โหติ, อาปุจฺฉิตฺวาว ปพฺพาเชตโพฺพฯ มาตาปิตูหิ อนุญฺญาโต ปพฺพชิตฺวา ปุน วิพฺภมติ, สเจปิ สตกฺขตฺตุํ ปพฺพชิตฺวา วิพฺภมติ, อาคตาคตกาเล ปุนปฺปุนํ อาปุจฺฉิตฺวาว ปพฺพาเชตโพฺพฯ สเจ เอวํ วทนฺติ – ‘‘อยํ วิพฺภมิตฺวา เคหํ อาคโต อมฺหากํ กมฺมํ น กโรติ, ปพฺพชิตฺวา ตุมฺหากํ วตฺตํ น ปูเรติ, นตฺถิ อิมสฺสาปุจฺฉนกิจฺจํ, อาคตาคตํ ปพฺพาเชยฺยาถา’’ติ เอวํ นิสฺสฎฺฐํ ปุน อนาปุจฺฉาปิ ปพฺพาเชตุํ วฎฺฎติฯ

โยปิ ทหรกาเลเยว ‘‘อยํ ตุมฺหากํ ทิโนฺน, ยทา อิจฺฉถ, ตทา ปพฺพาเชยฺยาถา’’ติ เอวํ ทิโนฺน โหติ, โสปิ อาคตาคโต ปุน อนาปุจฺฉาว ปพฺพาเชตโพฺพฯ ยํ ปน ทหรกาเลเยว ‘‘อิมํ ภเนฺต ปพฺพาเชยฺยาถา’’ติ อนุชานิตฺวา ปจฺฉา วุฑฺฒิปฺปตฺตกาเล นานุชานนฺติ, อยํ น อนาปุจฺฉา ปพฺพาเชตโพฺพฯ เอโก มาตาปิตูหิ สทฺธิํ ภณฺฑิตฺวา ‘‘ปพฺพาเชถ ม’’นฺติ อาคจฺฉติ, ‘‘อาปุจฺฉิตฺวา เอหี’’ติ จ วุโตฺต ‘‘นาหํ คจฺฉามิ, สเจ มํ น ปพฺพาเชถ, วิหารํ วา ฌาเปมิ, สเตฺถน วา ตุเมฺห ปหรามิ, ตุมฺหากํ ญาตกอุปฎฺฐากานํ วา อารามเจฺฉทนาทีหิ อนตฺถํ อุปฺปาเทมิ, รุกฺขา วา ปติตฺวา มรามิ, โจรมชฺฌํ วา ปวิสามิ, เทสนฺตรํ วา คจฺฉามี’’ติ วทติ, ตํ ชีวเสฺสว รกฺขณตฺถาย ปพฺพาเชตุํ วฎฺฎติฯ สเจ ปนสฺส มาตาปิตโร อาคนฺตฺวา ‘‘กสฺมา อมฺหากํ ปุตฺตํ ปพฺพาชยิตฺถา’’ติ วทนฺติ, เตสํ ตมตฺถํ อาโรเจตฺวา ‘‘รกฺขณตฺถาย นํ ปพฺพาชยิมฺห, ปญฺญายถ ตุเมฺห ปุเตฺตนา’’ติ วตฺตพฺพาฯ ‘‘รุกฺขา ปติสฺสามี’’ติ อารุหิตฺวา ปน หตฺถปาเท มุญฺจนฺตํ ปพฺพาเชตุํ วฎฺฎติเยวฯ

เอโกปิ วิเทสํ คนฺตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจติ, อาปุจฺฉิตฺวา เจ คโต, ปพฺพาเชตโพฺพฯ โน เจ ทหรภิกฺขุํ เปเสตฺวา อาปุจฺฉาเปตฺวา ปพฺพาเชตโพฺพ, อติทูรเญฺจ โหติ; ปพฺพาเชตฺวาปิ ภิกฺขูหิ สทฺธิํ เปเสตฺวา ทเสฺสตุํ วฎฺฎติฯ กุรุนฺทิยํ ปน วุตฺตํ – ‘‘สเจ ทูรํ โหติ มโคฺค จ มหากนฺตา

โร, ‘คนฺตฺวา อาปุจฺฉิสฺสามา’ติ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏตี’’ติฯ สเจ ปน มาตาปิตูนํ พหู ปุตฺตา โหนฺติ, เอวญฺจ วทนฺติ – ‘‘ภเนฺต เอเตสํ ทารกานํ ยํ อิจฺฉถ, ตํ ปพฺพาเชยฺยาถา’’ติฯ ทารเก วีมํสิตฺวา ยํ อิจฺฉติ, โส ปพฺพาเชตโพฺพฯ สเจปิ สกเลน กุเลน วา คาเมน วา อนุญฺญาตํ โหติ ‘‘ภเนฺต อิมสฺมิํ กุเล วา คาเม วา ยํ อิจฺฉถ, ตํ ปพฺพาเชยฺยาถา’’ติฯ ยํ อิจฺฉติ, โส ปพฺพาเชตโพฺพติฯ

ยาวตเก วา ปน อุสฺสหตีติ ยตฺตเก สโกฺกติฯ

ราหุลวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

สิกฺขาปททณฺฑกมฺมวตฺถุกถา

๑๐๖. ทสสุ สิกฺขาปเทสุ ปุริมานํ ปญฺจนฺนํ อติกฺกโม นาสนวตฺถุ , ปจฺฉิมานํ อติกฺกโม ทณฺฑกมฺมวตฺถุฯ

๑๐๗. **อปฺปติสฺสา**ติ ภิกฺขู เชฏฺฐกฏฺฐาเน อิสฺสริยฏฺฐาเน น ฐเปนฺติฯ **อสภาควุตฺติกา**ติ สมานชีวิกา น ภวนฺติ, วิสภาคชีวิกาติ อโตฺถฯ **อลาภาย ปริสกฺกตี**ติ ยถา ลาภํ น ลภนฺติ; เอวํ ปรกฺกมติฯ **อนตฺถายา**ติ อุปทฺทวายฯ **อวาสายา**ติ ‘‘กินฺติ อิมสฺมิํ อาวาเส น วเสยฺยุ’’นฺติ ปรกฺกมติฯ **อโกฺกสติ ปริภาสตี**ติ อโกฺกสติ เจว ภยทสฺสเนน จ ตเชฺชติฯ **เภเทตี**ติ เปสุญฺญํ อุปสํหริตฺวา เภเทติฯ **อาวรณํ กาตุ**นฺติ ‘‘มา อิธ ปวิสา’’ติ นิวารณํ กาตุํฯ **ยตฺถ วา วสติ ยตฺถ วา ปฏิกฺกมตี**ติ ยตฺถ วสติ วา ปวิสติ วา; อุภเยนาปิ อตฺตโน ปริเวณญฺจ วสฺสเคฺคน ปตฺตเสนาสนญฺจ วุตฺตํฯ

มุขทฺวาริกํ อาหารํ อาวรณํ กโรนฺตีติ ‘‘อชฺช มา ขาท, มา ภุญฺชา’’ติ เอวํ นิวาเรนฺติฯ **น ภิกฺขเว มุขทฺวาริโก อาหาโร อาวรณํ กาตโพฺพ**ติ เอตฺถ ‘‘มา ขาท, มา ภุญฺชา’’ติ วทโตปิ ‘‘อาหารํ นิวาเรสฺสามี’’ติ ปตฺตจีวรํ อโนฺต นิกฺขิปโตปิ สพฺพปโยเคสุ ทุกฺกฏํฯ อนาจารสฺส ปน ทุพฺพจสามเณรสฺส ทณฺฑกมฺมํ กตฺวา ยาคุํ วา ภตฺตํ วา ปตฺตจีวรํ วา ทเสฺสตฺวา ‘‘เอตฺตเก นาม ทณฺฑกเมฺม อาหเฏ อิทํ ลจฺฉสี’’ติ วตฺตุํ วฏฺฏติฯ ภควตา หิ อาวรณเมว ทณฺฑกมฺมํ วุตฺตํฯ ธมฺมสงฺคาหกเตฺถเรหิ ปน อปราธานุรูปํ อุทกทารุวาลิกาทีนํ อาหราปนมฺปิ กาตพฺพนฺติ วุตฺตํ, ตสฺมา ตมฺปิ กาตพฺพํฯ ตญฺจ โข ‘‘โอรมิสฺสติ วิรมิสฺสตี’’ติ อนุกมฺปาย, น ‘‘นสฺสิสฺสติ วิพฺภมิสฺสตี’’ติอาทินยปฺปวเตฺตน ปาปชฺฌาสเยน ‘‘ทณฺฑกมฺมํ กโรมี’’ติ จ อุณฺหปาสาเณ วา นิปชฺชาเปตุํ ปาสาณิฏฺฐกาทีนิ วา สีเส นิกฺขิปาเปตุํ อุทกํ วา ปเวเสตุํ น วฏฺฏติฯ

สิกฺขาปททณฺฑกมฺมวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

อนาปุจฺฉาวรณวตฺถุอาทิกถา

๑๐๘. **น ภิกฺขเว อุปชฺฌายํ อนาปุจฺฉา**ติ เอตฺถ ‘‘ตุมฺหากํ สามเณรสฺส อยํ นาม อปราโธ, ทณฺฑกมฺมมสฺส กโรถา’’ติ ติกฺขตฺตุํ วุเตฺต, สเจ อุปชฺฌาโย ทณฺฑกมฺมํ น กโรติ, สยํ กาตุํ วฏฺฏติฯ สเจปิ อาทิโตว อุปชฺฌาโย วทติ ‘‘มยฺหํ สามเณรานํ โทเส สติ ตุเมฺห ทณฺฑกมฺมํ กโรถา’’ติ กาตุํ วฏฺฏติเยวฯ ยถา จ สามเณรานํ เอวํ สทฺธิวิหาริกเนฺตวาสิกานมฺปิ ทณฺฑกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ

อปลาเฬนฺตีติ ‘‘ตุมฺหากํ ปตฺตํ ทสฺสาม, จีวรํ ทสฺสามา’’ติ อตฺตโน อุปฏฺฐานกรณตฺถํ สงฺคณฺหนฺติฯ **น ภิกฺขเว อญฺญสฺส ปริสา อปลาเฬตพฺพา**ติ เอตฺถ สามเณรา วา โหนฺตุ อุป

สมฺปนฺนา วา, อนฺตมโส ทุสฺสีลภิกฺขุสฺสาปิ ปรสฺส ปริสภูเต ภินฺทิตฺวา คณฺหิตุํ น วฏฺฏติ, อาทีนวํ ปน วตฺตุํ วฏฺฏติ ''ตยา นฺหายิตุํ อาคเตน คูถมกฺขนํ วิย กตํ ทุสฺสีลํ นิสฺสาย วิหรเนฺตนา''ติฯ สเจ โส สยเมว ชานิตฺวา อุปชฺฌํ วา นิสฺสยํ วา ยาจติ, ทาตุํ วฏฺฏติฯ

อนุชานามิ ภิกฺขเว ทสหเงฺคหิ สมนฺนาคตํ สามเณรํ นาเสตุนฺติ เอตฺถ กณฺฏกสิกฺขาปทวณฺณนายํ วุตฺตาสุ ตีสุ นาสนาสุ ลิงฺคนาสนาว อธิเปฺปตา, ตสฺมา โย ปาณาติปาตาทีสุ เอกมฺปิ กมฺมํ กโรติ, โส ลิงฺคนาสนาย นาเสตโพฺพฯ ยถา จ ภิกฺขูนํ ปาณาติปาตาทีสุ นานาอาปตฺติโย โหนฺติ, น ตถา สามเณรานํฯ สามเณโร หิ กุนฺถกิปิลฺลิกมฺปิ มาเรตฺวา มงฺคุรณฺฑกมฺปิ ภินฺทิตฺวา นาเสตพฺพตํเยว ปาปุณาติ, ตาวเทวสฺส สรณคมนานิ จ อุปชฺฌายคฺคหณญฺจ เสนาสนคฺคาโห จ ปฏิปฺปสฺสมฺภติ, สงฺฆลาภํ น ลภติ, ลิงฺคมตฺตเมว เอกํ อวสิฏฺฐํ โหติฯ โส สเจ อากิณฺณโทโสว โหติ, อายตึ สํวเร น ติฏฺฐติ, นิกฺกฑฺฒิตโพฺพฯ อถ สหสา วิรชฺฌิตฺวา ''ทุฏฺฐุ มยา กต''นฺติ ปุน สํวเร ฐาตุกาโม โหติ, ลิงฺคนาสนกิจฺจํ นตฺถิฯ ยถานิวตฺถปารุตเสฺสว สรณานิ ทาตพฺพานิ, อุปชฺฌาโย ทาตโพฺพ, สิกฺขาปทานิ ปน สรณคมเนเนว อิชฺฌนฺติฯ สามเณรานญฺหิ สรณคมนํ ภิกฺขูนํ อุปสมฺปทกมฺมวาจาสทิสํ, ตสฺมา ภิกฺขูนํ วิย จตุปาริสุทฺธิสีลํ, อิมินาปิ ทสสีลานิ สมาทินฺนาเนว โหนฺติ, เอวํ สเนฺตปิ ทฬฺหีกรณตฺถํ อายตึ สํวเร ปติฏฺฐาปนตฺถํ ปุน ทาตพฺพานิฯ สเจ ปุริมิกาย ปุน สรณานิ คหิตานิ, ปจฺฉิมิกาย วสฺสาวาสิกํ ลจฺฉติฯ สเจ ปจฺฉิมิกาย คหิตานิ, สเงฺฆน อปโลเกตฺวา ลาโภ ทาตโพฺพฯ

อทินฺนาทาเน ติณสลากมเตฺตนาปิ วตฺถุนา, อพฺรหฺมจริเย ตีสุ มเคฺคสุ ยตฺถ กตฺถจิ วิปฺปฏิปตฺติยา, มุสาวาเท หสฺสาธิปฺปายตายปิ มุสา ภณิเต อสฺสมโณ โหติ, นาเสตพฺพตํ อาปชฺชติฯ มชฺชปาเน ปน ภิกฺขุโน อชานิตฺวาปิ พีชโต ปฏฺฐาย มชฺชํ ปิวนฺตสฺส ปาจิตฺติยํฯ สามเณโร ชานิตฺวา ปิวโนฺต สีลเภทํ อาปชฺชติ, น อชานิตฺวาฯ ยานิ ปนสฺส อิตรานิ ปญฺจ สิกฺขาปทานิ, เตสุ ภิเนฺนสุ น นาเสตโพฺพ, ทณฺฑกมฺมํ กาตพฺพํฯ สิกฺขาปเท ปน ปุน ทิเนฺนปิ อทิเนฺนปิ วฏฺฏติฯ ทณฺฑกเมฺมน ปน ปีเฬตฺวา อายตึ สํวเร ฐปนตฺถาย ทาตพฺพเมวฯ สามเณรานํ มชฺชปานํ สจิตฺตกํ ปาราชิกวตฺถุ, อยํ วิเสโสฯ

อวณฺณภาสเน ปน อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธติอาทีนํ ปฏิปกฺขวเสน พุทฺธสฺส วา, สฺวากฺขาโตติอาทีนํ ปฏิปกฺขวเสน ธมฺมสฺส วา, สุปฺปฏิปโนฺนติอาทีนํ ปฏิปกฺขวเสน สงฺฆสฺส วา อวณฺณํ ภาสโนฺต รตนตฺตยํ นินฺทโนฺต ครหโนฺต อาจริยุปชฺฌายาทีหิ ''มา เอวํ อวจา''ติ อวณฺณภาสเน อาทีนวํ ทเสฺสตฺวา นิวาเรตโพฺพฯ สเจ ยาวตติยํ วุจฺจมาโน น โอรมติ, กณฺฏกนาสนาย นาเสตโพฺพติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํฯ มหาอฏฺฐกถายํ ปน ''สเจ เอวํ วุจฺจมาโน ตํ ลทฺธึ นิสฺสชฺชติ, ทณฺฑกมฺมํ กาเรตฺวา อจฺจยํ เทสาเปตโพฺพฯ สเจ น นิสฺสชฺชติ, ตเถว อาทาย ปคฺคยฺห ติฏฺฐติ, ลิงฺคนาสนาย นาเสตโพฺพ''ติ วุตฺตํ, ตํ ยุตฺตํฯ อยเมว หิ นาสนา อิธ อธิเปฺปตาติฯ

มิจฺฉาทิฏฺฐิเกปิ เอเสว นโยฯ สสฺสตุเจฺฉทานญฺหิ อญฺญตรทิฏฺฐิโก สเจ อาจริยาทีหิ โอวทิยมาโน นิสฺสชฺชติ, ทณฺฑกมฺมํ กาเรตฺวา อจฺจยํ เทสาเปตโพฺพฯ อปฺปฏินิสฺสชฺชโนฺตว นาเสตพฺพติฯ ภิกฺขุนิทูสโก เจตฺถ กามํ อพฺรหฺมจาริคฺคหเณน คหิโตว อพฺรหฺมจารึ ปน อายตึ สํวเร ฐาตุกามํ สรณานิ ทตฺวา อุปสมฺปาเทตุํ วฏฺฏติฯ ภิกฺขุนิทูสโก อายตึ สํวเร ฐาตุกาโมปิ ปพฺพชฺชมฺปิ น ลภติ, ปเคว อุปสมฺปทนฺติ เอตมตฺถํ ทเสฺสตุํ ''ภิกฺขุนิทูสโก''ติ อิทํ วิสุํ ทสมํ องฺคํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํฯ

อนาปุจฺฉาวรณวตฺถุอาทิกถา นิฏฺฐิตาฯ

ปณฺฑกวตฺถุกถา

๑๐๙. **ทหเร ทหเร**ติ ตรุเณ ตรุเณฯ **โมฬิคเลฺล**ติ ถูลสรีเรฯ **หตฺถิภเณฺฑ อสฺสภเณฺฑ**ติ หตฺถิโคปเก จ อสฺสโคปเก จฯ

ปณฺฑโก ภิกฺขเวติ เอตฺถ อาสิตฺตปณฺฑโก อุสูยปณฺฑโก โอปกฺกมิกปณฺฑโก ปกฺขปณฺฑโก นปุํสกปณฺฑโกติ ปญฺจ ปณฺฑกาฯ ตตฺถ ยสฺส ปเรสํ องฺคชาตํ มุเขน คเหตฺวา อสุจินา อาสิตฺตสฺส ปริฬาโห วูปสมฺมติ, อยํ อาสิตฺตปณฺฑโกฯ ยสฺส ปเรสํ อชฺฌาจารํ ปสฺสโต อุสูยาย อุปฺปนฺนาย ปริฬาโห วูปสมฺมติ, อยํ อุสูยปณฺฑโกฯ ยสฺส อุปกฺกเมน พีชานิ อปนีตานิ, อยํ โอปกฺกมิกปณฺฑโกฯ เอกโจฺจ ปน อกุสลวิปากานุภาเวน กาฬปกฺเข ปณฺฑโก โหติ, ชุณฺหปกฺเข ปนสฺส ปริฬาโห วูปสมฺมติ, อยํ ปกฺขปณฺฑโกฯ โย ปน ปฏิสนฺธิยํเยว อภาวโก อุปฺปโนฺน, อยํ นปุํสกปณฺฑโกติฯ เตสุ อาสิตฺตปณฺฑกสฺส จ อุสูยปณฺฑกสฺส จ ปพฺพชฺชา น วาริตา, อิตเรสํ ติณฺณํ วาริตาฯ เตสุปิ ปกฺขปณฺฑกสฺส ยสฺมิํ ปเกฺข ปณฺฑโก โหติ, ตสฺมิํเยวสฺส ปเกฺข ปพฺพชฺชา วาริตาติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํฯ ยสฺส เจตฺถ ปพฺพชฺชา วาริตา, ตํ สนฺธาย อิทํ วุตฺตํ – ‘‘อนุปสมฺปโนฺน น อุปสมฺปาเทตโพฺพ อุปสมฺปโนฺน นาเสตโพฺพ’’ติฯ โสปิ ลิงฺคนาสเนเนว นาเสตโพฺพฯ อิโต ปรํ ‘‘นาเสตโพฺพ’’ติ วุเตฺตสุปิ เอเสว นโยฯ

ปณฺฑวตฺถุกถา นิฎฺฐิตาฯ

เถยฺยสํวาสกวตฺถุกถา

๑๑๐. **ปุราณกุลปุโตฺต**ติ ปุราณสฺส อนุกฺกเมน ปาริชุญฺญํ ปตฺตสฺส กุลสฺส ปุโตฺตฯ มาติปกฺขปิติปกฺขโต โกลญฺญา ขีณา วินฎฺฐา มตา อสฺสาติ **ขีณโกลโญฺญฯ อนธิคต**นฺติ อปฺปตฺตํฯ **ผาติํกาตุ**นฺติ วเฑฺฒตุํฯ **อิงฺฆา**ติ อุโยฺยชนเตฺถ นิปาโตฯ **อนุยุญฺชิยมาโน**ติ เอกมนฺตํ เนตฺวา เกสมสฺสุโอโรปนกาสายปฎิคฺคหณสรณคมนอุปชฺฌายคฺคหณกมฺมวาจานิสฺสยธเมฺม ปุจฺฉิยมาโนฯ **เอตมตฺถํ อาโรเจสี**ติ เอตํ สยํ ปพฺพชิตภาวํ อาทิโต ปฏฺฐาย อาจิกฺขิฯ

เถยฺยสํวาสโก ภิกฺขเวติ เอตฺถ ตโย เถยฺยสํวาสกา – ลิงฺคเตฺถนโก, สํวาสเตฺถนโก, อุภยเตฺถนโกติฯ ตตฺถ โย สยํ ปพฺพชิตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา น ภิกฺขุวสฺสานิ คเณติ, น ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนํ สาทิยติ, น อาสเนน ปฏิพาหติ, น อุโปสถปวารณาทีสุ สนฺทิสฺสติ, อยํ ลิงฺคมตฺตเสฺสว เถนิตตฺตา ลิงฺคเตฺถนโก นามฯ

โย ปน ภิกฺขูหิ ปพฺพาชิโต สามเณโร สมาโนปิ วิเทสํ คนฺตฺวา ‘‘อหํ ทสวโสฺส วา วีสติวโสฺส วา’’ติ มุสา วตฺวา ภิกฺขุวสฺสานิ คเณติ, ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนํ สาทิยติ, อาสเนน ปฏิพาหติ, อุโปสถปวารณาทีสุ สนฺทิสฺสติ, อยํ สํวาสมตฺตเสฺสว เถนิตตฺตา สํวาสเตฺถนโก นามฯ ภิกฺขุวสฺสคณนาทิโก หิ สโพฺพปิ กิริยเภโท อิมสฺมิํ อเตฺถ ‘‘สํวาโส’’ติ เวทิตโพฺพฯ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย ‘‘น มํ โกจิ ชานาตี’’ติ เอวํ ปฏิปชฺชเนฺตปิ เอเสว นโยฯ

โย ปน สยํ ปพฺพชิตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา ภิกฺขุวสฺสานิ คเณติ, ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนํ สาทิยติ, อาสเนน ปฏิพาหติ, อุโปสถปวารณาทีสุ สนฺทิสฺสติ, อยํ ลิงฺคสฺส เจว สํวาสสฺส จ เถนิตตฺตา อุภยเตฺถนโก นามฯ อยํ ติวิโธปิ เถยฺยสํวาสโก อนุปสมฺปโนฺน น อุปสมฺปาเทตโพฺพ, อุปสมฺปโนฺน นาเสตโพฺพ, ปุน ปพฺพชฺชํ ยาจโนฺตปิ น ปพฺพาเชตโพฺพฯ

เอตฺถ จ อสมฺมุหตฺถํ อิทํ ปกิณฺณกํ เวทิตพฺพํ –

> ‘‘ราชทุพฺภิกฺขกนฺตาร-โรคเวริภเยหิ วา;
> จีวราหรณตฺถํ วา, ลิงฺคํ อาทิยตีธ โยฯ
>
> สํวาสํ นาธิวาเสติ, ยาว โส สุทฺธมานโส;
> เถยฺยสํวาสโก นาม, ตาว เอส น วุจฺจตี’’ติฯ

ตตฺรายํ วิตฺถารนโย – อิเธกจฺจสฺส ราชา กุทฺโธ โหติ, โส ‘‘เอวํ เม โสตฺถิ ภวิสฺสตี’’ติ สยเมว ลิงฺคํ คเหตฺวา ปลายติฯ ตํ ทิสฺวา รญฺโญ อาโรเจนฺติฯ ราชา ‘‘สเจ ปพฺพชิโต, น ตํ ลพฺภา กิญฺจิ กาตุ’’นฺติ ตสฺมิํ โกธํ ปฏิวิเนติ, โส ‘‘วูปสนฺตํ เม ราชภย’’นฺติ สงฺฆมชฺฌํ อโนสริตฺวาว คิหิลิงฺคํ คเหตฺวา อาคโต ปพฺพาเชตพฺโพฯ อถาปิ ‘‘สาสนํ นิสฺสาย มยา ชีวิตํ ลทฺธํ, หนฺท ทานิ อหํ ปพฺพชามี’’ติ อุปฺปนฺนสํเวโค เตเนว ลิงฺเคน อาคนฺตฺวา อาคนฺตุกวตฺตํ น สาทิยติ, ภิกฺขูหิ ปุฏฺโฐ วา อปุฏฺโฐ วา ยถาภูตมตฺตานํ อาวิกตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจติ, ลิงฺคํ อปเนตฺวา ปพฺพาเชตพฺโพฯ สเจ ปน วตฺตํ สาทิยติ, ปพฺพชิตาลยํ ทเสฺสติ, สพฺพํ ปุเพฺพ วุตฺตํ วสฺสคณนาทิเภทํ วิธิํ ปฏิปชฺชติ, อยํ น ปพฺพาเชตพฺโพฯ

อิธ ปเนกจฺโจ ทุพฺภิเกฺข ชีวิตุํ อสโกฺกโนฺต สยเมว ลิงฺคํ คเหตฺวา สพฺพปาสณฺฑิยภตฺตานิ ภุญฺชโนฺต ทุพฺภิเกฺข วีติวเตฺต สงฺฆมชฺฌํ อโนสริตฺวาว คิหิลิงฺคํ คเหตฺวา อาคโตติ สพฺพํ ปุริมสทิสเมว ฯ

อปโร มหากนฺตารํ นิตฺถริตุกาโม โหติ, สตฺถวาโห จ ปพฺพชิเต คเหตฺวา คจฺฉติฯ โส ‘‘เอวํ มํ สตฺถวาโห คเหตฺวา คมิสฺสตี’’ติ สยเมว ลิงฺคํ คเหตฺวา สตฺถวาเหน สทฺธิํ กนฺตารํ นิตฺถริตฺวา เขมนฺตํ ปตฺวา สงฺฆมชฺฌํ อโนสริตฺวาว คิหิลิงฺคํ คเหตฺวา อาคโตติ สพฺพํ ปุริมสทิสเมวฯ

อปโร โรคภเย อุปฺปเนฺน ชีวิตุํ อสโกฺกโนฺต สยเมว ลิงฺคํ คเหตฺวา สพฺพปาสณฺฑิยภตฺตานิ ภุญฺชโนฺต โรคภเย วูปสเนฺต สงฺฆมชฺฌํ อโนสริตฺวาว คิหิลิงฺคํ คเหตฺวา อาคโตติ สพฺพํ ปุริมสทิสเมวฯ

อปรสฺส เอโก เวริโก กุทฺโธ โหติ, ฆาเตตุกาโม นํ วิจรติ, โส ‘‘เอวํ เม โสตฺถิ ภวิสฺสตี’’ติ สยเมว ลิงฺคํ คเหตฺวา ปลายติฯ เวริโก ‘‘กุหิํ โส’’ติ ปริเยสโนฺต ‘‘ปพฺพชิตฺวา ปลาโต’’ติ สุตฺวา ‘‘สเจ ปพฺพชิโต, น ตํ ลพฺภา กิญฺจิ กาตุ’’นฺติ ตสฺมิํ โกธํ ปฏิวิเนติฯ โส ‘‘วูปสนฺตํ เม เวริภย’’นฺติ สงฺฆมชฺฌํ อโนสริตฺวาว คิหิลิงฺคํ คเหตฺวา อาคโตติ สพฺพํ ปุริมสทิสเมวฯ

อปโร ญาติกุลํ คนฺตฺวา สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย คิหิ หุตฺวา ‘‘อิมานิ จีวรานิ อิธ วินสฺสิสฺสนฺติ, สเจปิ อิมานิ คเหตฺวา วิหารํ คมิสฺสามิ, อนฺตรามเคฺค มํ ‘โจโร’ติ คเหสฺสนฺติ, ยํนูนาหํ กายปริหาริยานิ กตฺวา คเจฺฉยฺย’’นฺติ จีวราหรณตฺถํ นิวาเสตฺวา จ ปารุปิตฺวา จ วิหารํ คจฺฉติฯ ตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา สามเณรา จ ทหรา จ อพฺภุคฺคจฺฉนฺติ, วตฺตํ ทเสฺสนฺติฯ โส น สาทิยติ, ยถาภูตมตฺตานํ อาวิกโรติฯ สเจ ภิกฺขู ‘‘น ทานิ มยํ ตํ มุญฺจิสฺสามา’’ติ พลกฺกาเรน ปพฺพาเชตุกามา โหนฺติ, กาสายานิ อปเนตฺวา ปุน ปพฺพาเชตพฺโพฯ สเจ ปน ‘‘นยิเม มม หีนายาวตฺตภาวํ ชานนฺตี’’ติ ตํเยว ภิกฺขุภาวํ ปฏิชานิตฺวา สพฺพํ ปุเพฺพ วุตฺตํ วสฺสคณนาทิเภทํ วิธิํ ปฏิปชฺชติ, อยํ น ปพฺพาเชตพฺโพฯ

อปโร มหาสามเณโร ญาติกุลํ คนฺตฺวา อุปฺปพฺพชิตฺวา กมฺมนฺตานุฏฺฐาเนน อุพฺพาโฬฺห หุตฺวา ปุน ‘‘ทานิ อหํ สมโณว ภวิสฺสามิ, เถโรปิ เม อุปฺปพฺพชิตภาวํ น ชานาตี’’ติ ตเทว ปตฺต จีวรํ อาทาย วิหารํ อาคจฺฉติ, นาปิ ตมตฺถํ ภิกฺขูนํ อาโรเจติ, สามเณรภาวํ ปฏิชานาติ, อยํ เถยฺยสํวาสโกเยว ปพฺพชฺชํ น ลภติฯ สเจปิสฺส ลิงฺคคฺคหณกาเล เอวํ โหติ, ‘‘นาหํ กสฺสจิ อาโรเจสฺสามี’’ติ วิหารญฺจ คโต อาโรเจติ, คหเณเนว เถยฺยสํวาสโกฯ อถาปิสฺส ‘‘คหณกาเล อาจิกฺขิสฺสามี’’ติ จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ โหติ, วิหารญฺจ คนฺตฺวา ‘‘กุหิํ ตฺวํ อาวุโส คโต’’ติ วุตฺโต ‘‘น ทานิ มํ อิเม ชานนฺตี’’ติ วญฺเจตฺวา นาจิกฺขติ, ‘‘นาจิกฺขิสฺสามี’’ติ สห ธุรนิเกฺขเปน อยมฺปิ เถยฺยสํวาสโกวฯ สเจ ปนสฺส คหณกาเลปิ ‘‘อาจิกฺขิสฺสามี’’ติ จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ โหติ, วิหารํ คนฺตฺวาปิ อาจิกฺขติ, อยํ ปุน ปพฺพชฺชํ ลภติฯ

อปโร ทหรสามเณโร มหโนฺต วา ปน อพฺยโตฺต, โส ปุริมนเยเนว อุปฺปพฺพชิตฺวา ฆเร วจฺฉกรกฺขณาทีนิ กมฺมานิ กาตุํ น อิจฺฉติ, ตเมนํ ญาตกา ตานิเยว กาสายานิ อจฺฉาเทตฺวา ถาลกํ วา ปตฺตํ วา หเตฺถ ทตฺวา ‘‘คจฺฉ สมโณว โหหี’’ติ ฆรา นีหรนฺติฯ โส วิหารํ คจฺฉติ, เนว นํ ภิกฺขู ชานนฺติ ‘‘อยํ อุปฺปพฺพชิตฺวา ปุน สยเมว ปพฺพชิโต’’ติ, นาปิ สยํ ชานาติ, ‘‘โย เอวํ ปพฺพชติ, โส เถยฺยสํวาสโก นาม โหตี’’ติฯ สเจ ตํ ปริปุณฺณวสฺสํ อุปสมฺปาเทนฺติ, สูปสมฺป โนฺนฯ สเจ ปน อนุปสมฺปนฺนกาเลเยว วินยวินิจฺฉเย วตฺตมาเน สุณาติ, ‘‘โย เอวํ ปพฺพชติ, โส เถยฺยสํวาสโก นาม โหตี’’ติฯ เตน ‘‘มยา เอวํ กต’’นฺติ ภิกฺขูนํ อาจิกฺขิตพฺพํ, เอวํ ปุน ปพฺพชฺชํ ลภติฯ สเจ ‘‘น ทานิ มํ โกจิ ชานาตี’’ติ นาโรเจติ, ธุรํ นิกฺขิตฺตมเตฺต เถยฺยสํวาสโกฯ

ภิกฺขุ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย ลิงฺคํ อนปเนตฺวา ทุสฺสีลกมฺมํ กตฺวา วา อกตฺวา วา ปุน สพฺพํ ปุเพฺพ วุตฺตํ วสฺสคณนาทิเภทํ วิธิํ ปฏิปชฺชติ, เถยฺยสํวาสโก โหติฯ สิกฺขํ อปฺปจฺจกฺขาย สลิเงฺค ฐิโต เมถุนํ ปฏิเสวิตฺวา วสฺสคณนาทิเภทํ วิธิํ อาปชฺชโนฺต เถยฺยสํวาสโก น โหติ, ปพฺพชฺชามตฺตํ ลภติฯ อนฺธกฏฺฐกถายํ ปน เอโส เถยฺยสํวาสโกติ วุตฺตํ, ตํ น คเหตพฺพํฯ

เอโก ภิกฺขุ กาสาเย สอุสฺสาโหว โอทาตํ นิวาเสตฺวา เมถุนํ ปฏิเสวิตฺวา ปุน กาสายานิ นิวาเสตฺวา วสฺสคณนาทิเภทํ สพฺพํ วิธิํ อาปชฺชติ, อยมฺปิ เถยฺยสํวาสโก น โหติ, ปพฺพชฺชามตฺตํ ลภติฯ สเจ ปน กาสาเย ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา โอทาตํ นิวาเสตฺวา เมถุนํ ปฏิเสวิตฺวา ปุน กาสายานิ นิวาเสตฺวา วสฺสคณนาทิเภทํ สพฺพํ วิธิํ อาปชฺชติ, เถยฺยสํวาสโก โหติฯ

สามเณโร สลิเงฺค ฐิโต เมถุนาทิอสฺสมณกรณธมฺมํ อาปชฺชิตฺวาปิ เถยฺยสํวาสโก น โหติฯ สเจปิ กาสาเย สอุสฺสาโหว กาสายานิ อปเนตฺวา เมถุนํ ปฏิเสวิตฺวา ปุน กาสายานิ นิวาเสติ, เนว เถยฺยสํวาสโก โหติฯ สเจ ปน กาสาเย ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา นโคฺค วา โอทาตนิวโตฺถ วา เมถุนเสวนาทีหิ อสฺสมโณ หุตฺวา กาสายํ นิวาเสติ, เถยฺยสํวาสโก โหติฯ สเจปิ คิหิภาวํ ปตฺถยมาโน กาสาวํ โอวฏฺฏิกํ วา กตฺวา อเญฺญน วา อากาเรน คิหินิวาสเนน นิวาเสติ ‘‘โสภติ นุ โข เม คิหิลิงฺคํ, น โสภตี’’ติ วีมํสนตฺถํ, รกฺขติ ตาวฯ ‘‘โสภตี’’ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ปน ปุน ลิงฺคํ สาทิยโนฺต เถยฺยสํวาสโก โหติฯ โอทาตํ นิวาเสตฺวา วีมํสนสมฺปฏิจฺฉเนสุปิ เอเสว นโยฯ

สเจ ปน นิวตฺถกาสายสฺส อุปริ โอทาตํ นิวาเสตฺวา วีมํสติ วา สมฺปฏิจฺฉติ วา, รกฺขติเยวฯ ภิกฺขุนิยาปิ เอเสว นโยฯ สาปิ หิ คิหิภาวํ ปตฺถยมานา สเจ กาสายํ คิหินิวาสนํ นิวาเสติ, ‘‘โสภติ นุ โข เม คิหิลิงฺคํ, น โสภตี’’ติ วีมํสนตฺถํ, รกฺขติ ตาวฯ สเจ ‘‘โสภตี’’ติ สมฺปฏิจฺฉติ, น รกฺขติฯ โอทาตํ นิวาเสตฺวา วีมํสนสมฺปฏิจฺฉเนสุปิ เอเสว นโยฯ นิวตฺถกาสายสฺส ปน อุปริ โอทาตํ นิวาเสตฺวา วีมํสตุ วา สมฺปฏิจฺฉตุ วา, รกฺขติเยวฯ

สเจ โกจิ วุฑฺฒปพฺพชิโต วสฺสานิ อคเณตฺวา ปาฬิยมฺปิ อฏฺฐตฺวา เอกปเสฺสนาคนฺตฺวา มหาเปฬาทีสุ กฏจฺฉุนา อุกฺขิเตฺต ภตฺตปิเณฺฑ ปตฺตํ อุปนาเมตฺวา เสโน วิย มํสเปสึ คเหตฺวา คจฺฉติ, เถยฺยสํวาสโก น โหติฯ ภิกฺขุวสฺสานิ ปน คเณตฺวา คณฺหโนฺต เถยฺยสํวาสโก โหติฯ

สยํ สามเณโรว สามเณรปฏิปาฏิยา กูฏวสฺสานิ คเณตฺวา คณฺหโนฺต เถยฺยสํวาสโก น โหติฯ ภิกฺขุ ภิกฺขุปฏิปาฏิยา กูฏวสฺสานิ คเณตฺวา คณฺหโนฺต ภณฺฑเคฺฆน กาเรตโพฺพติฯ

เถยฺยสํวาสกวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

ติตฺถิยปกฺกนฺตกกถา

ติตฺถิยปกฺกนฺตโก *ภิกฺขเว*ติ เอตฺถ ปน ติตฺถิเยสุ ปกฺกโนฺต ปวิโฏฺฐติ ติตฺถิยปกฺกนฺตโกฯ โส น เกวลํ น อุปสมฺปาเทตโพฺพ, อถ โข น ปพฺพาเชตโพฺพปิฯ ตตฺรายํ วินิจฺฉโย – อุปสมฺปโนฺน ภิกฺขุ ติตฺถิโย ภวิสฺสามีติ สลิเงฺคเนว เตสํ อุปสฺสยํ คจฺฉติ, ปทวาเร ปทวาเร ทุกฺกฏํฯ เตสํ ลิเงฺค อาทินฺนมเตฺต ติตฺถิยปกฺกนฺตโก โหติฯ โยปิ สยเมว ‘‘ติตฺถิโย ภวิสฺสามี’’ติ กุสจีราทีนิ นิวาเสติ, ติตฺถิยปกฺกนฺตโก โหติเยวฯ โย ปน นโคฺค นฺหายโนฺต อตฺตานํ โอโลเกตฺวา ‘‘โสภติ เม อาชีวกภาโว, อาชีวโก ภวิสฺสามี’’ติ กาสายานิ อนาทาย นโคฺคว อาชีวกานํ อุปสฺสยํ คจฺฉติ, ปทวาเร ปทวาเร ทุกฺกฏํฯ สเจ ปนสฺส อนฺตรามเคฺค หิโรตฺตปฺปํ อุปฺปชฺชติ, ทุกฺกฏานิ เทเสตฺวา มุจฺจติฯ เตสํ อุปสฺสยํ คนฺตฺวาปิ เตหิ วา โอวทิโต อตฺตนา วา ‘‘อิเมสํ ปพฺพชฺชา อติทุกฺขา’’ติ นิวตฺตโนฺตปิ มุจฺจติเยวฯ

สเจ ปน ‘‘กึ ตุมฺหากํ ปพฺพชฺชาย อุกฺกฏฺฐ’’นฺติ ปุจฺฉิตฺวา ‘‘เกสมสฺสุลุญฺจนาทีนี’’ติ วุเตฺต เอกเกสมฺปิ ลุญฺจาเปติ, อุกฺกุฏิกปฺปธานาทีนิ วา วตฺตานิ อาทิยติ, โมรปิญฺฉาทีนิ วา นิวาเสติ, เตสํ ลิงฺคํ คณฺหาติ, ‘‘อยํ ปพฺพชฺชา เสฏฺฐา’’ติ เสฏฺฐภาวํ วา อุปคจฺฉติ, น มุจฺจติ, ติตฺถิยปกฺกนฺตโก โหติฯ สเจ ปน ‘‘โสภติ นุ โข เม ติตฺถิยปพฺพชฺชา, นนุ โข โสภตี’’ติ วีมํสนตฺถํ กุสจีราทีนิ วา นิวาเสติ, ชฏํ วา พนฺธติ, ขาริกาชํ วา อาทิยติ, ยาว น สมฺปฏิจฺฉติ, ตาว นํ ลทฺธิ รกฺขติ, สมฺปฏิจฺฉิตมเตฺต ติตฺถิยปกฺกนฺตโก โหติฯ อจฺฉินฺนจีวโร ปน กุสจีราทีนิ นิวาเสโนฺต ราชภยาทีหิ วา ติตฺถิยลิงฺคํ คณฺหโนฺต ลทฺธิยา อภาเวน เนว ติตฺถิยปกฺกนฺตโก โหติฯ

อยญฺจ ติตฺถิยปกฺกนฺตโก นาม อุปสมฺปนฺนภิกฺขุนา กถิโต, ตสฺมา สามเณโร สลิเงฺคน ติตฺถายตนํ คโตปิ ปุน ปพฺพชฺชญฺจ อุปสมฺปทญฺจ ลภตีติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํฯ ปุริโม ปน เถยฺยสํวาสโก อนุปสมฺปเนฺนน กถิโต; ตสฺมา อุปสมฺปโนฺน กูฏวสฺสํ คเณโนฺตปิ อสฺสมโณ น โหติฯ ลิเงฺค สอุสฺสาโห ปาราชิกํ อาปชฺชิตฺวา ภิกฺขุวสฺสาทีนิ คเณโนฺตปิ เถยฺยสํวาสโก น โหตีติฯ

ติตฺถิยปกฺกนฺตกกถา นิฏฺฐิตาฯ

ติรจฺฉานคตวตฺถุกถา

๑๑๑. นาคโยนิยา อฏฺฏียตีติ เอตฺถ กิญฺจาปิ โส ปวตฺติยํ กุสลวิปาเกน เทวสมฺปตฺติสทิสํ อิสฺสริยสมฺปตฺตึ อนุโภติ, อกุสลวิปากปฏิสนฺธิกสฺส ปน ตสฺส สชาติยา เมถุนปฏิเสวเน จ วิสฺสฏฺฐนิโทฺทกฺกมเน จ นาคสรีรํ ปาตุภวติ อุทกสญฺจาริกํ มณฺฑูกภกฺขํ, ตสฺมา โส ตาย นาคโยนิยา อฏฺฏียติฯ **หรายตี**ติ ลชฺชติฯ **ชิคุจฺฉตี**ติ อตฺตภาวํ ชิคุจฺฉติฯ **ตสฺส ภิกฺขุโน นิกฺขเนฺต**ติ ตสฺมึ ภิกฺขุสฺมึ นิกฺขเนฺตฯ อถ วา ตสฺส ภิกฺขุโน นิกฺขมเนติ อโตฺถฯ **วิสฺสโฏฺฐ นิทฺทํ โอกฺกมี**ติ ตสฺมึ อนิกฺขเนฺต วิสฺสรภเยน สตึ อวิสฺสชฺชิตฺวา กปิมิทฺธวเสเนว นิทฺทาย

โนฺต นิกฺขเนฺต สติํ วิสฺสชฺชิตฺวา วิสฺสโฏฺฐ นิราสโงฺก มหานิทฺทํ ปฏิปชฺชิ ฯ **วิสฺสรมกาสี**ติ ภยวเสน สมณสญฺญํ ปหาย วิรูปํ มหาสทฺทมกาสิ ฯ

ตุเมฺห โขตฺถาติ ตุเมฺห โข อตฺถ; อการสฺส โลปํ กตฺวา วุตฺตํ ฯ ตุเมฺห โข นาคา ฌานวิปสฺสนามคฺคผลานํ อภพฺพตฺตา อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อวิรุฬฺหิธมฺมา อตฺถ, วิรุฬฺหิธมฺมา น ภวถาติ อยเมตฺถ สเงฺขปโตฺถ ฯ **สชาติยา**ติ นาคิยา เอว ฯ ยทา ปน มนุสฺสิตฺถิอาทิเภทาย อญฺญชาติยา ปฏิเสวติ, ตทา เทวปุโตฺต วิย โหติ ฯ เอตฺถ จ ปวตฺติยํ อภิณฺหํ สภาวปาตุกมฺมทสฺสนวเสน ''เทฺว ปจฺจยา''ติ วุตฺตํ ฯ นาคสฺส ปน ปญฺจสุ กาเลสุ สภาวปาตุกมฺมํ โหติ – ปฏิสนฺธิกาเล, ตจชหนกาเล, สชาติยา เมถุนกาเล, วิสฺสฏฺฐนิทฺทโอกฺกมนกาเล, จุติกาเลติ ฯ

ติรจฺฉานคโต ภิกฺขเวติ เอตฺถ นาโค วา โหตุ สุปณฺณมาณวกาทีนํ วา อญฺญตโร, อนฺตมโส สกฺกํ เทวราชานํ อุปาทาย โย โกจิ อมนุสฺสชาติโย, สโพฺพว อิมสฺมิํ อเตฺถ ติรจฺฉานคโตติ เวทิตโพฺพ ฯ โส เนว อุปสมฺปาเทตโพฺพ, น ปพฺพาเชตโพฺพ, อุปสมฺปโนฺนปิ นาเสตโพฺพติ ฯ

ติรจฺฉานคตวตฺถุกถา นิฏฺฐิตา ฯ

มาตุฆาตกาทิวตฺถุกถา

๑๑๒. มาตุฆาตกาทิวตฺถูสุ – **นิกฺขนฺติํ กเรยฺยนฺ**ติ นิกฺขมนํ นิคฺคมนํ อปวาหนํ กเรยฺยนฺติ อโตฺถ ฯ **มาตุฆาตโก ภิกฺขเว**ติ เอตฺถ เยน มนุสฺสิตฺถิภูตา ชนิกา มาตา สยมฺปิ มนุสฺสชาติเกเนว สตา สญฺจิจฺจ ชีวิตา โวโรปิตา, อยํ อานนฺตริเยน มาตุฆาตกกเมฺมน มาตุฆาตโก, เอตสฺส ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ ปฏิกฺขิตฺตา ฯ เยน ปน มนุสฺสิตฺถิภูตาปิ อชนิกา โปสาวนิกา มาตา วา มหามาตา วา จูฬมาตา วา ชนิกาปิ วา น มนุสฺสิตฺถิภูตา มาตา ฆาติตา, ตสฺส ปพฺพชฺชา น วาริตา, น จ อานนฺตริโก โหติ ฯ เยน สยํ ติรจฺฉานภูเตน มนุสฺสิตฺถิภูตา มาตา ฆาติตา, โสปิ อานนฺตริโก น โหติ, ติรจฺฉานคตตฺตา ปนสฺส ปพฺพชฺชา ปฏิกฺขิตฺตา ฯ เสสํ อุตฺตานเมว ฯ ปิตุฆาตเกปิ เอเสว นโย ฯ สเจปิ หิ เวสิยา ปุโตฺต โหติ, ''อยํ เม ปิตา''ติ น ชานาติ, ยสฺส สมฺภเวน นิพฺพโตฺต, โส เจ อเนน ฆาติโต, ปิตุฆาตโกเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ, อานนฺตริยญฺจ ผุสติ ฯ

๑๑๔. อรหนฺตฆาตโกปิ มนุสฺสอรหนฺตวเสเนว เวทิตโพฺพ ฯ มนุสฺสชาติยญฺหิ อนฺตมโส อปพฺพชิตมฺปิ ขีณาสวํ ทารกํ ทาริกํ วา สญฺจิจฺจ ชีวิตา โวโรเปโนฺต อรหนฺตฆาตโกว โหติ, อานนฺตริยญฺจ ผุสติ, ปพฺพชฺชา จสฺส วาริตา ฯ อมนุสฺสชาติกํ ปน อรหนฺตํ มนุสฺสชาติกํ วา อวเสสํ อริยปุคฺคลํ ฆาเตตฺวา อานนฺตริโย น โหติ, ปพฺพชฺชาปิสฺส น วาริตา, กมฺมํ ปน พลวํ โหติ ฯ ติรจฺฉาโน มนุสฺสอรหนฺตมฺปิ ฆาเตตฺวา อานนฺตริโย น โหติ, กมฺมํ ปน ภาริยนฺติ อยเมตฺถ วินิจฺฉโย ฯ **เต วธาย โอนียนฺตี**ติ วธตฺถาย โอนียนฺติ, มาเรตุํ นียนฺตีติ อโตฺถ ฯ ยํ ปน ปาฬิยํ ''สจา จ มย''นฺติ วุตฺตํ, ตสฺส สเจ มยนฺติ อยเมวโตฺถ ฯ ''สเจ''ติ หิ วตฺตเพฺพ เอตฺถ ''สจา จ'' อิติ อยํ นิปาโต วุโตฺต ฯ ''สเจ จ'' อิเจฺจว วา ปาโฐ ฯ ตตฺถ สเจติ สมฺภาวนเตฺถ นิปาโต; จ อิติ ปทปูรณมเตฺต ฯ ''สจชฺช มย''นฺติปิ ปาโฐ ฯ ตสฺส สเจ อชฺช มยนฺติ อโตฺถ ฯ

๑๑๕. **ภิกฺขุนิทูสโก ภิกฺขเว**ติ เอตฺถ โย ปกตตฺตํ ภิกฺขุนิํ ติณฺณํ มคฺคานํ อญฺญตรสฺมิํ ทูเสติ, อยํ ภิกฺขุนิทูสโก นาม ฯ เอตสฺส ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ วาริตา ฯ โย ปน กายสํสเคฺคน สีลวินาสํ ปาเปติ, ตสฺส ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ น วาริตา ฯ พลกฺกาเรน โอทาตวตฺถว

สนํ กตฺวา อนิจฺฉมานํเยว ทูเสนฺตปิ ภิกฺขุนิทูสโกเยวฯ พลกฺกาเรน ปน โอทาตวตฺถวสนํ กตฺวา อิจฺฉมานํ ทูเสนฺต ภิกฺขุนิทูสโก น โหติฯ กสฺมา? ยสฺมา คิหิภาเว สมฺปฏิจฺฉิตมเตฺตเยว สา อภิกฺขุนี โหติฯ สกึ สีลวิปนฺนํ ปน ปจฺฉา ทูเสนฺต สิกฺขมานาสามเณรีสุ จ วิปฺปฏิปชฺชนฺต เนว ภิกฺขุนิทูสโก โหติ, ปพฺพชฺชมฺปิ อุปสมฺปทมฺปิ ลภติฯ

สงฺฆเภทโก ภิกฺขเวติ เอตฺถ โย เทวทโตฺต วิย สาสนํ อุทฺธมฺมํ อุพฺพินยํ กตฺวา จตุนฺนํ กมฺมานํ อญฺญตรวเสน สงฺฆํ ภินฺทติ, อยํ สงฺฆเภทโก นามฯ เอตสฺส ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ วาริตาฯ

โลหิตุปฺปาทโก ภิกฺขเวติ เอตฺถาปิ โย เทวทโตฺต วิย ทุฏฺฐจิเตฺตน วธกจิเตฺตน ตถาคตสฺส ชีวมานกสรีเร ขุทฺทกมกฺขิกาย ปิวนกมตฺตมฺปิ โลหิตํ อุปฺปาเทติ, อยํ โลหิตุปฺปาทโก นามฯ เอตสฺส ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ วาริตาฯ โย ปน โรควูปสมนตฺถํ ชีวโก วิย สเตฺถน ผาเลตฺวา ปูติมํสญฺจ โลหิตญฺจ นีหริตฺวา ผาสุํ กโรติ, พหุํ โส ปุญฺญํ ปสวตีติฯ

มาตุฆาตกาทิวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

อุภโตพฺยญฺชนกวตฺถุกถา

๑๑๖. **อุภโตพฺยญฺชนโก ภิกฺขเว**ติ อิตฺถินิมิตฺตุปฺปาทนกมฺมโต จ ปุริสนิมิตฺตุปฺปาทนกมฺมโต จ อุภโต พฺยญฺชนมสฺส อตฺถีติ **อุภโตพฺยญฺชนโกฯ กโรตี**ติ ปุริสนิมิเตฺตน อิตฺถีสุ เมถุนวีติกฺกมํ กโรติฯ **การาเปตี**ติ ปรํ สมาทเปตฺวา อตฺตโน อิตฺถินิมิเตฺต การาเปติ, โส ทุวิโธ โหติ – อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนโก, ปุริสอุภโตพฺยญฺชนโกติฯ

ตตฺถ อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนกสฺส อิตฺถินิมิตฺตํ ปากฏํ โหติ, ปุริสนิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํฯ ปุริสอุภโตพฺยญฺชนกสฺส ปุริสนิมิตฺตํ ปากฏํ, อิตฺถินิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํฯ อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนกสฺส อิตฺถีสุ ปุริสตฺตํ กโรนฺตสฺส อิตฺถินิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํ โหติ, ปุริสนิมิตฺตํ ปากฏํ โหติฯ ปุริสอุภโตพฺยญฺชนกสฺส ปุริสานํ อิตฺถิภาวํ อุปคจฺฉนฺตสฺส ปุริสนิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํ โหติ, อิตฺถินิมิตฺตํ ปากฏํ โหติฯ อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนโก สยญฺจ คพฺภํ คณฺหาติ, ปรญฺจ คณฺหาเปติฯ ปุริสอุภโตพฺยญฺชนโก ปน สยํ น คณฺหาติ, ปรํ คณฺหาเปตีติ, อิทเมเตสํ นานากรณํฯ กุรุนฺทิยํ ปน วุตฺตํ – ''ยทิ ปฏิสนฺธิยํ ปุริสลิงฺคํ ปวเตฺต อิตฺถิลิงฺคํ นิพฺพตฺตติ, ยทิ ปฏิสนฺธิยํ อิตฺถิลิงฺคํ ปวเตฺต ปุริสลิงฺคํ นิพฺพตฺตตี''ติ ฯ ตตฺถ วิจารณกฺกโม วิตฺถารโต อฏฺฐสาลินิยา ธมฺมสงฺคหฏฺฐกถาย เวทิตโพฺพฯ อิมสฺส ปน ทุวิธสฺสาปิ อุภโตพฺยญฺชนกสฺส เนว ปพฺพชฺชา อตฺถิ, น อุปสมฺปทาติ อิทมิธ เวทิตพฺพํฯ

อุภโตพฺยชฺชนกวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

อนุปชฺฌายกาทิวตฺถุกถา

๑๑๗. **เตน โข ปน สมเยนา**ติ เยน สมเยน ภควตา สิกฺขาปทํ อปญฺญตฺตํ โหติ, เตน สมเยนฯ **อนุปชฺฌายก**นฺติ อุปชฺฌํ อคาหาเปตฺวา สเพฺพน สพฺพํ อุปชฺฌายวิรหิตํฯ เอวํ อุปสมฺปนฺนา เนว ธมฺมโต น อามิสโต สงฺคหํ ลภนฺติ, เต ปริหายนฺติเยว, น วฑฺฒนฺติฯ **น ภิกฺขเว อนุปชฺฌายโก**ติ อุปชฺฌํ อคาหาเปตฺวา นิรุปชฺฌายโก น อุปสมฺปาเทตโพฺพฯ **โย อุปสมฺปาเทยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา**ติ สิกฺขาปทปญฺญตฺติโต ปฏฺฐาย เอวํ อุปสมฺปาเทนฺตสฺส อา

ปตฺติ โหติ; กมฺมํ ปน น กุปฺปติฯ เกจิ กุปฺปตีติ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ **สเงฺฆน อุปชฺฌาเยน**
าติอาทีสุปิ อุภโตพฺยญฺชนกุปชฺฌายปริโยสาเนสุ เอเสว นโยฯ

อนุปชฺฌายกาทิวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

อปตฺตกาทิวตฺถุกถา

๑๑๘. **หเตฺถสุ ปิณฺฑาย จรนฺตี**ติ โย หเตฺถสุ ปิโณฺฑ ลพฺภติ, ตทตฺถาย จรนฺติฯ **เสยฺยถาปิ ติตฺถิยา**ติ ยถา อาชีวกนามกา ติตฺถิยา; สูปพฺยญฺชเนหิ มิเสฺสตฺวา หเตฺถสุ ฐปิตปิณฺฑเมว หิ เต ภุญฺชนฺติฯ **อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา**ติ เอวํ อุปสมฺปาเทนฺตเสฺสว อาปตฺติ โหติ, กมฺมํ ปน น กุปฺปติฯ **อจีวรกาทิ**วตฺถูสุปิ เอเสว นโยฯ

ยาจิตเกนาติ ‘‘ยาว อุปสมฺปทํ กโรม, ตาว เทถา’’ติ ยาจิตฺวา คหิเตน; ตาวกาลิเกนาติ อโตฺถฯ อีทิเสน หิ ปเตฺตน วา จีวเรน วา ปตฺตจีวเรน วา อุปสมฺปาเทนฺตเสฺสว อาปตฺติ โหติ, กมฺมํ ปน น กุปฺปติ, ตสฺมา ปริปุณฺณปตฺตจีวโรว อุปสมฺปาเทตโพฺพฯ สเจ ตสฺส นตฺถิ, อาจริยุปชฺฌายา จสฺส ทาตุกามา โหนฺติ, อเญฺญ วา ภิกฺขู นิรเปเกฺขหิ นิสฺสชฺชิตฺวา อธิฏฺฐานุปคํ ปตฺตจีวรํ ทาตพฺพํฯ ปพฺพชฺชาเปกฺขํ ปน ปณฺฑุปลาสํ ยาจิตเกนาปิ ปตฺตจีวเรน ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติ, สภาคฏฺฐาเน วิสฺสาเสน คเหตฺวาปิ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ

สเจ ปน อปกฺกํ ปตฺตํ จีวรูปคานิ จ วตฺถานิ คเหตฺวา อาคโต โหติ, ยาว ปโตฺต ปจฺจติ, จีวรานิ จ กริยนฺติ, ตาว วิหาเร วสนฺตสฺส อนามฏฺฐปิณฺฑปาตํ ทาตุํ วฏฺฏติ, ถาลเก ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติ, ปุเรภตฺตํ สามเณรภาคสมโก อามิสภาโค ทาตุํ วฏฺฏติฯ เสนาสนคฺคาโห ปน สลากภตฺตอุเทฺทสภตฺตนิมนฺตนาทีนิ จ น วฏฺฏนฺติฯ ปจฺฉาภตฺตมฺปิ สามเณรภาคสโม เตลมธุผาณิตาทิเภสชฺชภาโค วฏฺฏติฯ สเจ คิลาโน โหติ, เภสชฺชมสฺส กาตุํ วฏฺฏติ, สามเณรสฺส วิย จ สพฺพํ ปฏิชคฺคนกมฺมนฺติฯ

อปตฺตกาทิวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

หตฺถจฺฉินฺนาทิวตฺถุกถา

๑๑๙. หตฺถจฺฉินฺนาทิวตฺถูสุ – **หตฺถจฺฉิโนฺน**ติ ยสฺส หตฺถตเล วา มณิพเนฺธ วา กปฺปเร วา ยตฺถ กตฺถจิ เอโก วา เทฺว วา หตฺถา ฉินฺนา โหนฺติฯ **ปาทจฺฉิโนฺน**ติ ยสฺส อคฺคปาเท วา โคปฺผเกสุ วา ชงฺฆาย วา ยตฺถ กตฺถจิ เอโก วา เทฺว วา ปาทา ฉินฺนา โหนฺติฯ **หตฺถปาทจฺฉิโนฺน**ติ ยสฺส วุตฺตปฺปการเนว จตูสุ หตฺถปาเทสุ เทฺว วา ตโย วา สเพฺพ วา หตฺถปาทา ฉินฺนา โหนฺติฯ **กณฺณจฺฉิโนฺน**ติ ยสฺส กณฺณมูเล วา กณฺณสกฺขลิกาย วา เอโก วา เทฺว วา กณฺณา ฉินฺนา โหนฺติฯ ยสฺส ปน กณฺณาวิเทฺธ ฉิชฺชนฺติ, สกฺกา จ โหติ สงฺฆาเฏตุํ, โส กณฺณํ สงฺฆาเฏตฺวา ปพฺพาเชตโพฺพฯ **นาสจฺฉิโนฺน**ติ ยสฺส อชปทเก วา อเคฺค วา เอกปุเฏ วา ยตฺถ กตฺถจิ นาสา ฉินฺนา โหติฯ ยสฺส ปน นาสิกา สกฺกา โหติ สเนฺธตุํ, โส ตํ ผาสุกํ กตฺวา ปพฺพาเชตโพฺพฯ **กณฺณนาสจฺฉิโนฺน** อุภยวเสน เวทิตโพฺพฯ **องฺคุลิจฺฉิโนฺน**ติ ยสฺส นขเสสํ อทเสฺสตฺวา เอกา วา พหู วา องฺคุลิโย ฉินฺนา โหนฺติฯ ยสฺส ปน สุตฺตตนฺตุมตฺตมฺปิ นขเสสํ ปญฺญายติ, ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ **อฬจฺฉิโนฺน**ติ ยสฺส จตูสุ องฺคุฏฺฐเกสุ องฺคุลิยํ วุตฺตนเยเนว เอโก วา พหู วา องฺคุฏฺฐกา ฉินฺนา โหนฺติฯ **กณฺฑรจฺฉิโนฺน**ติ ยสฺส กณฺฑรนามกา มหานฺหา

รู ปุรโต วา ปจฺฉโต วา ฉินฺนา โหนฺติ; เยสฺ เอกสฺสปิ ฉินฺนตฺตา อคฺคปาเทน วา จงฺกมติ, มูเลน วา จงฺกมติ, น วา ปาทํ ปติฏฺฐาเปตุํ สโกฺกติฯ

ผณหตฺถโกติ ยสฺส วคฺคุลิปกฺขกา วิย องฺคุลิโย สมฺพทฺธา โหนฺติ; เอตํ ปพฺพาเชตุกาเมน องฺคุลนฺตริกาโย ผาเลตฺวา สพฺพํ อนฺตรจมฺมํ อปเนตฺวา ผาสุกํ กตฺวา ปพฺพาเชตโพฺพฯ ยสฺสปิ ฉ องฺคุลิโย โหนฺติ, ตํ ปพฺพาเชตุกาเมน อธิกองฺคุลิํ ฉินฺทิตฺวา ผาสุกํ กตฺวา ปพฺพาเชตโพฺพฯ

ขุโชฺชติ โย อุรสฺส วา ปิฏฺฐิยา วา ปสฺสสฺส วา นิกฺขนฺตตฺตา ขุชฺชสรีโรฯ ยสฺส ปน กิญฺจิ กิญฺจิ องฺคปจฺจงฺคํ อีสกํ วงฺกํ, ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ มหาปุริโส เอว หิ พฺรหฺมุชฺชุคโตฺต, อวเสโส สโตฺต อขุโชฺช นาม นตฺถิฯ

วามโนติ ชงฺฆวามโน วา กฏิวามโน วา อุภยวามโน วาฯ ชงฺฆวามนสฺส กฏิโต ปฏฺฐาย เหฏฺฐิมกาโย รโสฺส โหติ, อุปริมกาโย ปริปุโณฺณฯ กฏิวามนสฺส กฏิโต ปฏฺฐาย อุปริมกาโย รโสฺส โหติ, เหฏฺฐิมกาโย ปริปุโณฺณฯ อุภยวามนสฺส อุโภปิ กายา รสฺสา โหนฺติ, เยสํ รสฺสตฺตา ภูตานํ วิย ปริวฏุโม มหากุจฺฉิฆฏสทิโส อตฺตภาโว โหติ, ตํ ติวิธมฺปิ ปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏติฯ

คลคณฺฑีติ ยสฺส กุมฺภณฺฑํ วิย คเล คโณฺฑ โหติฯ เทสนามตฺตเมว เจตํ, ยสฺมิํ กิสฺมิญฺจิ ปน ปเทเส คเณฺฑ สติ น ปพฺพาเชตโพฺพฯ ตตฺถ วินิจฺฉโย – ‘‘น ภิกฺขเว ปญฺจหิ อาพาเธหิ ผุฏฺโฐ ปพฺพาเชตโพฺพ’’ติ เอตฺถ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ **ลกฺขณาหตกสาหตลิขิตเกสุ** ยํ วตฺตพฺพํ, ตํ ‘‘น ภิกฺขเว ลกฺขณาหโต’’ติอาทีสุ วุตฺตเมวฯ

สีปทีติ ภารปาโท วุจฺจติฯ ยสฺส ปาโท ถูโล โหติ สญฺชาตปิฬโก ขโร, โส น ปพฺพาเชตโพฺพฯ ยสฺส ปน น ตาว ขรภาวํ คณฺหาติ, สกฺกา โหติ อุปนาหํ พนฺธิตฺวา อุทกอาวาเฏ ปเวเสตฺวา อุทกวาลิกาย ปูเรตฺวา ยถา สิรา ปญฺญายนฺติ, ชงฺฆา จ เตลนาฬิกา วิย โหติ, เอวํ มิลาเปตุํ สกฺกา, ตสฺส ปาทํ อีทิสํ กตฺวา ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปุน วฑฺฒติ, อุปสมฺปาเทเนฺตนาปิ ตถา กตฺวาว อุปสมฺปาเทตโพฺพฯ

ปาปโรคีติ อริสภคนฺทรปิตฺตเสมฺหกาสโสสาทีสุ เยน เกนจิ โรเคน นิจฺจาตุโร อเตกิจฺฉโรโค เชคุโจฺฉ อมนาโป; อยํ น ปพฺพาเชตโพฺพฯ

ปริสทูสโกติ โย อตฺตโน วิรูปตาย ปริสํ ทูเสติ; อติทีโฆ วา โหติ อเญฺญสํ สีสปฺปมาณนาภิปฺปเทโส, อติรโสฺส วา อุภยวามนภูตรูปํ วิย, อติกาโฬ วา ฌาปิตเขเตฺต ขาณุโก วิย, อโจฺจทาโต วา ทธิตกฺกาทีหิ ปมชฺชิตมฏฺฐตมฺพโลหวโณฺณ, อติกิโส วา มนฺทมํสโลหิโต อฏฺฐิสิราจมฺมสรีโร วิย, อติถูโล วา ภาริยมํโส, มโหทโร วา มหาภูตสทิโส, อติมหนฺตสีโส วา ปจฺฉิํ สีเส กตฺวา ฐิโต วิย, อติขุทฺทกสีโส วา สรีรสฺส อนนุรูเปน อติขุทฺทเกน สีเสน สมนฺนาคโต, กูฏกูฏสีโส วา ตาลผลปิณฺฑิสทิเสน สีเสน สมนฺนาคโต, สิขรสีโส วา อุทฺธํ อนุปุพฺพตนุเกน สีเสน สมนฺนาคโต, นาฬิสีโส วา มหาเวฬุปพฺพสทิเสน สีเสน สมนฺนาคโต, กปฺปสีโส วา ปพฺภารสีโส วา จตูสุ ปเสฺสสุ เยน เกนจิ ปเสฺสน โอณเตน สีเสน สมนฺนาคโต, วณสีโส วา ปูติสีโส วา กณฺณิกเกโส วา ปาณเกหิ ขายิตเกทาเร สสฺสสทิเสหิ ตหิํ ตหิํ อุฏฺฐิเตหิ เกเสหิ สมนฺนาคโต, นิโลฺลมสีโส วา ถูลถทฺธเกโส วา ตาลหีรสทิเสหิ เกเสหิ สมนฺนาคโต, ชาติปลิเตหิ ปณฺฑรสีโส วา ปกติตมฺพเกโส วา อาทิเตฺตหิ วิย เกเสหิ สมนฺนาคโต, อาวฏฺฏสีโส

วา คุนฺนํ สรีเร อาวฏฺฏสทิเสหิ อุทฺธเคฺคหิ เกสาวเฏฺฏหิ สมนฺนาคโต, สีสโลเมหิ สทฺธึ เอกาพทฺธภมุกโลโม วา ชาลพเทฺธน วิย นลาเฏน สมนฺนาคโตฯ

สมฺพทฺธภมุโก วา นิโลฺลมภมุโก วา มกฺกฏภมุโก วา อติมหนฺตกฺขิ วา อติขุทฺทกกฺขิ วา มหึสจเมฺม วาสิโกเณน ปหริตฺวา กตฉิทฺทสทิเสหิ อกฺขีหิ สมนฺนาคโต, วิสมกฺขิ วา เอเกน มหเนฺตน เอเกน ขุทฺทเกน อกฺขินา สมนฺนาคโต, วิสมจกฺกโล วา เอเกน อุทฺธํ เอเกน อโธติ เอวํ วิสมชาเตหิ อกฺขิจกฺกเลหิ สมนฺนาคโต, เกกโร วา คมฺภีรกฺขิ วา ยสฺส คมฺภีเร อุทปาเน อุทกตารกา วิย อกฺขิตารกา ปญฺญายนฺติ; นิกฺขนฺตกฺขิ วา ยสฺส กกฺกฏกเสฺสว อกฺขิตารกา นิกฺขนฺตา โหนฺติ; หตฺถิกโณฺณ วา มหตีหิ กณฺณสกฺขลิกาหิ สมนฺนาคโต, มูสิกกโณฺณ วา ชฏฺกกโณฺณ วา ขุทฺทิกาหิ กณฺณสกฺขลิกาหิ สมนฺนาคโต, ฉิทฺทมตฺตกโณฺณ วา ยสฺส วินา กณฺณสกฺขลิกาหิ กณฺณฉิทฺทมตฺตเมว โหติ; อวิทฺธกโณฺณ วา โยนกชาติโก ปน ปริสทูสโกน โหติ; สภาโวเยว หิ โส ตสฺส กณฺณภคนฺทริโก วา นิจฺจปูตินา กเณฺณน สมนฺนาคโต, คณฺฑกโณฺณ วา สทาปคฺฆริตปุเพฺพน กเณฺณน สมนฺนาคโต, ฏงฺกิตกโณฺณ วา โคภตฺตนาฬิกาย อคฺคสทิเสหิ กเณฺณหิ สมนฺนาคโต, อติปิงฺคลกฺขิ วา มธุปิงฺคลํ ปน ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ นิปฺปขุมกฺขิ วา อสฺสุปคฺฆรณกฺขิ วา ปุปฺผิตกฺขิ วา อกฺขิปาเกน สมนฺนาคตกฺขิ วาฯ

อติมหนฺตนาสิโก วา อติขุทฺทกนาสิโก วา จิปิฏนาสิโก วา มเชฺฌ อปฺปติฏฺฐหิตฺวา เอกปเสฺส ฐิตวงฺกนาสิโก วา, ทีฆนาสิโก วา สุกตุณฺฑสทิสาย ชิวฺหาย เลหิตุํ สกฺกุเณยฺยาย นาสิกาย สมนฺนาคโต, นิจฺจปคฺฆริตสิงฺฆาณิกนาโส วาฯ

มหามุโข วา ยสฺส ปฏงฺคมณฺฑูกเสฺสว มุขนิมิตฺตํเยว มหนฺตํ โหติ, มุขํ ปน ลาพุสทิสํ อติขุทฺทกํ, ภินฺนมุโข วา วงฺกมุโข วา มหาโอโฏฺฐ วา อุกฺขลิมุขวฏฺฏิสทิเสหิ โอเฏฺฐหิ สมนฺนาคโต, ตนุกโอโฏฺฐ วา เภริจมฺมสทิเสหิ ทเนฺต ปิทหิตุํ อสมเตฺถหิ โอเฏฺฐหิ สมนฺนาคโต, มหาธโรโฏฺฐ วา ตนุกอุตฺตโรโฏฺฐ วา ตนุกอธโรโฏฺฐ วา มหาอุตฺตโรโฏฺฐ วา โอฏฺฐฉินฺนโก วา เอฬมุโข วา อุปฺปกฺกมุโข วา สงฺขตุณฺฑโก วา พหิเสเตหิ อโนฺต อติรเตฺตหิ โอเฏฺฐหิ สมนฺนาคโต, ทุคฺคนฺธกุณปมุโข วาฯ

มหาทโนฺต วา อฏฺฐกทนฺตสทิเสหิ ทเนฺตหิ สมนฺนาคโต อสุรทโนฺต วา เหฏฺฐา วา อุปริ วา พหินิกฺขนฺตทโนฺต, ยสฺส ปน สกฺกา โหติ โอเฏฺฐหิ ปิทหิตุํ กเถนฺตเสฺสว ปญฺญายติ โน อกเถนฺตสฺส, ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ ปูติทโนฺต วา นิทฺทโนฺต วา ยสฺส ปน ทนฺตนฺตเร กลนฺทกทโนฺต วิย สุขุมทโนฺต โหติ, ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ

มหาหนุโก วา โคหนุสทิเสน หนุนา สมนฺนาคโต, ทีฆหนุโก วา จิปิฏหนุโก วา อโนฺตปวิเฏฺฐน วิย อติรเสฺสน หนุเกน สมนฺนาคโต, ภินฺนหนุโก วา วงฺกหนุโก วา นิมฺมสฺสุทาฐิโก วา ภิกฺขุนิสทิสมุโข ทีฆคโล วา พกคลสทิเสน คเลน สมนฺนาคโต, รสฺสคโล วา อโนฺตปวิเฏฺฐน วิย คเลน สมนฺนาคโต, ภินฺนคโล วา ภฏฺฐอํสกูโฏ วา อหตฺถ วา เอกหตฺถ วา อติรสฺสหตฺถ วา อติทีฆหตฺถ วา ภินฺนอุโร วา ภินฺนปิฏฺฐิ วา กจฺฉุคตฺต วา กณฺฑุคตฺต วา ททฺทุคตฺต วา โคธาคตฺต วา, ยสฺส โคธาย วิย คตฺตโต จุณฺณานิ ปตนฺติ, สพฺพเมฺปจตํ วิรูปกรณํ สนฺธาย วิตฺถาริกวเสน วุตฺตํฯ วินิจฺฉโย ปเนตฺถ ‘‘น ภิกฺขเว ปญฺจหิ อาพาเธหี’’ติ เอตฺถ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ

ภฏฺฐกฏิโก วา มหาอานิสโท วา อุทฺธนกูฏสทิเสหิ อานิสทมํเสหิ อจฺจุคฺคเตหิ สมนฺนาคโต, มหาอูรุโก วา วาตณฺฑิโก วา มหาชาณุโก วา สงฺฆฏฺฏนชาณุโก วา ทีฆชโงฺฆ วา

ยฏฺฐิสทิสชโงฺฆ วิกโฏ วา ปโณฺห วา อุพฺพทฺธปิณฺฑิโก วา, โส ทุวิโธ เหฏฺฐา โอรุฬฺหาหิ วา อุปริ อารุฬฺหาหิ วา มหตีหิ ชงฺฆปิณฺฑิกาหิ สมนฺนาคโต, มหาชโงฺฆ วา ถูลชงฺฆปิณฺฑิโก วา มหาปาโท วา มหาปณฺหิ วา ปิฏฺฐิกปาโท วา ปาทเวมชฺฌโต อุฏฺฐิตชโงฺฆ วงฺกปาโท วา โส ทุวิโธ – อโนฺต วา พหิ วา ปริวตฺตปาโท คณฺฐิกงฺคุลิ วา สิงฺคิเวรผณสทิสาหิ องฺคุลีหิ สมนฺนาคโต, อนฺธนโข วา กาฬวเณฺณหิ ปูตินเขหิ สมนฺนาคโต, สโพฺพปิ เอส ปริสทูสโกฯ เอวรูโป ปริสทูสโก น ปพฺพาเชตโพฺพฯ

กาโณติ ปสนฺนโนฺธ วา โหตุ ปุปฺผาทีหิ วา อุปหตปสาโทฯ โย ทฺวีหิ วา เอเกน วา อกฺขินา น ปสฺสติ, โส น ปพฺพาเชตโพฺพฯ มหาปจฺจริยํ ปน เอกกฺขิกาโณ กาโณติ วุโตฺต, ทฺวิอกฺขิกาโณ อเนฺธน สงฺคหิโตฯ มหาอฏฺฐกถายํ ชจฺจโนฺธ อโนฺธติ วุโตฺต, ตสฺมา อุภยมฺปิ ปริยาเยน ยุชฺชติฯ **กุณี**ติ หตฺถกุณี วา ปาทกุณี วา องฺคุลิกุณี วา; ยสฺส เอเตสุ หตฺถาทีสุ ยํกิญฺจิ วงฺกํ ปญฺญายติ, โส กุณี นามฯ **ขโญฺช**ติ นตชาณุโก วา ภินฺนชโงฺฆ วา มเชฺฌ สงฺกุฏิตปาทตฺตา กุณฺฑปาทโก วา ปิฏฺฐิปาทมเชฺฌน จงฺกมโนฺต อเคฺค สงฺกุฏิตปาทตฺตา กุณฺฑปาทโก วา ปิฏฺฐิปาทเคฺคน จงฺกมโนฺต อคฺคปาเทเนว จงฺกมนขโญฺช วา ปณฺหิกาย จงฺกมนขโญฺช วา ปาทสฺส พาหิรเนฺตน จงฺกมนขโญฺช วา ปาทสฺส อพฺภนฺตรเนฺตน จงฺกมนขโญฺช วา โคปฺผกานํ อุปริ ภคฺคตฺตา สกเลน ปิฏฺฐิปาเทน จงฺกมนขโญฺช วา; สโพฺพเปส ขโญฺชเยว, โส น ปพฺพาเชตโพฺพฯ

ปกฺขหโตติ ยสฺส เอโก หโตฺถ วา ปาโท วา อฑฺฒสรีรํ วา สุขํ น วหติฯ **ฉินฺนิริยาปโถ**ติ ปีฐสปฺปิ วุจฺจติฯ **ชราทุพฺพโล**ติ ชิณฺณภาเวน ทุพฺพโล อตฺตโน จีวรรชนาทิกมฺมํ กาตุมฺปิ อสมโตฺถฯ โย ปน มหลฺลโกปิ พลวา โหติ, อตฺตานํ ปฏิชคฺคิตุํ สโกฺกติ, โส ปพฺพาเชตโพฺพฯ **อโนฺธ**ติ ชจฺจโนฺธ วุจฺจติฯ **มูโค**ติ ยสฺส วจีเภโท นปฺปวตฺตติ; ยสฺสาปิ ปวตฺตติ, สรณคมนํ ปน ปริปุณฺณํ ภาสิตุํ น สโกฺกติ, ตาทิสํ มมฺมนมฺปิ ปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏติฯ โย ปน สรณคมนมตฺตํ ปริปุณฺณํ ภาสิตุํ สโกฺกติ, ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ

พธิโรติ โย สเพฺพน สพฺพํ น สุณาติฯ โย ปน มหาสทฺทํ สุณาติ, ตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏติฯ **อนฺธมูคา**ทโย อุภยโทสวเสน วุตฺตาฯ เยสญฺจ ปพฺพชฺชา ปฏิกฺขิตฺตา, อุปสมฺปทาปิ เตสํ ปฏิกฺขิตฺตาวฯ สเจ ปน เต สโงฺฆ อุปสมฺปาเทติ, สเพฺพปิ หตฺถจฺฉินฺนาทโย สูปสมฺปนฺนา, การกสโงฺฆ ปน อาจริยุปชฺฌายา จ อาปตฺติโต น มุจฺจนฺติฯ วกฺขติ จ – ''อตฺถิ ภิกฺขเว ปุคฺคโล อปฺปโตฺต โอสารณํ, ตเญฺจ สโงฺฆ โอสาเรติ, เอกโจฺจ สุโอสาริโต, เอกโจฺจ ทุโอสาริโต''ติ ตสฺสโตฺถ อาคตฏฺฐาเนเยว อาวิ ภวิสฺสตีติฯ

หตฺถจฺฉินฺนาทิวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

อลชฺชีนิสฺสยวตฺถุกถา

๑๒๐. **อลชฺชีนํ นิสฺสาย วสนฺตี**ติ อุปโยคเตฺถ สามิวจนํ; อลชฺชิปุคฺคเล นิสฺสาย วสนฺตีติ อโตฺถฯ **ยาว ภิกฺขุสภาคตํ ชานามี**ติ นิสฺสยทายกสฺส ภิกฺขุโน ภิกฺขูหิ สภาคตํ ลชฺชิภาวํ ยาว ชานามีติ อโตฺถฯ ตสฺมา นวํ ฐานํ คเตน ''เอหิ ภิกฺขุ, นิสฺสยํ คณฺหาหี''ติ วุจฺจมาเนนาปิ จตูหปญฺจาหํ นิสฺสยทายกสฺส ลชฺชิภาวํ อุปปริกฺขิตฺวา นิสฺสโย คเหตโพฺพฯ

สเจ ''เถโร ลชฺชี''ติ ภิกฺขูนํ สนฺติเก สุตฺวา อาคตทิวเสเยว คเหตุกาโม โหติ, เถโร ปน ''อาคเมหิ ตาว, วสโนฺต ชานิสฺสสี''ติ กติปาหํ อาจารํ อุปปริกฺขิตฺวา นิสฺสยํ เทติ, วฏฺฏติฯ

ปกติยา นิสฺสยคฺคหณฏฺฐานํ คเตน ตทเหว คเหตพฺพ, เอกทิวสมฺปิ ปริหาโร นตฺถิฯ สเจ ปฐมยาเม อาจริยสฺส โอกาโส นตฺถิ, โอกาสํ อลภโนฺต ''ปจฺจูสสมเย คเหสฺสามี''ติ สยติ, อรุณํ อุคฺคตมฺปิ น ชานาติ, อนาปตฺติฯ สเจ ปน ''คณฺหิสฺสามี''ติ อาโภคํ อกตฺวา สยติ, อรุณุคฺคมเน ทุกฺกฏฺฯ อคตปุพฺพํ ฐานํ คเตน เทฺว ตีณิ ทิวสานิ วสิตฺวา คนฺตุกาเมน อนิสฺสิเตน วสิตพฺพํฯ ''สตฺตาหํ วสิสฺสามี''ติ อาลยํ กโรเนฺตน ปน นิสฺสโย คเหตโพฺพฯ สเจ เถโร ''กึ สตฺตาหํ วสนฺตสฺส นิสฺสเยนา''ติ วทติ, ปฏิกฺขิตฺตกาลโต ปฏฺฐาย ลทฺธปริหาโร โหติฯ

อลชฺชีนิสฺสยวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

คมิกาทินิสฺสยวตฺถุกถา

๑๒๑. **นิสฺสยกรณีโย**ติ กรณียนิสฺสโย, กรณีโย มยา นิสฺสโย; คเหตโพฺพติ อโตฺถฯ **นิสฺสยํ อลภมาเนนา**ติ อตฺตนา สทฺธึ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปเนฺนสุ นิสฺสยทายเก อสติ นิสฺสยํ น ลภติ นามฯ เอวํ อลภเนฺตน อนิสฺสิเตน พหูนิปิ ทิวสานิ คนฺตพฺพํฯ สเจ ปุเพฺพปิ นิสฺสยํ คเหตฺวา วุตฺถปุพฺพํ กญฺจิ อาวาสํ ปวิสติ, เอกรตฺตํ วสเนฺตนาปิ นิสฺสโย คเหตโพฺพฯ อนฺตรามเคฺค วิสฺสมโนฺต วา สตฺถํ ปริเยสโนฺต วา กติปาหํ วสติ, อนาปตฺติฯ อโนฺตวเสฺส ปน นิพทฺธวาสํ วสิตพฺพํ, นิสฺสโย จ คเหตโพฺพฯ นาวาย คจฺฉนฺตสฺส ปน วสฺสาเน อาคเตปิ นิสฺสยํ อลภนฺตสฺส อนาปตฺติฯ

ยาจิยมาเนนาติ เตน คิลาเนน ยาจิยมาเนน อนิสฺสิเตน วสิตพฺพํฯ สเจ ''ยาจาหิ ม''นฺติ วุจฺจมาโนปิ คิลาโน มาเนน น ยาจติ, คนฺตพฺพํฯ

ผาสุ โหตีติ สมถวิปสฺสนานํ ปฏิลาภวเสน ผาสุ โหติฯ อิมญฺหิ ปริหารํ เนว โสตาปโนฺน น สกทาคามี อนาคามี อรหโนฺต ลภนฺติ; น ถามคตสฺส สมาธิโน วา วิปสฺสนาย วา ลาภี, วิสฺสฏฺฐกมฺมฏฺฐาเน ปน พาลปุถุชฺชเน กถาว นตฺถิฯ ยสฺส โข ปน สมโถ วา วิปสฺสนา วา ตรุโณ โหติ, อยํ อิมํ ปริหารํ ลภติ, ปวารณสงฺคโหปิ เอตเสฺสว อนุญฺญาโตฯ ตสฺมา อิมินา ปุคฺคเลน อาจริเย ปวาเรตฺวา คเตปิ ''ยทา ปติรูโป นิสฺสยทายโก อาคจฺฉิสฺสติ, ตสฺส นิสฺสาย วสิสฺสามี''ติ อาโภคํ กตฺวา ปุน ยาว อาสาฬฺหีปุณฺณมา, ตาว อนิสฺสิเตน วตฺถุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปน อาสาฬฺหีมาเส อาจริโย นาคจฺฉติ, ยตฺถ นิสฺสโย ลพฺภติ, ตตฺถ คนฺตพฺพํฯ

๑๒๒. **โคเตฺตนปิ อนุสฺสาเวตุ**นฺติ มหากสฺสปสฺส อุปสมฺปทาเปโกฺขติ เอวํ โคตฺตํ วตฺวา อนุสฺสาเวตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ

๑๒๓. **เทฺว เอกานุสฺสาวเน**ติ เทฺว เอกโต อนุสฺสาวเน; เอเกน เอกสฺส อเญฺญน อิตรสฺสาติ เอวํ ทฺวีหิ วา อาจริเยหิ เอเกน วา เอกกฺขเณ กมฺมวาจํ อนุสฺสาเวเนฺตหิ อุปสมฺปาเทตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ

เทฺว ตโย เอกานุสฺสาวเน กาตุํ ตญฺจ โข เอเกน อุปชฺฌาเยนาติ เทฺว วา ตโย วา ชเน ปุริมนเยเนว เอกโต อนุสฺสาวเน กาตุํ อนุชานามิ; ตญฺจ โข อนุสฺสาวนกิริยํ เอเกน อุปชฺฌาเยน อนุชานามีติ อโตฺถฯ ตสฺมา เอเกน อาจริเยน เทฺว วา ตโย วา อนุสฺสาเวตพฺพาฯ ทฺวีหิ วา ตีหิ วา อาจริเยหิ วิสุํ วิสุํ เอเกน เอกสฺสาติ เอวํ เอกปฺปหาเรเนว เทฺว ติโสฺส วา กมฺมวาจา กาตพฺพาฯ สเจ ปน นานาจริยา นานุปชฺฌายา โหนฺติ, ติสฺสเตฺถโร สุมนเตฺถรสฺส สทฺธิวิหาริกํ, สุมนเตฺถโร ติสฺสเตฺถรสฺส สทฺธิวิหาริกํ อนุสฺสาเวติ, อญฺญมญฺญญฺจ คณปูรกา โหนฺติ,

วฎฺฏติฯ สเจ ปน นานาอุปชฺฌายา โหนฺติ, เอโก อาจริโย โหติ, ‘‘นเตฺวว นานุปชฺฌาเยนา’’ติ ปฏิกฺขิตฺตตฺตา น วฎฺฏติฯ อิทํ สนฺธาย หิ เอส ปฏิเกฺขโปฯ

คมิกาทินิสฺสยวตฺถุกถา นิฏฺฐิตาฯ

อุปสมฺปทาวิธิกถา

๑๒๖. **ปฐมํ อุปชฺฌํ คาหาเปตโพฺพ**ติ เอตฺถ วชฺชาวชฺชํ อุปนิชฺฌายตีติ อุปชฺฌา, ตํ อุปชฺฌํ; ‘‘อุปชฺฌาโย เม ภเนฺต โหหี’’ติ เอวํ วทาเปตฺวา คาหาเปตโพฺพฯ **วิตฺถายนฺตี**ติ วิตฺถทฺธคตฺตา โหนฺติฯ **ยํ ชาต**นฺติ ยํ ตว สรีเร ชาตํ นิพฺพตฺตํ วิชฺชมานํ, ตํ สงฺฆมเชฺฌ ปุจฺฉเนฺต สนฺตํ อตฺถีติ วตฺตพฺพนฺติอาทิฯ **อุลฺลุมฺปตุ ม**นฺติ อุทฺธรตุ มํฯ

อุปสมฺปทาวิธิกถา นิฏฺฐิตาฯ

จตฺตาโรนิสฺสยาทิกถา

๑๒๘. **ตาวเทวา**ติ อุปสมฺปนฺนสมนนฺตรเมวฯ **ฉายา เมตพฺพาติ** เอกโปริสา วา ทฺวิโปริสา วาติ ฉายา เมตพฺพาฯ **อุตุปฺปมาณํ อาจิกฺขิตพฺพ**นฺติ ‘‘วสฺสาโน เหมโนฺต คิโมฺห’’ติ เอวํ อุตุปฺปมาณํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ เอตฺถ จ อุตุเยว อุตุปฺปมาณํฯ สเจ วสฺสานาทโย อปริปุณฺณา โหนฺติ, ยตฺตเกหิ ทิวเสหิ ยสฺส โย อุตุ อปริปุโณฺณ, เต ทิวเส สลฺลเกฺขตฺวา โส **ทิวสภาโค** อาจิกฺขิตโพฺพฯ อถ วา ‘‘อยํ นาม อุตุ, โส จ โข ปริปุโณฺณ วา อปริปุโณฺณ วา’’ติ เอวํ อุตุปฺปมาณํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ ‘‘ปุพฺพโณฺห วา สายโนฺห วา’’ติ เอวํ ทิวสภาโค อาจิกฺขิตโพฺพฯ **สงฺคีตี**ติ อิทเมว สพฺพํ เอกโต กตฺวา ‘‘ตฺวํ กึ ลภสิ, กา เต ฉายา, กึ อุตุปฺปมาณํ, โก ทิวสภาโค’’ติ ปุโฏฺฐ ‘‘อิทํ นาม ลภามิ – วสฺสํ วา เหมนฺตํ วา คิมฺหํ วา, อยํ เม ฉายา, อิทํ อุตุปฺปมาณํ, อยํ ทิวสภาโคติ วเทยฺยาสี’’ติ เอวํ อาจิกฺขิตพฺพํฯ

๑๒๙. **โอหายาติ** ฉเฑฺฑตฺวาฯ **ทุติยํ ทาตุ**นฺติ อุปสมฺปทมาฬกโต ปริเวณํ คจฺฉนฺตสฺส ทุติยกํ ทาตุํ อนุชานามิ, จตฺตาริ จ อกรณียานิ อาจิกฺขิตุนฺติ อโตฺถฯ **ปณฺฑุปลาโส**ติ ปณฺฑุวโณฺณ ปโตฺตฯ **พนฺธนา ปวุโตฺต**ติ วณฺฎโต ปติโตฯ **อภโพฺพ หริตตฺถายา**ติ ปุน หริโต ภวิตุํ อภโพฺพฯ **ปุถุสิลา**ติ มหาสิลาฯ

๑๓๐. **อลพฺภมานาย สามคฺคิยา อนาปตฺติ สโมฺภเค สํวาเส**ติ ยาว ตสฺส อุเกฺขปนียกมฺมกรณตฺถาย สามคฺคี น ลพฺภติ, ตาว เตน สทฺธึ สโมฺภเค จ อุโปสถปวารณาทิกรณเภเท สํวาเส จ อนาปตฺตีติฯ เสสํ สพฺพตฺถ มหาวิภเงฺค วุตฺตานุสาเรน สุวิเญฺญยฺยตฺตา ปากฏเมวาติฯ

จตฺตาโรนิสฺสยาทิกถา นิฏฺฐิตาฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

ทฺวาสตฺตติอธิกวตฺถุสตปฏิมณฺฑิตสฺส มหาขนฺธกสฺส

อตฺถวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

มหาขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๒. อุโปสถกฺขนฺธกํ

สนฺนิปาตานุชานนาทิกถา

๑๓๒. อุโปสถกฺขนฺธเก – **อญฺญติตฺถิยา**ติ เอตฺถ ติตฺถํ วุจฺจติ ลทฺธิ; อญฺญํ ติตฺถํ อญฺญติตฺถํ; อญฺญติตฺถํ เอเตสํ อตฺถีติ **อญฺญติตฺถิยา;** อิโต อญฺญลทฺธิกาติ วุตฺตํ โหติฯ **ธมฺมํ ภาสนฺตี**ติ ยํ เตสํ กตฺตพฺพากตฺตพฺพํ, ตํ กเถนฺติฯ **เต ลภนฺตี**ติ เต มนุสฺสา ลภนฺติฯ **มูคสูกรา**ติ ถูลสรีรสูกราฯ

๑๓๕. **อนชฺฌาปนฺโน วา โหติ อาปชฺชิตฺวา วา วุฏฺฐิโต**ติ เอตฺถ ยํ อาปตฺตึ ภิกฺขุ อนชฺฌาปนฺโน วา โหติ, อาปชฺชิตฺวา วา วุฏฺฐิโต, อยํ อสนฺตี นาม อาปตฺตีติ เอวมโตฺถ เวทิตพฺโพฯ **สมฺปชานมุสาวาเท กึ โหตี**ติ ยฺวายํ สมฺปชานมุสาวาโท อสฺส โหตีติ วุโตฺต, โส อาปตฺติโต กึ โหติ, กตรา อาปตฺติ โหตีติ อโตฺถฯ **ทุกฺกฏํ โหตี**ติ ทุกฺกฏาปตฺติ โหติ; สา จ โข น มุสาวาทลกฺขเณน; ภควโต ปน วจเนน วจีทฺวาเร อกิริยสมุฏฺฐานา อาปตฺติ โหตีติ เวทิตพฺพาฯ วกฺขติ หิ –

> ‘‘อนาลปนฺโต มนุเชน เกนจิ,
> วาจาคิรํ โน จ ปเร ภเณยฺย;
> อาปเชฺชยฺย วาจสิกํ น กายิกํ,
> ปญฺหา เมสา กุสเลหิ จินฺติตา’’ติฯ (ปริ. ๔๗๙);

อนฺตรายิโกติ อนฺตรายกโรฯ **กิสฺส ผาสุ โหตี**ติ กิมตฺถาย ผาสุ โหติฯ **ปฐมสฺส ฌานสฺส อธิคมายา**ติ ปฐมสฺส ฌานสฺส อธิคมนตฺถาย ตสฺส ภิกฺขุโน ผาสุ โหติ สุขํ โหติฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ อิติ ภควา อุเทฺทสโต จ นิเทฺทสโต จ ปฐมํ ปาติโมกฺขุเทฺทสํ ทเสฺสสิฯ

๑๓๖. **เทวสิก**นฺติ ทิวเส ทิวเสฯ **จาตุทฺทเส วา ปนฺนรเส วา**ติ เอกสฺส อุตฺโน ตติเย จ สตฺตเม จ ปเกฺข ทฺวิกฺขตฺตุํ จาตุทฺทเส อวเสเส ฉกฺขตฺตุํ ปนฺนรเส; อยํ ตาว เอโก อโตฺถฯ อยํ ปน ปกติจาริตฺตวเสน วุโตฺต ‘‘สกึ ปกฺขสฺส จาตุทฺทเส วา ปนฺนรเส วา’’ติ วจนโต ปน ตถารูเป ปจฺจเย สติ ยสฺมึ ตสฺมึ จาตุทฺทเส วา ปนฺนรเส วา อุทฺทิสิตุํ วฏฺฏติ, อาวาสิกานํ ภิกฺขูนํ จาตุทฺทโส โหติ, อาคนฺตุกานํ ปนฺนรโสฯ สเจ อาวาสิกา พหุตรา โหนฺติ, อาคนฺตุเกหิ อาวาสิกานํ อนุวตฺติตพฺพ’’นฺติ วจนโตปิ เจตํ เวทิตพฺพํฯ

สีมานุชานนกถา

๑๓๘. **ปฐมํ นิมิตฺตา กิเตฺตตพฺพา**ติ วินยธเรน ปุจฺฉิตพฺพํ ‘‘ปุรตฺถิมาย ทิสาย กึ นิมิตฺต’’นฺติ? ปพฺพโต ภเนฺตติฯ ปุน วินยธเรน ‘‘เอโส ปพฺพโต นิมิตฺต’’นฺติ เอวํ นิมิตฺตํ กิเตฺตตพฺพํฯ ‘‘เอตํ ปพฺพตํ นิมิตฺตํ กโรม, กริสฺสาม, นิมิตฺตํ กโต, นิมิตฺตํ โหตุ, โหติ ภวิสฺสตี’’ติ เอวํ ปน กิเตฺตตุํ น วฏฺฏติฯ ปาสาณาทีสุปิ เอเสว นโยฯ ปุรตฺถิมาย อนุทิสาย, ทกฺขิณาย ทิสาย, ทกฺขิณาย อนุทิสาย, ปจฺฉิมาย ทิสาย, ปจฺฉิมาย อนุทิสาย, อุตฺตราย ทิสาย, อุตฺตราย อนุทิสาย, กึ นิมิตฺตํ? อุทกํ ภเนฺตฯ เอตํ อุทกํ นิมิตฺตนฺติ เอตฺถ ปน อฏฺฐตฺวา ปุน ปุรตฺถิมาย ทิสาย กึ นิมิตฺตํฯ ปพฺพโต ภเนฺตฯ เอโส ปพฺพโต นิมิตฺตนฺติ เอวํ ปฐมํ กิตฺติตนิมิตฺตํ กิเตฺตตฺวาว ฐเปตพฺพํฯ เอวญฺหิ นิมิเตฺตน นิมิตฺตํ ฆฏิตํ โหติฯ เอวํ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา อถานนฺตรํ วุตฺตาย กมฺมวาจาย สีมา สมฺมนฺนิตพฺพาฯ กมฺมวาจาปริโยสาเน นิมิตฺตานํ อโนฺต สีมา โหติ, นิมิตฺตา

นิ สีมโต พหิ โหนฺติฯ ตตฺถ นิมิตฺตานิ สกึ กิตฺติตานิปิ กิตฺติตาเนว โหนฺติฯ อนฺธกฏฺฐกถายํ ปน ติกฺขตฺตุํ สีมมณฺฑลํ สมฺพนฺธเนฺตน นิมิตฺตํ กิเตฺตตพฺพนฺติ วุตฺตํฯ ‘‘ปพฺพโต ภเนฺตติ…เป…. อุทกํ ภเนฺต’’ติ เอวํ ปน อุปสมฺปเนฺนน วา อาจิกฺขตุ อนุปสมฺปเนฺนน วา วฏฺฏติเยวฯ

อิทานิ ปพฺพตนิมิตฺตาทีสุ เอวํ วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพ – ติวิโธ ปพฺพโต, สุทฺธปํสุปพฺพโต, สุทฺธปาสาณปพฺพโต, อุภยมิสฺสโกติฯ โส ติวิโธปิ วฏฺฏติฯ วาลิกราสิ ปน น วฏฺฏติฯ อิตโรปิ หตฺถิปฺปมาณโต โอมกตโร น วฏฺฏติฯ หตฺถิปฺปมาณโต ปน ปฏฺฐาย สิเนรุปฺปมาโณปิ วฏฺฏติฯ สเจ จตูสุ ทิสาสุ จตฺตาโร ตีสุ วา ตโย ปพฺพตา โหนฺติ, จตูหิ วา ตีหิ วา ปพฺพตนิมิเตฺตหิ เอว สมฺมนฺนิตุํ วฏฺฏติฯ ทฺวีหิ ปน นิมิเตฺตหิ เอเกน วา สมฺมนฺนิตุํ น วฏฺฏติฯ อิโต ปเรสุ ปาสาณนิมิตฺตาทีสุปิ เอเสว นโยฯ ตสฺมา ปพฺพตนิมิตฺตํ กโรเนฺตน ปุจฺฉิตพฺพํ ‘‘เอกาพโทฺธ น เอกาพโทฺธ’’ติฯ สเจ เอกาพโทฺธ โหติ, น กาตโพฺพฯ ตญฺหิ จตูสุ วา อฏฺฐสุ วา ทิสาสุ กิเตฺตเนฺตนาปิ เอกเมว นิมิตฺตํ กิตฺติตํ โหติ, ตสฺมา โย เอวํ จกฺกสณฺฐาเนน วิหารํ ปริกฺขิปิตฺวา ฐิโต ปพฺพโต, ตํ เอกทิสาย กิเตฺตตฺวา อญฺญาสุ ทิสาสุ ตํ พหิทฺธา กตฺวา อเนฺต อญฺญานิ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตพฺพานิฯ

สเจ ปพฺพตสฺส ตติยภาคํ วา อุปฑฺฒํ วา อเนฺตสีมาย กตฺตุกามา โหนฺติ, ปพฺพตํ อกิเตฺตตฺวา ยตฺตกํ ปเทสํ อเนฺต กตฺตุกามา, ตสฺส ปรโต ตสฺมิํเยว ปพฺพเต ชาตรุกฺขวมฺมิกาทีสุ อญฺญตรํ นิมิตฺตํ กิเตฺตตพฺพํฯ สเจ เอกโยชนทฺวิโยชนปฺปมาณํ สพฺพํ ปพฺพตํ อเนฺต กตฺตุกามา โหนฺติ, ปพฺพตสฺส ปรโต ภูมิยํ ชาตรุกฺขวมฺมิกาทีนิ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตพฺพานิฯ

ปาสาณนิมิเตฺต – อยคุโฬปิ ปาสาณสงฺขฺยเมว คจฺฉติ, ตสฺมา โย โกจิ ปาสาโณ วฏฺฏติฯ ปมาณโต ปน หตฺถิปฺปมาโณ ปพฺพตสงฺขฺยํ คโต, ตสฺมา โส น วฏฺฏติฯ มหาโคณมหามหิํสปฺปมาโณ ปน วฏฺฏติฯ เหฏฺฐิมปริเจฺฉเทน ทฺวตฺติํสปลคุฬปิณฺฑปริมาโณ วฏฺฏติฯ ตโต ขุทฺทกตโร อิฏฺฐกา วา มหนฺตีปิ น วฏฺฏติฯ อนิมิตฺตุปคปาสาณราสิปิ น วฏฺฏติ, ปเคว ปํสุวาลิกราสิฯ ภูมิสโม ขลมณฺฑลสทิโส ปิฏฺฐิปาสาโณ วา ภูมิโต ขาณุโก วิย อุฏฺฐิตปาสาโณ วา โหติ, โสปิ ปมาณุปโค เจ วฏฺฏติฯ ปิฏฺฐิปาสาโณ อติมหเนฺตปิ ปาสาณสงฺขฺยเมว คจฺฉติ, ตสฺมา สเจ มหโต ปิฏฺฐิปาสาณสฺส เอกปฺปเทสํ อเนฺตสีมาย กตฺตุกามา โหนฺติ, ตํ อกิเตฺตตฺวา ตสฺสุปริ อโญฺญ ปาสาโณ กิเตฺตตโพฺพฯ สเจ ปิฏฺฐิปาสาณุปริ วิหารํ กโรนฺติ, วิหารมเชฺฌน วา ปิฏฺฐิปาสาโณ วินิวิชฺฌิตฺวา คจฺฉติ, เอวรูโป ปิฏฺฐิปาสาโณ น วฏฺฏติฯ สเจ หิ ตํ กิเตฺตนฺติ, นิมิตฺตสฺส อุปริ วิหาโร โหติ, นิมิตฺตญฺจ นาม พหิสีมาย โหติ, วิหาโรปิ พหิสีมายํ อาปชฺชติฯ วิหารํ ปริกฺขิปิตฺวา ฐิตปิฏฺฐิปาสาโณ เอกตฺถ กิเตฺตตฺวา อญฺญตฺถ น กิเตฺตตโพฺพฯ

วนนิมิเตฺต – ติณวนํ วา ตจสารตาลนาฬิเกราทิรุกฺขวนํ วา น วฏฺฏติฯ อเนฺตสารานํ ปน สากสาลาทีนํ อเนฺตสารมิสฺสกานํ วา รุกฺขานํ วนํ วฏฺฏติ, ตญฺจ โข เหฏฺฐิมปริเจฺฉเทน จตุปญฺจรุกฺขมตฺตมฺปิ ตโต โอรํ น วฏฺฏติ, ปรํ โยชนสติกมฺปิ วฏฺฏติฯ สเจ ปน วนมเชฺฌ วิหารํ กโรนฺติ, วนํ น กิเตฺตตพฺพํฯ เอกเทสํ อเนฺตสีมาย กตฺตุกาเมหิปิ วนํ อกิเตฺตตฺวา ตตฺถ รุกฺขปาสาณาทโย กิเตฺตตพฺพาฯ วิหารํ ปริกฺขิปิตฺวา ฐิตวนํ เอกตฺถ กิเตฺตตฺวา อญฺญตฺถ น กิเตฺตตพฺพํฯ

รุกฺขนิมิเตฺต – ตจสาโร ตาลนาฬิเกราทิรุโกฺข น วฏฺฏติ, อเนฺตสาโร ชีวมานโก อนฺตมโส อุเพฺพธโต อฏฺฐงฺคุโล ปริณาหโต สูจิทณฺฑกปฺปมาโณปิ วฏฺฏติ, ตโต โอรํ น วฏฺฏติ, ปรํ ทฺวาทสโยชโน สุปฺปติฏฺฐิตนิโคฺรโธปิ วฏฺฏติฯ วํสนฬกสราวาทีสุ พีชํ โรเปตฺวา วฑฺฒาปิโต ปมาณุปโคปิ น วฏฺฏติฯ ตโต อปเนตฺวา ปน ตงฺขณมฺปิ ภูมิยํ โรเปตฺวา โกฏฺฐกํ กตฺวา อุทกํ อาสิญฺจิตฺวา กิเตฺตตุํ วฏฺฏติฯ นวมูลสาขานิคฺคมนํ อการณํฯ ขนฺธํ ฉินฺทิตฺวา โรปิเต ปน

เอตํ ยุชฺชติฯ กิเตฺตเนฺตน จ ‘‘รุโกฺข’’ติปิ วตฺตุํ วฎฺฎติ, ‘‘สากรุโกฺขติปิ สาลรุโกฺข’’ติปิฯ เอกาพทฺธํ ปน สุปฺปติฎฺฐิตนิโคฺรธสทิสํ เอกตฺถ กิเตฺตตฺวา อญฺญตฺถ กิเตฺตตุํ น วฎฺฎติฯ

มคฺคนิมิเตฺต – อรญฺญเขตฺตนทีตฬากมคฺคาทโย น วฎฺฎนฺติ, ชงฺฆมโคฺค วา สกฎมโคฺค วา วฎฺฎติ, โย นิพฺพิชฺฌิตฺวา เทฺว ตีณิ คามเนฺตรานิ คจฺฉติฯ โย ปน ชงฺฆมโคฺค สกฎมคฺคโต โอกฺกมิตฺวา ปุน สกฎมคฺคเมว โอตรติ, เย วา ชงฺฆมคฺคสกฎมคฺคา อวฬญฺชา, เต น วฎฺฎนฺติฯ ชงฺฆสตฺถสกฎสเตฺถหิ วฬญฺชิยมานาเยว วฎฺฎนฺติฯ สเจ เทฺว มคฺคา นิกฺขมิตฺวา ปจฺฉา สกฎธุรมิว เอกีภวนฺติ, ทฺวิธา ภินฺนฎฺฐาเน วา สมฺพนฺธฎฺฐาเน วา สกึ กิเตฺตตฺวา ปุน น กิเตฺตตพฺพา, เอกาพทฺธนิมิตฺตเญฺหตํ โหติฯ

สเจ วิหารํ ปริกฺขิปิตฺวา จตฺตาโร มคฺคา จตูสุ ทิสาสุ คจฺฉนฺติ, มเชฺฌ เอกํ กิเตฺตตฺวา อปรํ กิเตฺตตุํ น วฎฺฎติฯ เอกาพทฺธนิมิตฺตเญฺหตํ โหติฯ โกณํ นิพฺพิชฺฌิตฺวา คตมคฺคํ ปน ปรภาเค กิเตฺตตุํ วฎฺฎติฯ วิหารมเชฺฌน นิพฺพิชฺฌิตฺวา คตมโคฺค ปน น กิเตฺตตโพฺพฯ กิตฺติเต นิมิตฺตสฺส อุปริ วิหาโร โหติฯ สเจ สกฎมคฺคสฺส อนฺติมจกฺกมคฺคํ นิมิตฺตํ กโรนฺติ, มโคฺค พหิสีมาย โหติฯ สเจ พาหิรจกฺกมคฺคํ นิมิตฺตํ กโรนฺติ, พาหิรจกฺกมโคฺคว พหิสีมาย โหติ, เสสํ อโนฺตสีมํ ภชติฯ มคฺคํ กิเตฺตเนฺตน ‘‘มโคฺค ปโนฺถ ปโถ ปโชฺช’’ติ ทสสุ เยน เกนจิ นาเมน กิเตฺตตุํ วฎฺฎติฯ ปริขาสณฺฐาเนน วิหารํ ปริกฺขิปิตฺวา คตมโคฺค เอกตฺถ กิเตฺตตฺวา อญฺญตฺถ กิเตฺตตุํ น วฎฺฎติฯ

วมฺมิกนิมิเตฺต – เหฎฺฐิมปริเจฺฉเทน ตํ ทิวสํ ชาโต อฎฺฐงฺคุลุเพฺพโธ โควิสาณปฺปมาโณปิ วมฺมิโก วฎฺฎติ, ตโต โอรํ น วฎฺฎติ, ปรํ หิมวนฺตปพฺพตสทิโสปิ วฎฺฎติฯ วิหารํ ปริกฺขิปิตฺวา ฐิตํ ปน เอกาพทฺธํ เอกตฺถ กิเตฺตตฺวา อญฺญตฺถ กิเตฺตตุํ น วฎฺฎติฯ

นทีนิมิเตฺต – ยสฺสา ธมฺมิกานํ ราชูนํ กาเล อนฺวฑฺฒมาสํ อนุทสาหํ อนุปญฺจาหนฺติ เอวํ อนติกฺกมิตฺวา เทเว วสฺสเนฺต วลาหเกสุ วิคตมเตฺตสุ โสตํ ปจฺฉิชฺชติ, อยํ นทีสงฺขฺยํ น คจฺฉติฯ ยสฺสา ปน อีทิเส สุวุฎฺฐิกาเล วสฺสานสฺส จาตุมาเส โสตํ น ปจฺฉิชฺชติ, ติมณฺฑลํ ปฎิจฺฉาเทตฺวา ยตฺถ กตฺถจิ อุตฺตรนฺติยา ภิกฺขุนิยา อนฺตรวาสโก เตมิยติ, อยํ นทีสงฺขฺยํ คจฺฉติ, สีมํ พนฺธนฺตานํ นิมิตฺตํ โหติฯ ภิกฺขุนิยา นทีปารคมเนปิ อุโปสถาทิสงฺฆกมฺมกรเณปิ นทีปารสีมสมฺมนฺนเนปิ อยเมว นทีฯ

ยา ปน มโคฺค วิย สกฎธุรสณฺฐาเนน วา ปริขาสณฺฐาเนน วา วิหารํ ปริกฺขิปิตฺวา คตา, ตํ เอกตฺถ กิเตฺตตฺวา อญฺญตฺถ กิเตฺตตุํ น วฎฺฎติฯ วิหารสฺส จตูสุ ทิสาสุ อญฺญมญฺญํ วินิพฺพิชฺฌิตฺวา คเต นทิจตุเกฺกปิ เอเสว นโยฯ อสมฺมิสฺสนทิโย ปน จตโสฺสปิ กิเตฺตตุํ วฎฺฎติฯ สเจ วตึ กโรโนฺต วิย รุกฺขปาเท นิขณิตฺวา วลฺลิปลาลาทีหิ นทิโสตํ รุมฺภนฺติ, อุทกญฺจ อโชฺฌตฺถริตฺวา อาวรณํ ปวตฺตติเยว, นิมิตฺตํ กาตุํ วฎฺฎติฯ ยถา ปน อุทกํ นปฺปวตฺตติ, เอวํ เสตุมฺหิ กเต อปฺปวตฺตมานา นที นิมิตฺตํ กาตุํ น วฎฺฎติฯ ปวตฺตนฎฺฐาเน นทินิมิตฺตํ, อปฺปวตฺตนฎฺฐาเน อุทกนิมิตฺตํ กาตุํ วฎฺฎติฯ

ยา ปน ทุพฺพุฎฺฐิกาเล วา คิเมฺห วา นิรุทกภาเวน นปฺปวตฺตติ, สา วฎฺฎติฯ มหานทิโต อุทกมาติกํ นีหรนฺติ, สา กุนฺนทิสทิสา หุตฺวา ตีณิ สสฺสานิ สมฺปาเทนฺตี นิจฺจํ ปวตฺตติ, กิญฺจาปิ ปวตฺตติ, นิมิตฺตํ กาตุํ น วฎฺฎติฯ ยา ปน มูเล มหานทิโต นิคฺคตาปิ กาลนฺตเรน เตเนว นิคฺคตมเคฺคน นทึ ภินฺทิตฺวา สยญฺจ คจฺฉติ, คจฺฉนฺตี ปรโต สุสุมาราทิสมากิณฺณา นาวาทีหิ สญฺจริตพฺพา นที โหติ, ตํ นิมิตฺตํ กาตุํ วฎฺฎติฯ

อุทกนิมิเตฺต – นิรุทเก ฐาเน นาวาย วา จาฏิอาทีสุ วา อุทกํ ปูเรตฺวา อุทกนิมิตฺตํ กิเตฺตตุํ น วฏฺฏติ, ภูมิคตเมว วฏฺฏติ ฯ ตญฺจ โข อปฺปวตฺตนอุทกํ อาวาฏโปกฺขรณิตฬากชาตสฺสรโลณิสมุทฺทาทีสุ ฐิตํ, อฏฺฐิตํ ปน โอฆนทิอุทกวาหกมาติกาทีสุ อุทกํ น วฏฺฏติฯ อนฺธกฏฺฐกถายํ ปน ''คมฺภีเรสุ อาวาฏาทีสุ อุเกฺขปิมํ อุทกํ นิมิตฺตํ น กาตพฺพ''นฺติ วุตฺตํ, ตํ ทุวุตฺตํ อตฺตโนมติมตฺตเมวฯ ฐิตํ ปน อนฺตมโส สูกรขตายปิ คามทารกานํ กีฬนวาปิยมฺปิ ตงฺขณเญฺญว ปถวิยํ อาวาฏกํ กตฺวา กุเฏหิ อาหริตฺวา ปูริตอุทกมฺปิ สเจ ยาว กมฺมวาจาปริโยสานา ติฏฺฐติ, อปฺปํ วา โหตุ พหุ วา, วฏฺฏติฯ ตสฺมึ ปน ฐาเน นิมิตฺตสญฺญากรณตฺถํ ปาสาณวาลิกาปํสุอาทิราสิ วา ปาสาณตฺถมฺภ วา ทารุตฺถมฺภ วา กาตโพฺพฯ ตํ กาตุญฺจ กาเรตุญฺจ ภิกฺขุสฺส วฏฺฏติฯ ลาภสีมายํ ปน น วฏฺฏติ ฯ สมานสํวาสกสีมา กสฺสจิ ปีฬนํ น กโรติ, เกวลํ ภิกฺขูนํ วินยกมฺมเมว สาเธติ, ตสฺมา เอตฺถ วฏฺฏติฯ

อิเมหิ จ อฏฺฐหิ นิมิเตฺตหิ อสมฺมิเสฺสหิปิ อญฺญมญฺญํ สมฺมิเสฺสหิปิ สีมํ สมฺมนฺนิตุํ วฏฺฏติเยวฯ สา เอวํ สมฺมนฺนิตฺวา พชฺฌมานา เอเกน ทฺวีหิ วา นิมิเตฺตหิ อพทฺธา โหติ, ตีณิ ปน อาทึ กตฺวา วุตฺตปฺปการานํ นิมิตฺตานํ สเตนาปิ พทฺธา โหติฯ สา ตีหิ สิงฺฆาฏกสณฺฐานา โหติ, จตูหิ จตุรสฺสา วา สิงฺฆาฏกอฑฺฒจนฺทมุทิงฺคาทิสณฺฐานา วา, ตโต อธิเกหิ นานาสณฺฐานาฯ ตํ พนฺธิตุกาเมหิ สามนฺตวิหาเรสุ ภิกฺขู ตสฺส ตสฺส วิหารสฺส สีมาปริเจฺฉทํ ปุจฺฉิตฺวา, พทฺธสีมวิหารานํ สีมาย สีมนฺตริกํ, อพทฺธสีมวิหารานํ สีมาย อุปจารํ ฐเปตฺวา ทิสาจาริกภิกฺขูนํ นิสฺสญฺจารสมเย สเจ เอกสฺมึ คามเขเตฺต สีมํ พนฺธิตุกามา, เย ตตฺถ พทฺธสีมวิหารา, เตสุ ภิกฺขูนํ ''มยํ อชฺช สีมํ พนฺธิสฺสาม, ตุเมฺห สกสีมาปริเจฺฉทโต มา นิกฺขมิตฺถา''ติ เปเสตพฺพํฯ เย อพทฺธสีมวิหารา, เตสุ ภิกฺขู เอกชฺฌํ สนฺนิปาเตตพฺพา, ฉนฺทารหานํ ฉโนฺท อาหราเปตโพฺพ ฯ สเจ อญฺญานิปิ คามเกฺขตฺตานิ อโนฺตกาตุกามา , เตสุ คาเมสุ เย ภิกฺขู วสนฺติ, เตหิปิ อาคนฺตพฺพํฯ อนาคจฺฉนฺตานํ ฉโนฺท อาหริตโพฺพติ มหาสุมเตฺถโร อาหฯ มหาปทุมเตฺถโร ปน ''นานาคามเขตฺตานิ นาม ปาเฏกฺกํ พทฺธสีมาสทิสานิ, น ตโต ฉนฺทปาริสุทฺธิ อาคจฺฉติฯ อโนฺตนิมิตฺตคเตหิ ปน ภิกฺขูหิ อาคนฺตพฺพ''นฺติ วตฺวา ปุน อาห – ''สมานสํวาสกสีมาสมฺมนฺนนกาเล อาคมนมฺปิ อนาคมนมฺปิ วฏฺฏติฯ อวิปฺปวาสสีมาสมฺมนฺนนกาเล ปน อโนฺตนิมิตฺตคเตหิ อาคนฺตพฺพํ, อนาคจฺฉนฺตานํ ฉโนฺท อาหริตโพฺพ''ติฯ

เอวํ สนฺนิปติเตสุ ปน ภิกฺขูสุ ฉนฺทารหานํ ฉเนฺท อาหเฏ เตสุ เตสุ มเคฺคสุ นทีติตฺถคามทฺวาราทีสุ จ อาคนฺตุกภิกฺขูนํ สีฆํ สีฆํ หตฺถปาสานยนตฺถญฺจ พหิสีมากรณตฺถญฺจ อารามิเกเจว สมณุเทฺทเส จ ฐเปตฺวา เภริสญฺญํ วา สงฺขสญฺญํ วา กตฺวา นิมิตฺตกิตฺตนานนฺตรํ วุตฺตาย ''สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ''ติอาทิกาย กมฺมวาจาย สีมา พนฺธิตพฺพาฯ กมฺมวาจาปริโยสาเนเยว นิมิตฺตานิ พหิ กตฺวา เหฏฺฐา ปถวิสนฺธารกํ อุทกํ ปริยนฺตํ กตฺวา สีมา คตา โหติฯ

อิมํ ปน สมานสํวาสกสีมํ สมฺมนฺนเนฺตหิ ปพฺพชฺชุปสมฺปทาทีนํ สงฺฆกมฺมานํ สุขกรณตฺถํ ปฐมํ ขณฺฑสีมา พนฺธิตพฺพาฯ ตํ ปน พนฺธเนฺตหิ วตฺตํ ชานิตพฺพํฯ สเจ หิ โพธิเจติยภตฺตสาลาทีนิ สพฺพวตฺถูนิ ปติฏฺฐาเปตฺวา กตวิหาเร พนฺธนฺติ, วิหารมเชฺฌ พหูนํ สโมสรณฏฺฐาเน อพนฺธิตฺวา วิหารปจฺจเนฺต วิวิโตฺตกาเส พนฺธิตพฺพาฯ อกตวิหาเร พนฺธเนฺตหิ โพธิเจติยาทีนํ สพฺพวตฺถูนํ ฐานํ สลฺลเกฺขตฺวา ยถา ปติฏฺฐิเตสุ วตฺถูสุ วิหารปจฺจเนฺต วิวิโตฺตกาเส โหติ, เอวํ พนฺธิตพฺพาฯ สา เหฏฺฐิมปริเจฺฉเทน สเจ เอกวีสติ ภิกฺขู คณฺหาติ, วฏฺฏติฯ ตโต โอรํ น วฏฺฏติ, ปรํ ภิกฺขุสหสฺสํ คณฺหนฺตีปิ วฏฺฏติฯ ตํ พนฺธเนฺตหิ สีมามาฬกสฺส สมนฺตา นิมิตฺตุปคา ปาสาณา ฐเปตพฺพา, น ขณฺฑสีมาย ฐิเตหิ มหาสีมา พนฺธิตพฺพา, น มหาสีมาย ฐิเตหิ ขณฺฑสีมา, ขณฺฑสีมายเมว ปน ฐตฺวา ขณฺฑสีมา พนฺธิตพฺพา, มหาสีมายเมว ฐตฺวา มหาสีมาฯ

ตตฺรายํ พนฺธนวิธิ – สมนฺตา ‘‘เอโส ปาสาโณ นิมิตฺต’’นฺติ เอวํ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา กมฺมวาจาย สีมา สมฺมนฺนิตพฺพาฯ อถ ตสฺสา เอว ทฬฺหีกมฺมตฺถํ อวิปฺปวาสกมฺมวาจา กาตพฺพาฯ เอวญฺหิ สีมํ สมูหนิสฺสามาติ อาคตา สมูหนิตุํ น สกฺขิสฺสนฺติฯ สีมํ สมฺมนฺนิตฺวา พหิสีมนฺตริกปาสาณา ฐเปตพฺพาฯ สีมนฺตริกา ปจฺฉิมโกฏิยา เอกรตนปฺปมาณา วฏฺฏติฯ วิทตฺถิปฺปมาณาปิ วฏฺฏตีติ กุรุนฺทิยํ, จตุรงฺคุลปฺปมาณาปิ วฏฺฏตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ สเจ ปน วิหาโร มหา โหติ, เทฺวปิ ติสฺโสปิ ตตฺตฺตริปิ ขณฺฑสีมาโย พนฺธิตพฺพาฯ

เอวํ ขณฺฑสีมํ สมฺมนฺนิตฺวา มหาสีมาสมฺมุติกาเล ขณฺฑสีมโต นิกฺขมิตฺวา มหาสีมาย ฐตฺวา สมนฺตา อนุปริยายเนฺตหิ สีมนฺตริกปาสาณา กิเตฺตตพฺพาฯ ตโต อวเสสนิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา หตฺถปาสํ อวิชหเนฺตหิ กมฺมวาจาย สมานสํวาสกสีมํ สมฺมนฺนิตฺวา ตสฺสา ทฬฺหีกมฺมตฺถํ อวิปฺปวาสกมฺมวาจาปิ กาตพฺพาฯ เอวญฺหิ ‘‘สีมํ สมูหนิสฺสามา’’ติ อาคตา สมูหนิตุํ น สกฺขิสฺสนฺติฯ สเจ ปน ขณฺฑสีมาย นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา ตโต สีมนฺตริกาย นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา มหาสีมาย นิมิตฺตานิ กิเตฺตนฺติ, เอวํ ตีสุ ฐาเนสุ นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา ยํ สีมํ อิจฺฉนฺติ, ตํ ปฐมํ พนฺธิตุํ วฏฺฏติฯ เอวํ สเนฺตปิ ยถาวุเตฺตนเยน ขณฺฑสีมโตว ปฏฺฐาย พนฺธิตพฺพาฯ เอวํ พทฺธาสุ ปน สีมาสุ ขณฺฑสีมาย ฐิตา ภิกฺขู มหาสีมาย กมฺมํ กโรนฺตานํ น โกเปนฺติ, มหาสีมาย วา ฐิตา ขณฺฑสีมาย กมฺมํ กโรนฺตานํ สีมนฺตริกาย ปน ฐิตา อุภินฺนมฺปิ น โกเปนฺติฯ คามเขเตฺต ฐตฺวา กมฺมํ กโรนฺตานํ ปน สีมนฺตริกาย ฐิตา โกเปนฺติฯ สีมนฺตริกา หิ คามเขตฺตํ ภชติฯ

สีมา จ นาเมสา น เกวลํ ปถวิตเลเยว พทฺธา พทฺธา นาม โหติฯ อถ โข ปิฏฺฐิปาสาเณปิ กุฏิเคเหปิ เลเณปิ ปาสาเทปิ ปพฺพตมตฺถเกปิ พทฺธา พทฺธาเยว โหติฯ ตตฺถ **ปิฏฺฐิปาสาเณ** พนฺธเนฺตหิ ปาสาณปิฏฺฐิยํ ราชิํ วา โกเฏฺฏตฺวา อุทุกฺขลํ วา ขณิตฺวา นิมิตฺตํ น กาตพฺพํ , นิมิตฺตุปคปาสาเณ ฐเปตฺวา นิมิตฺตานิ กิเตฺตตพฺพานิฯ กมฺมวาจาปริโยสาเน สีมา ปถวิสนฺธารกํ อุทกํ ปริยนฺตํ กตฺวา โอตรติฯ นิมิตฺตปาสาณา ยถาฐาเน น ติฏฺฐนฺติ, ตสฺมา สมนฺตโต ราชิ วา อุฏฺฐาเปตพฺพา, จตูสุ วา โกเณสุ ปาสาณา วิชฺฌิตพฺพา, ‘‘อยํ สีมาปริเจฺฉโท’’ติ วตฺวา อกฺขรานิ วา ฉินฺทิตพฺพานิฯ เกจิ อุสูยกา สีมํ ฌาเปสฺสามาติ อคฺคิํ เทนฺติ, ปาสาณาว ฌายนฺติ, น สีมาฯ

กุฏิเคเหปิ พนฺธเนฺตหิ ภิตฺติํ อกิเตฺตตฺวา เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ โอกาสฏฺฐานํ อโนฺต กริตฺวา ปาสาณนิมิตฺตานิ ฐเปตฺวา สีมา สมฺมนฺนิตพฺพา, อโนฺตกุฏฺฏเมว สีมา โหติฯ สเจ อโนฺตกุเฏฺฏ เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ โอกาโส นตฺถิ, ปมุเข นิมิตฺตปาสาเณ ฐเปตฺวา สมฺมนฺนิตพฺพาฯ สเจ เอวมฺปิ นปฺปโหติ, พหินิโพฺพทกปตนฏฺฐาเนปิ นิมิตฺตานิ ฐเปตฺวา สมฺมนฺนิตพฺพาฯ เอวํ สมฺมตาย ปน สพฺพํ กุฏิเคหํ สีมฏฺฐเมว โหติฯ

จตุภิตฺติยเลเณปิ พนฺธเนฺตหิ กุฏฺฏํ อกิเตฺตตฺวา ปาสาณาว กิเตฺตตพฺพาฯ สเจ อโนฺต โอกาโส นตฺถิ, ปมุเขปิ นิมิตฺตานิ ฐเปตพฺพานิฯ สเจ นปฺปโหติ, พหิ นิโพฺพทกปตนฏฺฐาเนปิ นิมิตฺตปาสาเณ ฐเปตฺวา นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา สีมา สมฺมนฺนิตพฺพาฯ เอวํ เลณสฺส อโนฺต จ พหิ จ สีมา โหติฯ

อุปริปาสาเทปิ ภิตฺติํ อกิเตฺตตฺวา อโนฺต ปาสาเณ ฐเปตฺวา สีมา สมฺมนฺนิตพฺพาฯ สเจ นปฺปโหติ, ปมุเขปิ ปาสาเณ ฐเปตฺวา สมฺมนฺนิตพฺพาฯ เอวํ สมฺมตา อุปริปาสาเทเยว โหติ, เหฏฺฐา น โอตรติฯ สเจ ปน พหูสุ ถเมฺภสุ ตุลานํ อุปริ กตปาสาทสฺส เหฏฺฐิมตเล กุโฏฺฏ ยถา นิมิตฺตานํ อโนฺต โหติ, เอวํ อุฏฺฐหิตฺวา ตุลารุเกฺขหิ เอกสมฺพโนฺธ ฐิโต, เหฏฺฐาปิ โอตรติฯ เอกถมฺภปาสาทสฺส ปน อุปริมตเล พทฺธา สีมา สเจ ถมฺภมตฺถเก เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ โอกาโส

โหติ, เหฏฺฐา โอตรติฯ สเจ ปาสาทภิตฺติโต นิคฺคเตสุ นิยฺยูหกาทีสุ ปาสาเณ ฐเปตฺวา สีมํ พนฺธนฺติ, ปาสาทภิตฺติ อโนฺตสีมายํ โหติฯ เหฏฺฐา ปนสฺสา โอตรณาโนตรณํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ เหฏฺฐาปาสาเท กิเตฺตเนฺตหิปิ ภิตฺติ จ รุกฺขตฺถมฺภา จ น กิเตฺตตพฺพาฯ ภิตฺติลเคฺค ปน ปาสาณตฺถเมฺภ กิเตฺตตุํ วฏฺฏติฯ เอวํ กิตฺติตา สีมา เหฏฺฐา ปาสาทสฺส ปริยนฺตถมฺภานํ อโนฺตเยว โหติฯ สเจ ปน เหฏฺฐาปาสาทสฺส กุโฏฺฏ อุปริมตเลน สมฺพโทฺธ โหติ, อุปริปาสาทมฺปิ อภิรุหติฯ สเจ ปาสาทสฺส พหิ นิโพฺพทกปตนฏฺฐาเน นิมิตฺตานิ กโรนฺติ, สโพฺพ ปาสาโท สีมโฏฺฐ โหติฯ

ปพฺพตมตฺถเก ตลํ โหติ เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ โอกาสารหํ, ตตฺถ ปิฏฺฐิปาสาเณ วิย สีมํ พนฺธนฺติฯ เหฏฺฐาปพฺพเตปิ เตเนว ปริเจฺฉเทน สีมา โอตรติฯ ตาลมูลกปพฺพเตปิ อุปริ สีมา พทฺธา เหฏฺฐา โอตรเตวฯ โย ปน วิตานสณฺฐาโน โหติ, อุปริ เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ โอกาโส อตฺถิ, เหฏฺฐา นตฺถิ, ตสฺส อุปริ พทฺธา สีมา เหฏฺฐา น โอตรติฯ เอวํ มุทิงฺคสณฺฐาโน วา โหตุ ปณวสณฺฐาโน วา, ยสฺส เหฏฺฐา วา มเชฺฌ วา สีมปฺปมาณํ นตฺถิ, ตสฺสุปริ พทฺธา สีมา เหฏฺฐา เนว โอตรติฯ ยสฺส ปน เทฺว กูฏานิ อาสเนฺน ฐิตานิ, เอกสฺสปิ อุปริ สีมปฺปมาณํ นปฺปโหติ, ตสฺส กูฏนฺตรํ จินิตฺวา วา ปูเรตฺวา วา เอกาพทฺธํ กตฺวา อุปริ สีมา สมฺมนฺนิตพฺพาฯ

เอโก สปฺปผณสทิโส ปพฺพโต, ตสฺสุปริ สีมปฺปมาณสฺส อตฺถิตาย สีมํ พนฺธนฺติ, ตสฺส เจ เหฏฺฐา อากาสปพฺภารํ โหติ, สีมา น โอตรติฯ สเจ ปนสฺส เวมเชฺฌ สีมปฺปมาโณ สุสิรปาสาโณ โหติ, โอตรติฯ โส จ ปาสาโณ สีมโฏฺฐเยว โหติฯ อถาปิสฺส เหฏฺฐา เลณสฺส กุโฏฺฏ อเคฺคโกฏึ อาหจฺจ ติฏฺฐติ , โอตรติ, เหฏฺฐา จ อุปริ จ สีมาเยว โหติฯ สเจ ปน เหฏฺฐา อุปริมสฺส สีมาปริเจฺฉทสฺส ปารโต อโนฺต-เลณํ โหติ, พหิ สีมา น โอตรติฯ อถาปิ อุปริมสฺส สีมาปริเจฺฉทสฺส โอรโต พหิเลณํ โหติ, อโนฺต สีมา น โอตรติฯ อถาปิ อุปริ สีมาย ปริเจฺฉโท ขุทฺทโก, เหฏฺฐา เลณํ มหนฺตํ สีมาปริเจฺฉทมติกฺกมิตฺวา ฐิตํ, สีมา อุปริเยว โหติ, เหฏฺฐา น โอตรติฯ ยทิ ปน เลณํ ขุทฺทกํ สพฺพปจฺฉิมสีมาปริมาณํ, อุปริ สีมา มหตี ตํ อโชฺฌตฺถริตฺวา ฐิตา, สีมา โอตรติฯ อถ เลณํ อติขุทฺทกํ สีมปฺปมาณํ น โหติ, สีมา อุปริเยว โหติ, เหฏฺฐา น โอตรติฯ สเจ ตโต อุปฑฺฒํ ภิชฺชิตฺวา ปตติ, สีมปฺปมาณํ เจปิ โหติ, พหิ ปติตํ อสีมาฯ อปติตํ ปน ยทิ สีมปฺปมาณํ, สีมา โหติเยวฯ

ขณฺฑสีมา นีจวตฺถุกา โหติ, ตํ ปูเรตฺวา อุจฺจวตฺถุกํ กโรนฺติ, สีมาเยวฯ สีมาย เคหํ กโรนฺติ, สีมฏฺฐกเมว โหติฯ สีมาย โปกฺขรณึ ขณนฺติ, สีมาเยวฯ โอโฆ สีมามณฺฑลํ โอตฺถริตฺวา คจฺฉติ, สีมามาฬเก อฏฺฏํ พนฺธิตฺวา กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ สีมาย เหฏฺฐา อุมงฺคนที โหติ, อิทฺธิมา ภิกฺขุ ตตฺถ นิสีทติ, สเจ สา นที ปฐมํ คตา, สีมา ปจฺฉา พทฺธา , กมฺมํ น โกเปติฯ อถ ปฐมํ สีมา พทฺธา, ปจฺฉา นที คตา, กมฺมํ โกเปติฯ เหฏฺฐาปถวิตเล ฐิโต ปน โกเปติเยวฯ

สีมามาฬเก วฏรุโกฺข โหติ, ตสฺส สาขา วา ตโต นิคฺคตปาโรโห วา มหาสีมาย ปถวิตลํ วา ตตฺถชาตรุกฺขาทีนิ วา อาหจฺจ ติฏฺฐติ, มหาสีมํ โสเธตฺวา วา กมฺมํ กาตพฺพํ, เต วา สาขา ปาโรหา ฉินฺทิตฺวา พหิฏฺฐกา กาตพฺพาฯ อนาหจฺจ ฐิตสาขาทีสุ อารุฬฺหภิกฺขุ หตฺถปาสํ อาเนตโพฺพฯ เอวํ มหาสีมาย ชาตรุกฺขสฺส สาขา วา ปาโรโห วา วุตฺตนเยเนว สีมามาฬเก ปติฏฺฐาติ, วุตฺตนเยเนว สีมํ โสเธตฺวา วา กมฺมํ กาตพฺพํ, เต วา สาขาปาโรหา ฉินฺทิตฺวา พหิฏฺฐกา กาตพฺพาฯ

สเจ สีมามาฬเก กเมฺม กริยมาเน โกจิ ภิกฺขุ สีมามาฬกสฺส อโนฺต ปวิสิตฺวา เวหาสฏฺฐิต สาขาย นิสีทติ , ปาทา วาสฺส ภูมิคตา โหนฺติ, นิวาสนปารุปนํ วา ภูมึ ผุสติ, กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏ

ติฯ ปาเท ปน นิวาสนปารุปนญฺจ อุกฺขิปาเปตฺวา กาตุํ วฏฺฏติฯ อิทญฺจ ลกฺขณํ ปุริมนเยปิ เวทิตพฺพํฯ อยํ ปน วิเสโส – ตตฺร อุกฺขิปาเปตฺวา กาตุํ น วฏฺฏติ, หตฺถปาสเมว อาเนตพฺโพฯ สเจ อโนฺตสีมโต ปพฺพโต อพฺภุคฺคจฺฉติ, ตตฺรฏฺฐ ภิกฺขุ หตฺถปาสํ อาเนตพฺโพฯ อิทฺธิยา อโนฺตปพฺพตํ ปวิเฏฺฐปิ เอเสว นโยฯ พชฺฌมานา เอว หิ สีมา ปมาณรหิตํ ปเทสํ น โอตรติฯ พทฺธสีมาย ชาตํ ยํกิญฺจิ ยตฺถ กตฺถจิ เอกสมฺพเทฺธน คตํ สีมาสงฺขฺยเมว คจฺฉตีติฯ

๑๔๐. **ติโยชนปรม**นฺติ เอตฺถ ติโยชนํ ปรมํ ปมาณเมติสฺสาติ ติโยชนปรมา; ตํ **ติโยชนปรมํ**ฯ สมฺมนฺนเนฺตน ปน มเชฺฌ ฐตฺวา ยถา จตูสุปิ ทิสาสุ ทิยฑฺฒทิยฑฺฒโยชนํ โหติ, เอวํ สมฺมนฺนิตพฺพาฯ สเจ ปน มเชฺฌ ฐตฺวา เอเกกทิสโต ติโยชนํ กโรนฺติ, ฉโยชนํ โหตีติ น วฏฺฏติฯ จตุรสฺสํ วา ติโกณํ วา สมฺมนฺนเนฺตน ยถา โกณโต โกณํ ติโยชนํ โหติ, เอวํ สมฺมนฺนิตพฺพาฯ สเจ หิ เยน เกนจิ ปริยเนฺตน เกสคฺคมตฺตมฺปิ ติโยชนํ อติกฺกาเมติ, อาปตฺติญฺจ อาปชฺชติ สีมา จ อสีมา โหติฯ

นทีปารนฺติ เอตฺถ ปารยตีติ ปาราฯ กึ ปารยติ? นทึฯ นทิยา ปารา นทีปารา, ตํ **นทีปารํ;** นทึ อโชฺฌตฺถรมานนฺติ อโตฺถฯ เอตฺถ จ นทิยา ลกฺขณํ นทีนิมิเตฺต วุตฺตนยเมวฯ **ยตฺถสฺส ธุวนาวา วา**ติ ยตฺถ นทิยา สีมาพนฺธนฏฺฐานคเตสุ ติเตฺถสุ นิจฺจสญฺจรณนาวา อสฺส, ยา สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน ปาชนปุริเสน สทฺธึ ตโย ชเน วหติฯ สเจ ปน สา นาวา อุทฺธํ วา อโธ วา เกนจิเทว กรณีเยน ปุน อาคมนตฺถาย นีตา, โจเรหิ วา หฏา, อวสฺสํ ลพฺภเนยฺยา, ยา ปน วาเตน วา ฉินฺนพนฺธนา วีจีหิ นทิมชฺฌํ นีตา อวสฺสํ อาหริตพฺพา, ปุน ธุวนาวาว โหติฯ อุทเก โอคเต ถลํ อุสฺสาริตาปิ สุธากสฏาทีหิ ปูเรตฺวา ฐปิตาปิ ธุวนาวาวฯ สเจ ภินฺนา วา วิสงฺขตปทรา วา น วฏฺฏติฯ มหาปทุมเตฺถโร ปนาห – ‘‘สเจปิ ตาวกาลิกํ นาวํ อาเนตฺวา สีมาพนฺธนฏฺฐาเน ฐเปตฺวา นิมิตฺตานิ กิเตฺตนฺติ, ธุวนาวาว โหตี’’ติฯ ตตฺร มหาสุมเตฺถโร อาห – ‘‘นิมิตฺตํ วา สีมา วา กมฺมวาจาย คจฺฉติ น นาวายฯ ภควตา จ ธุวนาวา อนุญฺญาตา, ตสฺมา นิพทฺธนาวาเยว วฏฺฏตี’’ติฯ

ธุวเสตุ วาติ ยตฺถ รุกฺขสงฺฆาฏมโย วา ปทรพโทฺธ วา ชงฺฆสตฺถเสตุ วา หตฺถิสฺสาทีนํ สญฺจรณโยโคฺค มหาเสตุ วา อตฺถิ; อนฺตมโส ตงฺขณเญฺญว รุกฺขํ ฉินฺทิตฺวา มนุสฺสานํ สญฺจรณโยโคฺค เอกปทิกเสตุปิ ธุวเสตุเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ สเจ ปน อุปริ พทฺธานิ เวตฺตลตาทีนิ หเตฺถน คเหตฺวาปิ น สกฺกา โหติ เตน สญฺจริตุํ, น วฏฺฏติฯ

เอวรูปํ นทีปารสีมํ สมฺมนฺนิตุนฺติ ยตฺถายํ วุตฺตปฺปการา ธุวนาวา วา ธุวเสตุ วา อภิมุขติเตฺถเยว อตฺถิ, เอวรูปํ นทีปารสีมํ สมฺมนฺนิตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ สเจ ธุวนาวา วา ธุวเสตุ วา อภิมุขติเตฺถ นตฺถิ, อีสกํ อุทฺธํ อภิรุหิตฺวา อโธ วา โอโรหิตฺวา อตฺถิ, เอวมฺปิ วฏฺฏติฯ กรวีกติสฺสเตฺถโร ปน ‘‘คาวุตมตฺตพฺภนฺตเรปิ วฏฺฏตี’’ติ อาหฯ

อิมญฺจ ปน นทีปารสีมํ สมฺมนฺนเนฺตน เอกสฺมึ ตีเร ฐตฺวา อุปริโสเต นทีตีเร นิมิตฺตํ กิเตฺตตฺวา ตโต ปฏฺฐาย อตฺตานํ ปริกฺขิปเนฺตน ยตฺตกํ ปริเจฺฉทํ อิจฺฉติ, ตสฺส ปริโยสาเน อโธโสเตปิ นทีตีเร นิมิตฺตํ กิเตฺตตฺวา ปรตีเร สมฺมุขฏฺฐาเน นทีตีเร นิมิตฺตํ กิเตฺตตพฺพํฯ ตโต ปฏฺฐาย ยตฺตกํ ปริเจฺฉทํ อิจฺฉติ, ตสฺส วเสน ยาว อุปริโสเต ปฐมกิตฺติตนิมิตฺตสฺส สมฺมุขา นทีตีเร นิมิตฺตํ, ตาว กิเตฺตตฺวา ปจฺจาหริตฺวา ปฐมกิตฺติตนิมิเตฺตน สทฺธึ ฆเฏฺฏตพฺพํฯ อถ สพฺพนิมิตฺตานํ อโนฺต ฐิเต ภิกฺขู หตฺถปาสคเต กตฺวา กมฺมวาจาย สีมา สมฺมนฺนิตพฺพาฯ นทิยํ ฐิตา อนาคตาปิ กมฺมํ น โกเปนฺติฯ สมฺมุติปริโยสาเน ฐเปตฺวา นทึ นิมิตฺตานํ อโนฺต ปารตีเร จ โอริมตีเร จ เอกสีมา โหติฯ นที ปน พทฺธสีมาสงฺขฺยํ น คจฺฉติ, วิสุํ นทิสีมา เอว หิ สาฯ

สเจ อโนฺตนทิยํ ทีปโก โหติ, ตํ อโนฺตสีมาย กาตุกาเมน ปุริมนเยเนว อตฺตนา ฐิตตีเร นิมิตฺตานิ กิตฺเตตฺวา ทีปกสฺส โอริมเนฺต จ ปาริมเนฺต จ นิมิตฺตํ กิตฺเตตพฺพํฯ อถ ปรตีเร นทิยา โอริมตีเร นิมิตฺตสฺส สมฺมุขฏฺฐาเน นิมิตฺตํ กิตฺเตตฺวา ตโต ปฏฺฐาย ปุริมนเยเนว ยาว อุปริโสเต ปฐมกิตฺติตนิมิตฺตสฺส สมฺมุขา นิมิตฺตํ, ตาว กิตฺเตตพฺพํฯ อถ ทีปกสฺส ปาริมเนฺต จ โอริมเนฺต จ นิมิตฺตํ กิตฺเตตฺวา ปจฺจาหริตฺวา ปฐมกิตฺติตนิมิเตฺตน สทฺธึ ฆเฏฺฏตพฺพํฯ อถ ทฺวีสุ ตีเรสุ ทีปเก จ ภิกฺขู สเพฺพว หตฺถปาสคเต กตฺวา กมฺมวาจาย สีมา สมฺมนฺนิตพฺพาฯ นทิยํ ฐิตา อนาคจฺฉนฺตาปิ กมฺมํ น โกเปนฺติฯ สมฺมุติปริโยสาเน ฐเปตฺวา นทึ นิมิตฺตานํ อโนฺต ตีรทฺวยญฺจ ทีปโก จ เอกสีมา โหติ, นที ปน นทิสีมาเยวฯ

สเจ ปน ทีปโก วิหารสีมาปริเจฺฉทโต อุทฺธํ วา อโธ วา อธิกตโร โหติ, อถ วิหารสีมาปริเจฺฉทนิมิตฺตสฺส อุชุกเมว สมฺมุขิภูเต ทีปกสฺส โสริมเนฺต นิมิตฺตํ กิตฺเตตฺวา ตโต ปฏฺฐาย ทีปกสิขรํ ปริกฺขิปโนฺตน ปุน ทีปกสฺส โสริมเนฺต นิมิตฺตสมฺมุเข ปาริมเนฺต นิมิตฺตํ กิตฺเตตพฺพํฯ ตโต ปรํ ปุริมนเยเนว ปารตีเร สมฺมุขนิมีตฺตมาทึกตฺวา ปารตีรนิมิตฺตานิ จ ทีปกสฺส ปาริมนฺตโสริมนฺตนิมิตฺตานิ จ กิตฺเตตฺวา ปฐมกิตฺติตนิมิเตฺตน สทฺธึ ฆฏฺนา กาตพฺพาฯ เอวํ กิตฺเตตฺวา สมฺมตา สีมา ปพฺพตสณฺฑานา โหติฯ

สเจ ปน ทีปโก วิหารสีมาปริเจฺฉทโต อุทฺธมฺปิ อโธปิ อธิกตโร โหติฯ ปุริมนเยเนว ทีปกสฺส อุโภปิ สีขรานิ ปริกฺขิปิตฺวา นิมิตฺตานิ กิตฺตเนฺตน นิมิตฺตฆฏฺนา กาตพฺพาฯ เอวํ กิตฺตตฺวา สมฺมตา สีมา มุทิงฺคสณฺฐานา โหติฯ

สเจ ทีปโก วิหารสีมาปริเจฺฉทสฺส อโนฺต ขุทฺทโก โหติ, สพฺพปฐมนเยน ทีปเก นิมิตฺตานิ กิตฺเตตพฺพานิฯ เอวํ กิตฺเตตฺวา สมฺมตา สีมา ปณวสณฺฐานา โหติฯ

สีมานุชานนกถา นิฎฺฐิตาฯ

อุโปสถาคาราทิกถา

๑๔๑. **อนุปริเวณิยนฺ**ติ เอกสีมมหาวิหาเร ตสฺมึ ตสฺมึ ปริเวเณฯ **อสเงฺกเตนา**ติ สเงฺกตํ อกตฺวาฯ **เอกํ สมูหนิตฺวา**ติ กมฺมวาจาย สมูหนิตฺวาฯ

๑๔๒. **ยโต ปาติโมกฺขํ สุณาตี**ติ ยตฺถ กตฺถจิ ภิกฺขูนํ หตฺถปาเส นิสิโนฺน ยสฺมา ปาติโมกฺขํ สุณาติ; กโตวสฺส อุโปสโถติ อโตฺถฯ อิทญฺจ วตฺถุวเสน วุตฺตํ, หตฺถปาเส นิสิโนฺนสฺส ปน อสุณนฺตสฺสาปิ กโตว โหติ อุโปสโถฯ **นิมิตฺตา กิตฺเตตพฺพา**ติ อุโปสถปมุขสฺส ขุทฺทกานิ วา มหนฺตานิ วา ปาสาณอิฏฺฐกทารุขณฺฑทณฺฑกาทีนิ ยานิ กานิจิ นิมิตฺตานิ อโพฺภกาเส วา มาฬกาทีสุ วา ยตฺถ กตฺถจิ สญฺญํ กตฺวา กิตฺเตตฺุํ วฏฺฏติฯ อถ วา **นิมิตฺตา กิตฺเตตพฺพา**ติ นิมิตฺตุปคา วา อนิมิตฺตุปคา วา ปริเจฺฉทชานนตฺถํ กิตฺเตตพฺพาฯ

เถเรหิ ภิกฺขูหิ ปฐมตรํ สนฺนิปติตุนฺติ เอตฺถ สเจ มหาเถโร ปฐมตรํ น อาคจฺฉติ, ทุกฺกฏํฯ **สเพฺพเหว เอกชฺฌํ สนฺนิปติตฺวา อุโปสโถ กาตโพฺพ**ติ เอตฺถ สเจ โปราณโก อาวาโส มเชฺฌ วิหารสฺส โหติ, ปโหติ เจตฺถ ภิกฺขูนํ นิสชฺชฏฺฐานํ, ตตฺถ สนฺนิปติตฺวา อุโปสโถ กาตโพฺพฯ สเจ โปราณโก ปริทุพฺพโล เจว สมฺพาโธ จ อโญฺญ ปจฺฉา อุฏฺฐิตาวาโส อสมฺพาโธ, ตตฺถ อุโปสโถ กาตโพฺพฯ

ยตฺถ วา ปน เถโร ภิกฺขุ วิหรตีติ เอตฺถาปิ สเจ เถรสฺส วิหาโร สเพฺพสํ ปโหติ, ผาสุโก โหติ, ตตฺถ อุโปสโถ กาตโพฺพฯ สเจ ปน โส ปจฺจเนฺต วิสมปฺปเทเส โหติ, เถรสฺส วตฺตพฺพํ – ‘‘ภเนฺต, ตุมฺหากํ วิหาโร อผาสุกเทโส, นตฺถิ เอตฺถ สเพฺพสํ โอกาโส , อสุกสฺมึ นาม อาวาเส โอกาโส อตฺถิ, ตตฺถ คนฺตุํ วฏฺฏตี’’ติฯ สเจ เถโร นาคจฺฉติ, ตสฺส ฉนฺทปาริสุทฺธึ อาเนตฺวา ส เพฺพสํ ปโหนเก ผาสุกฏฺฐาเน อุโปสโถ กาตโพฺพฯ

อวิปฺปวาสสีมานุชานนกถา

๑๔๓. **อนฺธกวินฺทา**ติ ราชคหโต คาวุตตฺตเย อนฺธกวินฺทํ นาม, ตํ อุปนิสฺสาย เถโร วสติ; ตโต ราชคหํ อุโปสถํ อาคจฺฉโนฺตฯ ราชคหญฺหิ ปริกฺขิปิตฺวา อฏฺฐารส มหาวิหารา ส เพฺพ เอกสีมา, ธมฺมเสนาปตินา เนสํ สีมา พทฺธา, ตสฺมา เวฬุวเน สงฺฆสฺส สามคฺคีทานตฺถํ อาคจฺฉโนฺตติ อโตฺถฯ **นทึ ตรโนฺต**ติ สิปฺปินิยํ นาม นทึ อติกฺกมโนฺตฯ **มนํ วุโฬฺห อโหสี**ติ อีสกํ อปฺปตฺตวุฬฺหภาโว อโหสิฯ สา กิร นที คิชฺฌกูฏโต โอตริตฺวา จเณฺฑน โสเตน วหติฯ ตตฺถ เวเคน อาคจฺฉนฺตํ อุทกํ อมนสิกโรโนฺต เถโร มนํ วุโฬฺห อโหสิ, น ปน วุโฬฺห, อุทกพฺ ภาหตานิสฺส จีวรานิ อลฺลานิ ชาตานิฯ

๑๔๔. **สมฺมตา สา สีมา สเงฺฆน ติจีวเรน อวิปฺปวาสา ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูป จารญฺจา**ติ อิมิสฺสา กมฺมวาจาย อุปฺปนฺนกาลโต ปฏฺฐาย ภิกฺขูนํ ปุริมกมฺมวาจา น วฏฺฏติฯ อยเมว หิ ถาวรา โหติฯ ภิกฺขุนีนํ ปน อยํ น วฏฺฏติ, ปุริมาเยว วฏฺฏติฯ กสฺมา? ภิกฺขุนิสโงฺฆ หิ อโนฺตคาเม วสติฯ ยทิ เอวํ สิยา, โส เอตาย กมฺมวาจาย ติจีวรปริหารํ น ลเภยฺย, อตฺถิ จสฺส ปริหาโร, ตสฺมา ปุริมาเยว วฏฺฏติฯ ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส หิ เทฺวปิ สีมาโย ลพฺภนฺติฯ ตตฺถ ภิกฺขูนํ สีมํ อโชฺฌตฺถริตฺวาปิ ตสฺสา อโนฺตปิ ภิกฺขุนีนํ สีมํ สมฺมนฺนิตุํ วฏฺฏติฯ ภิกฺขูนมฺปิ ภิกฺขุนิสีมาย เอ เสว นโยฯ น หิ เต อญฺญมญฺญสฺส กเมฺม คณปูรกา โหนฺติ, น กมฺมวาจํ วคฺคํ กโรนฺติฯ เอตฺถ จ นิคมนครานมฺปิ คาเมเนว สงฺคโห เวทิตโพฺพฯ

คามูปจาโรติ ปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขโป, อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขโปกาโสฯ เตสุ อธิฏฺฐิตเต จีวริโก ภิกฺขุ ปริหารํ น ลภติฯ อิติ ภิกฺขูนํ อวิปฺปวาสสีมา คามญฺจ คามูปจารญฺจ น โอตฺถรติ, สมานสํวาสกสีมาว โอตฺถรติฯ สมานสํวาสกสีมา เจตฺถ อตฺตโน ธมฺมตาย คจฺฉติฯ อวิปฺปวาส สีมา ปน ยตฺถ สมานสํวาสกสีมา, ตเตฺถว คจฺฉติฯ น หิ ตสฺสา วิสุํ นิมิตฺตกิตฺตนํ อตฺถิ, ตตฺถ สเจ อวิปฺปวาสาย สมฺมุติกาเล คาโม อตฺถิ, ตํ สา น โอตฺถรติฯ สเจ ปน สมฺมตาย สีมาย ปจฺฉา คาโม นิวิสติ, โสปิ สีมาสงฺขฺยเมว คจฺฉติฯ ยถา จ ปจฺฉา นิวิโฏฺฐ, เอวํ ปฐมํ นิวิฏฺฐสฺส ปจฺฉา วฑฺฒิตปฺปเทโสปิ สีมาสงฺขฺยเมว คจฺฉติฯ สเจปิ สีมาสมฺมุติกาเล เคหานิ กตานิ, ปวิ สิสฺสามาติ อาลโยปิ อตฺถิ, มนุสฺสา ปน อปฺปวิฏฺฐา, โปราณกคามํ วา สเคหเมว ฉเฑฺฑตฺวา อญฺญตฺถ คตา, อคาโมเยว เอส, สีมา โอตฺถรติ ฯ สเจ ปน เอกมฺปิ กุลํ ปวิฏฺฐํ วา อาคตํ วา อตฺถิ, คาโมเยว สีมา น โอตฺถรติฯ

เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว ติจีวเรน อวิปฺปวาโส สมูหนฺตโพฺพติ เอตฺถ สมูหนเนฺตน ภิกฺขุน า วตฺตํ ชานิตพฺพํฯ ตตฺริทํ วตฺตํ – ขณฺฑสีมาย ฐตฺวา อวิปฺปวาสสีมา น สมูหนฺตพฺพา, ตถา อ วิปฺปวาสสีมาย ฐตฺวา ขณฺฑสีมาปิฯ ขณฺฑสีมายํ ปน ฐิเตน ขณฺฑสีมาว สมูหนิตพฺพา, ตถา อิ ตราย ฐิเตน อิตราฯ สีมํ นาม ทฺวีหิ การเณหิ สมูหนนฺติ ปกติยา ขุทฺทกํ ปุน อาวาสวฑฺฒนตฺ ถาย มหตึ วา กาตุํ; ปกติยา มหตึ ปุน อเญฺญสํ วิหาโรกาสทานตฺถาย ขุทฺทกํ วา กาตุํฯ ตตฺถ สเจ ขณฺฑสีมญฺจ อวิปฺปวาสสีมญฺจ ชานนฺติ, สมูหนิตุเญฺจว พนฺธิตุญฺจ สกฺขิสฺสนฺติฯ ขณฺฑ สีมํ ปน ชานนฺตา อวิปฺปวาสํ อชานนฺตาปิ สมูหนิตุเญฺจว พนฺธิตุญฺจ สกฺขิสฺสนฺติฯ ขณฺฑสีมํ

อชานนฺตา อวิปฺปวาสํเยว ชานนฺตา เจติยงฺคณโพธิยงฺคณอุโปสถาคาราทีสุ นิราสงฺกฏฺฐาเนสุ ฐตฺวา อเปฺปว นาม สมูหนิตุํ สกฺขิสฺสนฺติ, ปฏิพนฺธิตุํ ปน น สกฺขิสฺสเนฺตวฯ สเจ พเนฺธยฺยุํ, สีมาสเมฺภทํ กตฺวา วิหารํ อวิหารํ กเรยฺยุํ, ตสฺมา น สมูหนิตพฺพาฯ เย ปน อุโภปิ น ชานนฺติ, เตเนว สมูหนิตุํ น พนฺธิตุํ สกฺขิสฺสนฺติฯ อยญฺหิ สีมา นาม กมฺมวาจาย วา อสีมา โหติ สาสนนฺตรธาเนน วา, น จ สกฺกา สีมํ อชานเนฺตหิ กมฺมวาจา กาตุํ, ตสฺมา น สมูหนิตพฺพาฯ สาธุกํ ปน ญตฺวาเยว สมูหนิตพฺพา จ พนฺธิตพฺพา จาติฯ

คามสีมาทิกถา

๑๔๗. เอวํ พทฺธสีมาวเสน สมานสํวาสญฺจ เอกูโปสถภาวญฺจ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อพทฺธสีเมสฺปิ โอกาเสสุ ตํ ทเสฺสโนฺต **“อสมฺมตาย, ภิกฺขเว, สีมาย อฏฺฐปิตาย”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อฏฺฐปิตายา**ติ อปริจฺฉินฺนายฯ คามคฺคหเณน เจตฺถ นครมฺปิ คหิตเมว โหติฯ ตตฺถ ยตฺตเก ปเทเส ตสฺส คามสฺส โภชกา พลึ ลภนฺติ, โส ปเทโส อโปฺป วา โหตุ มหโนฺต วา, **คามสีมา**เตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ **นครนิคมสีมาสุ**ปิ เอเสว นโยฯ ยมฺปิ เอกสฺมึเยว คามเขเตฺต เอกํ ปเทสํ ‘‘อยํ วิสุํ คาโม โหตู’’ติ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ราชา กสฺสจิ เทติ, โสปิ วิสุํคามสีมา โหติเยวฯ ตสฺมา สา จ อิตรา จ ปกติคามนครนิคมสีมา พทฺธสีมาสทิสาเยว โหนฺติ, เกวลํ ปน ติจีวรวิปฺปวาสปริหารํ น ลภนฺติฯ

เอวํ คามนฺตวาสีนํ สีมาปริเจฺฉทํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อารญฺญกานํ สีมาปริเจฺฉทํ ทเสฺสโนฺต **“อคามเก เจ”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **อคามเก เจ**ติ คามนิคมนครสีมาหิ อปริจฺฉิเนฺน อฏวิปฺปเทเสฯ อถ วา **อคามเก เจ**ติ วิชฺฌาฏวิสทิเส อรเญฺญ ภิกฺขุ วสติ, อถสฺส ฐิโตกาสโต สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรา สมานสํวาสกสีมาติ อโตฺถฯ อยํ สีมา ติจีวรวิปฺปวาสปริหารมฺปิ ลภติฯ ตตฺถ เอกํ อพฺภนฺตรํ อฏฺฐวีสติ หตฺถปฺปมาณํ โหติฯ มเชฺฌ ฐิตสฺส สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรา วินิเพฺพเธน จุทฺทส โหนฺติฯ สเจ เทฺว สงฺฆา วิสุํ วินยกมฺมานิ กโรนฺติ, ทฺวินฺนํ สตฺตพฺภนฺตรานํ อนฺตเร อญฺญํ เอกํ สตฺตพฺภนฺตรํ อุปจารตฺถาย ฐเปตพฺพํฯ เสสา สตฺตพฺภนฺตรสีมกถา มหาวิภเงฺค อุโทสิตสิกฺขาปทวณฺณนายํ วุตฺตนเยน คเหตพฺพาฯ

สพฺพา ภิกฺขเว นที อสีมาติ ยา กาจิ นทีลกฺขณปฺปตฺตา นที นิมิตฺตานิ กิเตฺตตฺวา ‘‘เอตํ พทฺธสีมํ กโรมา’’ติ กตาปิ อสีมาว โหติ, สา ปน อตฺตโน สภาเวเนว พทฺธสีมาสทิสา, สพฺพเมตฺถ สงฺฆกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ **สมุทฺทชาตสฺสเรสุ**ปิ เอเสว นโยฯ เอตฺถ จ ชาตสฺสโร นาม เยน เกนจิ ขณิตฺวา อกโต สยํชาตโสโพฺภ สมนฺตโต อาคเตน อุทเกน ปูริโต ติฏฺฐติฯ

เอวํ นทีสมุทฺทชาตสฺสรานํ พทฺธสีมาภาวํ ปฏิกฺขิปิตฺวา ปุน ตตฺถ อพทฺธสีมาปอเจฺฉทํ ทเสฺสโนฺต **“นทิยา วา ภิกฺขเว”**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **ยํ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สมนฺตา อุทกุเกฺขปา**ติ ยํ ฐานํ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สมนฺตโต อุทกุเกฺขเปน ปริจฺฉินฺนํฯ กถํ ปน อุทกํ อุกฺขิปิตพฺพํ? ยถา อกฺขธุตฺตา ทารุคุฬํ ขิปนฺติ, เอวํ อุทกํ วา วาลิกํ วา หเตฺถน คเหตฺวา ถามมชฺฌิเมน ปุริเสน สพฺพถาเมน ขิปิตพฺพํฯ ยตฺถ เอวํ ขิตฺตํ อุทกํ วา วาลิกา วา ปตติ, อยเมโก **อุทกุเกฺขโป**ฯ ตสฺส อโนฺต หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ฐิโต กมฺมํ โกเปติฯ ยาว ปริสา วฑฺฒติ, ตาว สีมาปิ วฑฺฒติฯ ปริสปริยนฺตโต อุทกุเกฺขโปเยว ปมาณํฯ ชาตสฺสรสมุเทฺทสุปิ เอเสว นโยฯ

เอตฺถ จ สเจ นที นาติทีฆา โหติ, ปภวโต ปฏฺฐาย ยาว มุขทฺวารา สพฺพตฺถ สโงฺฆ นิสีทติ, อุทกุเกฺขปสีมากมฺมํ นตฺถิ, สกลาปิ นที เอเตสํเยว ภิกฺขูนํ ปโหติฯ ยํ ปน มหาสุมเตฺถเรน วุตฺตํ ‘‘โยชนํ ปวตฺตมานาเยว นที, ตตฺราปิ อุปริ อฑฺฒโยชนํ ปหาย เหฏฺฐา อฑฺฒโยชเน กมฺมํ

กาตุํ วฏฺฏตี’’ติ, ตํ มหาปทุมตฺเถเรเนว ปฏิกฺขิตฺตํฯ ภควตา หิ ‘‘ติมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ยตฺถ กตฺถจิ อุตฺตรนฺติยา ภิกฺขุนิยา อนฺตรวาสโก เตมิยตี’’ติ อิทํ นทิยา ปมาณํ วุตฺตํ, น โยชนํ วา อทฺธโยชนํ วาฯ ตสฺมา ยา อิมสฺส สุตฺตสฺส วเสน ปุพฺเพ วุตฺตลกฺขณา นที, ตสฺสา ปภวโต ปฏฺฐาย สงฺฆกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏตีติฯ สเจ ปเนตฺถ พหู ภิกฺขู วิสุํ วิสุํ กมฺมํ กโรนฺติ, สเพฺพหิ อตฺตโน จ อเญฺญสญฺจ อุทกุเกฺขปปริเจฺฉทสฺส อนฺตรา อโญฺญ อุทกุเกฺขโป สีมนฺตริกตฺถาย ฐเปตโพฺพฯ ตโต อธิกํ วฏฺฏติเยว, อูนกํ ปน น วฏฺฏตีติ วุตฺตํฯ ชาตสฺสรสมุเทฺทสุปิ เอเสว นโยฯ

นทิยา ปน กมฺมํ กริสฺสามาติ คเตหิ สเจ นที ปริปุณฺณา โหติ สมติตฺติกา, อุทกสาฏิกํ นิวาเสตฺวาปิ อโนฺตนทิยํเยว กมฺมํ กาตพฺพํฯ สเจ น สโกฺกนฺติ, นาวายปิ ฐตฺวา กาตพฺพํฯ คจฺฉนฺติยา ปน นาวาย กาตุํ น วฏฺฏติฯ กสฺมา? อุทกุเกฺขปมตฺตเมว หิ สีมา, ตํ นาวา สีฆเมว อติกฺกาเมติฯ เอวํ สติ อญฺญิสฺสา สีมาย ญตฺติ อญฺญิสฺสา อนุสาวนา โหติ, ตสฺมา นาวํ อริเตฺตน วา ฐเปตฺวา ปาสาเณ วา ลมฺพิตฺวา อโนฺตนทิยํ ชาตรุเกฺข วา พนฺธิตฺวา กมฺมํ กาตพฺพํฯ อโนฺตนทิยํ พทฺธอฏฺฏเกปิ อโนฺตนทิยํ ชาตรุเกฺขปิ ฐิเตหิ กาตุํ วฏฺฏติฯ

สเจ ปน รุกฺขสฺส สาขา วา ตโต นิกฺขนฺตปาโรโห วา พหินทีตีเร วิหารสีมาย วา คามสีมาย วา ปติฏฺฐิโต, สีมํ วา โสเธตฺวา สาขํ วา ฉินฺทิตฺวา กมฺมํ กาตพฺพํฯ พหินทีตีเร ชาตรุกฺขสฺส อโนฺตนทิยํ ปวิฏฺฐสาขาย วา ปาโรเห วา นาวํ พนฺธิตฺวา กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ กโรเนฺตหิ สีมา วา โสเธตพฺพา, ฉินฺทิตฺวา วาสฺส พหิปติฏฺฐิตภาโว นาเสตโพฺพฯ นทีตีเร ปน ขาณุกํ โกเฏฺฏตฺวา ตตฺถ พทฺธนาวาย น วฏฺฏติเยวฯ

นทิยํ เสตุํ กโรนฺติ, สเจ อโนฺตนทิยํเยว เสตุ วา เสตุปาทา วา, เสตุมฺหิ ฐิเตหิ กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปน เสตุ วา เสตุปาทา วา พหิตีเร ปติฏฺฐิตา, กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏติ, สีมํ โสเธตฺวา กาตพฺพํฯ อถ เสตุปาทา อโนฺต, เสตุ ปน อุภินฺนมฺปิ ตีรานํ อุปริอากาเส ฐิโต, วฏฺฏติฯ อโนฺตนทิยํ ปาสาโณ วา ทีปโก วา โหติ, ตสฺส ยตฺตกํ ปเทสํ ปุเพฺพ วุตฺตปฺปกาเร ปกติวสฺสกาเล วสฺสานสฺส จตูสุ มาเสสุ อุทกํ โอตฺถรติ, โส นทีสงฺขฺยเมว คจฺฉติฯ อติวุฏฺฐิกาเล ปน โอเฆน โอตฺถโฏกาโส น คเหตโพฺพ, โส หิ คามสีมาสงฺขฺยเมว คจฺฉติฯ

นทิโต มาติกํ นีหรนฺตา นทิยํ อาวรณํ กโรนฺติ, ตเญฺจ โอตฺถริตฺวา วา วินิพฺพิชฺฌิตฺวา วา อุทกํ คจฺฉติ, สพฺพตฺถ ปวตฺตนฏฺฐาเน กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปน อาวรเณน วา โกฏฺฏก พนฺธเนน วา โสตํ ปจฺฉิชฺชติ, อุทกํ นปฺปวตฺตติ, อปฺปวตฺตนฏฺฐาเน กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ อาวรณมตฺถเกปิ กาตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ โกจิ อาวรณปฺปเทโส ปุเพฺพ วุตฺตปาสาณทีปกปฺปเทโส วิย อุทเกน อโชฺฌตฺถริยติ, ตตฺถ วฏฺฏติฯ โส หิ นทีสงฺขฺยเมว คจฺฉติฯ นทึ วินาเสตฺวา ตฬากํ กโรนฺติ, เหฏฺฐา ปาฬิ พทฺธา, อุทกํ อาคนฺตฺวา ตฬากํ ปูเรตฺวา ติฏฺฐติ, เอตฺถ กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ อุปริ ปวตฺตนฏฺฐาเน เหฏฺฐา จ ฉฑฺฑิตโมทกํ นทึ โอตฺถริตฺวา สนฺทนฏฺฐานโต ปฏฺฐาย วฏฺฏติฯ เทเว อวสฺสเนฺต เหมนฺตคิเมฺหสุ วา สุกฺขนทิยาปิ วฏฺฏติฯ นทิโต นีหฏมาติกาย น วฏฺฏติฯ สเจ สา กาลนฺตเรน ภิชฺชิตฺวา นที โหติ, วฏฺฏติฯ กาจิ นที กาลนฺตเรน อุปฺปติตฺวา คามนิคมสีมํ โอตฺถริตฺวา ปวตฺตติ, นทีเยว โหติ, กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปน วิหารสีมํ โอตฺถรติ, วิหารสีมาเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ

สมุเทฺทปิ กมฺมํ กโรเนฺตหิ ยํ ปเทสํ อุทฺธํ วฑฺฒนอุทกํ วา ปกติวีจิ วา เวเคน อาคนฺตฺวา โอตฺถรติ, ตตฺถ กาตุํ น วฏฺฏติฯ ยสฺมึ ปน ปเทเส ปกติวีจิโย โอตฺถริตฺวา สณฺฐหนฺติ, โส อุทกนฺตโต ปฏฺฐาย อโนฺตสมุโทฺท นาม, ตตฺถ ฐิเตหิ กมฺมํ กาตพฺพํฯ สเจ อูมิเวโค พาธติ, นาวาย วา อฏฺฏเก วา ฐตฺวา กาตพฺพํฯ เตสุ วินิจฺฉโย นทิยํ วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ สมุเทฺท

ปิฏฺฐิปาสาโณ โหติ, ตํ กทาจิ อูมิโย อาคนฺตฺวา โอตฺถรนฺติ , กทาจิ น โอตฺถรนฺติ, ตตฺถ กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏติ, โส หิ คามสีมาสงฺขฺยเมว คจฺฉติฯ สเจ ปน วีจีสุ อาคตาสุปิ อนาคตาสุปิ ปกติอุทเกเนว โอตฺถริยติ, วฏฺฏติฯ ทีปโก วา ปพฺพโต วา โหติ, โส เจ ทูเร โหติ มจฺฉพนฺธานํ อคมนปเถ, อรญฺญสีมาสงฺขฺยเมว คจฺฉติฯ เตสํ คมนปริยนฺตสฺส โอรโต ปน คามสีมาสงฺขฺยํ คจฺฉติฯ ตตฺถ คามสีมํ อโสเธตฺวา กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ สมุทฺท คามสีมํ วา นิคมสีมํ วา โอตฺถริตฺวา ติฏฺฐติ, สมุทฺทว โหติ, ตตฺถ กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปน วิหารสีมํ โอตฺถรติ, วิหารสีมาเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ

ชาตสฺสเร กมฺมํ กโรเนฺตหิปิ ยตฺถ ปุเพฺพ วุตฺตปฺปกาเร วสฺสกาเล วเสฺส ปจฺฉินฺนมเตฺต ปิวิตุํ วา หตฺถปาเท วา โธวิตุํ อุทกํ น โหติ, สุกฺขติ, อยํ น ชาตสฺสโร, คามเขตฺตสงฺขฺยเมว คจฺฉติ, ตตฺถ กมฺมํ น กาตพฺพํฯ ยตฺถ ปน วุตฺตปฺปกาเร วสฺสกาเล อุทกํ สนฺติฏฺฐติ, อยเมว ชาตสฺสโรฯ ตสฺส ยตฺตเก ปเทเส วสฺสานํ จาตุมาเส อุทกํ ติฏฺฐติ, ตตฺถ กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ สเจ คมฺภีรํ อุทกํ, อฏฺฏกํ พนฺธิตฺวา ตตฺถ ฐิเตหิปิ ชาตสฺสรสฺส อโนฺต ชาตรุกฺขมฺหิ พทฺธอฏฺฏเกปิ กาตุํ วฏฺฏติฯ ปิฏฺฐิปาสาณทีปเกสุ ปเนตฺถ นทิยํ วุตฺตสทิโสว วินิจฺฉโยฯ สมวสฺสเทวกาเล ปโหนกชาตสฺสโร ปน สเจปิ ทุพฺพุฏฺฐิกาเล วา คิมฺหเหมเนฺตสุ วา สุกฺขติ, นิรุทโก โหติ, ตตฺถ สงฺฆกมฺมํ กาตุํ วฏฺฏติฯ ยํ อนฺธกฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ‘‘สโพฺพ ชาตสฺสโร สุโกฺข อโนทโก , คามเขตฺตํเยว ภชตี’’ติ, ตํ น คเหตพฺพํฯ สเจ ปเนตฺถ อุทกตฺถาย อาวาฏํ วา โปกฺขรณีอาทีนิ วา ขณนฺติ, ตํ ฐานํ อชาตสฺสโร โหติ, คามสีมาสงฺขฺยํ คจฺฉติฯ ลาพุติปุสกาทิวเปฺป กเตปิ เอเสว นโยฯ

สเจ ปน ตํ ปูเรตฺวา ถลํ วา กโรนฺติ, เอกสฺมิํ ทิสาภาเค ปาฬิํ พนฺธิตฺวา สพฺพเมว ตํ มหาตฬากํ วา กโรนฺติ, สโพฺพปิ อชาตสฺสโร โหติ, คามสีมาสงฺขฺยเมว คจฺฉติฯ โลณีปิ ชาตสฺสรสงฺขฺยเมว คจฺฉติฯ วสฺสิเก จตฺตาโร มาเส อุทกฏฺฐาโนกาเส กมฺมํ กาตุํ วฏฺฏตีติฯ

๑๔๘. สีมาย สีมํ สมฺภินฺทนฺตีติ อตฺตโน สีมาย ปเรสํ พทฺธสีมํ สมฺภินฺทนฺติฯ สเจ หิ โปราณกสฺส วิหารสฺส ปุรตฺถิมาย ทิสาย อโมฺพ เจว ชมฺพู จาติ เทฺว รุกฺขา อญฺญมญฺญํ สํสฏฺฐวิฏปา โหนฺติ, เตสุ อมฺพสฺส ปจฺฉิมทิสาภาเค ชมฺพูฯ วิหารสีมา จ ชมฺพุํ อโนฺต กตฺวา อมฺพํ กิเตฺตตฺวา พทฺธา โหติ, อถ ปจฺฉา ตสฺส วิหารสฺส ปุรตฺถิมาย ทิสาย วิหารํ กตฺวา สีมํ พนฺธนฺตา ตํ อมฺพํ อโนฺต กตฺวา ชมฺพุํ กิเตฺตตฺวา พนฺธนฺติ, สีมาย สีมา สมฺภินฺนา โหติฯ เอวํ ฉพฺพคฺคิยา อกํสุ, เตนาห – ‘‘สีมาย สีมํ สมฺภินฺทนฺตี’’ติฯ

สีมาย สีมํ อโชฺฌตฺถรนฺตีติ อตฺตโน สีมาย ปเรสํ พทฺธสีมํ อโชฺฌตฺถรนฺติ;

ปเรสํ พทฺธสีมํ สกลํ วา ตสฺสา ปเทสํ วา อโนฺต กตฺวา อตฺตโน สีมํ พนฺธนฺติฯ **สีมนฺตริกํ ฐเปตฺวา สีมํ สมฺมนฺนิตุ**นฺติ เอตฺถ สเจ ปฐมตรํ กตสฺส วิหารสฺส สีมา อสมฺมตา โหติ, สีมาย อุปจาโร ฐเปตโพฺพฯ สเจ สมฺมตา โหติ, ปจฺฉิมโกฏิยา หตฺถมตฺตา สีมนฺตริกา ฐเปตพฺพาฯ กุรุนฺทิยํ วิทตฺถิมตฺตมฺปิ, มหาปจฺจริยํ จตุรงฺคุลมตฺตมฺปิ วฏฺฏตีติ วุตฺตํฯ เอกรุโกฺขปิ จ ทฺวินฺนํ สีมานํ นิมิตฺตํ โหติ, โส ปน วฑฺฒโนฺต สีมาสงฺกรํ กโรติ, ตสฺมา น กาตโพฺพฯ

อุโปสถเภทาทิกถา

๑๔๙. จาตุทฺทสิโก จ ปนฺนรสิโก จาติ เอตฺถ จาตุทฺทสิกสฺส ปุพฺพกิจฺจ ‘‘อชฺชุโปสโถ จาตุทฺทโส’’ติ วตฺตพฺพํฯ

อธเมฺมน วคฺคนฺติอาทีสุ สเจ เอกสฺมึ วิหาเร จตูสุ ภิกฺขูสุ วสเนฺตสุ เอกสฺส ฉนฺทปาริสุทฺธึ อาหริตฺวา ตโย ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กโรนฺติ, ตีสุ วา วสเนฺตสุ เอกสฺส ฉนฺทปาริสุทฺธึ อาหริตฺวา เทฺว ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสนฺติ, **อธเมฺมน วคฺคํ** อุโปสถกมฺมํ โหติฯ สเจ ปน จตฺตาโรปิ สนฺนิปติตฺวา ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กโรนฺติ, ตโย วา เทฺว วา ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสนฺติ, **อธเมฺมน สมคฺคํ** นาม โหติฯ สเจ จตูสุ ชเนสุ เอกสฺส ปาริสุทฺธึ อาหริตฺวา ตโย ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสนฺติ, ตีสุ วา ชเนสุ เอกสฺส ปาริสุทฺธึ อาหริตฺวา เทฺว ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กโรนฺติ, **ธเมฺมน วคฺคํ** นาม โหติฯ สเจ ปน จตฺตาโร เอกตฺถ วสนฺตา สเพฺพว สนฺนิปติตฺวา ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสนฺติ, ตโย ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กโรนฺติ, เทฺว อญฺญมญฺญํ ปาริสุทฺธิอุโปสถํ กโรนฺติ, **ธเมฺมน สมคฺคํ** นาม โหตีติฯ

ปาติโมกฺขุเทฺทสกถา

๑๕๐. นิทานํ อุทฺทิสิตฺวา อวเสสํ สุเตน สาเวตพฺพนฺติ ‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ…เป.… อาวิกตา หิสฺส ผาสุ โหตี’’ติ อิมํ นิทานํ อุทฺทิสิตฺวา ‘‘อุทฺทิฎฺฐํ โข อายสฺมโนฺต นิทานํ, ตตฺถายสฺมเนฺต ปุจฺฉามิ – กจฺจิตฺถ ปริสุทฺธา, ทุติยมฺปิ ปุจฺฉามิ…เป.… เอวเมตํ ธารยามีติฯ สุตา โข ปนายสฺมเนฺตหิ จตฺตาโร ปาราชิกา ธมฺมา…เป.… อวิวทมาเนหิ สิกฺขิตพฺพ’’นฺติ เอวํ อวเสสํ สุเตน สาเวตพฺพํฯ เอเตน นเยน เสสาปิ จตฺตาโร ปาติโมกฺขุเทฺทสา เวทิตพฺพาฯ

สวรภยนฺติ อฎวิมนุสฺสภยํฯ **ราชนฺตราโย**ติอาทีสุ สเจ ภิกฺขูสุ ‘‘อุโปสถํ กริสฺสามา’’ติ นิสิเนฺนสุ ราชา อาคจฺฉติ, อยํ ราชนฺตราโยฯ โจรา อาคจฺฉนฺติ, อยํ โจรนฺตราโยฯ ทวทาโห วา อาคจฺฉติ, อาวาเส วา อคฺคิ อุฎฺฐหติ, อยํ อคฺคนฺตราโยฯ เมโฆ วา อุเฎฺฐติ, โอโฆ วา อาคจฺฉติ, อยํ อุทกนฺตราโยฯ พหู มนุสฺสา อาคจฺฉนฺติ, อยํ มนุสฺสนฺตราโยฯ ภิกฺขุํ ยโกฺข คณฺหาติ, อยํ อมนุสฺสนฺตราโยฯ พฺยคฺฆาทโย จณฺฑมิคา อาคจฺฉนฺติ, อยํ วาฬนฺตราโยฯ ภิกฺขุํ สปฺปาทโย ฑํสนฺติ, อยํ สรีสปนฺตราโยฯ ภิกฺขุ คิลาโน วา โหติ, กาลํ วา กโรติ, เวริโน วา ตํ มาเรตุกามา คณฺหนฺติ, อยํ ชีวิตนฺตราโยฯ มนุสฺสา เอกํ วา พหู วา ภิกฺขู พฺรหฺมจริยา จาเวตุกามา คณฺหนฺติ, อยํ พฺรหฺมจริยนฺตราโยฯ เอวรูเปสุ อนฺตราเยสุ สํขิเตฺตน ปาติโมโกฺข อุทฺทิสิตโพฺพ , ปฐโม วา อุเทฺทโส อุทฺทิสิตโพฺพ, อาทิมฺหิ เทฺว ตโย จตฺตาโร วาฯ เอตฺถ จ ทุติยาทีสุ อุเทฺทเสสุ ยสฺมึ อปริโยสิเต อนฺตราโย โหติ, โสปิ สุเตเนว สาเวตโพฺพฯ

อนชฺฌิฎฺฐาติ อนาณตฺตา อยาจิตา วาฯ อเชฺฌสนา เจตฺถ สเงฺฆน สมฺมตธมฺมเชฺฌสกายตฺตา วา สงฺฆเตฺถรายตฺตา วา, ตสฺมึ ธมฺมเชฺฌสเก อสติ สงฺฆเตฺถรํ อาปุจฺฉิตฺวา วา เตน ยาจิโต วา ภาสิตุํ ลภติฯ สงฺฆเตฺถเรนาปิ สเจ วิหาเร พหู ธมฺมกถิกา โหนฺติ, วารปฎิปาฎิยา วตฺตพฺพา – ‘‘ตฺวํ ธมฺมํ ภณ, ธมฺมํ กเถหิ, ธมฺมทานํ เทหี’’ติ วา วุเตฺตน ตีหิปิ วิธีหิ ธโมฺม ภาสิตโพฺพฯ ‘‘โอสาเรหี’’ติ วุโตฺต ปน โอสาเรตุเมว ลภติ, ‘‘กเถหี’’ติ วุโตฺต กเถตุเมว, ‘‘สรภญฺญํ ภณาหี’’ติ วุโตฺต สรภญฺญเมวฯ สงฺฆเตฺถโรปิ จ อุจฺจตเร อาสเน นิสิโนฺน ยาจิตุํ น ลภติฯ สเจ อุปชฺฌาโย เจว สทฺธิวิหาริโก จ โหนฺติ, อุปชฺฌาโย จ นํ อุจฺจาสเน นิสิโนฺน ‘‘ภณาหี’’ติ วทติ, สชฺฌายํ อธิฎฺฐหิตฺวา ภณิตพฺพํฯ สเจ ปเนตฺถ ทหรา ภิกฺขู โหนฺติ, เตสํ ‘‘ภณามี’’ติ ภณิตพฺพํฯ

สเจ วิหาเร สงฺฆเตฺถโร อตฺตโนเยว นิสฺสิตเก ภณาเปติ, อเญฺญ มธุรภาณเกปิ นาเชฺฌสติ, โส อเญฺญหิ วตฺตโพฺพ – ‘‘ภเนฺต อสุกํ นาม ภณาเปมา’’ติฯ สเจ ‘‘ภณาเปถา’’ติ วา วทติ, ตุณฺหี วา โหติ, ภณาเปตุํ วฎฺฎติฯ สเจ ปน ปฎิพาหติ, น ภณาเปตพฺพํฯ ยทิ อนาคเตเยว สงฺฆเตฺถเร ธมฺมสวนํ อารทฺธํ, ปุน อาคเต ฐเปตฺวา อาปุจฺฉนกิจฺจํ นตฺถิฯ โอสาเรตฺวา ปน

กเถเนฺตน อาปุจฺฉิตฺวา วา อฎฺฐเปตฺวาเยว วา กเถตพฺพํ, กเถนฺตสฺส ปุน อาคเตปิ เอเสว นโยฯ

อุปนิสินฺนกถายปิ สงฺฆเตฺถโรว สามี, ตสฺมา เตน สยํ วา กเถตพฺพํ, อโญฺญ วา ภิกฺขุ ‘‘กเถหี’’ติ วตฺตโพฺพ, โน จ โข อุจฺจตเร อาสเน นิสินฺเนนฯ มนุสฺสานํ ปน ‘‘ภณาหี’’ติ วตฺตุํ วฎฺฎติฯ มนุสฺสา อตฺตโน ชานนกภิกฺขุํ อาปุจฺฉนฺติ, เตน เถรํ อาปุจฺฉิตฺวา กเถตพฺพํฯ สเจ สงฺฆเตฺถโร ‘‘ภเนฺต อิเม ปญฺหํ ปุจฺฉนฺตี’’ติ ปุโฎฺฐ ‘‘กเถหี’’ติ วา ภณติ, ตุณฺหี วา โหติ, กเถตุํ วฎฺฎติฯ อนฺตรฆเร อนุโมทนาทีสุปิ เอเสว นโยฯ สเจ สงฺฆเตฺถโร วิหาเร วา อนฺตรฆเร วา ‘‘มํ อนาปุจฺฉิตฺวาปิ กเถยฺยาสี’’ติ อนุชานาติ, ลทฺธกปฺปิยํ โหติ, สพฺพตฺถ วตฺตุํ วฎฺฎติฯ

สชฺฌายํ กโรเนฺตนาปิ เถโร อาปุจฺฉิตโพฺพเยวฯ เอกํ อาปุจฺฉิตฺวา สชฺฌายนฺตสฺส อปโร อาคจฺฉติ, ปุน อาปุจฺฉนกิจฺจํ นตฺถิฯ สเจ วิสฺสมิสฺสามีติ ฐปิตสฺส อาคจฺฉติ, ปุน อารภเนฺตนาปิ อาปุจฺฉิตพฺพํฯ สงฺฆเตฺถเร อนาคเตเยว อารทฺธํ สชฺฌายนฺตสฺสาปิ เอเสว นโยฯ เอเกน สงฺฆเตฺถเรน ‘‘มํ อนาปุจฺฉาปิ ยถาสุขํ สชฺฌายาหี’’ติ อนุญฺญาเต ยถาสุขํ สชฺฌายิตุํ วฎฺฎติฯ อญฺญสฺมึ ปน อาคเต ตํ อาปุจฺฉิตฺวาว สชฺฌายิตพฺพํฯ

๑๕๑. อตฺตนา วา อตฺตานํ สมฺมนฺนิตพฺพํติ อตฺตนา วา อตฺตา สมฺมนฺนิตโพฺพ; ปุจฺฉเนฺตน ปน ปริสํ โอโลเกตฺวา สเจ อตฺตโน อุปทฺทโว นตฺถิ, วินโย ปุจฺฉิตโพฺพฯ

๑๕๓. กเตปิ โอกาเส ปุคฺคลํ ตุลยิตฺวาติ ‘‘อตฺถิ นุ โข เม อิโต อุปทฺทโว, นตฺถี’’ติ เอวํ อุปปริกฺขิตฺวาฯ **ปุรมฺหากนฺ**ติ ปฐมํ อมฺหากํฯ **ปฎิกเจฺจวา**ติ ปฐมตรเมวฯ **ปุคฺคลํ ตุลยิตฺวา โอกาสํ กาตุนฺ**ติ ‘‘ภูตเมว นุ โข อาปตฺตึ วทติ, อภูต’’นฺติ เอวํ อุปปริกฺขิตฺวา โอกาสํ กาตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ

อธมฺมกมฺมปฎิโกฺกสนาทิกถา

๑๕๔. อธมฺมกมฺมํ วุตฺตนยเมวฯ **ปฎิโกฺกสิตุนฺ**ติ วาเรตุํฯ **ทิฎฺฐิมฺปิ อาวิกาตุนฺ**ติ ‘‘อธมฺมกมฺมํ อิทํ น เม ขมตี’’ติ เอวํ อญฺญสฺส สนฺติเก อตฺตโน ทิฎฺฐึ ปกาเสตุํฯ **จตูหิ ปญฺจหี**ติอาทิ เตสํ อนุปทฺทวตฺถาย วุตฺตํฯ **สญฺจิจฺจ น สาเวนฺตี**ติ ยถา น สุณนฺติ เอวํ ภณิสฺสามาติ สญฺจิจฺจ สณิกํ อุทฺทิสนฺติฯ

๑๕๕. เถราธิกนฺติ เถราธีนํ; เถรายตฺตํ ภวิตุนฺติ อโตฺถฯ ‘‘เถราเธยฺย’’นฺติปิ ปาโฐ, ตสฺมา เถเรน สยํ วา อุทฺทิสิตพฺพํ, อโญฺญ วา อเชฺฌสิตโพฺพฯ อเชฺฌสนวิธานเญฺจตฺถ ธมฺมเชฺฌสเน วุตฺตนยเมวฯ **โส น ชานาติ อุโปสถํ วา**ติอาทีสุ จาตุทฺทสิกปนฺนรสิกเภทเนน ทฺวิธํ, สงฺฆอุโปสถาทิเภเทน นววิธญฺจ อุโปสถํ น ชานาติ, จตุพฺพิธํ อุโปสถกมฺมํ น ชานาติ, ทุวิธํ ปาติโมกฺขํ น ชานาติ, นววิธํ ปาติโมกฺขุเทฺทสํ น ชานาติฯ **โย ตตฺถ ภิกฺขุ พฺยโตฺต ปฎิพโล**ติ เอตฺถ กิญฺจาปิ ทหรสฺสาปิ พฺยตฺตสฺส ปาติโมโกฺข อนุญฺญาโตฯ อถ โข เอตฺถ อยมธิปฺปาโยฯ สเจ เถรสฺส ปญฺจ วา จตฺตาโร วา ตโย วา ปาติโมกฺขุเทฺทสา นาคจฺฉนฺติ; เทฺว ปน อขณฺฑา สุวิสทา วาจุคฺคตา โหนฺติ, เถรายโตฺตว ปาติโมกฺขาฯ สเจ ปน เอตฺตกมฺปิ วิสทํ กาตุํ น สโกฺกติ, พฺยตฺตสฺส ภิกฺขุโน อายโตฺต โหติฯ

สามนฺตา อาวาสาติ สามนฺตํ อาวาสํฯ **สชฺชุกนฺ**ติ ตทเหว อาคมนตฺถายฯ **นวํ ภิกฺขุํ อาณาเปตุนฺ**ติ เอตฺถ โย สโกฺกติ อุคฺคเหตุํ, เอวรูโป อาณาเปตโพฺพ, น พาโลฯ

ปกฺขคณนาทิอุคฺคหณานุชานนกถา

๑๕๖. **กติมี ภเนฺต**ติ เอตฺถ กตีนํ ปูรณีติ กติมีฯ **กาลวโต**ติ กาลเสฺสว; ปเควาติ อโตฺถฯ

๑๕๘. **ยํ กาลํ สรตี**ติ เอตฺถ สายมฺปิ ‘‘อชฺชุโปสโถ สมนฺนาหรถา’’ติ อาโรเจตุํ วฎฺฎติฯ

๑๕๙. **เถเรน ภิกฺขุนา นวํ ภิกฺขุํ อาณาเปตุ**นฺติ เอตฺถาปิ กิญฺจิ กมฺมํ กโรนฺต วา ส ทากาลเมว เอโก วา ภารนิตฺถรณโก วา สรภาณกธมฺมกถิกาทีสุ อญฺญตโร วา น อุโปสถาคา รสมฺมชฺชนตฺถํ อาณาเปตโพฺพ, อวเสสา ปน วาเรน อาณาเปตพฺพาฯ สเจ อาณโตฺต สมฺมุญฺ ชนิํ ตาวกาลิกมฺปิ น ลภติ, สาขาภงฺคํ กปฺปิยํ กาเรตฺวา สมฺมชฺชิตพฺพํ, ตมฺปิ อลภนฺตสฺส ลทฺธกปฺปิยํ โหติฯ

๑๖๐. อาสนปญฺญาปนาณตฺติยมฺปิ วุตฺตนเยเนว อาณาเปตโพฺพฯ อาณเตฺตน จ สเจ อุ โปสถาคาเร อาสนานิ นตฺถิ, สงฺฆิกาวาสโตปิ อาหริตฺวา ปญฺญเปตฺวา ปุน อาหริตพฺพานิฯ อา สเนสุ อสติ กฎสารเกปิ ตฎฺฎิกาโยปิ ปญฺญเปตุํ วฎฺฎติ, ตฎฺฎิกาสุปิ อสติ สาขาภงฺคานิ กปฺ ปิยํ กาเรตฺวา ปญฺญเปตพฺพานิ, กปฺปิยการกํ อลภนฺตสฺส ลทฺธกปฺปิยํ โหติฯ

๑๖๑. ปทีปกรเณปิ วุตฺตนเยเนว อาณาเปตโพฺพฯ อาณาเปเนฺตน จ ‘‘อมุกสฺมิํ นาม โอ กาเส เตลํ วา วฎฺฎิ วา กปลฺลิกา วา อตฺถิ, ตํ คเหตฺวา กโรหี’’ติ วตฺตโพฺพฯ สเจ เตลาทีนิ นตฺถิ, ปริเยสิตพฺพานิ, ปริเยสิตฺวา อลภนฺตสฺส ลทฺธกปฺปิยํ โหติฯ อปิจ กปาเล อคฺคิปิ ชาเลต โพฺพฯ

ทิสํคมิกาทิวตฺถุกถา

๑๖๓. **สงฺคเหตโพฺพ**ติ ‘‘สาธุ ภเนฺต อาคตาตฺถ, อิธ ภิกฺขา สุลภา สูปพฺยญฺชนํ อตฺถิ, วสถ อนุกฺกณฺฐมานา’’ติ เอวํ ปิยวจเนน สงฺคเหตโพฺพฯ ปุนปฺปุนํ ตถากรณวเสน **อนุคฺคเหต โพฺพ**ฯ ‘‘อาม วสิสฺสามี’’ติ ปฎิวจนทาปเนน **อุปลาเปตโพฺพ**ฯ อถ วา จตูหิ ปจฺจเยหิ สงฺคเห ตโพฺพ เจว อนุคฺคเหตโพฺพ จฯ ปิยวจเนน อุปลาเปตโพฺพ, กณฺณสุขํ อาลปิตโพฺพติ อโตฺถฯ จุณฺณาทีหิ **อุปฎฺฐาเปตโพฺพฯ อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา**ติ สเจ สกโลปิ สโงฺฆ น กโรติ, สเพฺพสํ ทุกฺกฎํฯ อิธ เนว เถรา น ทหรา มุจฺจนฺติ, สเพฺพหิ วาเรน อุปฎฺฐาเปตโพฺพฯ อตฺตโน วาเร อนุ ปฎฺฐหนฺตสฺส อาปตฺติฯ เตน ปน มหาเถรานํ ปริเวณสมฺมชฺชนทนฺตกฎฺฐทานาทีนิ น สาทิตพฺ พานิฯ เอวมฺปิ สติ มหาเถเรหิ สายํปาตํ อุปฎฺฐานํ อาคนฺตพฺพํฯ เตน ปน เตสํ อาคมนํ ญตฺวา ปฐมตรํ มหาเถรานํ อุปฎฺฐานํ คนฺตพฺพํฯ สจสฺส สทฺธิํจรา ภิกฺขุอุปฎฺฐากา อตฺถิ, ‘‘มยฺหํ อุป ฎฺฐากา อตฺถิ, ตุเมฺห อโปฺปสฺสุกฺกา วิหรถา’’ติ วตฺตพฺพํฯ อถาปิสฺส สทฺธิํจรา นตฺถิ, ตสฺมิํเยว ปน วิหาเร เอโก วา เทฺว วา วตฺตสมฺปนฺนา วทนฺติ ‘‘มยํ เถรสฺส กตฺตพฺพํ กริสฺสาม, อวเสสา ผาสุ วิหรนฺตู’’ติ สเพฺพสํ อนาปตฺติฯ

โส อาวาโส คนฺตโพฺพติ อุโปสถกรณตฺถาย อนฺวทฺธมาสํ คนฺตโพฺพฯ โส จ โข อุตฺว เสฺสเยว, วสฺสาเน ปน ยํ กตฺตพฺพํ, ตํ ทเสฺสตุํ **‘‘วสฺสํ วสนฺติ พาลา อพฺยตฺตา’’**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **น ภิกฺขเว เตหิ ภิกฺขูหิ ตสฺมิํ อาวาเส วสฺสํ วสิตพฺพ**นฺติ ปุริมิกาย ปาติโมกฺขุเทฺทส เกน วินา น วสฺสํ อุปคนฺตพฺพํฯ สเจ โส วสฺสูปคตานํ ปกฺกมติ วา, วิพฺภมติ วา, กาลํ วา กโรติ, อญฺญสฺมิํ สติเยว ปจฺฉิมิกาย วสิตุํ วฎฺฎติ, อสติ อญฺญตฺถ คนฺตพฺพํ, อคจฺฉนฺตานํ ทุกฺกฎํฯ สเจ ปน ปจฺฉิมิกาย ปกฺกมติ วา วิพฺภมติ วา กาลํ วา กโรติ, มาสทฺวยํ วสิตพฺพํฯ

ปาริสุทฺธิทานกถา

๑๖๔. กาเยน วิญฺญาเปตีติ ปาริสุทฺธิทานํ เยน เกนจิ องฺคปจฺจงฺเคน วิญฺญาเปติ ชานาเปติ; วาจํ ปน นิจฺฉาเรตุํ สโกฺกโนฺต วาจาย วิญฺญาเปติ; อุภยถา สโกฺกโนฺต กายวาจาหิฯ **สเงฺฆน ตตฺถ คนฺตฺวา อุโปสโถ กาตโพฺพ**ติ สเจ พหู ตาทิสา คิลานา โหนฺติ, สเงฺฆน ปฏิปาฏิยา ฐตฺวา สเพฺพ หตฺถปาเส กาตพฺพาฯ สเจ ทูเร ทูเร โหนฺติ, สโงฺฆ นปฺปโหติ, ตํ ทิวสํ อุโปสโถ น กาตโพฺพ, นเตฺวว วเคฺคน สเงฺฆน อุโปสโถ กาตโพฺพฯ

ตเตฺถว ปกฺกมตีติ สงฺฆมชฺฌํ อนาคนฺตฺวา ตโตว กตฺถจิ คจฺฉติฯ **สามเณโร ปฏิชานาตี**ติ ‘‘สามเณโร อห’’นฺติ เอวํ ปฏิชานาติ; ภูตํเยว วา สามเณรภาวํ อาโรเจติ, ปจฺฉา วา สามเณรภูมิยํ ติฎฺฐตีติ อโตฺถฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ

สงฺฆปฺปโตฺต ปกฺกมตีติ สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน อุโปสถตฺถาย สนฺนิปติตานํ จตุนฺนํ ภิกฺขูนํ หตฺถปาสํ ปตฺวา ปกฺกมติฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ เอตฺถ จ เอเกน พหูนมฺปิ อาหฎา ปาริสุทฺธิ อาหฎาว โหติฯ สเจ ปน โส อนฺตรามเคฺค อญฺญํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา เยสํ อเนน ปาริสุทฺธิ คหิตา, เตสญฺจ อตฺตโน จ ปาริสุทฺธึ เทติ, ตเสฺสว ปาริสุทฺธิ อาคจฺฉติ, อิตรา ปน พิลาฬสงฺขลิกปาริสุทฺธิ นาม โหติฯ สา น อาคจฺฉติฯ

สุโตฺต น อาโรเจตีติ อาคนฺตฺวา สุปติ, ‘‘อสุเกน ปาริสุทฺธิ ทินฺนา’’ติ น อาโรเจติฯ **ปาริสุทฺธิหารกสฺส อนาปตฺตี**ติ เอตฺถ สเจ สญฺจิจฺจ นาโรเจติ, ทุกฺกฏํ อาปชฺชติ, ปาริสุทฺธิ ปน อาหฎาว โหติฯ อสญฺจิจฺจ อนาโรจิตตฺตา ปนสฺส อนาปตฺติ, อุภินฺนมฺปิ จ อุโปสโถ กโตเยว โหติฯ

ฉนฺททานกถา

๑๖๕. ฉนฺททาเนปิ ปาริสุทฺธิทาเน วุตฺตสทิโสเยว วินิจฺฉโยฯ **ปาริสุทฺธึ เทเนฺตน ฉนฺทมฺปิ ทาตุ**นฺติ เอตฺถ สเจ ปาริสุทฺธิเมว เทติ น ฉนฺทํ, อุโปสโถ กโต โหติฯ ยํ ปน สโงฺฆ อญฺญํ กมฺมํ กโรติ, ตํ อกตํ โหติฯ ฉนฺทเมว เทติ น ปาริสุทฺธึ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส อุโปสโถปิ กมฺมมฺปิ กตเมว โหติ, ฉนฺททายกสฺส ปน อุโปสโถ อกโต โหติฯ สเจปิ โกจิ ภิกฺขุ นทิยา วา สีมาย วา อุโปสถํ อธิฎฺฐหิตฺวา อาคจฺฉติ, ‘‘กโต มยา อุโปสโถ’’ติ อจฺฉิตุํ น ลภติ, สามคฺคึ วา ฉโนฺท วา ทาตโพฺพฯ

๑๖๗. สรติปิ อุโปสถํ นปิ สรตีติ เอกทา สรติ, เอกทา น สรติฯ **อตฺถิ เนว สรตี**ติ โย เอกนฺตํ เนว สรติ, ตสฺส สมฺมุติทานกิจฺจํ นตฺถิฯ อนาคจฺฉโนฺตปิ กมฺมํ น โกเปติฯ

สงฺฆุโปสถาทิกถา

๑๖๘. โส เทโส สมฺมชฺชิตฺวาติ ตํ เทสํ สมฺมชฺชิตฺวา, อุปโยคเตฺถ ปจฺจตฺตํฯ **ปานียํ ปริโภชนีย**นฺติอาทิ ปน อุตฺตานตฺถเมว ฯ กสฺมา ปเนตํ วุตฺตํ? อุโปสถสฺส ปุพฺพกรณาทิทสฺสนตฺถํฯ เตนาหุ อฏฺฐกถาจริยา –

> ‘‘สมฺมชฺชนี ปทีโป จ, อุทกํ อาสเนน จ;
> อุโปสถสฺส เอตานิ, ปุพฺพกรณนฺติ วุจฺจติ’’ฯ

อิติ อิมานิ จตฺตาริ ‘‘ปุพฺพกรณ’’นฺติ อกฺขาตานิฯ

‘‘ฉนฺทปาริสุทฺธิอุตุกฺขานํ, ภิกฺขุคณนา จ โอวาโท;
อุโปสถสฺส เอตานิ, ปุพฺพกิจฺจนฺติ วุจฺจติฯ

อิติ อิมานิ ปญฺจ ปุพฺพกรณโต ปจฺฉา กตฺตพฺพานิ ‘‘ปุพฺพกิจฺจ’’นฺติ อกฺขาตานิฯ

‘‘อุโปสโถ ยาวติกา จ ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา,
สภาคาปตฺติโย จ น วิชฺชนฺติ;
วชฺชนียา จ ปุคฺคลา ตสฺมึ น โหนฺติ,
ปตฺตกลฺลนฺติ วุจฺจติ’’ฯ

อิติ อิมานิ จตฺตาริ ‘‘ปตฺตกลฺล’’นฺติ อกฺขาตานีติฯ

เตหิ สทฺธินฺติ เตหิ อาคเตหิ สทฺธึ เอตานิ ปุพฺพกรณาทีนิ กตฺวา อุโปสโถ กาตพฺโพฯ **อชฺช เม อุโปสโถ**ติ เอตฺถ สเจ ปนฺนรโส โหติ, ‘‘อชฺช เม อุโปสโถ ปนฺนรโส’’ติปิ อธิฏฺฐาตุํ วฏฺฏติฯ จาตุทฺทสิเกปิ เอเสว นโยฯ

อาปตฺติปฏิกมฺมวิธิกถา

๑๖๙. *ภควตา* ปญฺญตฺตํ ‘‘น สาปตฺติเกน อุโปสโถ กาตพฺพ’’ติ อิทํ ‘‘ยสฺส สิยา อาปตฺตี’’ติอาทิวจเนเนว ปาริสุทฺธิทานปญฺญาปเนน จ ปาริสุทฺธิอุโปสถปญฺญาปเนน จ ปญฺญตฺตํ โหตีติ เวทิตพฺพํฯ **อิตฺถนฺนามํ อาปตฺติ**นฺติ ถุลฺลจฺจยาทีสุ เอกิสฺสา นามํ คเหตฺวา ‘‘ถุลฺลจฺจยํ อาปตฺตึ ปาจิตฺติยํ อาปตฺติ’’นฺติ เอวํ วตฺตพฺพํฯ **ตํ ปฏิเทเสมี**ติ อิทํ ‘‘ตํ ตุมฺหมูเล, ตํ ตุยฺหมูเล ปฏิเทเสมี’’ติ วุตฺเตปิ สุวุตฺตเมว โหติฯ **ปสฺสสี**ติ อิทญฺจ ‘‘ปสฺสสิ อาวุโส ตํ อาปตฺตึ, ปสฺสถ ภนฺเต ตํ อาปตฺติ’’นฺติ เอวํ วตฺตพฺพํฯ **อาม ปสฺสามี**ติ อิทํ ปน ‘‘อาม ภนฺเต ปสฺสามิ, อาม อาวุโส ปสฺสามี’’ติ เอวํ วุตฺตมฺปิ สุวุตฺตเมว โหติฯ **อายตึ สํวเรยฺยาสี**ติ เอตฺถ ปน สเจ วุฑฺฒตโร ‘‘อายตึ สํวเรยฺยาถา’’ติ วตฺตพฺโพฯ เอวํ วุตฺเตน ปน ‘‘สาธุ สุฏฺฐุ สํวริสฺสามี’’ติ วตฺตพฺพเมวฯ

ยทา นิเพฺพมติโกติ เอตฺถ สเจ ปเนส นิเพฺพมติโก น โหติ, วตฺถุํ กิเตฺตตฺวาว เทเสตุํ วฏฺฏตีติ อนฺธกฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ ตตฺรายํ เทสนาวิธิ – สเจ เมฆจฺฉนฺเน สูริเย ‘‘กาโล นุ โข โน’’ติ เวมติโก ภุญฺชติ, เตน ภิกฺขุนา ‘‘อหํ ภนฺเต เวมติโก ภุญฺชึ’’, สเจ กาโล อตฺถิ, ‘‘สมฺพหุลา ทุกฺกฏา อาปตฺติโย อาปนฺโนสฺมิ, โน เจ อตฺถิ, ‘‘สมฺพหุลา ปาจิตฺติยา อาปนฺโนสฺมี’’ติ เอวํ วตฺถุํ กิเตฺตตฺวา ‘‘อหํ ภนฺเต ยา ตสฺมึ วตฺถุสฺมึ สมฺพหุลา ทุกฺกฏา วา ปาจิตฺติยา วา อาปตฺติโย อาปนฺโน, ตา ตุมฺหมูเล ปฏิเทเสมี’’ติ วตฺตพฺพํฯ เอส นโย สพฺพาปตฺตีสุฯ

น ภิกฺขเว สภาคา อาปตฺตีติ เอตฺถ ยํ เทฺวปิ ชนา วิกาลโภชนาทินา สภาควตฺถุนา อาปตฺตึ อาปชฺชนฺติ, เอวรูปา วตฺถุสภาคา ‘‘สภาคา’’ติ วุจฺจติฯ วิกาลโภชนปฺปจฺจยา อาปนฺนํ ปน อนติริตฺตโภชนปจฺจยา อาปนฺนสฺส สนฺติเก เทเสตุํ วฏฺฏติฯ ยาปิ จายํ วตฺถุสภาคา, สาปิ เทสิตา สุเทสิตาวฯ อญฺญํ ปน เทสนปจฺจยา เทสโก, ปฏิคฺคหณปฺปจฺจยา ปฏิคฺคหโก จาติ อุโภปิ ทุกฺกฏํ อาปชฺชนฺติ, ตํ นานาวตฺถุกํ โหติ, ตสฺมา อญฺญมญฺญํ เทเสตุํ วฏฺฏติฯ

๑๗๐. **สามโนฺต ภิกฺขุ เอวมสฺส วจนีโย**ติ เอตฺถ สภาโคเยว วตฺตโพฺพฯ วิสภาคสฺส หิ วุจฺจมาเน ภณฺฑนกลหสงฺฆเภทาทีนิปิ โหนฺติ, ตสฺมา ตสฺส อวตฺวา ‘‘อิโต วุฏฺฐหิตฺวา ปฏิกริสฺสามี’’ติ อาโภคํ กตฺวา อุโปสโถ กาตโพฺพติ อนฺธกฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ

อนาปตฺติปนฺนรสกาทิกถา

๑๗๒. อนาปตฺติปนฺนรสเก – **เต น ชานิํสู**ติ สีมํ โอกฺกนฺตาติ วา โอกฺกมนฺตีติ วาติ น ชานิํสุฯ **อญฺเญ อาวาสิกา ภิกฺขู อาคจฺฉนฺตี**ติ คามํ วา อรญฺญํ วา เกนจิ กรณีเยน คนฺตฺวา เตสํ นิสินฺนฏฺฐานํ อาคจฺฉนฺติฯ **วคฺคา สมคฺคสญฺญิโน**ติ เตสํ สีมํ โอกฺกนฺตตฺตา วคฺคา; สีมํ โอกฺกนฺตภาวสฺส อชานนโต สมคฺคสญฺญิโนฯ

๑๗๓. วคฺคาวคฺคสญฺญิปนฺนรสเก – **เต ชานนฺตี**ติ ปพฺพเต วา ถเล วา ฐิตา สีมํ โอกฺกเนฺต วา โอกฺกมเนฺต วา ปสฺสนฺติฯ เวมติกปนฺนรสกํ อุตฺตานเมวฯ

๑๗๕. กุกฺกุจฺจปกตปนฺนรสเก – ยถา อิจฺฉาย อภิภูโต ‘‘อิจฺฉาปกโต’’ติ วุจฺจติ, เอวํ ปุพฺพภาเค สนฺนิฏฺฐานํ กตฺวาปิ กรณกฺขเณ อกปฺปิเย อกปฺปิยสญฺญิตาสงฺขาเตน กุกฺกุเจฺจน อภิภูตา ‘‘กุกฺกุจฺจปกตา’’ติ เวทิตพฺพาฯ

๑๗๖. เภทปุเรกฺขารปนฺนรสเก – อกุสลพลวตาย ถุลฺลจฺจยํ วุตฺตํฯ

สีโมกฺกนฺติกเปยฺยาลกถา

๑๗๗. อาวาสิเกนอาคนฺตุกเปยฺยาเล – ยถา ปุริเม อาวาสิเกนอาวาสิกเปยฺยาเล ‘‘เต น ชานนฺติ อญฺเญ อาวาสิกา’’ติอาทิ วุตฺตํ, เอวํ ‘‘เต น ชานนฺติ อญฺเญ อาคนฺตุกา’’ติอาทินา นเยน สพฺพํ เวทิตพฺพํฯ อาคนฺตุเกนอาวาสิกเปยฺยาเล ปน – ยถา ปุริมเปยฺยาเล ‘‘อาวาสิกา ภิกฺขู สนฺนิปตนฺตี’’ติ อาคตํ, เอวํ ‘‘อาคนฺตุกา ภิกฺขู สนฺนิปตนฺตี’’ติ อาเนตพฺพํ ฯ อาคนฺตุเกนอาคนฺตุกเปยฺยาเล ปน – อุภยปเทสุ อาคนฺตุกวเสน โยเชตโพฺพติฯ

๑๗๘. **อาวาสิกานํ ภิกฺขูนํ จาตุทฺทโส โหติ, อาคนฺตุกานํ ปนฺนรโส**ติ เอตฺถ เยสํ ปนฺนรโส, เต ติโรรฏฺฐโต วา อาคตา, อตีตํ วา อุโปสถํ จาตุทฺทสิกํ อกํสูติ เวทิตพฺพาฯ **อาวาสิกานํ อนุวตฺติตพฺพ**นฺติ อาวาสิเกหิ ‘‘อชฺชุโปสโถ จาตุทฺทโส’’ติ ปุพฺพกิเจฺจ กริยมาเน อนุวตฺติตพฺพํ, น ปฏิโกฺกสิตพฺพํฯ **น อกามา ทาตพฺพา**ติ น อนิจฺฉาย ทาตพฺพาฯ

ลิงฺคาทิทสฺสนกถา

๑๗๙. **อาวาสิกาการ**นฺติ อาวาสิกานํ อาการํฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ **อากาโร** นาม เยน เตสํ วตฺตสมฺปนฺนา วา น วาติ อาจารสณฺฐานํ คยฺหติฯ **ลิงฺคํ** นาม ยํ เต ตตฺถ ตตฺถ ลีเน คมยติ; อทิสฺสมาเนปิ ชานาเปตีติ อโตฺถฯ **นิมิตฺตํ** นาม ยํ ทิสฺวา เต อตฺถีติ ญายนฺติฯ **อุเทฺทโส นาม** เยน เต เอวรูปปริกฺขาราติ อุทฺทิสนฺติ; อปเทสํ ลภนฺตีติ อโตฺถฯ สพฺพเมตํ สุปญฺญตฺตมญฺจปีฐาทีนเญฺจว ปทสทฺทาทีนญฺจ อธิวจนํ, ยถาโยคํ ปน โยเชตพฺพํฯ **อาคนฺตุกาการาทีสุ**ปิ เอเสว นโยฯ ตตฺถ **อญฺญาตก**นฺติ อเญฺญสํ สนฺตกํฯ **ปาทานํ โธตํ อุทกนิเสฺสก**นฺติ ปาทานํ โธตานํ อุทกนิเสฺสกํฯ พหุวจนสฺส เอกวจนํ เวทิตพฺพํฯ ‘‘ปาทานํ โธตอุทกนิเสฺสก’’นฺติ วา ปาโฐ; ปาทานํ โธวนอุทกนิเสฺสกนฺติ อโตฺถฯ

๑๘๐. นานาสํวาสกาทิวตฺถูสุ – **สมานสํวาสกทิฏฺฐินฺ**ติ ‘‘สมานสํวาสกา เอเต’’ติ ทิฏฺฐึฯ **น ปุจฺฉนฺตี**ติ เตสํ ลทฺธึ น ปุจฺฉนฺติ; อปุจฺฉิตฺวาว วตฺตปฏิวตฺตึ กตฺวา เอกโต อุโปสถํ กโรนฺติฯ **นาภิวิตรนฺตี**ติ นานาสํวาสกภาวํ มทฺทิตุํ อภิภวิตุํ น สโกฺกนฺติ; ตํ ทิฏฺฐึ น นิสฺสชฺชาเปนฺตีติ อโตฺถฯ

นคนฺตพฺพคนฺตพฺพวารกถา

๑๘๑. **สภิกฺขุกา อาวาสา**ติ ยสฺมึ อาวาเส อุโปสถการกา ภิกฺขู อตฺถิ, ตมฺหา อาวาสา ยํ น สโกฺกติ ตทเหว อาคนฺตุํ , โส อาวาโส อุโปสถํ อกตฺวา น คนฺตโพฺพฯ **อญฺญตฺร สเงฺฆนา**ติ สงฺฆปฺปโหนเกหิ ภิกฺขูหิ วินาฯ **อญฺญตฺร อนฺตรายา**ติ ปุเพฺพ วุตฺตํ ทสวิธํ อนฺตรายํ วินาฯ สพฺพนฺติเมน ปน ปริเจฺฉเทน อตฺตจตุเตฺถน อนฺตราเย วา สติ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ **อนาวาโส**ติ นวกมฺมสาลาทิโก โย โกจิ ปเทโสฯ ยถา จ อาวาสาทโย น คนฺตพฺพา; เอวํ สเจ วิหาเร อุโปสถํ กโรนฺติ, อุโปสถาธิฏฺฐานตฺถํ สีมาปิ นทีปิ น คนฺตพฺพาฯ สเจ ปเนตฺถ โกจิ ภิกฺขุ โหติ, ตสฺส สนฺติกํ คนฺตุํ วฏฺฏติฯ วิสฺสฏฺฐอุโปสถาปิ อาวาสา คนฺตุํ วฏฺฏติ; เอวํ คโต อธิฏฺฐาตุมฺปิ ลภติฯ อารญฺญเกนาปิ ภิกฺขุนา อุโปสถทิวเส คาเม ปิณฺฑาย จริตฺวา อตฺตโน วิหารเมว อาคนฺตพฺพํฯ สเจ อญฺญํ วิหารํ โอกฺกมติ, ตตฺถ อุโปสถํ กตฺวาว อาคนฺตพฺพํ, อกตฺวา น วฏฺฏติฯ

๑๘๒. **ยํ ชญฺญา สโกฺกมิ อเชฺชว คนฺตุ**นฺติ ยํ ชาเนยฺย อเชฺชว ตตฺถ คนฺตุํ สโกฺกมีติ; เอวรูโป อาวาโส คนฺตโพฺพฯ ตตฺถ ภิกฺขูหิ สทฺธึ อุโปสถํ กโรเนฺตนาปิ หิ อิมินา เนว อุโปสถนฺตราโย กโต ภวิสฺสตีติฯ

วชฺชนียปุคฺคลสนฺทสฺสนกถา

๑๘๓. **ภิกฺขุนิยา นิสินฺนปริสายา**ติอาทีสุ หตฺถปาสุปคมนเมว ปมาณํฯ **อญฺญตฺร อวุฏฺฐิตาย ปริสายา**ติ อิธญฺหิ ปาริวาสิยปาริสุทฺธิทานํ นาม ปริสาย วุฏฺฐิตกาลโต ปฏฺฐาย น วฏฺฏติ, อวุฏฺฐิตาย ปน วฏฺฏติฯ เตนาห – ‘‘อญฺญตฺร อวุฏฺฐิตาย ปริสายา’’ติฯ ตสฺส ลกฺขณํ ภิกฺขุนิวิภเงฺค ปริวาสิยฉนฺททานวณฺณนโต คเหตพฺพํฯ **อนุโปสเถ**ติ จาตุทฺทสิโก จ ปนฺนรสิโก จาติ อิเม เทฺว อุโปสเถ ฐเปตฺวา อญฺญสฺมึ ทิวเสฯ **อญฺญตฺร สงฺฆสามคฺคิยา**ติ ยา โกสมฺพกภิกฺขูนํ วิย ภิเนฺน สเงฺฆ ปุน สงฺฆสามคฺคี กริยติ, ตถารูปึ สงฺฆสามคฺคึ ฐเปตฺวา ฯ ตทา จ ‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ อชฺชุโปสโถ สามคฺคี’’ติ วตฺวา กาตโพฺพฯ เย ปน กิสฺมิญฺจิเทว อปฺปมตฺตเก อุโปสถํ ฐเปตฺวา ปุน สมคฺคา โหนฺติ, เตหิ อุโปสเถเยว กาตโพฺพติฯ

อุโปสถกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๓. วสฺสูปนายิกกฺขนฺธกํ

วสฺสูปนายิกานุชานนกถา

๑๘๔. วสฺสูปนายิกกฺขนฺธเก – **อปญฺญตฺโต**ติ อนนุญฺญาโต อสํวิหิโต วาฯ **เต อิธ ภิกฺขู**ติ เต ภิกฺขู, อิธสโทฺท นิปาตมตฺโตฯ **สงฺฆาตํ อาปาเทนฺตา**ติ วินาสํ อาปาเทนฺตาฯ **สงฺกสายิสฺสนฺตี**ติ อโปฺปสฺสุกฺกา นิพทฺธวาสํ วสิสฺสนฺติฯ **สกุนฺตกา**ติ สกุณาฯ **วสฺสาเน วสฺสํ อุปคนฺตุ**นฺติ วสฺสานนามเก เตมาเส วสฺสํ อุปคนฺตพฺพนฺติ อโตฺถฯ **กติ นุ โข วสฺสูปนายิกา**ติ กติ นุ โข วสฺสูปคมนานิฯ **อปรชฺชุคตายา**ติ เอตฺถ อปรชฺชุคตาย อสฺสาติ อปรชฺชุคตา, ตสฺสา อปรชฺชุคตาย; อติกฺกนฺตาย อปรสฺมิํ ทิวเสติ อโตฺถฯ ทุติยนเยปิ มาโส คตาย อสฺสาติ **มาสคตา,** ตสฺสา มาสคตาย; อติกฺกนฺตาย มาเส ปริปุเณฺณติ อโตฺถฯ ตสฺมา อาสาฬฺหีปุณฺณมาย อนนฺตเร ปาฏิปททิวเส, อาสาฬฺหีปุณฺณมิโต วา อปราย ปุณฺณมาย อนนฺตเร ปาฏิปททิวเสเยว วิหารํ ปฏิชคฺคิตฺวา ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฎฺฐเปตฺวา สพฺพํ เจติยวนฺทนาทิสามีจิกมฺมํ นิฏฺฐาเปตฺวา ‘‘อิมสฺมิํ วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมี’’ติ สกิํ วา ทฺวตฺติกฺขตฺตุํ วา วาจํ นิจฺฉาเรตฺวา วสฺสํ อุปคนฺตพฺพํฯ

วาจํ นิจฺฉาเรตฺวา วสฺสํ อุปคนฺตพฺพํฯ

วสฺสาเนจาริกาปฏิเกฺขปาทิกถา

๑๘๕-๖. **โย ปกฺกเมยฺยา**ติ เอตฺถ อนเปกฺขคมเนน วา อญฺญตฺถ อรุณํ อุฎฺฐาปเนน วา อาปตฺติ เวทิตพฺพาฯ **โย อติกฺกเมยฺยา**ติ เอตฺถ วิหารคณนาย อาปตฺติโย เวทิตพฺพาฯ สเจ หิ ตํ ทิวสํ วิหารสตสฺส อุปจารํ โอกฺกมิตฺวา อติกฺกมติ, สตํ อาปตฺติโยฯ สเจ ปน วิหารูปจารํ อติกฺกมิตฺวา อญฺญสฺส วิหารสฺส อุปจารํ อโนกฺกมิตฺวาว นิวตฺตติ, เอกา เอว อาปตฺติฯ เกนจิ อนฺตราเยน ปุริมิกํ อนุปคเตน ปจฺฉิมิกา อุปคนฺตพฺพาฯ

วสฺสํ อุกฺกฑฺฒิตุกาโมติ วสฺสนามกํ ปฐมมาสํ อุกฺกฑฺฒิตุกาโม, สาวณมาสํ อกตฺวา ปุน อาสาฬฺหีมาสเมว กตฺตุกาโมติ อโตฺถฯ **อาคเม ชุเณฺห**ติ อาคเม มาเสติ อโตฺถฯ **อนุชานามิ ภิกฺขเว ราชูนํ อนุวตฺติตุ**นฺติ เอตฺถ วสฺสุกฺกฑฺฒเนน ภิกฺขูนํ กาจิ ปริหานิ นาม นตฺถีติ อนุวตฺติตุํ อนุญฺญาตํ, ตสฺมา อญฺญสฺมิมฺปิ ธมฺมิเก กเมฺม อนุวตฺติตพฺพํฯ อธมฺมิเก ปน น กสฺสจิ อนุวตฺติตพฺพํฯ

สตฺตาหกรณียานุชานนกถา

๑๘๗-๘. สตฺตาหกรณีเยสุ – **สตฺตาหกรณีเยน คนฺตุ**นฺติ สตฺตาหพฺภนฺตเร ยํ กตฺตพฺพํ ตํ สตฺตาหกรณียํ, เตน สตฺตาหกรณีเยน กรณภูเตน คนฺตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ **ปหิเต คนฺตุ**นฺติ อิเมหิ สตฺตหิ ภิกฺขุอาทีหิ ทูเต ปหิเตเยว คนฺตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ **สตฺตาหํ สนฺนิวโตฺต กาตโพฺพ**ติ สตฺตาเหเยว สนฺนิวตฺติตโพฺพ, อฎฺฐโม อรุโณ ตเตฺถว น อุฎฺฐาเปตโพฺพติ อโตฺถฯ

ภิกฺขุนิสงฺฆํ อุทฺทิสฺสาติ อิโต ปฎฺฐาย วจฺจกุฎิ ชนฺตาฆรํ ชนฺตาฆรสาลาติ อิมานิ ตีณิ ปริหีนานิฯ

๑๘๙. **อุโทสิตาทีนิ** อุโทสิตสิกฺขาปทาทีสุ วุตฺตาเนวฯ **รสวตี**ติ ภตฺตเคหํ วุจฺจติฯ **วาเรยฺยํ** สญฺจริตฺตสิกฺขาปเท วุตฺตเมวฯ **ปุรายํ สุตฺตโนฺต ปลุชฺชตี**ติ ยาว อยํ สุตฺตโนฺต น ปลุชฺชติ, ยาว อยํ สุตฺตโนฺต น วินสฺสติฯ **อญฺญตรํ วา ปนสฺส กิจฺจํ โหติ กรณียํ วา**ติ เอเตน ปริสงฺขตํ ยํกิญฺจิ กรณียํ สงฺคหิตํ โหติฯ สพฺพตฺถ จ ''อิจฺฉามิ ทานญฺจ ทาตุํ ธมฺมญฺจ โสตุํ ภิกฺขู จ ปสฺสิตุ''นฺติ อิมินาว กปฺปิยวจเนน เปสิเต คนฺตพฺพํ, เอเตสํ วา เววจเนนฯ เปยฺยาลกฺกโม ปน เอวํ เวทิตโพฺพ, ยถา ''อุปาสเกน สงฺฆํ อุทฺทิสฺส วิหาราทโย การาปิตา โหนฺติ, สมฺพหุเล ภิกฺขู อุทฺทิสฺส, เอกํ ภิกฺขุํ อุทฺทิสฺส, ภิกฺขุนิสงฺฆํ อุทฺทิสฺส, สมฺพหุลา ภิกฺขุนิโย, เอกํ ภิกฺขุนิํ, สมฺพหุลา สิกฺขมานาโย, เอกํ สิกฺขมานํ, สมฺพหุเล สามเณเร, เอกํ สามเณรํ, สมฺพหุลา สามเณริโย, เอกํ สามเณริํ อุทฺทิสฺส อตฺตโน อตฺถาย นิเวสนํ การาปิตํ โหตี''ติ วุตฺตํ; เอวเมว ''อุปาสิกาย, ภิกฺขุนา, ภิกฺขุนิยา, สิกฺขมานาย, สามเณเรน, สามเณริยา สงฺฆํ อุทฺทิสฺสา''ติ สพฺพํ วตฺตพฺพํฯ เอเตสุ สตฺตปฺปกาเรสุ กรณีเยสุ ปหิเต คนฺตพฺพํฯ

ปญฺจนฺนํอปฺปหิเตปิอนุชานนกถา

๑๙๓. **ปญฺจนฺนํ สตฺตาหกรณีเยนา**ติ เอเตสํ ภิกฺขุอาทีนํ สหธมฺมิกานํ ''คิลานภตฺตํ วา คิลานุปฏฺฐากภตฺตํ วา เภสชฺชํ วา ปริเยสิสฺสามิ , ปุจฺฉิสฺสามิ วา, อุปฏฺฐหิสฺสามิ วา''ติ เอวมาทินา ปรโต วิตฺถาเรตฺวา ทสฺสิเตน การเณน อปฺปหิเตปิ คนฺตพฺพํ, ปเคว ปหิเตฯ ภิกฺขุ คิลาโน โหติ, อนภิรติ อุปฺปนฺนา โหติ, กุกฺกุจฺจํ อุปฺปนฺนํ โหติ, ทิฏฺฐิคตํ อุปฺปนฺนํ โหติ, ครุธมฺมํ อชฺฌาปโนฺน โหติ ปริวาสารโห, มูลาย ปฏิกสฺสนารโห โหติ, มานตฺตารโห, อพฺภานารโห, สโงฺฆ กมฺมํ กตฺตุกาโม โหติ, กตํ วา สเงฺฆน กมฺมํ โหตีติ เอเตหิ ทสหิ การเณหิ ภิกฺขุสฺส สนฺติกํ คนฺตพฺพํฯ ภิกฺขุนิยา สนฺติกํ นวหิ การเณหิ คนฺตพฺพํ, สิกฺขมานาย สนฺติกํ ฉหิ – อาทิโต จตูหิ, สิกฺขา กุปฺปิตา โหติ, อุปสมฺปชฺชิตุกามา โหตีติฯ สามเณรสฺสาปิ ฉหิ – อาทิโต จตูหิ, วสฺสํ ปุจฺฉิตุกาโม อุปสมฺปชฺชิตุกาโม โหตีติฯ สามเณริยา อุปสมฺปทํ อปเนตฺวา สิกฺขาปทํ ทาตุกาโม โหตีติ อิมินา สทฺธิํ ปญฺจหิฯ ปรโต มาตาปิตูนํ อนุญฺญาตฏฺฐาเนปิ เอเสว นโยฯ อนฺธกฏฺฐกถายํ ปน ''เย มาตาปิตูนํ อุปฏฺฐากา ญาตกา วา อญฺญาตกา วา เตสมฺปิ อปฺปหิเต คนฺตุํ วฏฺฏตี''ติ วุตฺตํ, ตํ เนว อฏฺฐกถายํ, น ปาฬิยา วุตฺตํ, ตสฺมา น คเหตพฺพํฯ

ปหิเตเยวอนุชานนกถา

๑๙๙. ***ภิกฺขุคติโก***ติ เอกสฺมิํ วิหาเร ภิกฺขูหิ สทฺธิํ วสนกปุริโสฯ **อุนฺทฺริยตี**ติ ปลุชฺชติฯ ***ภณฺฑํ* เฉทาปิต**นฺติ ทพฺพสมฺภารภณฺฑํ เฉทาปิตํฯ **อาวหาเปยฺยุ**นฺติ อาหราเปยฺยุํฯ **ทชฺชาห**นฺติ ทเชฺช อหํฯ **สงฺฆกรณีเยนา**ติ เอตฺถ ยํกิญฺจิ อุโปสถาคาราทีสุ เสนาสเนสุ เจติยฉตฺตเวทิกาทีสุ วา กตฺตพฺพํ, อนฺตมโส ภิกฺขุโน ปุคฺคลิกเสนาสนมฺปิ, สพฺพํ สงฺฆกรณียเมวฯ ตสฺมา ตสฺส นิปฺผาทนตฺถํ ทพฺพสมฺภาราทีนิ วา อาหริตุํ วฑฺฒกีปฺปภุตีนํ ภตฺตเวตนาทีนิ วา ทาเปตุํ คนฺตพฺพํฯ

อยํ ปเนตฺถ ปาฬิมุตฺตกรตฺติเจฺฉทวินิจฺฉโย – ธมฺมสวนตฺถาย อนิมนฺติเตน คนฺตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ เอกสฺมิํ มหาวาเส ปฐมํเยว กติกา กตา โหติ – ''อสุกทิวสํ นาม สนฺนิปติตพฺพ''นฺติ , นิมนฺติโตเยว นาม โหติ, คนฺตุํ วฏฺฏติฯ ''ภณฺฑกํ โธวิสฺสามี''ติ คนฺตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ ปน อาจริยุปชฺฌายา ปหิณนฺติ, วฏฺฏติฯ นาติทูเร วิหาโร โหติ, ตตฺถ คนฺตฺวา อเชฺชว อาคมิสฺสามีติ สมฺปาปุณิตุํ น สโกฺกติ, วฏฺฏติฯ อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีนํ อตฺถายปิ คนฺตุํ น วฏฺฏติฯ ''อาจริยํ ปสฺสิสฺสามี''ติ ปน คนฺตุํ ลภติฯ สเจ ปน นํ อาจริโย ''อชฺช มา คจฺฉา''ติ วทติ, วฏฺฏติฯ อุปฏฺฐากกุลํ วา ญาติกุลํ วา ทสฺสนาย คนฺตุํ น ลภตีติฯ

อนฺตราเยอนาปตฺติวสฺสเจฺฉทกถา

๒๐๑. **เยน คาโม เตน คนฺตุ**นฺติอาทีสุ สเจ คาโม อวิทูรํ คโต โหติ, ตตฺถ ปิณฺฑาย จริตฺวา วิหารเมว อาคนฺตฺวา วสิตพฺพํฯ สเจ ทูรํ คโต, สตฺตาหวาเรน อรุโณ อุฏฺฐาเปตโพฺพฯ น สกฺกา เจ โหติ, ตเตฺรว สภาคฏฺฐาเน วสิตพฺพํฯ สเจ มนุสฺสา ยถาปวตฺตานิ สลากภตฺตาทีนิ เทนฺติ, ‘‘น มยํ ตสฺมึ วิหาเร วสิมฺหา’’ติ วตฺตพฺพาฯ ‘‘มยํ วิหารสฺส วา ปาสาทสฺส วา น เทม, ตุมฺหากํ เทม, ยตฺถ กตฺถจิ วสิตฺวา ภุญฺชถา’’ติ วุเตฺต ปน ยถาสุขํ ภุญฺชิตพฺพํ, เตสํเยว ตํ ปาปุณาติฯ ‘‘ตุมฺหากํ วสนฏฺฐาเน ปาปุณาเปตฺวา ภุญฺชถา’’ติ วุเตฺต ปน ยตฺถ วสนฺติ, ตตฺถ เนตฺวา วสฺสเคฺคน ปาปุณาเปตฺวา ภุญฺชิตพฺพํฯ

สเจ ปวาริตกาเล วสฺสาวาสิกํ เทนฺติ, ยทิ สตฺตาหวาเรน อรุณํ อุฏฺฐาปยึสุ, คเหตพฺพํฯ ฉินฺนวเสฺสหิ ปน ‘‘น มยํ ตตฺถ วสิมฺห, ฉินฺนวสฺสา มย’’นฺติ วตฺตพฺพํฯ ยทิ ‘‘เยสํ อมฺหากํ เสนาสนํ ปาปิตํ, เต คณฺหนฺตู’’ติ วทนฺติ, คเหตพฺพํฯ ยํ ปน วิหาเร อุปนิกฺขิตฺตกํ มา วินสฺสีติ อิธ อาหฏํ จีวราทิเวภงฺคิยภณฺฑํ, ตํ ตเตฺถว คนฺตฺวา อปโลเกตฺวา ภาเชตพฺพํฯ ‘‘อิโต อยฺยานํ จตฺตาโร ปจฺจเย เทถา’’ติ กปฺปิยการกานํ ทินฺนํ เขตฺตวตฺถุอาทิเก ตตฺรุปฺปาเทปิ เอเสว นโยฯ สงฺฆิกญฺหิ เวภงฺคิยภณฺฑํ อโนฺตวิหาเร วา พหิสีมาย วา โหตุ, พหิสีมาย ฐิตานํ อปโลเกตฺวา ภาเชตุํ น วฏฺฏติฯ อุภยตฺถ ฐิตมฺปิ ปน อโนฺตสีมาย ฐิตานํ อปโลเกตฺวา ภาเชตุํ วฏฺฏติเยวฯ

สงฺฆเภเทอนาปตฺติวสฺสเจฺฉทกถา

๒๐๒. ***สโงฺฆ ภิโนฺน***ติ เอตฺถ ภิเนฺน สเงฺฆ คนฺตฺวา กรณียํ นตฺถิ, โย ปน ‘‘*ภิชฺชิสฺสตี*’’ติ อาสงฺกิโต, ตํ สนฺธาย ‘‘*ภิโนฺน*’’ติ วุตฺตํฯ **สมฺพหุลาหิ *ภิกฺขุนีหิ สโงฺฆ ภิโนฺน***ติ เอตฺถ น ภิกฺขุนีหิ สโงฺฆ ภิโนฺนติ ทฏฺฐโพฺพฯ วุตฺตเญฺหตํ ‘‘น โข อุปาลิ ภิกฺขุนี สงฺฆํ ภินฺทตี’’ติฯ เอตา ปน นิสฺสาย อนุพลํ กตฺวา ยํ สงฺฆํ ‘‘*ภิกฺขู ภิเนฺทยฺยุ*’’นฺติ อาสงฺกา โหติ, ตํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํฯ

วชาทีสุวสฺสูปคมนกถา

๒๐๓. **วโช**ติ โคปาลกานํ นิวาสฏฺฐานํฯ **เยน วโช**ติ เอตฺถ วเชน สทฺธึ คตสฺส วสฺสเจฺฉเท อนาปตฺติฯ

อุปกฏฺฐายาติ อาสนฺนายฯ **สเตฺถ วสฺสํ อุปคนฺตุ**นฺติ เอตฺถ วสฺสูปนายิกทิวเส เตน ภิกฺขุนา อุปาสกา วตฺตพฺพา ‘‘กุฏิกา ลทฺธุํ วฏฺฏตี’’ติฯ สเจ กริตฺวา เทนฺติ, ตตฺถ ปวิสิตฺวา ‘‘อิธ วสฺสํ อุเปมี’’ติ ติกฺขตฺตุํ วตฺตพฺพํฯ โน เจ เทนฺติ, สาลาสเงฺขเปน ฐิตสกฏสฺส เหฏฺฐา อุปคนฺตพฺพํฯ ตมฺปิ อลภเนฺตน อาลโย กาตโพฺพฯ สเตฺถ ปน วสฺสํ อุปคนฺตุํ น วฏฺฏติฯ อาลโย นาม ‘‘อิธ วสฺสํ วสิสฺสามี’’ติ จิตฺตุปฺปาทมตฺตํฯ สเจ มคฺคปฺปฏิปเนฺนเยว สเตฺถ ปวารณทิวโส โหติ, ตเตฺถว ปวาเรตพฺพํฯ อถ สโตฺถ อโนฺตวเสฺสเยว ภิกฺขุนา ปตฺถิตฏฺฐานํ ปตฺวา อติกฺกมติ, ปตฺถิตฏฺฐาเน วสิตฺวา ตตฺถ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ปวาเรตพฺพํฯ อถาปิ สโตฺถ อโนฺตวเสฺสเยว อนฺตรา เอกสฺมึ คาเม ติฏฺฐติ วา วิปฺปกิรติ วา, ตสฺมึเยว คาเม ภิกฺขูหิ สทฺธึ วสิตฺวา ปวาเรตพฺพํ, อปวาเรตฺวา ตโต ปรํ คนฺตุํ น วฏฺฏติฯ

นาวายํ วสฺสํ อุปคจฺฉเนฺตนาปิ กุฏิยํเยว อุปคนฺตพฺพํฯ ปริเยสิตฺวา อลภเนฺตน อาลโย กาตโพฺพฯ สเจ อโนฺตเตมาสํ นาวา สมุเทฺทเยว โหติ, ตเตฺถว ปวาเรตพฺพํฯ อถ นาวา กูลํ ลภติ, อยญฺจ ปรโต คนฺตุกาโม โหติ, คนฺตุํ น วฏฺฏติฯ นาวาย ลทฺธคาเมเยว วสิตฺวา ภิกฺขูหิ สทฺธึ ป

วาเรตพฺพํฯ สเจปิ นาวา อนฺตีรเมว อญฺญตฺถ คจฺฉติ, ภิกฺขุ จ ปฐมํ ลทฺธคาเมเยว วสิตุกาโม, นาวา คจฺฉตุ ภิกฺขุนา ตเตฺถว วสิตฺวา ภิกฺขูหิ สทฺธึ ปวาเรตพฺพํ ฯ

อิติ วเช สเตฺถ นาวายนฺติ ตีสุ ฐาเนสุ นตฺถิ วสฺสเจฺฉเท อาปตฺติ, ปวาเรตุญฺจ ลภติฯ ปุริเมสุ ปน ‘‘วาเฬหิ อุพฺพาฬฺหา โหนฺตี’’ติอาทีสุ สงฺฆเภทปริยเนฺตสุ วตฺถูสุ เกวลํ อนาปตฺติ โหติ, ปวาเรตุํ ปน น ลภติฯ

๒๐๔. **น ภิกฺขเว รุกฺขสุสิเร**ติ เอตฺถ สุเทฺธ รุกฺขสุสิเรเยว น วฎฺฎติ; มหนฺตสฺส ปน รุกฺขสุสิรสฺส อโนฺต ปทรจฺฉทนํ กุฎิกํ กตฺวา ปวิสนทฺวารํ โยเชตฺวา อุปคนฺตุํ วฎฺฎติฯ รูกฺขํ ฉินฺทิตฺวา ขาณุกมตฺถเก ปทรจฺฉทนํ กุฎิกํ กตฺวาปิ วฎฺฎติเยวฯ **รุกฺขวิฎภิยา**ติ เอตฺถาปิ สุเทฺธ วิฎปมเตฺต น วฎฺฎติฯ มหาวิฎเป ปน อฎฺฎกํ พนฺธิตฺวา ตตฺถ ปทรจฺฉทนํ กุฎิกํ กตฺวา อุปคนฺตพฺพํฯ **อเสนาสนิเกนา**ติ ยสฺส ปญฺจนฺนํ ฉทนานํ อญฺญตเรน ฉนฺนํ โยชิตทฺวารพนฺธนํ เสนาสนํ นตฺถิ, เตน น อุปคนฺตพฺพํฯ **น ภิกฺขเว ฉวกุฎิกายน**ฺติ ฉวกุฎิกา นาม ฎงฺกิตมญฺจาทิเภทา กุฎิ, ตตฺถ อุปคนฺตุํ น วฎฺฎติฯ สุสาเน ปน อญฺญํ กุฎิกํ กตฺวา อุปคนฺตุํ วฎฺฎติฯ **น ภิกฺขเว ฉเตฺต**ติ เอตฺถาปิ จตูสุ ถเมฺภสุ ฉตฺตํ ฐเปตฺวา อาวรณํ กตฺวา ทฺวารํ โยเชตฺวา อุปคนฺตุํ วฎฺฎติ, ฉตฺตกุฎิกา นาเมสา โหติฯ **จาฎิยา**ติ เอตฺถาปิ มหเนฺตน กปเลฺลน ฉเตฺต วุตฺตนเยน กุฎึ กตฺวา อุปคนฺตุํ วฎฺฎติฯ

อธมฺมิกกติกาทิกถา

๒๐๕. **เอวรูปา กติกา**ติ เอตฺถ อญฺญาปิ ยา อีทิสี อธมฺมิกา กติกา โหติ, สา น กาตพฺพาติ อโตฺถฯ ตสฺสา ลกฺขณํ มหาวิภเงฺค วุตฺตํฯ

๒๐๗-๘. **ปฎิสฺสเว จ อาปตฺติ ทุกฺกฎสฺสา**ติ เอตฺถ น เกวลํ ‘‘อิมํ เตมาสํ อิธ วสฺสํ วสถา’’ติ เอตเสฺสว ปฎิสฺสเว อาปตฺติ, ‘‘อิมํ เตมาสํ ภิกฺขํ คณฺหถ, อุโภปิ มยํ อิธ วสฺสํ วสิสฺสาม, เอกโต อุทฺทิสาเปสฺสามา’’ติ เอวมาทินาปิ ตสฺส ตสฺส ปฎิสฺสเว ทุกฺกฎํฯ ตญฺจ โข ปฐมํ สุทฺธจิตฺตสฺส ปจฺฉา วิสํวาทนปจฺจยา, ปฐมมฺปิ อสุทฺธจิตฺตสฺส ปน ปฎิสฺสเว ปาจิตฺติยํ, วิสํวาทเน ทุกฺกฎนฺติ ปาจิตฺติเยน สทฺธึ ทุกฺกฎํ ยุชฺชติฯ

โส ตทเหว อกรณีโยติอาทีสุ สเจ วสฺสํ อนุปคนฺตฺวา วา ปกฺกมติ, อุปคนฺตฺวา วา สตฺตาหํ พหิทฺธา วีตินาเมติ, ปุริมิกา จ น ปญฺญายติ, ปฎิสฺสเว จ อาปตฺติฯ วสฺสํ อุปคนฺตฺวา ปน อรุณํ อนุฎฺฐาเปตฺวา ตทเหว สตฺตาหกรณีเยน ปกฺกมนฺตสฺสาปิ อโนฺตสตฺตาเห นิวตฺตนฺตสฺส อนาปตฺติ, โก ปน วาโท ทฺวีหตีหํ วสิตฺวา อโนฺตสตฺตาเห นิวตฺตนฺตสฺสฯ **ทฺวีหตีหํ วสิตฺวา**ติ เอตฺถาปิ นิรเปกฺขเนว อุปจาราติกฺกเม วสฺสเจฺฉโท เวทิตโพฺพฯ สเจ อิธ วสิสฺสามีติ อาลโย อตฺถิ, อสติยา ปน วสฺสํ น อุเปติ, คหิตเสนาสนํ สุคฺคหิตํ, ฉินฺนวโสฺส น โหติ, ปวาเรตุํ ลภติเยวฯ

สตฺตาหํ อนาคตาย ปวารณายาติ เอตฺถ นวมิโต ปฎฺฐาย คนฺตุํ วฎฺฎติ, อาคจฺฉตุ วา มา วา, อนาปตฺติฯ เสสํ อุตฺตานเมวาติฯ

วสฺสูปนายิกกฺขนฺธกวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๔. ปวารณากฺขนฺธกํ

อผาสุกวิหารกถา

๒๐๙. ปวารณากฺขนฺธเก – **เนว อาลเปยฺยาม น สลฺลเปยฺยามา**ติ เอตฺถ **อาลาโป** นาม ปฐมวจนํ; **สลฺลาโป** ปจฺฉิมวจนํฯ **หตฺถวิลงฺฆเกนา**ติ หตฺถุกฺเขปเกนฯ **ปสุสํวาส**นฺติ ปสูนํ วิย สํวาสํฯ ปสโวปิ หิ อตฺตโน อุปฺปนฺนํ สุขทุกฺขํ อญฺญมญฺญสฺส น อาโรเจนฺติ, ปฏิสนฺถารํ น กโรนฺติ, ตถา เอเตปิ น อกํสุ; ตสฺมา เนสํ สํวาโส ‘‘ปสุสํวาโส’’ติ วุจฺจติฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ **น ภิกฺขเว มูคพฺพตํ ติตฺถิยสมาทาน**นฺติ ‘‘อิมํ เตมาสํ น กเถตพฺพ’’นฺติ เอวรูปํ วตสมาทานํ น กาตพฺพํ; อธมฺมกติกา เหสาฯ **อญฺญมญฺญานุโลมตา**ติ อญฺญมญฺญํ วตฺตุํ อนุโลมภาโวฯ ‘‘วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺโต’’ติ หิ วทนฺตํ สกฺกา โหติ กิญฺจิ วตฺตุํ; น อิตรํฯ **อาปตฺติวุฏฺฐานตา วินยปุเรกฺขารตา**ติ อาปตฺตีหิ วุฏฺฐานภาโว วินยํ ปุรโต กตฺวา จรณภาโวฯ ‘‘วทนฺตุ มํ อายสฺมนฺโต’’ติ หิ เอวํ วทโนฺต อาปตฺตีหิ วุฏฺฐหิสฺสติ, วินยญฺจ ปุรกฺขตฺวา วิหริสฺสตีติ วุจฺจติฯ

๒๑๐. **สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ อชฺช ปวารณา, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สโงฺฆ ปวาเรยฺยา**ติ อยํ สพฺพสงฺคาหิกา นาม ญตฺติ; เอวญฺหิ วุเตฺต เตวาจิกํ เทฺววาจิกํ เอกวาจิกญฺจ ปวาเรตุํ วฏฺฏติฯ สมานวสฺสิกํ น วฏฺฏติฯ ‘‘เตวาจิกํ ปวาเรยฺยา’’ติ วุเตฺต ปน เตวาจิกเมว วฏฺฏติ, อญฺญํ น วฏฺฏติฯ ‘‘เทฺววาจิกํ ปวาเรยฺยา’’ติ วุเตฺต เทฺววาจิกญฺจ เตวาจิกญฺจ วฏฺฏติ, เอกวาจิกญฺจ สมานวสฺสิกญฺจ น วฏฺฏติฯ ‘‘เอกวาจิกํ ปวาเรยฺยา’’ติ วุเตฺต ปน เอกวาจิก-เทฺววาจิก-เตวาจิกานิ วฏฺฏนฺติ, สมานวสฺสิกเมว น วฏฺฏติฯ ‘‘สมานวสฺสิก’’นฺติ วุเตฺต สพฺพํ วฏฺฏติฯ

๒๑๑. **อจฺฉนฺตี**ติ นิสินฺนาว โหนฺติ, น อุฏฺฐหนฺติฯ **ตทมนฺตรา**ติ ตทนฺตรา; ตาวตกํ กาลนฺติ อโตฺถฯ

ปวารณาเภทกถา

๒๑๒. **จาตุทฺทสิกา จ ปนฺนรสิกา จา**ติ เอตฺถ จาตุทฺทสิกาย ‘‘อชฺช ปวารณา จาตุทฺทสี’’ติ เอวํ ปุพฺพกิจฺจํ กาตพฺพํ, ปนฺนรสิกาย ‘‘อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี’’ติฯ

ปวารณกเมฺมสุ สเจ เอกสฺมึ วิหาเร ปญฺจสุ ภิกฺขูสุ วสเนฺตสุ เอกสฺส ปวารณํ อาหริตฺวา จตฺตาโร คณญตฺติํ ฐเปตฺวา ปวาเรนฺติ, จตูสุ ตีสุ วา วสเนฺตสุ เอกสฺส ปวารณํ อาหริตฺวา ตโย วา เทฺว วา สงฺฆญตฺติํ ฐเปตฺวา ปวาเรนฺติ, สพฺพเมตํ อธเมฺมนวคฺคํ ปวารณกมฺมํฯ

สเจ ปน สเพฺพปิ ปญฺจ ชนา เอกโต สนฺนิปติตฺวา คณญตฺติํ ฐเปตฺวา ปวาเรนฺติ, จตฺตาโร ตโย วา เทฺว วา วสนฺตา เอกโต สนฺนิปติตฺวา สงฺฆญตฺติํ ฐเปตฺวา ปวาเรนฺติ, สพฺพเมตํ อธเมฺมนสมคฺคํ ปวารณกมฺมํฯ

สเจ ปญฺจสุ ชเนสุ เอกสฺส ปวารณํ อาหริตฺวา จตฺตาโร สงฺฆญตฺติํ ฐเปตฺวา ปวาเรนฺติ, จตูสุ ตีสุ วา เอกสฺส ปวารณํ อาหริตฺวา ตโย วา เทฺว วา คณญตฺติํ ฐเปตฺวา ปวาเรนฺติ, สพฺพเมตํ ธเมฺมนวคฺคํ ปวารณกมฺมํ ฯ

สเจ ปน สเพฺพปิ ปญฺจ ชนา เอกโต สนฺนิปติตฺวา สงฺฆญตฺตึ ฐเปตฺวา ปวาเรนฺติ, จตฺตาโร วา ตโย วา เอกโต สนฺนิปติตฺวา คณญตฺตึ ฐเปตฺวา ปวาเรนฺติ, เทฺว อญฺญมญฺญํ ปวาเรนฺติ, เอกโก วสโนฺต อธิฎฺฐานปวารณํ กโรติ, สพฺพเมตํ ธเมฺมนสมคฺคํ นาม ปวารณกมฺมนฺติฯ

ปวารณาทานานุชานนกถา

๒๑๓. **ทินฺนา โหติ ปวารณา**ติ เอตฺถ เอวํ ทินฺนาย ปวารณาย ปวารณาหารเกน สงฺฆํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ ปวาเรตพฺพํ – ‘‘ติโสฺส ภเนฺต ภิกฺขุ สงฺฆํ ปวาเรติ ทิเฎฺฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทตุ ตํ ภเนฺต สโงฺฆ อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสโนฺต ปฎิกริสฺสติฯ ทุติยมฺปิ…เป…. ตติยมฺปิ ภเนฺต ติโสฺส ภิกฺขุ สงฺฆํ ปวาเรติ…เป…. ปฎิกริสฺสตี’’ติ ฯ สเจ ปน วุฑฺฒตโร โหติ, ‘‘อายสฺมา ภเนฺต ติโสฺส’’ติ วตฺตพฺพํ; เอวญฺหิ เตน ตสฺสตฺถาย ปวาริตํ โหตีติฯ

ปวารณํ เทเนฺตน ฉนฺทมฺปิ ทาตุนฺติ เอตฺถ ฉนฺททานํ อุโปสถกฺขนฺธเก วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ อิธาปิ จ ฉนฺททานํ อวเสสกมฺมตฺถายฯ ตสฺมา สเจ ปวารณํ เทโนฺต ฉนฺทํ เทติ, วุตฺตนเยน อาหฎาย ปวารณาย เตน จ ภิกฺขุนา สเงฺฆน จ ปวาริตเมว โหติฯ อถ ปวารณเมว เทติ, น ฉนฺทํ, ตสฺส จ ปวารณาย อาโรจิตาย สเงฺฆน จ ปวาริเต สเพฺพสํ สุปฺปวาริตํ โหติ, อญฺญํ ปน กมฺมํ กุปฺปติฯ สเจ ฉนฺทเมว เทติ น ปวารณํ, สงฺฆสฺส ปวารณา จ เสสกมฺมานิ จ น กุปฺปนฺติ, เตน ปน ภิกฺขุนา อปฺปวาริตํ โหติฯ ปวารณทิวเส ปน พหิสีมายํ ปวารณํ อธิฎฺฐหิตฺวา อาคเตนปิ ฉโนฺท ทาตโพฺพ, เตน สงฺฆสฺส ปวารณกมฺมํ น กุปฺปติฯ

๒๑๘. **อชฺช เม ปวารณา**ติ เอตฺถ สเจ จาตุทฺทสิกา โหติ, ‘‘อชฺช เม ปวารณา จาตุทฺทสี’’ติ สเจ ปนฺนรสิกา ‘‘อชฺช เม ปวารณา ปนฺนรสี’’ติ เอวํ อธิฎฺฐาตพฺพํฯ

๒๑๙. **ตทหุปวารณาย อาปตฺติ**นฺติอาทิ วุตฺตนยเมวฯ

อนาปตฺติปนฺนรสกาทิกถา

๒๒๒. **ปุน ปวาเรตพฺพ**นฺติ ปุน ปุพฺพกิจฺจํ กตฺวา ญตฺตึ ฐเปตฺวา สงฺฆเตฺถรโต ปฎฺฐาย ปวาเรตพฺพํฯ เสสํ อุโปสถกฺขนฺธกวณฺณนายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ

๒๒๘. **อาคนฺตุเกหิ อาวาสิกานํ อนุวตฺติตพฺพ**นฺติ ‘‘อชฺช ปวารณา จาตุทฺทสี’’ติ เอตฺเทว ปุพฺพกิจฺจํ กาตพฺพํฯ ปนฺนรสิกวาเรปิ เอเสว นโยฯ **อาวาสิเกหิ นิสฺสีมํ คนฺตฺวา ปวาเรตพฺพ**นฺติ อสฺสาวสาเน อยํ ปาฬิมุตฺตกวินิจฺฉโย – สเจ ปุริมิกาย ปญฺจ ภิกฺขู วสฺสํ อุปคตา, ปจฺฉิมิกายปิ ปญฺจ, ปุริเมหิ ญตฺตึ ฐเปตฺวา ปวาริเต ปจฺฉิเมหิ เตสํ สนฺติเก ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพ, น เอกสฺมึ อุโปสถเคฺค เทฺว ญตฺติโย ฐเปตพฺพาฯ สเจปิ ปจฺฉิมิกาย อุปคตา จตฺตาโร ตโย เทฺว เอโก วา โหติ, เอเสว นโยฯ อถ ปุริมิกาย จตฺตาโร ปจฺฉิมิกายปิ จตฺตาโร ตโย เทฺว เอโก วา เอเสว นโยฯ อถาปิ ปุริมิกาย ตโย, ปจฺฉิมิกายปิ ตโย เทฺว วา, เอเสว นโยฯ อิทเมฺหตฺถ ลกฺขณํ – สเจ ปุริมิกาย อุปคเตหิ ปจฺฉิมิกาย อุปคตา โถกตรา เจว โหนฺติ สมสมา จ, สงฺฆปวารณาย คณํ ปูเรนฺติ, สงฺฆปวารณาวเสน ญตฺติ ฐเปตพฺพาติฯ

สเจ ปน ปุริมิกาย ตโย, ปจฺฉิมิกาย เอโก โหติ, เตน สทฺธึ เต จตฺตาโร โหนฺติ, จตุนฺนํ สงฺฆญตฺตึ ฐเปตฺวา ปวาเรตุํ น วฎฺฎติฯ คณญตฺติยา ปน โส คณปูรโก โหติ, ตสฺมา คณวเสน ญตฺตึ ฐเปตฺวา ปุริเมหิ ปวาเรตพฺพํฯ อิตเรน เตสํ สนฺติเก ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพฯ สเจ ปุริมิกาย เทฺว ปจฺฉิมิกาย เทฺว วา เอโก วา โหติ, เอเสว นโยฯ สเจ ปุริมิกาย เอโก, ปจฺฉิมิ

กายปิ เอโก โหติ, เอเกน เอกสฺส สนฺติเก ปวาเรตพฺพํ, เอเกน ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพฯ สเจ ปน ปุริมวสฺสูปคเตหิ ปจฺฉิมวสฺสูปคตา เอเกนปิ อธิกตรา โหนฺติ, ปฐมํ ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตฺวา ปจฺฉา โถกตเรหิ เตสํ สนฺติเก ปวาเรตพฺพํฯ

กตฺติกจาตุมาสินิยา ปวารณาย ปน สเจ ปฐมํ วสฺสูปคเตหิ มหาปวารณาย ปวาริเตหิ ปจฺฉา อุปคตา อธิกตรา วา สมสมา วา โหนฺติ, ปวารณาญตฺตึ ฐเปตฺวา ปวาเรตพฺพํฯ เตหิ ปวาริเต ปจฺฉา อิตเรหิ ปาริสุทฺธิอุโปสโถ กาตโพฺพฯ อถ มหาปวารณาย ปวาริตา พหู ภิกฺขู โหนฺติ, ปจฺฉิมวสฺสูปคตา โถกตรา วา เอโก วา, ปาติโมเกฺข อุทฺทิเฏฺฐ ปจฺฉา เตสํ สนฺติเก เตน ปวาเรตพฺพํฯ

๒๓๓. **น จ ภิกฺขเว อปฺปวารณาย ปวาเรตพฺพํ, อญฺญตฺร สงฺฆสามคฺคิยา**ติ เอตฺถ โกสมฺพกสามคฺคีสทิสาว สามคฺคี เวทิตพฺพาฯ ‘‘อชฺช ปวารณา สามคฺคี’’ติ เอวเญฺจตฺถ ปุพฺพกิจฺจํ กาตพฺพํฯ เย ปน กิสฺมิญฺจิเทว อปฺปมตฺตเก ปวารณํ ฐเปตฺวา สมคฺคา โหนฺติ, เตหิ ปวารณายเมว ปวารณา กาตพฺพาฯ สามคฺคีปวารณํ กโรเนฺตหิ จ ปฐมปวารณํ ฐเปตฺวา ปาฏิปทโต ปฏฺฐาย ยาว กตฺติกจาตุมาสินี ปุณฺณมา, เอตฺถนฺตเร กาตพฺพา, ตโต ปจฺฉา วา ปุเร วา น วฏฺฏติฯ

เทฺววาจิกาทิปวารณากถา

๒๓๔. **เทฺววาจิกํ ปวาเรตุ**นฺติ เอตฺถ ญตฺตึ ฐเปเนฺตนาปิ ‘‘ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ สโงฺฆ เทฺววาจิกํ ปวาเรยฺยา’’ติ วตฺตพฺพํ, เอกวาจิเก ‘‘เอกวาจิกํ ปวาเรยฺยา’’ติ, สมานวสฺสิเกปิ ‘‘สมานวสฺสิกํ ปวาเรยฺยา’’ติ วตฺตพฺพํ, เอตฺถ จ พหูปิ สมานวสฺสา เอกโต ปวาเรตุํ ลภนฺติฯ

ปวารณาฐปนกถา

๒๓๖. **ภาสิตาย ลปิตาย อปริโยสิตายา**ติ เอตฺถ สพฺพสงฺคาหิกญฺจ ปุคฺคลิกญฺจาติ ทุวิธํ ปวารณาฐปนํฯ ตตฺถ สพฺพสงฺคาหิเก ‘‘สุณาตุ เม ภเนฺต สโงฺฆ…เป.… สโงฺฆ เตวาจิกํ ปวาเร’’ อิติ สุการโต ยาว เรกาโร, ตาว ภาสิตา ลปิตา อปริโยสิตาว โหติ ปวารณาฯ เอตฺถนฺตเร เอกปเทปิ ฐเปเนฺตน ฐปิตา โหติ ปวารณาฯ ‘ยฺย’กาเร ปน ปเตฺต ปริโยสิตา โหติ, ตสฺมา ตโต ปฏฺฐาย ฐเปเนฺตน ฐปิตาปิ อฐปิตา โหติฯ ปุคฺคลิกฐปเน ปน – ‘‘สงฺฆํ ภเนฺต ปวาเรมิ…เป.… ตติยมฺปิ ภเนฺต สงฺฆํ ปวาเรมิ ทิเฏฺฐน วา…เป.… ปสฺสโนฺต ปฏิ’’ติ สงฺการโต ยาว อยํ สพฺพปจฺฉิโม ‘ฏิ’กาโร ตาว ภาสิตา ลปิตา อปริโยสิตาว โหติ ปวารณา, เอตฺถนฺตเร เอกปเทปิ ฐเปเนฺตน ฐปิตา โหติ ปวารณา, ‘‘กริสฺสามี’’ติ วุเตฺต ปน ปริโยสิตา โหติ, ตสฺมา ‘‘กริสฺสามี’’ติ เอตสฺมิํ ปเท ปเตฺต ฐปิตาปิ อฐปิตา โหติฯ เอส นโย เทฺววาจิกเอกวาจิกสมานวสฺสิกาสุปิฯ เอตาสุปิ หิ ฏิการาวสานํเยว ฐปนเขตฺตนฺติฯ

๒๓๗. **อนุยุญฺชิยมาโน**ติ ‘‘กิมฺหิ นํ ฐเปสี’’ติ ปรโต วุตฺตนเยน ปุจฺฉิยมาโนฯ **โอมทฺทิตฺวา**ติ เอตานิ ‘‘อลํ ภิกฺขุ มา ภณฺฑน’’นฺติอาทีนิ วจนานิ วตฺวา, วจโนมทฺทนา หิ อิธ โอมทฺทนาติ อธิเปฺปตาฯ **อนุทฺธํสิตํ ปฏิชานาตี**ติ ‘‘อมูลเกน ปาราชิเกน อนุทฺธํสิโต อยํ มยา’’ติ เอวํ ปฏิชานาติฯ **ยถาธมฺม**นฺติ สงฺฆาทิเสเสน อนุทฺธํสเน ปาจิตฺติยํ; อิตเรหิ ทุกฺกฏํฯ **นาเสตฺวา**ติ ลิงฺคนาสนาย นาเสตฺวาฯ

๒๓๘. **สาสฺส ยถาธมฺมํ ปฏิกตา**ติ เอตฺตกเมว วตฺวา ปวาเรถาติ วตฺตพฺพา, อสุกา นาม อาปตฺตีติ อิทํ ปน น วตฺตพฺพํ, เอตญฺหิ กลหสฺส มุขํ โหติฯ

วตฺถุฐปนาทิกถา

๒๓๙. **อิทํ วตฺถุ ปญฺญายติ น ปุคฺคโล**ติ เอตฺถ โจรา กิร อรญฺญวิหาเร โปกฺขรณิโต มจฺฉ คเหตฺวา ปจิตฺวา ขาทิตฺวา อคมํสุฯ โส ตํ วิปฺปการํ ทิสฺวา อาราเม วา กิญฺจิ ธุเตฺตน กตํ วิปฺปการํ ทิสฺวา ‘‘ภิกฺขุสฺส อิมินา กเมฺมน ภวิตพฺพ’’นฺติ สลฺลเกฺขตฺวา เอวมาหฯ **วตฺถุํ ฐเปตฺวา สโงฺฆ ปวาเรยฺยา**ติ ‘‘ยทา ตํ ปุคฺคลํ ชานิสฺสาม, ตทา นํ โจเทสฺสามฯ อิทานิ ปน สโงฺฆ ปวาเรตู’’ติ อยเมตฺถ อโตฺถฯ **อิทาเนว นํ วเทหี**ติ สเจ อิมินา วตฺถุนา กญฺจิ ปุคฺคลํ ปริสงฺกสิ, อิทาเนว นํ อปทิสาหีติ อโตฺถฯ สเจ อปทิสติ, ตํ ปุคฺคลํ อนุวิชฺชิตฺวา ปวาเรตพฺพํ; โน เจ อปทิสติ, อุปปริกฺขิตฺวา ชานิสฺสามาติ ปวาเรตพฺพํฯ

อยํ ปุคฺคโล ปญฺญายติ น วตฺถูติ เอตฺถ เอโก ภิกฺขุ มาลาคนฺธวิเลปเนหิ เจติยํ วา ปูเชสิ, อริฏฺฐํ วา ปิวิ, ตสฺส ตทนุรูโป สรีรคโนฺธ อโหสิ; โส ตํ คนฺธํ สนฺธาย ‘‘อิมสฺส ภิกฺขุโน เอวรูโป สรีรคโนฺธ’’ติ วตฺถุํ ปกาเสโนฺต เอวมาหฯ **ปุคฺคลํ ฐเปตฺวา สโงฺฆ ปวาเรยฺยา**ติ เอตํ ปุคฺคลํ ฐเปตฺวา สโงฺฆ ปวาเรตุฯ **อิทาเนว นํ วเทหี**ติ ยํ ตุวํ ปุคฺคลํ ฐเปสิ, ตสฺส ปุคฺคลสฺส อิทาเนว โทสํ วทฯ สเจ อยมสฺส โทโสติ วทติ, ตํ ปุคฺคลํ โสเธตฺวา ปวาเรตพฺพํฯ อถ นาหํ ชานามีติ วทติ, อุปปริกฺขิตฺวา ชานิสฺสามาติ ปวาเรตพฺพํฯ

อิทํ วตฺถุ จ ปุคฺคโล จ ปญฺญายตีติ ปุริมนเยเนว โจเรหิ มจฺฉ คเหตฺวา ปจิตฺวา ปริภุตฺตฏฺฐานญฺจ คนฺธาทีหิ นหานฏฺฐานญฺจ ทิสฺวา ‘‘ปพฺพชิตสฺส กมฺม’’นฺติ มญฺญมาโน โส เอว มาหฯ **อิทาเนว นํ วเทหี**ติ อิทาเนว เตน วตฺถุนา ปริสงฺกิตํ ปุคฺคลํ วเทหิ; อิทํ ปน อุภยมฺปิ ทิสฺวา ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย วินิจฺฉินิตฺวาว ปวาเรตพฺพํฯ **กลฺลํ วจนายา**ติ กลฺลํ โจทนาย; โจเทตุํ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ กสฺมา? ปวารณโต ปุเพฺพ อวินิจฺฉิตตฺตา ปจฺฉา จ ทิสฺวา โจทิตตฺตาติฯ **อุโกฺกฏนกํ ปาจิตฺติย**นฺติ อิทญฺหิ อุภยํ ปุเพฺพ ปวารณาย ทิสฺวา วินิจฺฉินิตฺวาว ภิกฺขู ปวาเรนฺติ, ตสฺมา ปุน ตํ อุโกฺกเฏนฺตสฺส อาปตฺติฯ

ภณฺฑนการกวตฺถุกถา

๒๔๐. **เทฺว ตโย อุโปสเถ จาตุทฺทสิเก กาตุ**นฺติ เอตฺถ จตุตฺถปญฺจมา เทฺว, ตติโย ปน ปกติยาปิ จตุทฺทสิโกเยวาติฯ ตสฺมา ตติยจตุตฺถา วา ตติยจตุตฺถปญฺจมา วา เทฺว ตโย จาตุทฺทสิกา กาตพฺพาฯ อถ จตุเตฺถ กเต สุณนฺติ, ปญฺจโม จาตุทฺทสิโก กาตโพฺพฯ เอวมฺปิ เทฺว จาตุทฺทสิกา โหนฺติฯ เอวํ กโรนฺตา ภณฺฑนการกานํ เตรเส วา จาตุทฺทเส วา อิเม ปนฺนรสีปวารณํ ปวาเรสฺสนฺติฯ เอวํ ปวาเรเนฺตหิ จ พหิสีมาย สามเณเร ฐเปตฺวา ‘‘เต อาคจฺฉนฺตี’’ติ สุตฺวา ลหุํ ลหุํ สนฺนิปติตฺวา ปวาเรตพฺพํฯ เอตมตฺถํ ทเสฺสตุํ ‘‘เต เจ ภิกฺขเว…เป.… ตถา กโรนฺตู’’ติ วุตฺตํฯ

อสํวิหิตาติ สํวิทหนรหิตา อาคมนชานนตฺถาย อกตสํวิทหิตา; อวิญฺญาตาว หุตฺวาติ อโตฺถฯ **เตสํ วิกฺขิตฺวา**ติ ‘‘กิลนฺตตฺถ มุหุตฺตํ วิสฺสมถา’’ติอาทินา นเยน สโมฺมหํ กตฺวาติ อโตฺถฯ **โน เจ ลเภถา**ติ โน เจ พหิสีมํ คนฺตุํ ลเภยฺยุํ; ภณฺฑนการกานํ สามเณเรหิ จ ทหรภิกฺขูหิ จ นิรนฺตรํ อนุพทฺธาว โหนฺติฯ **อาคเม ชุเณฺห**ติ ยํ สนฺธาย อาคเม ชุเณฺห ปวาเรยฺยามาติ ญตฺติํ ฐเปสฺสุํ, ตสฺมิํ อาคเม ชุเณฺห โกมุทิยา จาตุมาสินิยา อกามา ปวาเรตพฺพํ, อวสฺสํ ปวา

เรตพฺพํ, น หิ ตํ อติกฺกมิตฺวา ปวาเรตุํ ลพฺภติฯ **เตหิ เจ ภิกฺขเว ภิกฺขูหิ ปวาริยมาเน**ติ เอวํ จาตุมาสินิยา ปวาริยมาเนฯ

ปวารณาสงฺคหกถา

๒๔๑. **อญฺญตโร ผาสุวิหาโร**ติ ตรุณสมโถ วา ตรุณวิปสฺสนา วาฯ **ปริพาหิรา ภวิสฺสามา**ติ อนิพทฺธรตฺติฏฺฐานทิวาฏฺฐานาทิภาเวน ภาวนานุโยคํ สมฺปาเทตุํ อสโกฺกนฺตา พาหิรา ภวิสฺสามฯ **สเพฺพเหว เอกชฺฌํ สนฺนิปติตพฺพ**นฺติ อิมินา ฉนฺททานํ ปฏิกฺขิปติฯ ภินฺนสฺสหิ สงฺฆสฺส สมคฺคกรณกาเล ติณวตฺถารกสมเถ อิมสฺมิญฺจ ปวารณาสงฺคเหติ อิเมสุ ตีสุ ฐาเนสุ ฉนฺทํ ทาตุํ น วฏฺฏติฯ ปวารณาสงฺคโห นามายํ วิสฺสฏฺฐกมฺมฏฺฐานานํ ถามคตสมถวิปสฺสนานํ โสตาปนฺนาทีนญฺจ น ทาตโพฺพฯ ตรุณสมถวิปสฺสนาลาภิโน ปน สเพฺพ วา โหนฺตุ, อุปฑฺฒา วา, เอกปุคฺคโล วา เอกสฺสปิ วเสน ทาตโพฺพเยวฯ ทินฺเน ปวารณาสงฺคเห อโนฺตวเสฺส ปริหาโรว โหติ, อาคนฺตุกา เตสํ เสนาสนํ คเหตุํ น ลภนฺติฯ เตหิปิ ฉินฺนวเสฺสหิ น ภวิตพฺพํ, ปวาเรตฺวา ปน อนฺตราปิ จาริกํ ปกฺกมิตุํ ลภนฺตีติ ทสฺสนตฺถํ “**เตหิ เจ ภิกฺขเว**”ติอาทิมาหฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

ปวารณากฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๕. จมฺมกฺขนฺธกํ

โสณโกฬิวิสวตฺถุกถา

๒๔๒. จมฺมกฺขนฺธเก – **อิสฺสริยาธิปจฺจนฺ**ติ อิสฺสรภาเวน จ อธิปติภาเวน จ สมนฺนาคตํฯ **รชฺชนฺ**ติ ราชภาวํ, รญฺญา กตฺตพฺพกิจฺจํ วาฯ **โสโณ นาม โกฬิวิโส**ติ เอตฺถ **โสโณ**ติ ตสฺส นามํ; **โกฬิวิโส**ติ โคตฺตํฯ **ปาทตเลสุ โลมานี**ติ รตฺตสุ ปาทตเลสุ สุขุมานิ อญฺชนวณฺณานิ กมฺมจิตฺตีกตานิ โลมานิ ชาตานิ โหนฺติฯ โส กิร ปุพฺเพ อสีติสหสฺสานํ ปุริสานํ เชฏฺฐปุริโส หุตฺวา เตหิ สทฺธึ ปเจฺจกพุทฺธสฺส วสนฏฺฐาเน ปณฺณสาลํ กตฺวา อตฺตโน สสฺสิริกํ อุณฺณปาวารกํ ปเจฺจกพุทฺธสฺส ปาเทหิ อกฺกมนฏฺฐาเน ปาทปุญฺฉนิกํ กตฺวา ฐเปสิฯ เตมาสํ ปน สเพฺพว ปเจฺจกพุทฺธํ อุปฏฺฐหึสุฯ อยํ ตสฺส จ เตสญฺจ อสีติยา คามิกสหสฺสานํ ปุพฺพโยโคฯ

อสีติคามิกสหสฺสานีติ เตสุ คาเมสุ วสนฺตานํ กุลปุตฺตานํ อสีติสหสฺสานิฯ **เกนจิเทว กรณีเยนา**ติ เกนจิ กรณีเยน วิย; น ปนสฺส กิญฺจิ กรณียํ อตฺถิ อญฺญตฺร ตสฺส ทสฺสนาฯ ราชา กิร ตานิปิ อสีติกุลปุตฺตสหสฺสานิ สนฺนิปาตาเปโนฺต ''เอวํ อปริสงฺกโนฺต โสโณ อาคมิสฺสตี''ติ สนฺนิปาตาเปสิฯ **ทิฏฺฐธมฺมิเก อเตฺถ**ติ ''กสิวณิชฺชาทีนิ ธเมฺมน กตฺตพฺพานิ, มาตาปิตโร ธเมฺมน โปสิตพฺพา''ติ เอวมาทินา นเยน อิธโลกหิเต อเตฺถ อนุสาสิตฺวาฯ **โส โน ภควา**ติ โส อมฺหากํ ภควา ตุเมฺห สมฺปรายิเก อเตฺถ อนุสาสิสฺสตีติ อโตฺถฯ

ภควนฺตํ ปฏิเวเทมีติ ภควนฺตํ ชานาเปมิฯ **ปาฏิกาย นิมฺุชฺชิตฺวา**ติ โสปานสฺส เหฏฺฐา อฑฺฒจนฺทปาสาเณ นิมฺุชฺชิตฺวาฯ **ยสฺส ทานิ ภเนฺต ภควา กาลํ มญฺญตี**ติ ยสฺส เตสํ หิตกิริยตฺตสฺส ภควา กาลํ ชานาติฯ **วิหารปจฺฉายายนฺ**ติ วิหารปจฺจเนฺต ฉายายํฯ **สมนฺนาหรนฺตี**ติ ปสาทวเสน ปุนปฺปุนํ มนสิ กโรนฺติฯ **ภิโยฺยโสมตฺตายา**ติ ภิโยฺยโสมตฺตาย ปุน วิสิฏฺฐตรํ ทเสฺสหีติ อโตฺถฯ **อนฺตรธายตี**ติ อทสฺสนํ โหติฯ

โสณสฺส ปพฺพชฺชากถา

๒๔๓. **โลหิเตน ผุโฏ โหตี**ติ โลหิเตน มกฺขิโต โหติฯ **ควาฆาตนนฺ**ติ ยตฺถ คาโว หญฺญนฺติ, ตาทิโสติ อโตฺถฯ **กุสโล** นาม วีณาย วาทนกุสโลฯ **วีณาย ตนฺติสฺสเร**ติ วีณาย ตนฺติยา สเรฯ **อจฺจายตา**ติ อติอายตา ขรมุจฺฉิตาฯ **สรวตี**ติ สรสมฺปนฺนาฯ **กมฺมญฺญา**ติ กมฺมกฺขมาฯ **อติสิถิลา**ติ มนฺทมุจฺฉนาฯ **สเม คุเณ ปติฏฺฐิตา**ติ มชฺฌิเม สเร ฐเปตฺวา มุจฺฉิตาฯ **วีริยสมตํ อธิฏฺฐหา**ติ วีริยสมฺปยุตฺตสมตํ อธิฏฺฐาหิ, วีริยํ สมเถน โยเชหีติ อโตฺถฯ **อินฺทฺริยานญฺจ สมตํ ปฏิวิชฺฌา**ติ สทฺธาทีนํ อินฺทฺริยานํ สมตํ สมภาวํฯ ตตฺถ สทฺธํ ปญฺญาย, ปญฺญญฺจ สทฺธาย, วีริยํ สมาธินา, สมาธิญฺจ วีริเยน โยชยมาโน อินฺทฺริยานํ สมตํ ปฏิวิชฺฌฯ **ตตฺถ จ นิมิตฺตํ คณฺหาหี**ติ ตสฺมึ สมเถ สติ, เยน อาทาเส มุขพิเมฺพเนว นิมิเตฺตน อุปฺปชฺชิตพฺพํ , ตํ สมถนิมิตฺตํ วิปสฺสนานิมิตฺตํ มคฺคนิมิตฺตํ ผลนิมิตฺตญฺจ คณฺหาหิ, นิพฺพเตฺตหีติ อโตฺถฯ

๒๔๔. **อญฺญํ พฺยากเรยฺยนฺ**ติ อรหา อหนฺติ ชานาเปยฺยํฯ **ฉ ฐานานี**ติ ฉ การณานิฯ **อธิมุโตฺต โหตี**ติ ปฏิวิชฺฌิตฺวา ปจฺจกฺขํ กตฺวา ฐิโต โหติฯ **เนกฺขมฺมาธิมุโตฺต**ติอาทิ สพฺพํ อรหตฺตวเสน วุตฺตํฯ อรหตฺตญฺหิ สพฺพกิเลเสหิ นิกฺขนฺตตฺตา **เนกฺขมฺมํ,** เตเหว ปวิวิตฺตตฺตา

ปวิเวโก, พฺยาปชฺชาภาวโต **อพฺยาปชฺชํ,** อุปาทานสฺส ขยเนฺต อุปฺปนฺนตฺตา **อุปาทานกฺขโย**, ตณฺหากฺขยเนฺต อุปฺปนฺนตฺตา **ตณฺหกฺขโย**, สโมฺมหาภาวโต **อสโมฺมโห**ติ จ วุจฺจติฯ

เกวลํ สทฺธามตฺตกนฺติ ปฏิเวธรหิตํ เกวลํ ปฏิเวธปญฺญาย อสมฺมิสฺสํ สทฺธามตฺตกํฯ **ปฏิจย**นฺติ ปุนปฺปุนํ กรเณน วุฑฺฒิํฯ **วีตราคตฺตา**ติ มคฺคปฺปฏิเวเธน ราคสฺส วิคตตฺตาเยว เนกฺขมฺมสงฺขาตํ อรหตฺตํ ปฏิวิชฺฌิตฺวา ฐิโต โหติฯ ผลสมาปตฺติวิหาเรเนว วิหรติ, ตนฺนินฺนมานโสเยว โหตีติ อโตฺถฯ เสสปเทสุปิ เอเสว นโยฯ

ลาภสกฺการสิโลกนฺติ จตุปจฺจยลาภญฺจ เตสํเยว สุกตภาวญฺจ วณฺณภณนญฺจฯ **นิกามยมาโน**ติ อิจฺฉมาโน ปตฺถยมาโนฯ **ปวิเวกาธิมุโตฺต**ติ วิเวเก อธิมุโตฺต อหนฺติ เอวํ อรหตฺตํ พฺยากโรตีติ อโตฺถฯ

สีลพฺพตปรามาสนฺติ สีลญฺจ วตญฺจ ปรามสิตฺวา คหิตคหณมตฺตํฯ **สารโต ปจฺจาคจฺฉโนฺต**ติ สารภาเวน ชานโนฺตฯ **อพฺยาปชฺชาธิมุโตฺต**ติ อพฺยาปชฺชํ อรหตฺตํ พฺยากโรตีติ อโตฺถฯ อิมินาว นเยน สพฺพวาเรสุ อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ

ภุสาติ พลวโนฺตฯ **เนวสฺส จิตฺตํ ปริยาทิยนฺตี**ติ เอตสฺส ขีณาสวสฺส จิตฺตํ คเหตฺวา ฐาตุํ น สโกฺกนฺติฯ **อมิสฺสีกต**นฺติ อมิสฺสกตํฯ กิเลสาหิ อารมฺมเณน สทฺธิํ จิตฺตํ มิสฺสํ กโรนฺติ, เตสํ อภาวา อมิสฺสีกตํฯ **ฐิต**นฺติ ปติฏฺฐิตํฯ **อาเนญฺชปฺปตฺต**นฺติ อจลนปฺปตฺตํฯ **วยญฺจสฺสานุปสฺสตี**ติ ตสฺส จิตฺตสฺส อุปฺปาทมฺปิ วยมฺปิ ปสฺสติฯ

เนกฺขมฺมํ อธิมุตฺตสฺสาติ อรหตฺตํ ปฏิวิชฺฌิตฺวา ฐิตสฺสฯ เสสปเทหิปิ อรหตฺตเมว กถิตํฯ **อุปาทานกฺขยสฺสา**ติ อุปโยคเตฺถ สามิวจนํฯ **อสโมฺมหญฺจ เจตโส**ติ จิตฺตสฺส จ อสโมฺมหํ อธิมุตฺตสฺสฯ **ทิสฺวา อายตนุปฺปาท**นฺติ อายตนานํ อุปฺปาทญฺจ วยญฺจ ทิสฺวาฯ **สมฺมา จิตฺตํ วิมุจฺจตี**ติ สมฺมา เหตุนา นเยน อิมาย วิปสฺสนาย ปฏิปตฺติยา ผลสมาปตฺติวเสน จิตฺตํ วิมุจฺจติ, นิพฺพานารมฺมเณ อธิมุจฺจติฯ **สนฺตจิตฺตสฺสา**ติ นิพฺพุตจิตฺตสฺสฯ **ตาทิโน**ติ อิฏฺฐานิเฏฺฐ อนุนยปฏิฆเหิ อกมฺปิยตฺตา ตาที, ตสฺส ตาทิโนฯ

ทิคุณาทิอุปาหนปฏิเกฺขปกถา

๒๔๕. **อญฺญํ พฺยากโรนฺตี**ติ อรหตฺตํ พฺยากโรนฺติฯ **อโตฺถ จ วุโตฺต**ติ เยน อรหาติ ญายติ, โส อโตฺถ วุโตฺตฯ สุตฺตโตฺถ ปน สุตฺตวณฺณนโตเยว คเหตโพฺพฯ **อตฺตา จ อนุปนีโต**ติ อหํ อรหาติ เอวํ พฺยญฺชนวเสน อตฺตา น อุปนีโตฯ **อถ จ ปนิเธกเจฺจ โมฆปุริสา**ติ อเญฺญ ปน ตุจฺฉปุริสา หสมานา วิย อสนฺตเมว อญฺญํ วจนมเตฺตน สนฺตํ กตฺวา พฺยากโรนฺติฯ **เอกปลาสิก**นฺติ เอกปฏลํ ฯ **อสีติสกฏวาเห**ติ เอตฺถ เทฺว สกฏภารา เอโก วาโหติ เวทิตโพฺพฯ **สตฺตหตฺถิกญฺจ อนีก**นฺติ เอตฺถ ฉ หตฺถินิโย เอโก จ หตฺถีติ อิทเมกํ **อนีกํ**ฯ อีทิสานิ สตฺต อนีกานิ สตฺตหตฺถิกํ อนีกํ นามฯ **ทิคุณา**ติ ทฺวิปฏลาฯ **ติคุณา**ติ ติปฏลาฯ **คณงฺคุณูปาหนา**ติ จตุปฏลโต ปฏฺฐาย วุจฺจติฯ

สพฺพนีลิกาทิปฏิเกฺขปกถา

๒๔๖. **สพฺพนีลิกา**ติ สพฺพาว นีลิกาฯ เอส นโย **สพฺพปีติกา**ทีสุปิฯ ตตฺถ จ นีลิกา อุมาปุปฺผวณฺณา โหติ, ปีติกา กณิการปุปฺผวณฺณา, โลหิติกา ชยสุมนปุปฺผวณฺณา , มเญฺชฏฺฐิกา มเญฺชฏฺฐวณฺณา เอว, กณฺหา อทฺทาริฏฺฐกวณฺณา, มหารงฺครตฺตา สตปทิปิฏฺฐิวณฺณา,

มหานามรตฺตา สมฺภินฺนวณฺณา โหติ ปณฺฑุปลาสวณฺณาฯ กุรุนฺทิยํ ปน ‘‘ปทุมปุปฺผวณฺณา’’ติ วุตฺตาฯ เอตาสุ ยํกิญฺจิ ลภิตฺวา รชนํ โจฬเกน ปุญฺฉิตฺวา วณฺณํ ภินฺทิตฺวา ธาเรตุํ วฏฺฏติฯ อปฺปมตฺตเกปิ ภินฺเน วฏฺฏติเยวฯ

นีลกวทฺธิกาติ ยาสํ วทฺธาเยว นีลาฯ เอเสว นโย สพฺพตฺถฯ เอตาปิ วณฺณเภทํ กตฺวา ธาเรตพฺพาฯ **ขลฺลกพทฺธา**ติ ปณฺหิปิธานตฺถํ ตเล ขลฺลกํ พนฺธิตฺวา กตาฯ **ปุฏพทฺธา**ติ โยนกอุปาหนา วุจฺจติ, ยา ยาวชงฺฆโต สพฺพปาทํ ปฏิจฺฉาเทติฯ **ปาลิคุณฺฐิมา**ติ ปลิคุณฺฐิตฺวา กตา; ยา อุปริ ปาทมตฺตเมว ปฏิจฺฉาเทติ, น ชงฺฆํฯ **ตูลปุณฺณิกา**ติ ตูลปิจุนา ปูเรตฺวา กตาฯ **ติตฺติรปตฺติกา**ติ ติตฺติรปตฺตสทิสา วิจิตฺตพทฺธาฯ **เมณฺฑวิสาณวทฺธิกา**ติ กณฺณิกฏฺฐาเน เมณฺฑกสิงฺคสณฺฐาเน วเทฺธ โยเชตฺวา กตาฯ **อชวิสาณวทฺธิกา**ทีสุปิ เอเสว นโยฯ **วิจฺฉิกาฬิกา**ปิ ตเตฺถว วิจฺฉิกนงฺคุฏฺฐสณฺฐาเน วเทฺธ โยเชตฺวา กตาฯ **โมรปิญฺฉปริสิพฺพิตา**ติ ตเลสุ วา วเทฺธสุ วา โมรปิเญฺฉหิ สุตฺตกสทิเสหิ ปริสิพฺพิตาฯ **จิตฺรา**ติ วิจิตฺรา; เอตาสุ ยํกิญฺจิ ลภิตฺวา, สเจ ตานิ ขลฺลกาทีนิ อปเนตฺวา สกฺกา โหนฺติ วฬญฺชิตุํ, วฬเญฺชตพฺพาฯ เตสุ ปน สติ วฬญฺชนฺตสฺส ทุกฺกฏํฯ **สีหจมฺมปริกฺขฏา** นาม ปริยเนฺตสุ จีวเร อนุวาตํ วิย สีหจมฺมํ โยเชตฺวา กตาฯ **ลูวกจมฺมปริกฺขฏา**ติ ปกฺขิพิฬาลจมฺมปริกฺขฏา ฯ เอตาสุปิ ยา กาจิ ลภิตฺวา ตํ จมฺมํ อปเนตฺวา ธาเรตพฺพาฯ

๒๔๗. **โอมุกฺก**นฺติ ปฏิมุญฺจิตฺวา อปนีตํฯ **นวา**ติ อปริภุตฺตาฯ

อชฺฌาราเมอุปาหนปฏิเกฺขปกถา

๒๔๘. **อภิชีวนิกสฺสา**ติ เยน สิเปฺปน อภิชีวนฺติ, ชีวิกํ กเปฺปนฺติ, ตสฺส การณาติ อโตฺถฯ **อิธ โข ตํ ภิกฺขเว**ติ เอตฺถ ตนฺติ นิปาตมตฺตํ, อิธ โข ภิกฺขเว โสเภยฺยาถาติ อโตฺถฯ **ยํ ตุเมฺห**ติ เย ตุเมฺหฯ อถ วา ยทิ ตุเมฺหติ วุตฺตํ โหติฯ ยทิสทฺทสฺส หิ อเตฺถ อยํ นิปาโตฯ **อาจริเยสู**ติอาทิมฺหิ ปพฺพชฺชาจริโย, อุปสมฺปทาจริโย, นิสฺสยาจาริโย, อุเทฺทสาจริโยติ อิเม จตฺตาโรปิ อิธ อาจริยา เอวฯ อวสฺสิกสฺส ฉพฺพโสฺส อาจริยมโตฺตฯ โส หิ จตุวสฺสกาเล ตํ นิสฺสาย วจฺฉติ; เอวํ เอกวสฺสสฺส สตฺตวโสฺส, ทุวสฺสสฺส อฏฺฐวโสฺส, ติวสฺสสฺส นววโสฺส, จตุวสฺสสฺส ทสวโสฺสฯ อิเมปิ อาจริยมตฺตา เอว ฯ อุปชฺฌายสฺส สนฺทิฏฺฐสมฺภตฺตา ปน สหายภิกฺขู, เย วา ปน เกจิ ทสหิ วเสฺสหิ มหนฺตตรา เต สเพฺพปิ อุปชฺฌายมตฺตา นามฯ เอตฺตเกสุ ภิกฺขูสุ อนุปาหเนสุ จงฺกมเนฺตสุ สอุปาหนสฺส จงฺกมโต อาปตฺติฯ

๒๔๙. **ปาทขีลาพาโธ** นาม ปาทโต ขีลสทิสํ มํสํ นิกฺขนฺตํ โหติฯ

๒๕๑. **ติณปาทุกา**ติ เยน เกนจิ ติเณน กตปาทุกาฯ **หินฺตาลปาทุกา**ติ ขชฺชูริปเตฺตหิ กตปาทุกา; หินฺตาลปเตฺตหิปิ น วฏฺฏติเยวฯ **กมลปาทุกา**ติ กมลติณํ นาม อตฺถิ, เตน กตปาทุกา; อุสีรปาทุกาติปิ วทนฺติฯ **กมฺพลปาทุกา**ติ อุณฺณาหิ กตปาทุกาฯ **อสงฺกมนียา**ติ ภูมิยํ สุปฺปติฏฺฐิตา นิจฺจลา อสํหาริยาฯ

๒๕๒. **องฺคชาตํ ฉุปนฺตี**ติ องฺคชาเตเนว องฺคชาตํ ฉุปนฺติฯ **โอคาเหตฺวา มาเรนฺตี**ติ อโนฺต อุทเก ทฬฺหํ คเหตฺวา มาเรนฺติฯ

ยานาทิปฏิเกฺขปกถา

๒๕๓. **อิตฺถิยุเตฺตนา**ติ เธนุยุเตฺตนฯ **ปุริสนฺตเรนา**ติ ปุริสสารถินาฯ **ปุริสยุเตฺตนา**ติ โคณยุเตฺตนฯ **อิตฺถนฺตเรนา**ติ อิตฺถิสารถินาฯ **คงฺคามหิยายา**ติ คงฺคามหกีฬิกายฯ **ปุริสยุตฺตํ หตฺถวฏฺฏก**นฺติ เอตฺถ ปุริสยุตฺตํ อิตฺถิสารถิ วา โหตุ, ปุริสสารถิ วา วฏฺฏติฯ หตฺถวฏฺฏกํ ปน อิตฺถิโย วา วเฏฺฏนฺตุ ปุริสา วา, วฏฺฏติเยวฯ **ยานุคฺฆาเตนา**ติ ยานํ อภิรุหนฺตสฺส สโพฺพ กาโย จลติ ตปฺปจฺจยาฯ **สิวิก**นฺติ ปีฐกสิวิกํฯ **ปาฏงฺกิ**นฺติ วํเส ลเคฺคตฺวา กตํ ปฏโปตลิกํฯ

๒๕๔. **อุจฺจาสยนมหาสยนานี**ติ เอตฺถ **อุจฺจาสยน**นฺติ ปมาณาติกฺกนฺตํ มญฺจํฯ **มหาสยน**นฺติ อกปฺปิยตฺถรณํ, อาสนฺทิอาทีสุ **อาสนฺที**ติ ปมาณาติกฺกนฺตาสนํฯ **ปลฺลโงฺก**ติ ปาเทสุ วาฬรูปานิ ฐเปตฺวา กโตฯ **โคนโก**ติ ทีฆโลมโก มหาโกชโว; จตุรงฺคุลาธิกานิ กิร ตสฺส โลมานิฯ **จิตฺตกา**ติ วานจิโตฺร อุณฺณามยตฺถรโณฯ **ปฏิกา**ติ อุณฺณามโย เสตตฺถรโณฯ **ปฏลิกา**ติ ฆนปุปฺผโก อุณฺณามยโลหิตตฺถรโณ; โย อามลกปโฏฺฏติปิ วุจฺจติฯ **ตูลิกา**ติ ปกติตูลิกาเยวฯ **วิกติกา**ติ สีหพฺยคฺฆาทิรูปวิจิโตฺร อุณฺณามยตฺถรโณฯ **อุทฺทโลมี**ติ เอกโต อุคฺคตโลมํ อุณฺณามยตฺถรณํ; ''อุทฺธโลมี''ติปิ ปาโฐฯ **เอกนฺตโลมี**ติ อุภโต อุคฺคตโลมํ อุณฺณามยตฺถรณํฯ **กฏฺฏิสฺส**นฺติ รตนปริสิพฺพิตํ โกเสยฺยกฏฺฏิสฺสมยํ ปจฺจตฺถรณํ ฯ **โกเสยฺย**นฺติ รตนปริสิพฺพิตํ โกสิยสุตฺตมยํ ปจฺจตฺถรณํ; สุทฺธโกเสยฺยํ ปน วฏฺฏติฯ

กุตฺตกนฺติ โสฬสนฺนํ นาฏกิตฺถีนํ ฐตฺวา นจฺจนโยคฺคํ อุณฺณามยอตฺถรณํฯ **หตฺถตฺถรอสฺสตฺถรา**ติ หตฺถิอสฺสปิฏฺฐีสุ อตฺถรณกอตฺถรณา เอวฯ **รถตฺถเรปิ** เอเสว นโยฯ **อชินปฺปเวณี**ติ อชินจเมฺมหิ มญฺจปฺปมาเณน สิพฺพิตฺวา กตา ปเวณีฯ **กทลีมิคปวรปจฺจตฺถรณ**นฺติ กทลีมิคจมฺมํ นาม อตฺถิ, เตน กตํ ปวรปจฺจตฺถรณํ, อุตฺตมปจฺจตฺถรณนฺติ อโตฺถฯ ตํ กิร เสตวตฺถสฺส อุปริ กทลีมิคจมฺมํ ปตฺถริตฺวา สิพฺพิตฺวา กโรนฺติฯ **สอุตฺตรจฺฉท**นฺติ สห อุตฺตรจฺฉเทน; อุปริพเทฺธน รตฺตวิตาเนน สทฺธินฺติ อโตฺถ ฯ เสตวิตานมฺปิ เหฏฺฐา อกปฺปิยปจฺจตฺถรเณ สติ น วฏฺฏติ, อสติ ปน วฏฺฏติฯ **อุภโตโลหิตกูปธาน**นฺติ สีสูปธานญฺจ ปาทูปธานญฺจาติ มญฺจสฺส อุภโตโลหิตกูปธานํ, เอตํ น กปฺปติฯ ยํ ปน เอกเมว อุปธานํ อุโภสุ ปเสฺสสุ รตฺตํ วา โหติ, ปทุมวณฺณํ วา จิตฺรํ วา, สเจ ปมาณยุตฺตํ, วฏฺฏติฯ มหาอุปธานํ ปน ปฏิกฺขิตฺตํฯ

สพฺพจมฺมปฏิเกฺขปาทิกถา

๒๕๕. **ทีปิจฺฉาโป**ติ ทีปิโปตโกฯ **โอคุมฺผิยนฺตี**ติ ภิตฺติทณฺฑกาทีสุ เวเฐตฺวา พนฺธนฺติฯ

๒๕๖. **อภินิสีทิตุ**นฺติ อภินิสฺสาย นิสีทิตุํ; อปสฺสยํ กตฺวา นิสีทิตุนฺติ อโตฺถฯ **คิลาเนน ภิกฺขุนา สอุปาหเนนา**ติ เอตฺถ คิลาโน นาม โย น สโกฺกติ อนุปาหโน คามํ ปวิสิตุํฯ

๒๕๗. **กุรรฆเร**ติ เอวํนามเก นคเร; เอเตนสฺส โคจรคาโม วุโตฺตฯ **ปปตเก ปพฺพเต**ติ ปปตนามเก ปพฺพเต; เอเตนสฺส นิวาสนฏฺฐานํ วุตฺตํฯ **โสโณ**ติ ตสฺส นามํฯ โกฏิอคฺฆนกํ ปน กณฺณปิฬนฺธนกํ ธาเรติ, ตสฺมา ''กุฏิกโณฺณ''ติ วุจฺจติ; โกฏิกโณฺณติ อโตฺถฯ **ปาสาทิก**นฺติ ปสาทชนกํฯ **ปสาทนีย**นฺติ อิทํ ตเสฺสว อตฺถเววจนํฯ **อุตฺตมทมถสมถ**นฺติ อุตฺตมํ ทมถญฺจ สมถญฺจ ปญฺญญฺจ สมาธิญฺจ กายูปสมญฺจ จิตฺตูปสมญฺจาติปิ อโตฺถฯ **ทนฺต**นฺติ สเพฺพสํ วิสูกายิกวิปฺผนฺทิตานํ อุปจฺฉินฺนตฺตา ทนฺตํ; ขีณกิเลสนฺติ อโตฺถฯ **คุตฺต**นฺติ สํวรคุตฺติยา คุตฺตํฯ **สนฺตินฺทฺริย**นฺติ ยตินฺทฺริยํฯ **นาค**นฺติ อาคุวิรหิตํฯ **ติณฺณํ เม วสฺสานํ อจฺจเยนา**ติ มม ปพฺพชฺชาทิวสโต ปฏฺฐาย ติณฺณํ วสฺสานํ อจฺจเยนฯ **อุปสมฺปทํ อลตฺถ**นฺติ อหํ อุปสมฺปทํ อลภิํ ฯ

กณฺหุตฺตราติ กณฺหมตฺติกุตฺตรา; อุปริ วฑฺฒิตกณฺหมตฺติกาติ อตฺโถฯ **โคกณฺฏกหตา**ติ คุนฺนํ ขุเรหิ อกฺกนฺตภูมิโต สมุฏฺฐิเตหิ โคกณฺฏเกหิ อุปหตาฯ เต กิร โคกณฺฏเก เอกปฏลิกา อุปาหนา รกฺขิตุํ น สโกฺกนฺติ; เอวํ ขรา โหนฺติฯ **เอรคู, โมรคู, มชฺชารู, ชนฺตู**ติ อิมา จตโสฺสปิ ติณชาติโย; เอเตหิ กฏสารเก จ ตฏฺฏิกาโย จ กโรนฺติฯ เอตฺถ **เอรคู**ติ เอรกติณํ; ตํ โอฬาริกํฯ โมรคูติณํ ตมฺพสีสํ มุทุกํ สุขสมฺผสฺสํ, เตน กตตฏฺฏิกา นิปชฺชิตฺวา วุฏฺฐิตมเตฺต ปุน อุทฺธุมาตา หุตฺวา ติฏฺฐติฯ มชฺชารุนา สาฏเกปิ กโรนฺติฯ ชนฺตุสฺส มณิสทิโส วโณฺณ โหติฯ **เสนาสนํ ปญฺญเปสี**ติ ภิสิํ วา กฏสารกํ วา ปญฺญเปสิ; ปญฺญเปตฺวา จ ปน โสณสฺส อาโรเจติ – ‘‘อาวุโส สตฺถา ตยา สทฺธิํ เอกาวาเส วสิตุกาโม, คนฺธกุฏิยํเยว เต เสนาสนํ ปญฺญตฺต’’นฺติฯ

๒๕๘. **อยํ ขฺวสฺส กาโล**ติ อยํ โข กาโล ภเวยฺยฯ **ปริทสฺสี**ติ ปริทเสฺสสิฯ ‘‘อิทญฺจิทญฺจ วเทยฺยาสีติ ยํ เม อุปชฺฌาโย ชานาเปสิ, ตสฺส อยํ กาโล ภเวยฺย, หนฺท ทานิ อาโรเจมิ ตํ สาสน’’นฺติ อยเมตฺถ อธิปฺปาโยฯ

๒๕๙. **วินยธรปญฺจเมนา**ติ อนุสฺสาวนาจริยปญฺจเมนฯ **อนุชานามิ ภิกฺขเว สพฺพปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ คุณงฺคุณูปาหนนฺติ** เอตฺถ มนุสฺสจมฺมํ ฐเปตฺวา เยน เกนจิ จเมฺมน อุปาหนา วฏฺฏติฯ อุปาหนโกสกสตฺถโกสกกุญฺจิกโกสเกสุปิ เอเสว นโยฯ **จมฺมานิ อตฺถรณานี**ติ เอตฺถ ปน ยํกิญฺจิ เอฬกจมฺมํ อชจมฺมญฺจ อตฺถริตฺวา นิปชฺชิตุํ วา นิสีทิตุํ วา วฏฺฏติฯ มิคจเมฺม เอณีมิโค วาตมิโค ปสทมิโค กุรงฺคมิโค มิคมาตุโก โรหิตมิโคติ เอเตสํเยว จมฺมานิ วฏฺฏนฺติฯ อเญฺญสํ ปน –

> มกฺกโฏ กาฬสีโห จ, สรโภ กทลีมิโค;
> เย จ วาฬมิคา เกจิ, เตสํ จมฺมํ น วฏฺฏติฯ

ตตฺถ **วาฬมิคา**ติ สีหพฺยคฺฆอจฺฉตรจฺฉา; น เกวลญฺจ เอเตสํเยว, เยสํ ปน จมฺมํ วฏฺฏตีติ วุตฺตํ, เต ฐเปตฺวา อวเสสา อนฺตมโส โคมหิํสสสพิฬาราทโยปิ สเพฺพ อิมสฺมิํ อเตฺถ วาฬมิคาเตฺวว เวทิตพฺพาฯ เอเตสญฺหิ สเพฺพสํ จมฺมํ น วฏฺฏติฯ **น ตาว ตํ คณนูปคํ ยาว น หตฺถํ คจฺฉตี**ติ ยาว อาหริตฺวา วา น ทินฺนํ, ตุมฺหากํ ภเนฺต จีวรํ อุปฺปนฺนนฺติ ปหิณิตฺวา วา นาโรจิตํ, ตาว คณนํ น อุเปติฯ สเจ อนธิฏฺฐิตํ, วฏฺฏติ; อธิฏฺฐิตญฺจ คณนํ น อุเปตีติ อตฺโถฯ ยทา ปน อาเนตฺวา วา ทินฺนํ โหติ, อุปฺปนฺนนฺติ วา สุตํ, ตโต ปฏฺฐาย ทสาหเมว ปริหารํ ลภตีติฯ

จมฺมกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๖. เภสชฺชกฺขนฺธกํ

ปญฺจเภสชฺชาทิกถา

๒๖๐. เภสชฺชกฺขนฺธเก – **สารทิเกน อาพาเธนา**ติ สรทกาเล อุปฺปเนฺนน ปิตฺตาพาเธน, ตสฺมิญฺหิ กาเล วโสฺสทเกนปิ เตเมนฺติ, กทฺทมมฺปิ มทฺทนฺติ, อนฺตรนฺตรา อาตโปปิ ขโร โหติ, เตน เตสํ ปิตฺตํ โกฏฺฐพฺภนฺตรคตํ โหติฯ **อาหารตฺถญฺจ ผเรยฺยา**ติ อาหารตฺถํ สาเธยฺยฯ

๒๖๑. **นจฺฉาเทนฺตี**ติ น ชิรนฺติ, น วาตโรคํ ปฏิปฺปสฺสเมฺภตุํ สโกฺกนฺติฯ **เสเนสิตานี**ติ สินิทฺธานิฯ **ภตฺตาจฺฉาทเกนา**ติ ภตฺตํ อโรจิเกนฯ

๒๖๒. **อจฺฉวส**นฺติอาทีสุ นิสฺสคฺคิยวณฺณนายํ วุตฺตนเยเนว วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ **กาเล ปฏิคฺคหิต**นฺติอาทีสุ มชฺฌนฺหิเก อวีติวเตฺต ปฏิคฺคเหตฺวา ปจิตฺวา ปริสฺสาเวตฺวา จาติ อโตฺถฯ **เตลปริโภเคน ปริภุญฺชิตุ**นฺติ สตฺตาหกาลิกเตลปริโภเคน ปริภุญฺชิตุํฯ

๒๖๓. **มูลเภสชฺชา**ทิ วินิจฺฉโยปิ ขุทฺทกวณฺณนายํ วุโตฺตเยวฯ ตสฺมา อิธ ยํ ยํ ปุเพฺพ อวุตฺตํ ตํ ตเทว วณฺณยิสฺสามฯ **วจตฺต**นฺติ เสตวจํฯ **นิสทํ นิสทโปตก**นฺติ ปิสนสิลา จ ปิสนโปโต จฯ **ผคฺคว**นฺติ ลตาชาติฯ **นตฺตมาล**นฺติ กรญฺชํฯ **หิงฺคุหิงฺคุชตุหิงฺคุสิปาฏิกา** หิงฺคุชาติโยเยวฯ **ตกตกปตฺติตกปณฺณิโย** ลาขาชาติโยฯ

สามุทฺทนฺติ สมุทฺทตีเร วาลุกา วิย สนฺติฏฺฐติฯ **กาฬโลณ**นฺติ ปกติโลณํฯ **สินฺธว**นฺติ เสตวณฺณํ ปพฺพเต อุฏฺฐหติฯ **อุพฺภิท**นฺติ ภูมิโต องฺกุรํ อุฏฺฐหติฯ **พิล**นฺติ ทพฺพสมฺภาเรหิ สทฺธิํ ปจิตํ, ตํ รตฺตวณฺณํฯ

๒๖๔-๖. **กาโย วา ทุคฺคโนฺธ**ติ กสฺสจิ อสฺสาทีนํ วิย กายคโนฺธ โหติ, ตสฺสาปิ สิรีสโกสุมฺพาทิจุณฺณานิ วา คนฺธจุณฺณานิ วา สพฺพานิ วฏฺฏนฺติฯ **ฉกณ**นฺติ โคมยํฯ **รชนนิปฺปกฺก**นฺติ รชนกสฏํฯ ปากติกจุณฺณมฺปิ โกเฏฺฏตฺวา อุทเกน เตเมตฺวา นฺหายิตุํ วฏฺฏติ; เอตมฺปิ รชนนิปฺปกฺกสเงฺขปเมว คจฺฉติฯ

อามกมํสญฺจ ขาทิ อามกโลหิตญฺจ ปิวีติ น ตํ ภิกฺขุ ขาทิ น ปิวิ, อมนุโสฺส ขาทิตฺวา จ ปิวิตฺวา จ ปกฺกโนฺต, เตน วุตฺตํ – ‘‘ตสฺส โส อมนุสฺสิกาพาโธ ปฏิปฺปสฺสมฺภี’’ติฯ

อญฺชนนฺติ สพฺพสงฺคาหิกวจนเมตํฯ **กาฬญฺชน**นฺติ เอกา อญฺชนชาติฯ **รสญฺชนํ** นานาสมฺภาเรหิ กตํฯ **โสตญฺชน**นฺติ นทีโสตาทีสุ อุปฺปชฺชนกํ อญฺชนํฯ **เครุโก** นาม สุวณฺณเครุโกฯ **กปลฺล**นฺติ ทีปสิขโต คหิตมสิฯ **อญฺชนูปปิํสเนหี**ติ อญฺชเนน สทฺธิํ เอกโต ปิํสิตเพฺพหิ, น หิ กิญฺจิ อญฺญนูปปิํสนํ น วฏฺฏติฯ **จนฺทน**นฺติ โลหิตจนฺทนาทิกํ ยํกิญฺจิฯ **ตครา**ทีนิ ปากฏานิ, อญฺญานิปิ นีลุปฺปลาทีนิ วฏฺฏนฺติเยวฯ

อฏฺฐิมยนฺติ มนุสฺสฏฺฐิํ ฐเปตฺวา อวเสสอฏฺฐิมยํฯ **ทนฺตมย**นฺติ หตฺถิทนฺตาทิสพฺพทนฺตมยํฯ **วิสาณมเย**ปิ อกปฺปิยํ นาม นตฺถิ, **นฬมยา**ทโย เอกนฺตกปฺปิยาเยวฯ **สลากฏฺฐานิย**นฺติ ยตฺถ สลากํ โอทหนฺติ, ตํ สุสิรทณฺฑกํ วา ถวิกํ วา อนุชานามีติ อโตฺถฯ **อํสพทฺธโก**ติ อญฺชนิตฺถวิกาย อํสพทฺธโกฯ **ยมกนตฺถุกรณิ**นฺติ สมโสตาหิ ทฺวีหิ ปนาฬิกาหิ เอกํ นตฺถุกรณิํฯ

๒๖๗. **อนุชานามิ ภิกฺขเว เตลปากนฺ**ติ ยํกิญฺจิ เภสชฺชปกฺขิตฺตํ สพฺพํ อนุญฺญาตเมว โหติฯ **อติปกฺขิตฺตมชฺชานี**ติ อติวิย ขิตฺตมชฺชานิ; พหุํ มชฺชํ ปกฺขิปิตฺวา โยชิตานีติ อโตฺถฯ

องฺควาโตติ หตฺถปาเท วาโตฯ **สมฺภารเสทนฺ**ติ นานาวิธปณฺณภงฺคเสทํฯ **มหาเสทนฺ**ติ มหนฺตํ เสทํ; โปริสปฺปมาณํ อาวาฏํ องฺคารานํ ปูเรตฺวา ปํสุวาลิกาทีหิ ปิทหิตฺวา ตตฺถ นานาวิธานิ วาตหรณปณฺณานิ สนฺถริตฺวา เตลมกฺขิเตน คเตฺตน ตตฺถ นิปชฺชิตฺวา สมฺปริวตฺตเนฺตน สรีรํ เสเทตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ **ภโงฺคทกนฺ**ติ นานาปณฺณภงฺคกุถิตํ อุทกํ; เตหิ ปเณฺณหิ จ อุทเกน จ สิญฺจิตฺวา สิญฺจิตฺวา เสเทตโพฺพฯ **อุทกโกฎฺฐกนฺ**ติ อุทกโกเฎฺฐ จาฎิํ วา โทณิํ วา อุโณฺหทกสฺส ปูเรตฺวา ตตฺถ ปวิสิตฺวา เสทกมฺมกรณํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ

ปพฺพวาโต โหตีติ ปเพฺพ ปเพฺพ วาโต วิชฺฌติฯ **โลหิตํ โมเจตุนฺ**ติ สตฺถเกน โลหิตํ โมเจตุํฯ **ปชฺชํ อภิสงฺขริตุนฺ**ติ เยน ผาลิตปาทา ปากติกา โหนฺติ; ตํ นาฬิเกราทีสุ นานาเภสชฺชานิ ปกฺขิปิตฺวา ปชฺชํ อภิสงฺขริตุํ; ปาทานํ สปฺปายเภสชฺชํ ปจิตุนฺติ อโตฺถฯ **ติลกเกฺกน อโตฺถ**ติ ปิเฎฺฐหิ ติเลหิ อโตฺถฯ **กพฬิกนฺ**ติ วณมุเข สตฺตุปิณฺฑํ ปกฺขิปิตุํฯ **สาสปกุเฑฺฑนา**ติ สาสปปิเฎฺฐนฯ **วฑฺฒมํสนฺ**ติ อธิกมํสํ อาณิ วิย อุฎฺฐหติฯ **โลณสกฺขริกาย ฉินฺทิตุนฺ**ติ ขุเรน ฉินฺทิตุํฯ **วิกาสิกนฺ**ติ เตลรุนฺธนปิโลติกํฯ **สพฺพํ วณปฎิกมฺมนฺ**ติ ยํกิญฺจิ วณปริกมฺมํ นาม อตฺถิ; สพฺพํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ

๒๖๘. **สามํ คเหตฺวา**ติ อิทํ น เกวลํ สปฺปทฎฺฐเสฺสว, อญฺญสฺมิมฺปิ ทฎฺฐวิเส สติ สามํ คเหตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํ; อเญฺญสุ ปน การเณสุ ปฎิคฺคหิตเมว วฎฺฎติฯ **กโต น ปุน ปฎิคฺคเหตโพฺพ**ติ สเจ ภูมิปฺปโตฺต, ปฎิคฺคเหตโพฺพ; อปฺปตฺตํ ปน คเหตุํ วฎฺฎติฯ

๒๖๙. **ฆรทินฺนกาพาโธ**ติ วสีกรณปานกสมุฎฺฐิตโรโคฯ **สีตาโลฬินฺ**ติ นงฺคเลน กสนฺตสฺส ผาเล ลคฺคมตฺติกํ อุทเกน อาโลเฬตฺวา ปาเยตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ

ทุฎฺฐคหณิโกติ วิปนฺนคหณิโก; กิเจฺฉน อุจฺจาโร นิกฺขมตีติ อโตฺถฯ **อามิสขารนฺ**ติ สุกฺขโอทนํ ฌาเปตฺวา ตาย ฉาริกาย ปคฺฆริตํ ขาโรทกํฯ **มุตฺตหรีตกนฺ**ติ โคมุตฺตปริภาวิตํ หรีตกํฯ **อภิสนฺนกาโย**ติ อุสฺสนฺนโทสกาโยฯ **อจฺฉกญฺชิยนฺ**ติ ตณฺฑุโลทกมโณฺฑฯ **อกฎยูสนฺ**ติ อสินิโทฺธ มุคฺคปจิตปานีโยฯ **กฎากฎนฺ**ติ โสว โธตสินิโทฺธฯ **ปฎิจฺฉาทนีเยนา**ติ มํสรเสนฯ

คุฬาทิอนุชานนกถา

๒๗๒. **สเจ ภิกฺขเว ปกฺกาปิ มุคฺคา ชายนฺตี**ติ ปกฺกา มุคฺคา สเจปิ ชายนฺติ, ยถาสุขํ ปริภุญฺชิตพฺพาฯ ปกฺกตฺตา หิ เต กปฺปิยา เอวฯ

๒๗๔. **อโนฺตวุตฺถนฺ**ติ อกปฺปิยกุฎิยํ วุตฺถํฯ **สามํ ปกฺกนฺ**ติ เอตฺถ ยํกิญฺจิ อามิสํ ภิกฺขุโน ปจิตุํ น วฎฺฎติฯ สเจปิสฺส อุณฺหยาคุยา สุลสิปณฺณานิ วา สิงฺคิเวรํ วา โลณํ วา ปกฺขิปนฺติ, ตมฺปิ จาเลตุํ น วฎฺฎติ, ''ยาคุํ นิพฺพาเปมี''ติ ปน จาเลตุํ วฎฺฎติฯ อุตฺตณฺฑุลภตฺตํ ลภิตฺวาปิ ปิทหิตุํ น วฎฺฎติฯ สเจ ปน มนุสฺสา ปิทหิตฺวาว เทนฺติ, วฎฺฎติ; ''ภตฺตํ วา มา นิพฺพายตู''ติ ปิทหิตุํ วฎฺฎติฯ ขีรตกฺกาทีสุ ปน สกิํ กุถิเตสุ อคฺคิํ ทาตุํ วฎฺฎติ, ปุนปากสฺส อนุญฺญาตตฺตาฯ **อุกฺกปิณฺฑกาปิ ขาทนฺตี**ติ พิฬารมูสิกโคธามงฺคุสา ขาทนฺติฯ **ทมกา**ติ วิฆาสาทาฯ

๒๗๖. **ตโต นีหฎนฺ**ติ ยตฺถ นิมนฺติตา ภุญฺชนฺติ, ตโต นีหฎํฯ

๒๗๘. **วนภฏฺฐํ โปกฺขรภฏฺฐนฺ**ติ วเน เจว ปทุมินิคเจฺฉ จ ชาตํฯ **อพีชนฺ**ติ ตรุณผลํ, ยสฺส พีชํ น องฺกุรํ ชเนติฯ **นิพฺพฏฺฏพีชนฺ**ติ พีชํ นิพฺพเฏฺฏตฺวา อปเนตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพกํ อมฺพปนสาทิฯ

๒๗๙. **ทุโรปโย วโณ**ติ ทุเกฺขน รุหติ, ทุเกฺขน ปากติโก โหตีติ อโตฺถฯ **ทุปฺปริหารํ สตฺถนฺ**ติ สมฺพาเธ ทุเกฺขน สตฺถํ ปริหเรยฺยํฯ **สตฺถกมฺมํ วา วตฺถิกมฺมํ วา**ติ ยถาปริจฺฉิเนฺน โอกาเส เยน เกนจิ สเตฺถน วา สูจิยา วา กณฺฏเกน วา สตฺติกาย วา ปาสาณสกฺขลิกาย วา นเขน วา ฉินฺทนํ วา ผาลนํ วา วิชฺฌนํ วา เลขนํ วา น กาตพฺพํ; สพฺพเณฺหตํ สตฺถกมฺมเมว โหติฯ เยน เกนจิ ปน จเมฺมน วา วเตฺถน วา วตฺถิปีฬนมฺปิ น กาตพฺพํ; สพฺพเณฺหตํ วตฺถิกมฺมเมว โหติฯ เอตฺถ จ **สมฺพาธสฺส สามนฺตา ทฺวงฺคุลา**ติ อิทํ สตฺถกมฺมํเยว สนฺธาย วุตฺตํฯ วตฺถิกมฺมํ ปน สมฺพาเธเยว ปฏิกฺขิตฺตํฯ ตตฺถ ปน ขารํ อาทาตุํ เยน เกนจิ รชฺชุเกน วา พนฺธิตุํ วฏฺฏติฯ ยทิ เตน ฉิชฺชติ, สุจฺฉินฺนํฯ อณฺฑวุฑฺฒิโรเคปิ สตฺถกมฺมํ น วฏฺฏติ, ตสฺมา อณฺฑํ ผาเลตฺวา พีชานิ อุทฺธริตฺวา ‘‘อโรคํ กริสฺสามี’’ติ น กตฺตพฺพํฯ อคฺคิตาปนเภสชฺชาลิมฺปเนสุ ปน ปฏิเกฺขโป นตฺถิฯ วจฺจมเคฺค เภสชฺชมกฺขิตา อาทานวฏฺฏิ วา เวฬุนาฬิกา วา วฏฺฏติ, ยาย ขารกมฺมํ วา กโรนฺติ, เตลํ วา ปเวเสนฺติฯ

๒๘๐. **ปวตฺตมํส**นฺติ มตสฺส มํสํฯ **มาฆาโต**ติ ตํ ทิวสํ น ลพฺภา เกนจิ กิญฺจิ ชีวิตา โวโรเปตุํฯ **โปตฺถนิก**นฺติ มํสเจฺฉทนสตฺถกํ วุจฺจติฯ **กิมฺปิมายา**ติ กิมฺปิ อิมายฯ **น ภควา อุสฺสหตี**ติ น ภควา สโกฺกติฯ **ยตฺร หิ นามา**ติ ยสฺมา นามฯ **ปฏิเวกฺขี**ติ วีมํสิ; ปฏิปุจฺฉีติ วุตฺตํ โหติฯ **อปฺปฏิเวกฺขิตฺวา**ติ อปฺปฏิปุจฺฉิตฺวาฯ สเจ ปน อสุกมํสนฺติ ชานาติ, ปฏิปุจฺฉนกิจฺจํ นตฺถิ, อชานเนฺตน ปน ปุจฺฉิตฺวาว ขาทิตพฺพํฯ

หตฺถิมํสาทิปฏิเกฺขปกถา

๒๘๑. **สุนขมํส**นฺติ เอตฺถ อรญฺญโกกา นาม สุนขสทิสา โหนฺติ, เตสํ มํสํ วฏฺฏติฯ โย ปน คามสุนขิยา วา โกเกน โกกสุนขิยา วา คามสุเนขน สํโยคา อุปฺปโนฺน, ตสฺส มํสํ น วฏฺฏติ, โส หิ อุภยํ ภชตีติฯ **อหิมํส**นฺติ กสฺสจิ อปาทกสฺส ทีฆชาติกสฺส มํสํ น วฏฺฏติฯ **สีหมํสา**ทีนิ ปากฏาเนวฯ

เอตฺถ จ มนุสฺสมํสํ สชาติตาย ปฏิกฺขิตฺตํ, หตฺถิอสฺสมํสํ ราชงฺคตาย, สุนขมํสญฺจ อหิมํสญฺจ ปฏิกูลตาย, สีหมํสาทีนิ ปญฺจ อตฺตโน อนุปทฺทวตฺถายาติฯ อิเมสํ มนุสฺสาทีนํ ทสนฺนํ มํสมฺปิ อฏฺฐิปิ โลหิตมฺปิ จมฺมมฺปิ โลมมฺปิ สพฺพํ น วฏฺฏติ, ยํกิญฺจิ ญตฺวา วา อญตฺวา วา ขาทนฺตสฺส อาปตฺติเยวฯ ยทา ชานาติ, ตทา เทเสตพฺพาฯ ‘‘อปุจฺฉิตฺวา ขาทิสฺสามี’’ติ คณฺหโต ปฏิคฺคหเณ ทุกฺกฏํ, ‘‘ปุจฺฉิตฺวา ขาทิสฺสามี’’ติ คณฺหโต อนาปตฺติฯ อุทฺทิสฺส กตํ ปน ชานิตฺวา ขาทนฺตเสฺสว อาปตฺติ, ปจฺฉา ชานโนฺต อาปตฺติยา น กาเรตโพฺพติฯ

ยาคุมธุโคฬกาทิกถา

๒๘๒. **เอกตฺตโก**ติ เอกโก, นตฺถิ เม ทุติโยติ อโตฺถฯ **ปหูตํ ยาคุญฺจ มธุโคฬกญฺจ ปฏิยาทาเปตฺวา**ติ โส กิร สตสหสฺสํ วยํ กตฺวา ปฏิยาทาเปสิฯ อนุโมทนาคาถาปริโยสาเน ‘‘ปตฺถยตํ อิจฺฉต’’นฺติ ปทานํ ‘‘อลเมว ทาตุ’’นฺติ อิมินา สมฺพโนฺธฯ สเจ ปน ‘‘ปตฺถยตา อิจฺฉตา’’ติ ปาโฐ อตฺถิ, โสเยว คเหตโพฺพฯ

๒๘๓. **โภชฺชยาคุ**นฺติ ยา ปวารณํ ชเนติฯ **ยทเคฺคนา**ติ ยํ อาทึ กตฺวาฯ **สคฺคา เต อารทฺธา**ติ สคฺคนิพฺพตฺตกปุญฺญํ อุปจิตนฺติ อโตฺถฯ **ยถาธโมฺม กาเรตโพฺพ**ติ ปรมฺปร โภชเนน กาเรตโพฺพ, โภชฺชยาคุยา หิ ปวารณา โหตีติฯ

๒๘๔. **นาหํ ตํ กจฺจานา**ติ ตสฺมึ กิร อวสิฏฺฐคฺเฆ เทวตา สุขฺโมชํ ปกฺขิปึสุ, สา อเญฺญสํ ปริณามํ น คจฺฉติ, ตสฺมา เอวมาหฯ **คิลานสฺส คุฬ**นฺติ ตถารูเปน พฺยาธินา คิลานสฺส ปจฺฉาภตฺตํ คุฬํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ

ปาฏลิคามวตฺถุกถา

๒๘๕. **สพฺพสนฺถริ**นฺติ ยถา สพฺพํ สนฺถตํ โหติ, เอวํฯ

๒๘๖. **สุนิธวสฺสการา**ติ สุนิโธ จ วสฺสกาโร จ เทฺว พฺราหฺมณา มคธรโญฺญ มหามตฺตา มหามจฺจาฯ **วชฺชีนํ ปฏิพาหายา**ติ วชฺชิราชกุลานํ อายมุขปจฺฉินฺทนตฺถํฯ **วตฺถูนี**ติ ฆรวตฺถูนิฯ **จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุ**นฺติ ตา กิร เทวตา วตฺถุวิชฺชาปาฐกานํ สรีเร อธิมุจฺจิตฺวา เอวํ จิตฺตานิ นาเมนฺติฯ กสฺมา? อมฺหากํ ยถานุรูปํ สกฺการํ กริสฺสนฺตีติ อโตฺถฯ **ตาวตึเสหี**ติ โลเก กิร สกฺกํ เทวราชานํ วิสฺสกมฺมญฺจ อุปาทาย ตาวตึสา ปณฺฑิตาติ สโทฺท อพฺภุคฺคโต, เตเนวาห ตาวตึเสหีติ, ตาวตึเสหิ สทฺธึ มเนฺตตฺวา วิย มาเปนฺตีติ อโตฺถฯ **ยาวตา อริยํ อายตน**นฺติ ยตฺตกํ อริยมนุสฺสานํ โอสรณฏฺฐานํ นาม อตฺถิฯ **ยาวตา วณิปฺปโถ**ติ ยตฺตกํ วาณิชานํ อาภตภณฺฑสฺส ราสิวเสเนว กยวิกฺกยฏฺฐานํ นาม อตฺถิฯ **อิทํ อคฺคนคร**นฺติ เตสํ อริยายตนวณิปฺปถานํ อิทํ อคฺคนครํ ภวิสฺสติฯ **ปุฏเภทน**นฺติ ปุฏเภทนฏฺฐานํ โมจนฏฺฐานนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **อคฺคิโต วา**ติอาทีสุ สมุจฺจยโตฺถ วา สโทฺทฯ ตตฺร หิ เอกสฺส โกฏฺฐาสสฺส อคฺคิโต, เอกสฺส อุทกโต, เอกสฺส อพฺภนฺตรโต, อญฺญมญฺญเภทา อนฺตราโย ภวิสฺสติฯ **อุฬุมฺป**นฺติ ปารคมนตฺถาย อาณิโย อาโกเฏตฺวา กตํฯ **กุลฺล**นฺติ วลฺลิอาทีหิ พนฺธิตฺวา กตํฯ

อณฺณวนฺติ สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน โยชนมตฺตํ คมฺภีรสฺส จ ปุถุลสฺส จ อุทกฏฺฐานสฺเสตํ อธิวจนํฯ **สร**นฺติ อิธ นที อธิเปฺปตาฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – เย คมฺภีรํ วิตฺถตํ ตณฺหาสรํ ตรนฺติ, เต อริยมคฺคสงฺขาตํ เสตุํ กตฺวาน วิสชฺช ปลฺลลานิ อนามสิตฺวาว อุทกภริตานิ นินฺนฏฺฐานานิ; อยํ ปน อิทํ อปฺปมตฺตกํ อุทกํ อุตฺตริตุกาโมปิ กุลฺลญฺหิ ปริชโน พนฺธติ, พุทฺธา ปน พุทฺธสาวกา จ วินา เอว กุเลฺลน ติณฺณา เมธาวิโน ชนาติฯ

๒๘๗. **อนนุโพธา**ติ อพุชฺฌเนนฯ **สนฺธาวิต**นฺติ ภวโต ภวํ คมนวเสน สนฺธาวิตํฯ **สํสริต**นฺติ ปุนปฺปุนํ คมนวเสน สํสริตํฯ **มมเญฺจว ตุมฺหากญฺจา**ติ มยา จ ตุเมฺหหิ จฯ อถ วา **สนฺธาวิตํ สํสริต**นฺติ สนฺธาวนํ สํสรณํ มมเญฺจว ตุมฺหากญฺจ อโหสีติ เอวเมตฺถ อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพฯ **สํสิต**นฺติ สํสริตํฯ **ภวเนตฺติ สมูหตา**ติ ภวโต ภวคมนา สนฺธาวนา ตณฺหารชฺชุ สุฏฺฐุ หตา ฉินฺนา อปฺปวตฺติกตาฯ

๒๘๙. **นีลา**ติ อิทํ สพฺพสงฺคาหกํฯ **นีลวณฺณา**ติอาทิ ตเสฺสว วิภาคทสฺสนตฺถํฯ ตตฺถ น เตสํ ปกติวณฺณา นีลา, นีลวิเลปนานํ วิจิตฺตตาวเสเนตํ วุตฺตํฯ **ปฏิวเฏฺฏสี**ติ ปหาเรสิฯ **สาหารํ ทเชฺชยฺยาถา**ติ สชนปทํ ทเทยฺยาถฯ **องฺคุลึ โผเฏสุ**นฺติ องฺคุลึ จาเลสุํฯ **อมฺพกายา**ติ อิตฺถิกายฯ **โอโลเกถา**ติ ปสฺสถฯ **อปโลเกถา**ติ ปุนปฺปุนํ ปสฺสถฯ **อุปสํหรถา**ติ อุปเนถฯ อิมํ ลิจฺฉวิปริสํ ตุมฺหากํ จิเตฺตน ตาวตึสปริสํ หรถ, ตาวตึสสฺส สมกํ กตฺวา ปสฺสถาติ อโตฺถฯ

สีหเสนาปติวตฺถุอาทิกถา

๒๙๐. ธมฺมสฺส จ อนุธมฺมํ พฺยากโรนฺตีติ ภควตา วุตฺตการณสฺส อนุการณํ กเถนฺติฯ **สหธมฺมิโก วาทานุวาโท**ติ อปเรหิ วุตฺตการเณน สการโณ หุตฺวา ตุมฺหากํ วาโท วิญฺญุครหิตพฺพํ การณํ โกจิ อปฺปมตฺตโกปิ กึ น อาคจฺฉติฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ ‘‘กึ สพฺพกาเรนาปิ ตุมฺหากํ วาเท คารยฺหการณํ นตฺถี’’ติฯ **อนพฺภกฺขาตุกามา**ติ อภิภวิตฺวา น อาจิกฺขิตุกามาฯ

๒๙๓. อนุวิจฺจการนฺติ อนุวิทิตฺวา จินฺเตตฺวา ตุลยิตฺวา กาตพฺพํ กโรหีติ วุตฺตํ โหติฯ **ญาตมนุสฺสาน**นฺติ โลเก ปากฏานํฯ **สาธุ โหตี**ติ สุนฺทรํ โหติฯ **ปฏากํ ปริหเรยฺยุ**นฺติ ปฏากํ อุกฺขิปิตฺวา นคเร โฆสนฺตา อาหิเณฺฑยฺยุํฯ กสฺมา? ‘‘เอวํ โน อมฺหากํ มหนฺตภาโว ภวิสฺสตี’’ติฯ **โอปานภูต**นฺติ ปฏิยตฺตอุทปาโน วิย ฐิตํฯ **กุล**นฺติ นิเวสนํฯ **ทาตพฺพํ มเญฺญยฺยาสี**ติ มา อิเมสํ เทยฺยธมฺมํ อุปจฺฉินฺทิตฺถ, สมฺปตฺตานญฺหิ ทาตพฺพเมวาติ โอวทติฯ **โอกาโร**ติ อวกาโร ลามกภาโวฯ **สามุกฺกํสิกา**ติ อตฺตนาเยว อุทฺธริตฺวา คหิตา; อสาธารณํ อเญฺญสนฺติ อโตฺถฯ **อุทฺทิสฺส กต**นฺติ อุทฺทิสิตฺวา กตํฯ

๒๙๔. ปฏิจฺจกมฺมนฺติ อตฺตานํ ปฏิจฺจ กตนฺติ อโตฺถฯ อถ วา **ปฏิจฺจกมฺม**นฺติ นิมิตฺตกมฺมเสฺสตํ อธิวจนํ, ตํ ปฏิจฺจกมฺมํ เอตฺถ อตฺถีติ มํสมฺปิ ปฏิจฺจกมฺมนฺติ วุตฺตํฯ โย หิ เอวรูปํ มํสํ ปริภุญฺชติ, โสปิ ตสฺส กมฺมสฺส ทายาโท โหติ, วธกสฺส วิย ตสฺสาปิ ปาณฆาตกมฺมํ โหตีติ อธิปฺปาโย ฯ **ชิริทนฺติ**ติ ชิรนฺติ อพฺภาจิกฺขนฺตา น ชิรนฺติ, อพฺภกฺขานสฺส อนฺตํ น คจฺฉนฺตีติ อโตฺถฯ **ติโกฏิปริสุทฺธกถา** สงฺฆเภทสิกฺขาปทวณฺณนายํ วุตฺตาฯ

กปฺปิยภูมิอนุชานนกถา

๒๙๕. สกฏปริวฏฺฏนฺติ สกเฏหิ ปริเกฺขปํ วิย กตฺวา อจฺฉนฺติฯ **ปจฺจนฺติม**นฺติ อภิลาปมตฺตเมตํ ‘‘ยํ สโงฺฆ อากงฺขตี’’ติ วุตฺตตฺตา ปน ธุรวิหาโรปิ สมฺมนฺนิตุํ วฏฺฏติ, กมฺมวาจํ อวตฺวา อปโลกเนนาปิ วฏฺฏติเยวฯ **กาโกรวสทฺท**นฺติ ตตฺถ ตตฺถ ปวิฏฺฐานํ อามิสขาทนตฺถาย อนุปฺปเคเยว สนฺนิปติตานํ กากานํ โอรวสทฺทํฯ **ยโสโช** นาม กปิลสุตฺตปริโยสาเน ปพฺพชิตานํ ปญฺจนฺนํ สตานํ อคฺคปุริโสฯ

อุสฺสาวนนฺติกนฺติอาทีสุ อุสฺสาวนนฺติกา ตาว เอวํ กตฺตพฺพาฯ โย ถมฺภานํ วา อุปริ ภิตฺติปาเท วา นิขนิตฺวา วิหาโร กริยติ, ตสฺส เหฏฺฐา ถมฺภปฏิจฺฉกา ปาสาณา ภูมิคติกา เอวฯ ปฐมถมฺภํ ปน ปฐมภิตฺติปาทํ วา ปติฏฺฐาเปเนฺตหิ พหูหิ สมฺปริวาเรตฺวา ‘‘กปฺปิยกุฏึ กโรม, กปฺปิยกุฏึ กโรมา’’ติ วาจํ นิจฺฉาเรเนฺตหิ มนุเสฺสสุ อุกฺขิปิตฺวา ปติฏฺฐาเปเนฺตสุ อามสิตฺวา วา สยํ อุกฺขิปิตฺวา วา ถเมฺภ วา ภิตฺติปาโท วา ปติฏฺฐาเปตโพฺพฯ กุรุนฺทิมหาปจฺจรีสุ ปน ‘‘กปฺปิยกุฏิ กปฺปิยกุฏี’’ติ วตฺวา ปติฏฺฐาเปตพฺพนฺติ วุตฺตํฯ อนฺธกฏฺฐกถายํ ‘‘สงฺฆสฺส กปฺปิยกุฏึ อธิฏฺฐามี’’ติ วุตฺตํฯ ตํ ปน อวตฺวาปิ อฏฺฐกถาสุ วุตฺตนเยน วุเตฺต โทโส นตฺถิฯ อิทํ ปเนตฺถ สาธารณลกฺขณํ, ถมฺภปติฏฺฐานญฺจ วจนปริโยสานญฺจ สมกาลํ วฏฺฏติฯ สเจ หิ อนิฏฺฐิเต วจเน ถโมฺภ ปติฏฺฐาติ, อปฺปติฏฺฐิเต วา ตสฺมึ วจนํ นิฏฺฐาติ, อกตา โหติ กปฺปิยกุฏิฯ เตเนว มหาปจฺจริยํ วุตฺตํ – ‘‘พหูหิ สมฺปริวาเรตฺวา วตฺตพฺพํ, อวสฺสญฺหิ เอตฺถ เอกสฺสปิ วจนนิฏฺฐานญฺจ ถมฺภปติฏฺฐานญฺจ เอกโต ภวิสฺสตี’’ติฯ

อิฏฺฐกสิลามตฺติกากุฏฺฏิกาสุ ปน กุฏีสุ เหฏฺฐา จยํ พนฺธิตฺวา วา อพนฺธิตฺวา วา กโรนฺตุ, ยโต ปฏฺฐาย ภิตฺตึ อุฏฺฐาเปตุกามา โหนฺติ, ตํ สพฺพปฐมํ อิฏฺฐกํ วา สิลํ วา มตฺติกาปิณฺฑํ วา ค

เหตฺวา วุตฺตนเยเนว กปฺปิยกุฏิ กาตพฺพาฯ อิฏฺฐกาทโย หิ ภิตฺติยา ปฐมิฏฺฐกาทีนํ เหฏฺฐา น วฏฺฏนฺติ, ถมฺภา ปน อุปริ อุคฺคจฺฉนฺติ, ตสฺมา วฏฺฏนฺติฯ อนฺธกฏฺฐกถายํ ''ถเมฺภหิ กริยมาเน จ ตูสุ โกเณสุ จตฺตาโร ถมฺภา อิฏฺฐกาทิกุเฏฺฏ จตูสุ โกเณสุ เทฺว ติโสฺส อิฏฺฐกา อธิฏฺฐาตพฺพา''ติ วุตฺตํฯ ตถา ปน อกตายปิ โทโส นตฺถิ, อฏฺฐกถาสุ หิ วุตฺตเมว ปมาณํฯ

โคนิสาทิกา ทุวิธา – อารามโคนิสาทิกา, วิหารโคนิสาทิกาติฯ ตาสุ ยตฺถ เนว อาราโม น เสนาสนานิ ปริกฺขิตฺตานิ โหนฺติ, อยํ **''อารามโคนิสาทิกา''** นามฯ ยตฺถ เสนาสนานิ สพฺพานิ วา เอกจฺจานิ วา ปริกฺขิตฺตานิ, อาราโม อปริกฺขิตฺโต, อยํ **''วิหารโคนิสาทิกา''** นามฯ อิติ อุภยตฺราปิ อารามสฺส อปริกฺขิตฺตภาโวเยว ปมาณํฯ อาราโม ปน อุปฑฺฒปริกฺขิตฺโตปิ พหุตรํ ปริกฺขิตฺโตปิ ปริกฺขิตฺโตเยว นามาติ กุรุนฺทิมหาปจฺจริยาทีสุ วุตฺตํฯ เอตฺถ กปฺปิยกุฏึ ลทฺธุํ วฏฺฏติฯ

คหปตีติ มนุสฺสา อาวาสํ กตฺวา ''กปฺปิยกุฏึ เทม, ปริภุญฺชถา''ติ วทนฺติ, เอสา คหปติ นามฯ ''กปฺปิยกุฏึ กาตุํ เทมา''ติ วุเตฺตปิ วฏฺฏติเยวฯ อนฺธกฏฺฐกถายํ ปน ''ยสฺมา ภิกฺขุํ ฐเปตฺวา เสสสหธมฺมิกานํ สเพฺพสญฺจ เทวมนุสฺสานํ หตฺถโต ปฏิคฺคโห จ สนฺนิธิ จ อโนฺตวุตฺถญฺจ เตสํ สนฺตกํ ภิกฺขุสฺส วฏฺฏติ, ตสฺมา เตสํ เคหานิ วา เตหิ ทินฺนา กปฺปิยกุฏิ วา คหปตีติ วุจฺจตี''ติ วุตฺตํฯ ปุนปิ วุตฺตํ – ''ภิกฺขุสงฺฆสฺส วิหารํ ฐเปตฺวา ภิกฺขุนุปสฺสโย วา อารามิกานํ วา ติตฺถิยานํ วา เทวตานํ วา นาคานํ วา อปิ พฺรหฺมานํ วิมานํ กปฺปิยกุฏิ โหตี''ติ, ตํ สุวุตฺตํ; สงฺฆสนฺตกเมว หิ ภิกฺขุสนฺตกํ วา เคหํ คหปติกุฏิกา น โหติฯ **สมฺมุติกา** นาม กมฺมวาจํ สาเวตฺวา กตาติฯ

ยํ อิมาสุ จตูสุ กปฺปิยภูมีสุ วุตฺถํ อามิสํ, ตํ สพฺพํ อโนฺตวุตฺถสงฺขยํ น คจฺฉติฯ ภิกฺขูนญฺจ ภิกฺขุนีนญฺจ อโนฺตวุตฺถอโนฺตปกฺกโมจนตฺถญฺหิ กปฺปิยกุฏิโย อนุญฺญาตาฯ ยํ ปน อกปฺปิยภูมิยํ สหเสยฺยปฺปโหนเก เคเห วุตฺถํ สงฺฆิกํ วา ปุคฺคลิกํ วา ภิกฺขุสฺส ภิกฺขุนิยา วา สนฺตกํ เอกรตฺตมฺปิ ฐปิตํ, ตํ อโนฺตวุตฺถํ; ตตฺถ ปกฺกญฺจ อโนฺตปกฺกํ นาม โหติ, เอตํ น กปฺปติฯ สตฺตาหกาลิกํ ปน ยาวชีวิกญฺจ วฏฺฏติฯ

ตตฺรายํ วินิจฺฉโย – สามเณโร ภิกฺขุสฺส ตณฺฑุลาทิกํ อามิสํ อาหริตฺวา กปฺปิยกุฏิยํ นิกฺขิปิตฺวา ปุนทิวเส ปจิตฺวา เทติ, อโนฺตวุตฺถํ น โหติฯ ตตฺถ อกปฺปิยกุฏิยํ นิกฺขิตฺตสปฺปิอาทีสุ ยํกิญฺจิ ปกฺขิปิตฺวา เทติ, มุขสนฺนิธิ นาม โหติฯ มหาปจฺจริยํ ปน ''อโนฺตวุตฺถํ โหตี''ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ นามมตฺตเมว นานากรณํฯ ภิกฺขุ อกปฺปิยกุฏิยํ ฐปิตสปฺปิญฺจ ยาวชีวิกปณฺณญฺจ เอกโต ปจิตฺวา ปริภุญฺชติ, สตฺตาหํ นิรามิสํ วฏฺฏติฯ สเจ อามิสสํสฏฺฐํ กตฺวา ปริภุญฺชติ, อโนฺตวุตฺถเญฺจว สามํปากญฺจ โหติฯ เอเตนุปาเยน สพฺพสํสคฺคา เวทิตพฺพาฯ

อิมา ปน กปฺปิยกุฏิโย กทา ชหิตวตฺถุกา โหนฺติ? อุสฺสาวนนฺติกา ตาว ยา ถมฺภานํ อุปริ ภิตฺติปาเท วา นิขณิตฺวา กตา, สา สเพฺพสุ ถเมฺภสุ จ ภิตฺติปาเทสุ จ อปนีเตสุ ชหิตวตฺถุกา โหติฯ สเจ ปน ถเมฺภ วา ภิตฺติปาเท วา ปริวเตฺตนฺติ, โย โย ฐิโต ตตฺถ ตตฺถ ปติฏฺฐาติ, สเพฺพสุปิ ปริวตฺติเตสุ อชหิตวตฺถุกาว โหติฯ อิฏฺฐกาทีหิ กตา จยสฺส อุปริ ภิตฺติอตฺถาย ฐปิตํ อิฏฺฐกํ วา สิลํ วา มตฺติกาปิณฺฑํ วา อาทึ กตฺวา วินาสิตกาเล ชหิตวตฺถุกา โหติฯ เยหิ ปน อิฏฺฐกาทีหิ อธิฏฺฐิตา, เตสุ อปนีเตสุปิ ตทญฺญาสุ ปติฏฺฐิตาสุ อชหิตวตฺถุกาว โหติฯ

โคนิสาทิกา ปาการาทีหิ ปริเกฺขเป กเต ชหิตวตฺถุกา โหติฯ ปุน ตสฺมึ อาราเม กปฺปิยกุฏึ ลทฺธุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปน ปุนปิ ปาการาทโย ตตฺถ ตตฺถ ขณฺฑา โหนฺติ, ตโต ตโต คาโว ปวิ

สนฺติ, ปุน กปฺปิยกุฏิ โหติฯ อิตรา ปน เทฺว โคปานสีมตฺตํ ฐเปตฺวา สพฺพสฺมึ ฉทเน วินฏฺเฐ ชหิตวตฺถุกา โหนฺติฯ สเจ โคปานสีนํ อุปริ เอกมฺปิ ปกฺขปาสกมณฺฑลํ อตฺถิ, รกฺขติฯ

ยตฺร ปนิมา จตโสฺสปิ กปฺปิยภูมิโย นตฺถิ, ตตฺถ กึ กาตพฺพํ? อนุปสมฺปนฺนสฺส ทตฺวา ตสฺส สนฺตกํ กตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํฯ ตตฺริทํ วตฺถุ – กรวิกติสฺสตฺเถโร กิร วินยธรปาโมกฺโข มหาสีวตฺเถรสฺส สนฺติกํ อคมาสิฯ โส ทีปาโลเกน สปฺปิกุมฺภํ ปสฺสิตฺวา ‘‘ภนฺเต กิเมต’’นฺติ ปุจฺฉิฯ เถโร ‘‘อาวุโส คามโต สปฺปิกุมฺภ อาภโต, ลูขทิวเส สปฺปินา ภุญฺชนตฺถายา’’ติ อาหฯ ตโต นํ ติสฺสตฺเถโร ‘‘น วฏฺฏติ ภนฺเต’’ติ อาหฯ เถโร ปุนทิวเส ปมุเข นิกฺขิปาเปสิฯ ติสฺสตฺเถโร ปุน เอกทิวเส อาคโต ตํ ทิสฺวา ตเถว ปุจฺฉิตฺวา ‘‘ภนฺเต สหเสยฺยปฺปโหนกฏฺฐาเน ฐเปตุํ น วฏฺฏตี’’ติ อาหฯ เถโร ปุนทิวเส พหิ นีหราเปตฺวา นิกฺขิปาเปสิ, ตํ โจรา หรึสุฯ โส ปุน เอกทิวสํ อาคตํ ติสฺสตฺเถรํ อาห – ‘‘อาวุโส ตยา ‘น วฏฺฏตี’ติ วุตฺโต โส กุมฺภ พหิ นิกฺขิตฺโต โจเรหิ อวหโต’’ติฯ ตโต นํ ติสฺสตฺเถโร อาห – ‘‘นนุ ภนฺเต อนุปสมฺปนฺนสฺส ทาตพฺโพ อสฺส, อนุปสมฺปนฺนสฺส หิ ทตฺวา ตสฺส สนฺตกํ กตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตี’’ติฯ

๒๙๖-๙. เมณฺฑกวตฺถุ อุตฺตานเมวฯ อปิ เจตฺถ **อนุชานามิ ภิกฺขเว ปญฺจ โครเส**ติ อิเม ปญฺจ โครเส วิสุํ ปริโภเคน ปริภุญฺชิตุมฺปิ อนุชานามีติ อตฺโถฯ **ปาเถยฺยํ ปริเยสิตุ**นฺติ เอตฺถ สเจ เกจิ สยเมว ญตฺวา เทนฺติ, อิเจฺจตํ กุสลํ; โน เจ เทนฺติ, ญาติปวาริตฏฺฐานโต วา ภิกฺขาจารวตฺเตน วา ปริเยสิตพฺพํฯ ตถา อลภเนฺตน อญฺญาติกอปฺปวาริตฏฺฐานโต ยาจิตฺวาปิ คเหตพฺพํฯ เอกทิวเสน คมนีเย มคฺเค เอกภตฺตตฺถาย ปริเยสิตพฺพํฯ ทีเฆ อทฺธาเน ยตฺตเกน กนฺตารํ นิตฺถรติ, ตตฺตกํ ปริเยสิตพฺพํฯ

เกณิยชฏิลวตฺถุกถา

๓๐๐. **กาเชหิ คาหาเปตฺวา**ติ ปญฺจหิ กาชสเตหิ สุสงฺขตสฺส พทรปานสฺส กุฏสหสฺสํ คาหาเปตฺวาฯ **เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ธมฺมึ กถํ กตฺวา**ติ ‘‘สาธุ ภิกฺขเว ปานํ อปิ วนฺตา สมณสฺส โคตมสฺส สาวกา ปจฺจยพาหุลฺลิกาติ วาทํ น อุปฺปาทยิตฺถ, มยิ จ คารวํ อกตฺถ, มม จ ตุเมฺหสุ คารวํ ชนยิตฺถ, อิติ โว อหํ อิมินา การเณน สุฏฺฐุ ปสโนฺน’’ติอาทินา นเยน ธมฺมึ กถํ กตฺวา **อนุชานามิ ภิกฺขเว อฏฺฐ ปานานี**ติอาทิมาหฯ

ตตฺถ **อมฺพปาน**นฺติ อาเมหิ วา ปเกฺกหิ วา อเมฺพหิ กตปานํฯ ตตฺถ อาเมหิ กโรเนฺตน อมฺพตรุณานิ ภินฺทิตฺวา อุทเก ปกฺขิปิตฺวา อาตเป อาทิจฺจปาเกน ปจิตฺวา ปริสฺสาเวตฺวา ตทหุปฏิคฺคหิเตหิ มธุสกฺกรกปฺปูราทีหิ โยเชตฺวา กาตพฺพํฯ เอวํ กตํ ปุเรภตฺตเมว กปฺปติฯ อนุปสมฺปเนฺนหิ กตํ ลภิตฺวา ปน ปุเรภตฺตํ ปฏิคฺคหิตํ ปุเรภตฺตํ สามิสปริโภเคนาปิ วฏฺฏติ, ปจฺฉาภตฺตํ นิรามิสปริโภเคน ยาว อรุณุคฺคมนา วฏฺฏติเยวฯ เอส นโย สพฺพปาเนสุฯ

เตสุ ปน **ชมฺพุปาน**นฺติ ชมฺพุผเลหิ กตปานํฯ **โจจปาน**นฺติ อฏฺฐิเกหิ กทลิผเลหิ กตปานํฯ **โมจปาน**นฺติ อนฏฺฐิเกหิ กทลิผเลหิ กตปานํฯ **มธุกปาน**นฺติ มธุกานํ ชาติรเสน กตปานํ; ตํ ปน อุทกสมฺภินฺนํ วฏฺฏติ, สุทฺธํ น วฏฺฏติฯ **มุทฺทิกปาน**นฺติ มุทฺทิกา อุทเก มทฺทิตฺวา อมฺพปานํ วิย กตปานํฯ **สาลูกปาน**นฺติ รตฺตุปฺปลนีลุปฺปลาทีนํ สาลูเก มทฺทิตฺวา กตปานํฯ **ผารุสกปาน**นฺติ ผารุสกผเลหิ อมฺพปานํ วิย กตปานํฯ อิมานิ อฏฺฐ ปานานิ สีตานิปิ อาทิจฺจปากานิปิ วฏฺฏนฺติ, อคฺคิปากานิ น วฏฺฏนฺติฯ **ธญฺญผลรส**นฺติ สตฺตนฺนํ ธญฺญานํ ผลรสํฯ **ฑากรส**นฺติ ปกฺกฑากรสํฯ ยาวกาลิกปตฺตานญฺหิ ปุเรภตฺตํเยว รโส กปฺปติฯ ยาวชีวิกานํ ปฏิคฺคเหตฺวา ฐปิตสปฺปิอาทีหิ สทฺธึ ปกฺกานํ สตฺตาหํ กปฺปติฯ สเจ ปน สุทฺธอุทเกน ปจติ,

ยาวชีวมฺปิ วฏฺฏติฯ ขีราทีหิ ปน สทฺธึ ปจิตุํ น วฏฺฏติฯ อเญฺญหิ ปกฺกมฺปิ ฑากรสสงฺขฺยเมว คจฺฉติฯ กุรุนฺทิยํ ปน ‘‘ยาวกาลิกปตฺตานมฺปิ สีโตทเกน มทฺทิตฺวา กตรโส วา อาทิจฺจปาโก วา วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ **ฐเปตฺวา มธุกปุปฺผรส**นฺติ เอตฺถ มธุกปุปฺผรโส อคฺคิปาโก วา โหตุ อาทิจฺจปาโก วา, ปจฺฉาภตฺตํ น วฏฺฏติฯ ปุเรภตฺตมฺปิ ยํ ปานํ คเหตฺวา มชฺชํ กโรนฺติ, โส อาทิโต ปฏฺฐาย น วฏฺฏติฯ มธุกปุปฺผํ ปน อลฺลํ วา สุกฺขํ วา ภชฺชิตํ วา เตน กตผาณิตํ วา ยโต ปฏฺฐาย มชฺชํ น กโรนฺติ, ตํ สพฺพํ ปุเรภตฺตํ วฏฺฏติฯ อุจฺฉุรโส นิกสโฏ ปจฺฉาภตฺตํ วฏฺฏติ ฯ อิติ ปานานิ อนุชานเนฺตน อิเมปิ จตฺตาโร รสา อนุญฺญาตาติฯ **อคฺคิหุตฺตมุขา ยญฺญา**ติอาทีสุ อคฺคิหุตํ เสฏฺฐํ, อคฺคิหุตํ มุขนฺติ วุตฺตํ โหติฯ

โรชมลฺลาทิวตฺถุกถา

๓๐๑-๒. โรชวตฺถุ อุตฺตานตฺถเมวฯ ตตฺถ **สงฺกรํ อกํสู**ติ กติกํ อกํสุฯ **อุฬารํ โข เต อิท**นฺติ สุนฺทรํ โข เต อิทํฯ **นาหํ ภเนฺต อานนฺท พหุกโต**ติ นาหํ พุทฺธาทิคตปสาทพหุมาเนน อิธาคโตติ ทเสฺสติฯ **สพฺพญฺจ ฑากก**นฺติ สปฺปิอาทีหิ ปกฺกํ วา อปกฺกํ วา ยํกิญฺจิ ฑากํฯ **ปิฏฺฐขาทนีย**นฺติ ปิฏฺฐมยํ ขาทนียํ; โรโช กิร อิทํ อุภยมฺปิ สตสหสฺสํ วยํ กตฺวา ปฏิยาทาเปสิฯ

๓๐๓. **มญฺชุกา**ติ มธุรวจนาฯ **ปฏิภาเนยฺยกา**ติ สเก สิเปฺป ปฏิภานสมฺปนฺนาฯ **ทกฺขา**ติ เฉกา, อนลสา วาฯ **ปริโยทาตสิปฺปา**ติ นิโทฺทสสิปฺปาฯ **นาฬิยาวาปเกนา**ติ นาฬิยา จ อาวาปเกน จฯ อาวาปโก นาม ยตฺถ ลทฺธํ ลทฺธํ อาวปนฺติ, ปกฺขิปนฺตีติ วุตฺตํ โหติฯ **น จ ภิกฺขเว นหาปิตปุเพฺพน ขุรภณฺฑ**นฺติ เอตฺถ คเหตฺวา ปริหริตุเมว น วฏฺฏติ, อญฺญสฺส สนฺตเกน เกเส เฉเทตุํ วฏฺฏติฯ สเจ เวตนํ คเหตฺวา ฉินฺทติ, น วฏฺฏติฯ โย อนหาปิตปุโพฺพ ตสฺส ปริหริตุมฺปิ วฏฺฏติ, ตํ วา อญฺญํ วา คเหตฺวา เกเส เฉเทตุมฺปิ วฏฺฏติฯ

๓๐๔. **ภาคํ ทตฺวา**ติ ทสมภาคํ ทตฺวา; อิทํ กิร ชมฺพุทีเป โปราณกจาริตฺตํ, ตสฺมา ทส โกฏฺฐาเส กตฺวา เอโก โกฏฺฐาโส ภูมิสามิกานํ ทาตโพฺพฯ

จตุมหาปเทสกถา

๓๐๕. **ยํ ภิกฺขเว มยา อิทํ น กปฺปตี**ติ อิเม จตฺตาโร มหาปเทเส ภควา ภิกฺขูนํ นยคฺคหณตฺถาย อาหฯ ตตฺถ ธมฺมสงฺคาหกเตฺถรา สุตฺตํ คเหตฺวา ปริมทฺทนฺตา อิทํ อทฺทสํสุฯ **ฐเปตฺวา ธญฺญผลรส**นฺติ สตฺตธญฺญรสานิ ปจฺฉาภตฺตํ น กปฺปนฺตีติ ปฏิกฺขิตฺตานิฯ ตาลนาฬิเกรปนสลพุชอลาพุกุมฺภณฺฑปุสฺสผลติปุสผลเอฬาลุกานิ , นว มหาผลานิ สพฺพญฺจ อปรณฺณํ, ธญฺญคติกเมวฯ ตํ กิญฺจาปิ น ปฏิกฺขิตฺตํ, อถ โข อกปฺปิยํ อนุโลเมติ, ตสฺมา ปจฺฉาภตฺตํ น กปฺปติฯ อฏฺฐ ปานานิ อนุญฺญาตานิฯ อวเสสานิ เวตฺตตินฺติณิกมาตุลุงฺคกปิตฺถโกสมฺพกรมนฺทาทิขุทฺทกผลปานานิ อฏฺฐปานคติกาเนว, ตานิ กิญฺจาปิ น อนุญฺญาตานิ, อถ โข กปฺปิยํ อนุโลเมนฺติ, ตสฺมา กปฺปนฺติฯ ฐเปตฺวา หิ สานุโลมํ ธญฺญผลรสํ อญฺญํ ผลปานํ นาม อกปฺปิยํ นตฺถิ, สพฺพํ ยามกาลิกํเยวาติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํฯ

ภควตา ฉ จีวรานิ อนุญฺญาตานิฯ ธมฺมสงฺคาหกเตฺถเรหิ เตสํ อนุโลมานิ ทุกูลํ, ปตฺตุณฺณํ, จีนปฏฺฏํ, โสมารปฏฺฏํ, อิทฺธิมยิกํ, เทวทตฺติยนฺติ อปรานิ ฉ อนุญฺญาตานิฯ ตตฺถ **‘‘ปตฺตุณฺณ’’**นฺติ ปตฺตุณฺณเทเส ปาณเกหิ สญฺชาตวตฺถํฯ เทฺว ปฏา เทสนาเมเนว วุตฺตาฯ ตานิ ตีณิ โกเสยฺยสฺสานุโลมานิฯ ทุกูลํ สาณสฺส, อิตรานิ เทฺว กปฺปาสิกสฺส วา สเพฺพสํ วาฯ

ภควตา เอกาทส ปเตฺต ปฏิกฺขิปิตฺวา เทฺว ปตฺตา อนุญฺญาตา – โลหปโตฺต เจว มตฺติกาปโตฺต จฯ โลหถาลกํ, มตฺติกาถาลกํ, ตมฺพโลหถาลกนฺติ เตสํเยว อนุโลมานิฯ ภควตา ตโยตุมฺพา อนุญฺญาตา – โลหตุโมฺพ, กฏฺฐตุโมฺพ, ผลตุโมฺพติฯ กุณฺฑิกา, กญฺจนโก, อุทกตุโมฺพติ เตสํเยว อนุโลมานิฯ กุรุนฺทิยํ ปน ‘‘ปานียสงฺขปานียสราวกานิ เอเตสํ อนุโลมานี’’ติ วุตฺตํฯ ปฏฺฏิกา, สูกรนฺตนฺติ เทฺว กายพนฺธนานิ อนุญฺญาตานิ, ทุสฺสปฏฺเฏน รชฺชุเกน จ กตกายพนฺธนานิ เตสํ อนุโลมานิฯ เสตจฺฉตฺตํ, กิลญฺชจฺฉตฺตํ, ปณฺณจฺฉตฺตนฺติ ตีณิ ฉตฺตานิ อนุญฺญาตานิฯ เอกปณฺณจฺฉตฺตํ เตสํเยว อนุโลมนฺติ อิมินา นเยน ปาฬิญฺจ อฏฺฐกถญฺจ อนุเปกฺขิตฺวา อญฺญานิปิ กปฺปิยากปฺปิยานํ อนุโลมานิ เวทิตพฺพานิฯ

ตทหุปฏิคฺคหิตํ กาเล กปฺปตีติอาทิ สพฺพํ สมฺภินฺนรสํ สนฺธาย วุตฺตํฯ สเจ หิ ฉลฺลิมฺปิ อนปเนตฺวา สกเลเนว นาฬิเกรผเลน สทฺธิํ ปานกํ ปฏิคฺคหิตํ โหติ , นาฬิเกรํ อปเนตฺวา ตํ วิกาเลปิ กปฺปติฯ อุปริ สปฺปิปิณฺฑํ ฐเปตฺวา สีตลปายาสํ เทนฺติ, ยํ ปายาเสน อสํสฏฺฐํ สปฺปิ, ตํ อปเนตฺวา สตฺตาหํ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ พทฺธมธุผาณิตาทีสุปิ เอเสว นโยฯ ตโกฺกลชาติผลาทีหิ อลงฺกริตฺวา ปิณฺฑปาตํ เทนฺติ, ตานิ อุทฺธริตฺวา โธวิตฺวา ยาวชีวํ ปริภุญฺชิตพฺพานิฯ ยาคุยํ ปกฺขิปิตฺวา ทินฺนสิงฺคิเวราทีสุปิ เตลาทีสุ ปกฺขิปิตฺวา ทินฺนลฏฺฐิมธุกาทีสุปิ เอเสว นโยฯ เอวํ ยํ ยํ อสมฺภินฺนรสํ โหติ, ตํ ตํ เอกโต ปฏิคฺคหิตมฺปิ ยถา สุทฺธํ โหติ, ตถา โธวิตฺวา วา ตเจฺฉตฺวา วา ตสฺส ตสฺส กาลวเสน ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ

สเจ ปน สมฺภินฺนรสํ โหติ สํสฏฺฐํ, น วฏฺฏติฯ ยาวกาลิกญฺหิ อตฺตนา สทฺธิํ สมฺภินฺนรสานิ ตีณิปิ ยามกาลิกาทีนิ อตฺตโน สภาวํ อุปเนติ, ยามกาลิกํ เทฺวปิ สตฺตาหกาลิกาทีนิ อตฺตโน สภาวํ อุปเนติ, สตฺตาหกาลิกมฺปิ อตฺตนา สทฺธิํ สํสฏฺฐํ ยาวชีวิกํ อตฺตโน สภาวเญฺญว อุปเนติ; ตสฺมา เตน ตทหุปฏิคฺคหิเตน สทฺธิํ ตทหุปฏิคฺคหิตํ วา ปุเรปฏิคฺคหิตํ วา ยาวชีวิกํ สตฺตาหํ กปฺปติ ทฺวีหปฏิคฺคหิเตน ฉาหํ, ตีหปฏิคฺคหิเตน ปญฺจาหํ…เป.… สตฺตาหปฏิคฺคหิเตน ตทเหว กปฺปตีติ เวทิตพฺพํฯ ตสฺมาเยว หิ ‘‘สตฺตาหกาลิเกน ภิกฺขเว ยาวชีวิกํ ตทหุปฏิคฺคหิต’’นฺติ อวตฺวา ‘‘ปฏิคฺคหิตํ สตฺตาหํ กปฺปตี’’ติ วุตฺตํฯ

กาลยามสตฺตาหาติกฺกเมสุ เจตฺถ วิกาลโภชนสนฺนิธิเภสชฺชสิกฺขาปทานํ วเสน อาปตฺติโย เวทิตพฺพาฯ อิเมสุ จ ปน จตูสุ กาลิเกสุ ยาวกาลิกํ ยามกาลิกนฺติ อิทเมว ทฺวยํ อโนฺตวุตฺถกเญฺจว สนฺนิธิการกญฺจ โหติ, สตฺตาหกาลิกญฺจ ยาวชีวิกญฺจ อกปฺปิยกุฏิยํ นิกฺขิปิตุมฺปิ วฏฺฏติ, สนฺนิธิมฺปิ น ชเนตีติฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

เภสชฺชกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๗. กถินกฺขนฺธกํ

กถินานุชานนกถา

๓๐๖. กถินกฺขนฺธเก – **ปาเวยฺยกา**ติ ปาเวยฺยรฏฺฐวาสิโนฯ ปาเวยฺยํ นาม โกสเลสุ ปจฺฉิมทิสาภาเค รฏฺฐํ; ตตฺถ วาสิโนติ วุตฺตํ โหติฯ โกสลรโญฺญ เอกปิตุกภาตูนํ ภทฺทวคฺคิยเตฺถรานํ เอตํ อธิวจนํฯ เตสุ สพฺพเชฏฺฐโก อนาคามี, สพฺพปจฺฉิมโก โสตาปโนฺน, เอโกปิ อรหา วา ปุถุชฺชโน วา นตฺถิฯ **อารญฺญิกา**ติ ธุตงฺคสมาทานวเสน อารญฺญิกา; น อรญฺญวาสมเตฺตนฯ ปิณฺฑปาติกาทิภาเวปิ เตสํ เอเสว นโยฯ สีสวเสน เจตํ วุตฺตํฯ อิเม ปน เตรสาปิ ธุตงฺคานิ สมาทาเยว วตฺตนฺติฯ **อุทกสงฺคเห**ติ อุทเกน สงฺคหิเต ฆฏฺฏิเต สํสเฏฺฐ; ถเล จ นิเนฺน จ เอโกทกีภูเตติ อโตฺถฯ

อุทกจิกฺขเลฺลติ อกฺกนฺตอกฺกนฺตฏฺฐาเน อุทกจิกฺขโลฺล อุฏฺฐหิตฺวา ยาว อานิสทา ปหรติ, อีทิเส จิกฺขเลฺลติ อโตฺถฯ **โอกปุเณฺณหี**ติ อุทกปุเณฺณหิฯ เตสํ กิร จีวรานิ ฆนานิ, เตสุ ปติตํ อุทกํ น ปคฺฆรติ ฆนตฺตา ปุฏพทฺธํ วิย ติฏฺฐติฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘โอกปุเณฺณหิ จีวเรหี’’ติฯ ‘‘โอฆปุเณฺณหี’’ติปิ ปาโฐฯ

อวิวทมานา วสฺสํ วสิมฺหาติ เอตฺถ อาคนฺตุกฏฺฐาเน เสนาสนผาสุตาย อภาเวน จ ภควโต ทสฺสนาลาเภน อุกฺกณฺฐิตตาย จ เต ภิกฺขู ผาสุํ น วสึสุ, ตสฺมา ‘‘อวิวทมานา ผาสุกํ วสฺสํ วสิมฺหา’’ติ นาโวจุํฯ **ธมฺมิํ กถํ กตฺวา**ติ ภควา เตสํ ภิกฺขูนํ อนมตคฺคิยกถํ กเถสิฯ เต สเพฺพปิ กถาปริโยสาเน อรหตฺตํ ปาปุณิตฺวา นิสิโนฺนฏฺฐานโตเยว อากาเส อุปฺปติตฺวา อคมํสุ, ตํ สนฺธาย วุตฺตํ – ‘‘ธมฺมิํ กถํ กตฺวา’’ติฯ ตโต ภควา ‘‘สเจ กถินตฺถาโร ปญฺญโตฺต อภวิสฺส, เอเต ภิกฺขู เอกํ จีวรํ ฐเปตฺวา สนฺตรุตฺตเรน อาคจฺฉนฺตา น เอวํ กิลนฺตา อสฺสุ, กถินตฺถาโร จ นาเมส สพฺพพุเทฺธหิ อนุญฺญาโต’’ติ จิเนฺตตฺวา กถินตฺถารํ อนุชานิตุกาโม ภิกฺขู อามเนฺตสิ, อามเนฺตตฺวา จ ปน **‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว’’**ติอาทิมาหฯ

ตตฺถ **อตฺถตกถินานํ โว**ติ นิปาตมตฺตํ โวกาโร; อตฺถตกถินานนฺติ อโตฺถฯ เอวญฺหิ สติ ปรโต ‘‘โส เนสํ ภวิสฺสตี’’ติ ยุชฺชติฯ อถ วา **โว**ติ สามิวจนเมเวตํฯ **โส เนส**นฺติ เอตฺถ ปน โส จีวรุปฺปาโท เย อตฺถตกถินา, เตสํ ภวิสฺสตีติ อโตฺถฯ

ตตฺถ **อนามนฺตจาโร**ติ ยาว กถินํ น อุทฺธริยติ, ตาว อนามเนฺตตฺวา จรณํ กปฺปิสฺสติ , จาริตฺตสิกฺขาปเทน อนาปตฺติ ภวิสฺสตีติ อโตฺถฯ **อสมาทานจาโร**ติ ติจีวรํ อสมาทาย จรณํ; จีวรวิปฺปวาโส กปฺปิสฺสตีติ อโตฺถฯ **คณโภชน**นฺติ คณโภชนมฺปิ กปฺปิสฺสติฯ **ยาวทตฺถจีวร**นฺติ ยาวตฺตเกน จีวเรน อโตฺถ, ตาวตฺตกํ อนธิฏฺฐิตํ อวิกปฺปิตํ กปฺปิสฺสตีติ อโตฺถฯ **โย จ ตตฺถ จีวรุปฺปาโท**ติ ตตฺถ กถินตฺถตสีมายํ มตกจีวรํ วา โหตุ สงฺฆํ อุทฺทิสฺส ทินฺนํ วา สงฺฆิเกน ตตุปฺปาเทน อาภตํ วา, เยน เกนจิ อากาเรน ยํ สงฺฆิกจีวรํ อุปฺปชฺชติ, ตํ เตสํ ภวิสฺสตีติ อโตฺถฯ

เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว กถินํ อตฺถริตพฺพนฺติ เอตฺถ กถินตฺถารํ เก ลภนฺติ, เก น ลภนฺตีติ? คณนวเสน ตาว ปจฺฉิมโกฏิยา ปญฺจ ชนา ลภนฺติ, อุทฺธํ สตสหสฺสมฺปิ, ปญฺจนฺนํ เหฏฺฐา น ลภนฺติฯ วุตฺถวสฺสวเสน ปุริมิกาย วสฺสํ อุปคนฺตฺวา ปฐมปวารณาย ปวาริตา ลภนฺติ, ฉินฺนวสฺสา วา ปจฺฉิมิกาย อุปคตา วา น ลภนฺติ, อญฺญสฺมิํ วิหาเร วุตฺถวสฺสาปิ น ลภนฺตีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํฯ ปุริมิกาย อุปคตานํ ปน สเพฺพ คณปูรกา โหนฺติ, อานิสํสํ น ลภนฺติ, อานิสํโส

อิตเรสํเยว โหติฯ สเจ ปุริมิกาย อุปคตา จตฺตาโร วา โหนฺติ ตโย วา เทฺว วา เอโก วา, อิตเร คณปูรเก กตฺวา กถินํ อตฺถริตพฺพํฯ อถ จตฺตาโร ภิกฺขู อุปคตา, เอโก ปริปุณฺณวโสฺส สามเณโร, โส เจ ปจฺฉิมิกาย อุปสมฺปชฺชติ, คณปูรโก เจว โหติ, อานิสํสญฺจ ลภติฯ ตโย ภิกฺขู เทฺว สามเณรา, เทฺว ภิกฺขู ตโย สามเณรา, เอโก ภิกฺขุ จตฺตาโร สามเณราติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยฯ สเจ ปุริมิกาย อุปคตา กถินตฺถารกุสลา น โหนฺติ, อตฺถารกุสลา ขนฺธกภาณกเถรา ปริเยสิตฺวา อาเนตพฺพาฯ กมฺมวาจํ สาเวตฺวา กถินํ อตฺถราเปตฺวา ทานญฺจ ภุญฺชิตฺวา คมิสฺสนฺติฯ อานิสํโส ปน อิตเรสํเยว โหติฯ

กถินํ เกน ทินฺนํ วฏฺฏติ? เยน เกนจิ เทเวน วา มนุสฺเสน วา ปญฺจนฺนํ วา สหธมฺมิกานํ อญฺญตเรน ทินฺนํ วฏฺฏติฯ กถินทายกสฺส วตฺตํ อตฺถิ, สเจ โส ตํ อชานนฺโต ปุจฺฉติ – ''ภนฺเต กถํ กถินํ ทาตพฺพ''นฺติ ตสฺส เอวํ อาจิกฺขิตพฺพํ – ''ติณฺณํ จีวรานํ อญฺญตรปฺปโหนกํ สูริยุคฺคมนสมเย วตฺถํ 'กถินจีวรํ เทมา'ติ ทาตุํ วฏฺฏติ , ตสฺส ปริกมฺมตฺถํ เอตฺตกา นาม สูจิโย, เอตฺตกํ สุตฺตํ, เอตฺตกํ รชนํ, ปริกมฺมํ กโรนฺตานํ เอตฺตกานํ ภิกฺขูนํ ยาคุภตฺตญฺจ ทาตุํ วฏฺฏตี''ติฯ

กถินตฺถารเกนาปิ ธมฺเมน สเมน อุปฺปนฺนํ กถินํ อตฺถรนฺเตน วตฺตํ ชานิตพฺพํฯ ตนฺตวายเคหโต หิ อาภตสนฺตาเนเนว ขลิมกฺขิตสาฏโก น วฏฺฏติ, มลีนสาฏโกปิ น วฏฺฏติ, ตสฺมา กถินตฺถารสาฏกํ ลภิตฺวา สุฏฺฐุ โธวิตฺวา สูจิอาทีนิ จีวรกมฺมูปกรณานิ สเชฺชตฺวา พหูหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ตทเหว สิพฺพิตฺวา นิฏฺฐิตสูจิกมฺมํ รชิตฺวา กปฺปพินฺทุํ ทตฺวา กถินํ อตฺถริตพฺพํฯ สเจ ตสฺมึ อนตฺถเตเยว อญฺญํ กถินสาฏกํ อาหรติ, อญฺญานิ จ พหูนิ กถินานิสํสวตฺถานิ เทติ, โย อานิสํสํ พหุํ เทติ, ตสฺส สนฺตเกเนว อตฺถริตพฺพํฯ อิตโร ยถา ตถา โอวทิตฺวา สญฺญาเปตโพฺพฯ

กถินํ ปน เกน อตฺถริตพฺพํ? ยสฺส สโงฺฆ กถินจีวรํ เทติฯ สเงฺฆน ปน กสฺส ทาตพฺพํ? โย ชิณฺณจีวโร โหติฯ สเจ พหู ชิณฺณจีวรา โหนฺติ, วุฑฺฒสฺส ทาตพฺพํฯ วุเฑฺฒสุปิ โย มหาปริโส ตทเหว จีวรํ กตฺวา อตฺถริตุํ สโกฺกติ, ตสฺส ทาตพฺพํฯ สเจ วุโฑฺฒ น สโกฺกติ นวกตโร สโกฺกติ, ตสฺส ทาตพฺพํฯ อปิจ สเงฺฆน มหาเถรสฺส สงฺคหํ กาตุํ วฏฺฏติ, ตสฺมา ''ตุเมฺห ภนฺเต คณฺหถ, มยํ กตฺวา ทสฺสามา''ติ วตฺตพฺพํฯ ตีสุ จีวเรสุ ยํ ชิณฺณํ โหติ, ตทตฺถาย ทาตพฺพํฯ ปกติยา ทุปฏฺฏจีวรสฺส ทุปฏฺฏตฺถาเยว ทาตพฺพํฯ สเจปิสฺส เอกปฏฺฏจีวรํ ฆนํ โหติ, กถินสาฏโก จ เปลโว, สารุปฺปตฺถาย ทุปฏฺฏปฺปโหนกเมว ทาตพฺพํ, ''อหํ อลภนฺโต เอกปฏฺฏํ ปารุปามี''ติ วทนฺตสฺสาปิ ทุปฏฺฏํ ทาตุํ วฏฺฏติฯ โย ปน โลภปกติโก โหติ, ตสฺส น ทาตพฺพํฯ เตนาปิ ''กถินํ อตฺถริตฺวา ปจฺฉา สิพฺพิตฺวา เทฺว จีวรานิ กริสฺสามี''ติ น คเหตพฺพํฯ ยสฺส ปน ทียติ, ตสฺส เยน วิธินา ทาตพฺพํ, ตํ ทเสฺสตุํ ''เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว กถินํ อตฺถริตพฺพ''นฺติ อารภิตฺวา **สุณาตุ เม ภนฺเต**ติอาทิกา ทานกมฺมวาจา ตาว วุตฺตาฯ

เอวํ ทินฺเน ปน กถิเน สเจ ตํ กถินทุสฺสํ นิฏฺฐิตปริกมฺมเมว โหติ , อิเจฺจตํ กุสลํฯ โน เจ นิฏฺฐิตปริกมฺมํ โหติ, ''อหํ เถโร''ติ วา ''พหุสฺสุโต''ติ วา เอเกนาปิ อกาตุํ น ลพฺภติ, สเพฺพเหว สนฺนิปติตฺวา โธวนสิพฺพนรชนานิ นิฏฺฐาเปตพฺพานิฯ อิทญฺหิ กถินวตฺตํ นาม พุทฺธปฺปสตฺถํฯ อตีเต ปทุมุตฺตโรปิ ภควา กถินวตฺตํ อกาสิฯ ตสฺส กิร อคฺคสาวโก สุชาตเตฺถโร นาม กถินํ คณฺหิ, ตํ สตฺถา อฏฺฐสฏฺฐิยา ภิกฺขุสตสหเสฺสหิ สทฺธึ นิสีทิตฺวา อกาสิฯ

กตปริโยสิตํ ปน กถินํ คเหตฺวา อตฺถารเกน ภิกฺขุนา ''สเจ สงฺฆาฏิยา กถินํ อตฺถริตุกาโม โหติ, โปราณิกา สงฺฆาฏิ ปจฺจุทฺธริตพฺพา, นวา สงฺฆาฏิ อธิฏฺฐาตพฺพาฯ 'อิมาย สงฺฆาฏิยา กถินํ อตฺถรามี'ติ วาจา ภินฺทิตพฺพา''ติอาทินา ปริวาเร วุตฺตวิธาเนน กถินํ อตฺถริตพฺพํฯ อตฺถริตฺวา จ ปน ''เตน กถินตฺถารเกน ภิกฺขุนา สงฺฆํ อุปสงฺกมิตฺวา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา

อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา เอวมสฺส วจนีโย – ‘อตฺถตํ ภนฺเต สงฺฆสฺส กถินํ, ธมฺมิโก กถินตฺถาโร, อนุโมทถา’ติ เตหิ อนุโมทเกหิ ภิกฺขูหิ เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา เอวมสฺส วจนีโย – ‘อตฺถตํ อาวุโส สงฺฆสฺส กถินํ, ธมฺมิโก กถินตฺถาโร, อนุโมทามา’’ติ เอวมาทินา ปริวาเร วุตฺตวิธาเนเนว อนุโมทาเปตพฺพํ, อิตเรหิ จ อนุโมทิตพฺพํฯ เอวํ สเพฺพสํ อตฺถตํ โหติ กถินํฯ วุตฺตเญฺหตํ ปริวาเร ‘‘ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ อตฺถตํ โหติ กถินํ – อตฺถารกสฺส จ อนุโมทกสฺส จา’’ติ (ปริ. ๔๐๓)ฯ ปุนปิ วุตฺตํ – ‘‘น สโงฺฆ กถินํ อตฺถรติ, น คโณ กถินํ อตฺถรติ, ปุคฺคโล กถินํ อตฺถรติ, สงฺฆสฺส อนุโมทนา คณสฺส อนุโมทนา ปุคฺคลสฺส อตฺถารา สงฺฆสฺส อตฺถตํ โหติ กถินํ, คณสฺส อตฺถตํ โหติ กถินํ, ปุคฺคลสฺส อตฺถตํ โหติ กถินํ’’ติ (ปริ. ๔๑๔)ฯ

เอวํ อตฺถเต ปน กถิเน สเจ กถินจีวเรน สทฺธึ อาภตํ อานิสํสํ ทายกา ‘‘เยน อมฺหากํ กถินํ คหิตํ, ตเสฺสว เทมา’’ติ เทนฺติ , ภิกฺขุสโงฺฆ อนิสฺสโรฯ อถ อวิจาเรตฺวาว ทตฺวา คจฺฉนฺติ, ภิกฺขุสโงฺฆ อิสฺสโรฯ ตสฺมา สเจ กถินตฺถารกสฺส เสสจีวรานิปิ ทุพฺพลานิ โหนฺติ, สเงฺฆน อปโลเกตฺวา เตสมฺปิ อตฺถาย วตฺถานิ ทาตพฺพานิฯ กมฺมวาจา ปน เอกาเยว วฏฺฏติฯ อวเสเส กถินานิสํเส พลววตฺถานิ วสฺสาวาสิกฐฺฐิติกาย ทาตพฺพานิ, ฐิติกาย อภาเว เถราสนโต ปฏฺฐาย ทาตพฺพานิ, ครุภณฺฑํ น ภาเชตพฺพํฯ สเจ ปน เอกสีมาย พหู วิหารา โหนฺติ, สเพฺพ ภิกฺขู สนฺนิปาเตตฺวา เอกตฺถ กถินํ อตฺถริตพฺพํ, วิสุํ วิสุํ อตฺถริตุํ น วฏฺฏติฯ

๓๐๘. อิทานิ ยถา จ กถินํ อตฺถตํ โหติ, ยถา จ อนตฺถตํ, ตํ วิธึ วิตฺถารโต ทเสฺสตุํ **เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว อตฺถตํ โหติ กถินํ เอวํ อนตฺถต**นฺติ วตฺวา อกรณียเญฺจว มหาภูมิกญฺจ อนตฺถตลกฺขณํ ตาว ทเสฺสนฺโต **น อุลฺลิขิตมเตฺตนา**ติอาทิเก จตุวีสติ อาการเร ทเสฺสสิฯ ตโต ปรํ อตฺถตลกฺขณํ ทเสฺสนฺโต **อหเตน อตฺถต**นฺติอาทิเก สตฺตรส อาการเร ทเสฺสสิฯ ปริวาเรปิ หิ ‘‘จตุวีสติยา อาการเรหิ อนตฺถตํ โหติ กถินํ, สตฺตรสหิ อาการเรหิ อตฺถตํ โหติ กถิน’’นฺติ อิทเมว ลกฺขณํ วุตฺตํฯ

ตตฺถ **อุลฺลิขิตมเตฺตนา**ติ ทีฆโต จ ปุถุลโต จ ปมาณคฺคหณมเตฺตนฯ ปมาณญฺหิ คณฺหโนฺต ตสฺส ตสฺส ปเทสสฺส สญฺชานนตฺถํ นขาทีหิ วา ปริเจฺฉทํ ทเสฺสโนฺต อุลฺลิขติ, นลาฏาทีสุ วา ฆํสติ, ตสฺมา ตํ ปมาณคฺคหณํ ‘‘อุลฺลิขิตมตฺต’’นฺติ วุจฺจติฯ **โธวนมเตฺตนา**ติ กถินทุสฺส โธวนมเตฺตนฯ **จีวรวิจารณมเตฺตนา**ติ ‘‘ปญฺจกํ วา สตฺตกํ วา นวกํ วา เอกาทสกํ วา โหตู’’ติ เอวํ วิจาริตมเตฺตนฯ **เฉทนมเตฺตนา**ติ ยถาวิจาริตสฺส วตฺถสฺส เฉทนมเตฺตนฯ **พนฺธนมเตฺตนา**ติ โมฆสุตฺตกาโรปนมเตฺตนฯ **โอวฏฺฏิยกรณมเตฺตนา**ติ โมฆสุตฺตกานุสาเรน ทีฆสิพฺพิตมเตฺตนฯ **กณฺฑุสกรณมเตฺตนา**ติ มุทฺทิยปตฺตพนฺธนมเตฺตนฯ **ทฬฺหีกมฺมกรณมเตฺตนา**ติ เทฺว จิมิลิกาโย เอกโต กตฺวา สิพฺพิตมเตฺตนฯ อถ วา ปฐมจิมิลิกา ฆเฏฺฏตฺวา ฐปิตา โหติ, กถินสาฏกํ ตสฺสา กุจฺฉิจิมิลิกํ กตฺวา สิพฺพิตมเตฺตนาติปิ อโตฺถฯ มหาปจฺจริยํ ‘‘ปกติจีวรสฺส อุปสฺสยทาเนนา’’ติ วุตฺตํฯ กุรุนฺทิยํ ปน ‘‘ปกติปตฺตพทฺธจีวรํ ทุปฏฺฏํ กาตุํ กุจฺฉิจิมิลิกํ อลฺลิยาปนมเตฺตนา’’ติ วุตฺตํฯ **อนุวาตกรณมเตฺตนา**ติ ปิฏฺฐิอนุวาตาโรปนมเตฺตนฯ **ปริภณฺฑกรณมเตฺตนา**ติ กุจฺฉิอนุวาตาโรปนมเตฺตนฯ **โอวเทฺธยฺยกรณมเตฺตนา**ติ อาคนฺตุกปตฺตาโรปนมเตฺตน ฯ กถินจีวรโต วา ปตฺตํ คเหตฺวา อญฺญสฺมึ อกถินจีวเร ปตฺตาโรปนมเตฺตนฯ

กมฺพลมทฺทนมเตฺตนาติ เอกวารํเยว รชเน ปกฺขิเตฺตน ทนฺตวเณฺณน ปณฺฑุปลาสวเณฺณน วาฯ สเจ ปน สกึ วา ทฺวิกฺขตฺตุํ วา รตฺตมฺปิ สารุปฺปํ โหติ, วฏฺฏติฯ **นิมิตฺตกเตนา**ติ ‘‘อิมินา ทุเสฺสน กถินํ อตฺถริสฺสามี’’ติ เอวํ นิมิตฺตกเตนฯ เอตฺตกเมว หิ ปริวาเร วุตฺตํฯ อฏฺฐ

กถาสุ ปน ‘‘อยํ สาฏโก สุนฺทโร, สกฺกา อิมินา กถินํ อตฺถริตุ’นฺติ เอวํ นิมิตฺตกมฺมํ กตฺวา ลทฺธนา’’ติ วุตฺตํฯ **ปริกถากเตนา**ติ ‘‘กถินํ นาม ทาตุํ วฏฺฏติ, กถินทายโก พหุํ ปุญฺญํ ปสวตี’’ติ เอวํ ปริกถาย อุปฺปาทิเตนฯ กถินํ นาม อติอุกฺกฏฺฐํ วฏฺฏติ, มาตรมฺปิ วิญฺญาเปตุํ น วฏฺฏติ, อากาสโต โอติณฺณสทิสเมว วฏฺฏตีติฯ **กุกฺกุกเตนา**ติ ตาวกาลิเกนฯ **สนฺนิธิกเตนา**ติ เอตฺถ ทุวิโธ สนฺนิธิ กรณสนฺนิธิ จ นิจยสนฺนิธิ จฯ ตตฺถ ตทเหว อกตฺวา ฐเปตฺวา กรณํ กรณสนฺนิธิฯ สโงฺฆ อชฺช กถินทุสฺสํ ลภิตฺวา ปุนทิวเส เทติ, อยํ นิจยสนฺนิธิฯ

นิสฺสคฺคิเยนาติ รตฺตินิสฺสคฺคิเยนฯ ปริวาเรปิ วุตฺตํ – ‘‘นิสฺสคฺคิยํ นาม กริยมาเน อรุณํ อุฏฺฐหตี’’ติฯ **อกปฺปกเตนา**ติ อนาทินฺนกปฺปพินฺทุนาฯ **อญฺญตฺร สงฺฆาฏิยา**ติอาทีสุ ฐเปตฺวา สงฺฆาฏิอุตฺตราสงฺคอนฺตรวาสเก อเญฺญน ปจฺจตฺถรณาทินา อตฺถตํ อนตฺถตํ โหตีติฯ **อญฺญตฺร ปญฺจเกน วา อติเรกปญฺจเกน วา**ติ ปญฺจ วา อติเรกานิ วา ขณฺฑานิ กตฺวา มหามณฺฑลอฑฺฒมณฺฑลานิ ทเสฺสตฺวา กเตเนว วฏฺฏติฯ เอวญฺหิ สมณฺฑลิกตํ โหติ, ตํ ฐเปตฺวา อเญฺญน อจฺฉินฺนเกน วา ทฺวตฺติจตุขเณฺฑน วา น วฏฺฏติฯ **อญฺญตฺร ปุคฺคลสฺส อตฺถารา**ติ ปุคฺคลสฺส อตฺถารํ ฐเปตฺวา น อเญฺญน สงฺฆสฺส วา คณสฺส วา อตฺถาเรน อตฺถตํ โหติฯ **นิสฺสีมโฏฺฐ อนุโมทตี**ติ พหิอุปจารสีมาย ฐิโต อนุโมทติฯ

๓๐๙. **อหเตนา**ติ อปริภุเตฺตนฯ **อหตกเปฺปนา**ติ อหตสทิเสน เอกวารํ วา ทฺวิกฺขตฺตุํ วา โธเตนฯ **ปิโลติกายา**ติ หตวตฺถกสาฏเกน ฯ **ปํสุกูเลนา**ติ เตวีสติยา เขเตฺตสุ อุปฺปนฺนปํสุกูเลนฯ ปํสุกูลิกภิกฺขุนา โจฬกภิกฺขํ อาหิณฺฑิตฺวา ลทฺธโจฬเกหิ กตจีวเรนาติปิ กุรุนฺทิมหาปจฺจรีสุ วุตฺตํฯ **ปาปณิเกนา**ติ อาปณทฺวาเร ปติตปิโลติกํ คเหตฺวา กถินตฺถาย เทติ, เตนาปิ วฏฺฏตีติ อโตฺถฯ เสสํ วุตฺตวิปลฺลาเสเนว เวทิตพฺพํฯ อิมสฺมิํ ปน ฐาเน ‘‘สห กถินสฺส อตฺถารา กติ ธมฺมา ชายนฺตี’’ติอาทิ พหุอฏฺฐกถาสุ วุตฺตํ, ตํ สพฺพํ ปริวาเร ปาฬิอารูฬฺหเมว, ตสฺมา ตตฺถ อาคตนเยเนว เวทิตพฺพํฯ น หิ เตน อิธ อวุจฺจมาเนน กถินตฺถารกสฺส กิญฺจิ ปริหายติฯ

๓๑๐. เอวํ กถินตฺถารํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ อุพฺภารํ ทเสฺสตุํ **กถญฺจ ภิกฺขเว อุพฺภตํ โหติ กถิน**นฺติอาทิมาหฯ ตตฺถ **มาติกา**ติ มาตโร; ชเนตฺติโยติ อโตฺถฯ กถินุพฺภารญฺหิ เอตา อฏฺฐ ชเนตฺติโยฯ ตาสุ ปกฺกมนํ อนฺเต อสฺสาติ **ปกฺกมนนฺติกา**ฯ เอวํ เสสาปิ เวทิตพฺพาฯ

อาทายสตฺตกกถา

๓๑๑. **น ปเจฺจสฺส**นฺติ น ปุน อาคมิสฺสํฯ เอตสฺมิํ ปน ปกฺกมนนฺติเก กถินุทฺธาเร ปฐมํ จีวรปลิโพโธ ฉิชฺชติ, ปจฺฉา อาวาสปลิโพโธฯ เอวํ ปกฺกมโต หิ จีวรปลิโพโธ อโนฺตสีมายเมว ฉิชฺชติ, อาวาสปลิโพโธ สีมาติกฺกเมฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ปริวาเร –

> ‘‘ปกฺกมนนฺติโก กถินุทฺธาโร, วุโตฺต อาทิจฺจพนฺธุนา;
> เอตญฺจ ตาหํ วิสฺสชฺชิสฺสํ, จีวรปลิโพโธ ปฐมํ ฉิชฺชติ;
> ปจฺฉา อาวาสปลิโพโธ ฉิชฺชตี’’ติฯ (ปริ. ๔๑๕);

จีวรํ อาทายาติ อกตจีวรํ อาทายฯ **พหิสีมคตสฺสา**ติ อญฺญํ สามนฺตวิหารํ คตสฺสฯ **เอวํ โหตี**ติ ตสฺมิํ วิหาเร เสนาสนผาสุกํ วา สหายสมฺปตฺติํ วา ทิสฺวา เอวํ โหติ ฯ เอตสฺมิํ ปน นิฏฺฐานนฺติเก กถินุทฺธาเร อาวาสปลิโพโธ ปฐมํ ฉิชฺชติ, โส หิ ‘‘น ปเจฺจสฺส’’นฺติ จิเตฺต อุปฺปนฺนมเตฺตเยว ฉิชฺชติฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ –

‘‘นิฎฺฐานนฺติโก กถินุทฺธาโร, วุโตฺต อาทิจฺจพนฺธุนา;
เอตญฺจ ตาหํ วิสฺสชฺชิสฺสํ, อาวาสปลิโพโธ ปฐมํ ฉิชฺชติ;
จีวเร นิฎฺฐิเต จีวรปลิโพโธ ฉิชฺชตี’’ติฯ

เอเตน นเยน เสสมาติกาวิภชเนปิ อโตฺถ เวทิตโพฺพฯ อยํ ปน วิเสโส – ‘‘สนฺนิฎฺฐานนฺติเก เทฺวปิ ปลิโพธา เนวิมํ จีวรํ กาเรสฺสํ, น ปเจฺจสฺสนฺติ จิเตฺต อุปฺปนฺนมเตฺตเยว เอกโต ฉิชฺชนฺตีติฯ วุตฺตเฌหตํ –

‘‘สนฺนิฎฺฐานนฺติโก กถินุทฺธาโร, วุโตฺต อาทิจฺจพนฺธุนา;
เอตญฺจ ตาหํ วิสฺสชฺชิสฺสํ, เทฺว ปลิโพธา อปุพฺพํ อจริมํ ฉิชฺชนฺตี’’ติฯ

เอวํ สพฺพกถินุทฺธาเรสุ ปลิโพธุปเจฺฉโท เวทิตโพฺพฯ โส ปน ยสฺมา อิมินา จ วุตฺตนเยน ปริวาเร จ อาคตภาเวน สกฺกา ชานิตุํ, ตสฺมา วิตฺถารโต น วุโตฺตฯ อยํ ปเนตฺถ สเงฺขโป – นาสนนฺติเก อาวาสปลิโพโธ ปฐมํ ฉิชฺชติ, จีวเร นเฏฺฐ จีวรปลิโพโธ ฉิชฺชติฯ ยสฺมา จีวเร นเฏฺฐ จีวรปลิโพโธ ฉิชฺชติ, ตสฺมา ‘‘นาสนนฺติโก’’ติ วุตฺตํฯ

สวนนฺติเก จีวรปลิโพโธ ปฐมํ ฉิชฺชติ, ตสฺมา ตสฺส สห สวเนน อาวาสปลิโพโธ ฉิชฺชติฯ

อาสาวเจฺฉทิเก อาวาสปลิโพโธ ปฐมํ ฉิชฺชติฯ จีวราสาย อุปจฺฉินฺนาย จีวรปลิโพโธ ฉิชฺชติฯ อยํ ปน ยสฺมา ‘‘อนาสาย ลภติ; อาสาย น ลภติ; ตสฺส เอวํ โหติ ‘อิเธวิมํ จีวรํ กาเรสฺสํ, น ปเจฺจสฺส’’’นฺติอาทินา นเยน อิตเรหิ อุทฺธาเรหิ สทฺธิํ โวมิสฺสกเทสโน อเนกปฺปเภโท โหติ, ตสฺมา ปรโต วิสุํ วิตฺถาเรตฺวา วุโตฺต, อิธ น วุโตฺตฯ อิธ ปน สวนนฺติกสฺส อนนฺตรํ สีมาติกฺกนฺติโก วุโตฺตฯ ตตฺถ จีวรปลิโพโธ ปฐมํ ฉิชฺชติ, ตสฺส พหิสีเม อาวาสปลิโพโธ ฉิชฺชติฯ สหุพฺภาเร เทฺว ปลิโพธา อปุพฺพํ อจริมํ ฉิชฺชนฺตีติฯ

๓๑๖-๓๒๕. เอวํ อาทายวาเร สตฺตกถินุทฺธาเร ทเสฺสตฺวา ปุน สมาทายวาเรปิ วิปฺปกตจีวรสฺส อาทายสมาทายวาเรสุปิ ยถาสมฺภวํ เตเยว ทสฺสิตาฯ ตโต ปรํ อโนฺตสีมายํ ‘‘ปเจฺจสฺสํ น ปเจฺจสฺส’’นฺติ อิมํ วิธิํ อนามสิตฺวาว ‘‘น ปเจฺจสฺส’’นฺติ อิมเมว อามสิตฺวา อนธิฎฺฐิเตนา’’ติอาทินา นเยน จ เย เย ยุชฺชนฺติ, เต เต ทสฺสิตาฯ ตโต ปรํ ‘‘จีวราสาย ปกฺกมตี’’ติอาทินา นเยน อิตเรหิ สทฺธิํ โวมิสฺสกนเยน อเนกกฺขตฺตุํ อาสาวเจฺฉทิกํ ทเสฺสตฺวา ปุน ทิสํคมิยวเสน จ ผาสุวิหาริกวเสน จ นิฎฺฐานนฺติเกสุ ยุชฺชมานา กถินุทฺธารา ทสฺสิตาฯ เอวํ ปเภทโต กถินุทฺธารํ ทเสฺสตฺวา อิทานิ เย เตน เตน กถินุทฺธาเรน ปลิโพธา ฉิชฺชนฺตีติ วุตฺตา, เตสํ ปฎิปเกฺข ทเสฺสโนฺต **เทฺวเม ภิกฺขเว กถินสฺส ปลิโพธา**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **จเตฺตนา**ติ เยน จิเตฺตน โส อาวาโส จโตฺต โหติ, ตํ จตฺตํ นาม, เตน จเตฺตนฯ **วนฺตมุเตฺตสุปิ** เอเสว นโยฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

กถินกฺขนฺธกวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๘. จีวรกฺขนฺธกํ

ชีวกวตฺถุกถา

๓๒๖. จีวรกฺขนฺธเก – **ปทกฺขิณา**ติ เฉกา กุสลาฯ **อภิสฏา**ติ อภิคตาฯ เกหิ อภิคตาติ? อตฺถิเกหิ อตฺถิเกหิ มนุสฺเสหิ; กรณตฺเถ ปน สามิวจนํ กตฺวา ‘‘อตฺถิกานํ อตฺถิกานํ มนุสฺสาน’’นฺติ วุตฺตํฯ **ปณฺณาสาย จ รตฺตึ คจฺฉตี**ติ ปณฺณาส กหาปเณ คเหตฺวา รตฺตึ คจฺฉติฯ **เนคโม**ติ กุฏุมฺพิยคโณฯ

๓๒๗. **สาลวตึ กุมารึ คณิกํ วุฏฺฐาเปสี**ติ นาครา เทฺว สตสหสฺสานิ, ราชา สตสหสฺสนฺติ ตีณิ สตสหสฺสานิ, อญฺญญฺจ อารามุยฺยานวาหนาทิปริเจฺฉทํ ทตฺวา วุฏฺฐาเปสุํ; คณิกฏฺฐาเน ฐเปสุนฺติ อตฺโถฯ **ปฏิสเตน จ รตฺตึ คจฺฉตี**ติ รตฺตึ ปฏิสเตน คจฺฉติฯ **คิลานํ ปฏิเวเทยฺย**นฺติ คิลานภาวํ ชานาเปยฺยํฯ **กตฺตรสุเปฺป**ติ ชิณฺณสุเปฺปฯ

๓๒๘. **กา เม เทว มาตา, โก ปิตา**ติ กสฺมา ปุจฺฉิ? ตํ กิร อเญฺญ ราชทารกา กีฬนฺตา กลเห อุฏฺฐิเต ‘‘นิมฺมาติโก นิปฺปิติโก’’ติ วทนฺติฯ ยถา จ อเญฺญสํ ทารกานํ ฉณาทีสุ จูฬมาตามหามาตาทโย กิญฺจิ ปณฺณาการํ เปเสนฺติ, ตถา ตสฺส น โกจิ กิญฺจิ เปเสติฯ อิติ โส ตํ สพฺพํ จิเนฺตตฺวา ‘‘นิมฺมาติโกเยว นุ โข อห’’นฺติ ชานนตฺถํ ‘‘กา เม เทว มาตา, โก ปิตา’’ติ ปุจฺฉิฯ

ยนฺนูนาหํ สิปฺปํ สิเกฺขยฺยนฺติ ยํนูน อหํ เวชฺชสิปฺปํ สิเกฺขยฺยนฺติ จิเนฺตสิฯ ตสฺส กิร เอตทโหสิ – ‘‘อิมานิ โข หตฺถิอสฺสสิปฺปาทีนิ ปรูปฆาตปฏิสํยุตฺตานิ, เวชฺชสิปฺปํ เมตฺตาปุพฺพภาคํ สตฺตานํ หิตปฏิสํยุตฺต’’นฺติฯ ตสฺมา เวชฺชสิปฺปเมว สนฺธาย ‘‘ยํนูนาหํ สิปฺปํ สิเกฺขยฺย’’นฺติ จิเนฺตสิฯ อปิจายํ อิโต กปฺปสตสหสฺสสฺส อุปริ ปทุมุตฺตรสฺส ภควโต อุปฏฺฐากํ ‘‘พุทฺธุปฏฺฐาโก อย’’นฺติ จตุปริสนฺตเร ปตฺถตคุณํ เวชฺชํ ทิสฺวา ‘‘อโห วตาหมฺปิ เอวรูปํ ฐานนฺตรํ ปาปุเณยฺย’’นฺติ จิเนฺตตฺวา สตฺตาหํ พุทฺธปฺปมุขสฺส สงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา ‘‘อหมฺปิ ภควา ตุมฺหากํ อุปฏฺฐาโก อสุกเวโชฺช วิย อนาคเต พุทฺธุปฏฺฐาโก ภเวยฺย’’นฺติ ปตฺถนมกาสิฯ ตาย ปุริมปตฺถนาย โจทิยมาโนเปส เวชฺชสิปฺปเมว สนฺธาย ‘‘ยํนูนาหํ สิปฺปํ สิเกฺขยฺย’’นฺติ จิเนฺตสิฯ

๓๒๙. **ทิสาปาโมโกฺข**ติ สพฺพทิสาสุ วิทิโต ปากโฏ ปธาโน วาติ อตฺโถฯ ตสฺมิญฺจ สมเย ตกฺกสีลโต วาณิชา อภยราชกุมารํ ทสฺสนาย อคมํสุฯ เต ชีวโก ‘‘กุโต ตุเมฺห อาคตา’’ติ ปุจฺฉิฯ ‘‘ตกฺกสีลโต’’ติ วุเตฺต ‘‘อตฺถิ ตตฺถ เวชฺชสิปฺปาจริโย’’ติ ปุจฺฉิฯ ‘‘อาม กุมาร, ตกฺกสีลายํ ทิสาปาโมโกฺข เวโชฺช ปฏิวสตี’’ติ สุตฺวา ‘‘เตน หิ ยทา คจฺฉถ, มยฺหํ อาโรเจยฺยาถา’’ติ อาหฯ เต ตถา อกํสุฯ โส ปิตรํ อนาปุจฺฉา เตหิ สทฺธึ ตกฺกสีลํ อคมาสิฯ เตน วุตฺตํ – ‘‘อภยํ ราชกุมารํ อนาปุจฺฉา’’ติอาทิฯ

อิจฺฉามหํ อาจริย สิปฺปํ สิกฺขิตุนฺติ ตํ กิร อุปสงฺกมนฺตํ ทิสฺวา โส เวโชฺช ‘‘โกสิ ตฺวํ ตาตา’’ติ ปุจฺฉิฯ โส ‘‘พิมฺพิสารมหาราชสฺส นตฺตา อภยกุมารสฺส ปุโตฺตมฺหี’’ติ อาหฯ ‘‘กสฺมา ปน ตฺวมสิ ตาต อิธาคโต’’ติ, ตโต โส ‘‘ตุมฺหากํ สนฺติเก สิปฺปํ สิกฺขิตุ’’นฺติ วตฺวา อิจฺฉามหํ อาจริย สิปฺปํ สิกฺขิตุนฺติ อาหฯ **พหุญฺจ คณฺหาตี**ติ ยถา อเญฺญ ขตฺติยกุมาราทโย อาจริยสฺส ธนํ ทตฺวา กิญฺจิ กมฺมํ อกตฺวา สิกฺขนฺติเยว, น โส เอวํฯ โส ปน กิญฺจิ ธนํ อทตฺวา ธมฺมเนฺตวาสิ

สิโกว หุตฺวา เอกํ กาลํ อุปชฺฌายสฺส กมฺมํ กโรติ, เอกํ กาลํ สิกฺขติฯ เอวํ สเนฺตปิ อภินีหารสมฺปโนฺน กุลปุโตฺต อตฺตโน เมธาวิตาย พหุญฺจ คณฺหาติ, ลหุญฺจ คณฺหาติ, สุฎฺฐุ จ อุปธาเรติ, คหิตญฺจสฺส น สมฺมุสฺสติฯ

สตฺต จ เม วสฺสานิ อธียนฺตสฺส นยิมสฺส สิปฺปสฺส อโนฺต ปญฺญายตีติ เอตฺถ อยํ กิร ชีวโก ยตฺตกํ อาจริโย ชานาติ, ยํ อเญฺญ โสฬสหิ วเสฺสหิ อุคฺคณฺหนฺติ, ตํ สพฺพํ สตฺตหิ วเสฺสหิ อุคฺคเหสิ ฯ สกฺกสฺส ปน เทวรโญฺญ เอตทโหสิ – ''อยํ พุทฺธานํ อุปฎฺฐาโก อคฺควิสฺสาสโก ภวิสฺสติ, หนฺท นํ เภสชฺชโยชนํ สิกฺขาเปมี''ติ อาจริยสฺส สรีเร อชฺฌาวสิตฺวา ยถา ฐเปตฺวา กมฺมวิปากํ อวเสสโรคํ เอเกเนว เภสชฺชโยเคน ติกิจฺฉิตุํ สโกฺกติ, ตถา นํ เภสชฺชโยชนํ สิกฺขาเปสิฯ โส ปน ''อาจริยสฺส สนฺติเก สิกฺขามี''ติ มญฺญติ, ตสฺมา ''สมโตฺถ อิทานิ ชีวโก ติกิจฺฉิตุ''นฺติ สเกฺกน วิสฺสฎฺฐมเตฺต เอวํ จิเนฺตตฺวา อาจริยํ ปุจฺฉิฯ อาจริโย ปน ''น อิมินา มมานุภาเวน อุคฺคหิตํ, เทวตานุภาเวน อุคฺคหิต''นฺติ ญตฺวาว **เตน หิ ภเณ**ติอาทิมาหฯ **สมนฺตา โยชนํ อาหิณฺฑโนฺต**ติ ทิวเส ทิวเส เอเกเกน ทฺวาเรน นิกฺขมิตฺวา จตฺตาโร ทิวเส อาหิณฺฑโนฺตฯ **ปริตฺตํ ปาเถยฺยํ ปาทาสี**ติ อปฺปมตฺตกํ อทาสิฯ กสฺมา? ตสฺส กิร เอตทโหสิ – ''อยํ มหากุลสฺส ปุโตฺต คตมโตฺตเยว ปิติปิตามหานํ สนฺติกา มหาสกฺการํ ลภิสฺสติ, ตโต มยฺหํ วา สิปฺปสฺส วา คุณํ น ชานิสฺสติ, อนฺตรามเคฺค ปน ขีณปาเถโยฺย สิปฺปํ ปโยเชตฺวา อวสฺสํ มยฺหญฺจ สิปฺปสฺส จ คุณํ ชานิสฺสตี''ติ ปริตฺตํ ทาเปสิฯ

เสฎฺฐิภริยาทิวตฺถุกถา

๓๓๐. **ปสเตนา**ติ เอกหตฺถปุเฎนฯ **ปิจุนา**ติ กปฺปาสปฎเลนฯ **ยตฺรหิ นามา**ติ ยา นามฯ **กิมฺปิมายนฺ**ติ กิมฺปิ เม อยํฯ **อุปชานาเมตสฺส สํยมสฺสา**ติ กตสฺส จ โรคูปสมสฺส จ อุปการํ ชานามาติ อธิปฺปาโยฯ

๓๓๑. **สพฺพาลงฺการํ ตุยฺหํ โหตู**ติ ราชา กิร ''สเจ อิมํ คณฺหิสฺสติ, ปมาณยุเตฺต ฐาเน นํ ฐเปสฺสามิฯ สเจ น คณฺหิสฺสติ, อพฺภนฺตริกํ นํ วิสฺสาสกํ กริสฺสามี''ติ จิเนฺตตฺวา เอวมาหฯ อภยกุมารสฺสาปิ นาฎกานมฺปิ จิตฺตํ อุปฺปชฺชิ ''อโห วต น คเณฺหยฺยา''ติฯ โสปิ เตสํ จิตฺตํ ญตฺวา วิย ''อิทํ เม เทว อยฺยิกานํ อาภรณํ, นยิทํ มยฺหํ คณฺหิตุํ ปติรูป''นฺติ วตฺวา **อลํ เทวา**ติอาทิมาหฯ **อธิการํ เม เทโว สรตู**ติ กตสฺส อุปการํ เม เทโว สรตูติ อโตฺถฯ ราชา ปสโนฺน สพฺพาการสมฺปนฺนํ เคหญฺจ อมฺพวนุยฺยานญฺจ อนุสํวจฺฉรํ สตสหสฺสอุฎฺฐานกํ คามญฺจ มหาสกฺการญฺจ ทตฺวา **เตน หิ ภเณ**ติอาทิมาหฯ

ราชคหเสฎฺฐิวตฺถุกถา

๓๓๒. **สกฺขิสฺสสิ ปน ตฺวํ คหปตี**ติ กสฺมา อาห? อิริยาปถสมฺปริวตฺตเนน กิร มตฺถลุงฺคํ น สณฺฐาติ, อสฺส จ ตีหิ สตฺตาเหหิ นิจฺจลสฺส นิปนฺนสฺส มตฺถลุงฺคํ สณฺฐหิสฺสตีติ ญตฺวา อเปฺปว นาม สตฺตสตฺตมาเส ปฎิชานิตฺวา สตฺตสตฺตทิวเสปิ นิปเชฺชยฺยาติ นํ เอวมาหฯ เตเนว ปรโต วุตฺตํ ''อปิ จ ปฎิกเจฺจว มยา ญาโต''ติฯ **สีสจฺฉวิํ อุปฺปาเฎตฺวา**ติ สีสจมฺมํ อปเนตฺวาฯ **สิพฺพินิํ วินาเมตฺวา**ติ สิพฺพินิํ วิวริตฺวาฯ **นาหํ อาจริย สโกฺกมี**ติ ตสฺส กิร สรีเร มหาฑาโห อุปฺปชฺชิ, ตสฺมา เอวมาหฯ **ตีหิ สตฺตาเหหี**ติ ตีหิ ปเสฺสหิ เอเกเกน สตฺตาเหนฯ

๓๓๓. **ชนํ อุสฺสาเรตฺวา**ติ ชนํ นีหราเปตฺวาฯ

ปโชฺชตราชวตฺถุกถา

๓๓๔. เชคฺจฺฉํ เม สปฺปีติ อยํ กิร ราชา วิจฺฉิกสฺส ชาโต, วิจฺฉิกวิสปฏิฆาตาย จ สปฺปิ เภสชฺชํ โหติ วิจฺฉิกานํ ปฏิกูลํ, ตสฺมา เอวมาหฯ **อุเทฺทกํ ทสฺสตี**ติ อุคฺคารํ ทสฺสติฯ **ปญฺญาส โยชนิกา โหตี**ติ ปญฺญาส โยชนานิ คนฺตุํ สมตฺถา โหติฯ น เกวลญฺจสฺส รโญฺญ หตฺถินีเยว, นาฬาคิริ นาม หตฺถี โยชนสตํ คจฺฉติ, เจลกโณฺณ จ มุญฺจเกโส จาติ เทฺว อสฺสา วีสโยชนสตํ คจฺฉนฺติ, กาโก ทาโส สฏฺฐิโยชนานิ คจฺฉติฯ

เอกสฺส กิร กุลปุตฺตสฺส อนุปฺปเนฺน พุเทฺธ เอกทิวสํ ภุญฺชิตุํ นิสินฺนสฺส ปเจฺจกพุโทฺธ ทฺวาเร ฐตฺวา อคมาสิ, ตเสฺสโก ปุริโส ‘‘ปเจฺจกพุโทฺธ อาคนฺตฺวา คโต’’ติ อาโรเจสิฯ โส สุตฺวา ‘‘คจฺฉ, เวเคน ปตฺตํ อาหรา’’ติ อาหราเปตฺวา อตฺตโน สชฺชิตํ ภตฺตํ สพฺพํ ทตฺวา เปเสสิฯ อิตโร ตํ อาหริตฺวา ปเจฺจกพุทฺธสฺส หเตฺถ ฐเปตฺวา ‘‘อหํ ภเนฺต ตุมฺหากํ กเตน อิมินา กายเวยฺยาวติเกน ยตฺถ ยตฺถ นิพฺพโตฺตปิ วาหนสมฺปโนฺน โหมี’’ติ ปตฺถนํ อกาสิฯ โส อยํ เอตรหิ ปโชฺชโต นาม ราชา ชาโต, ตาย ปตฺถนาย อยํ วาหนสมฺปตฺติฯ

สปฺปึ ปาเยตฺวาติ สปฺปิญฺจ ปาเยตฺวา; ปริจาริกานญฺจ อาหาราจาเร วิธึ อาจิกฺขิตฺวาฯ **นเขน เภสชฺชํ โอลุเมฺปตฺวา**ติ นเขน เภสชฺชํ โอทหิตฺวา; ปกฺขิปิตฺวาติ อโตฺถฯ **นิจฺฉาเรสี**ติ วิเรเจสิฯ

สิเวยฺยกทุสฺสยุคกถา

๓๓๕. สิเวยฺยกํ นาม อุตฺตรกุรูสุ สิวถิกํ อวมงฺคลวตฺถํฯ ตตฺถ กิร มนุสฺสา มตํ เตน วเตฺถน เวเฐตฺวา นิกฺขิปนฺติ, ตํ ‘‘มํสเปสี’’ติ สลฺลเกฺขตฺวา หตฺถิโสณฺฑกสกุณา อุกฺขิปิตฺวา หิมวนฺตกูเฏ ฐเปตฺวา วตฺถํ อปเนตฺวา ขาทนฺติฯ อถ วนจรกา วตฺถํ ทิสฺวา รโญฺญ อาหรนฺติฯ เอวมิทํ ปโชฺชเตน ลทฺธํฯ สิวิรเฏฺฐ กุสลา อิตฺถิโย ตีหิ อํสูหิ สุตฺตํ กนฺตนฺติ, เตน สุเตฺตน วายิตวตฺถํ เอตนฺติปิ วทนฺติฯ

สมตฺตึสวิเรจนกถา

๓๓๖. สิเนหถาติ กึ ปน ภควโต กาโย ลูโขติ น ลูโข? ภควโต หิ อาหาเร สทา เทวตา ทิโพฺพชํ ปกฺขิปนฺติ, สิเนหปานํ ปน สพฺพตฺถ โทเส เตเมติ, สิรา มุทุกา กโรติ, เตนายํ เอวมาหฯ **ตีณิ อุปฺปลหตฺถานี**ติ เอกํ โอฬาริกโทสหรณตฺถํ, เอกํ มชฺฌิมโทสหรณตฺถํ, เอกํ สุขุมโทสหรณตฺถํฯ **นจิรเสฺสว ปกตโตฺต อโหสี**ติ เอวํ ปกตเตฺต ปน กาเย นาครา ทานํ สมฺปาเทสุํฯ ชีวโก อาคนฺตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ภควา อชฺช นาครา ตุมฺหากํ ทานํ ทาตุกามา, มา อโนฺตคามํ ปิณฺฑาย ปวิสถา’’ติฯ มหาโมคฺคลฺลานเตฺถโร จิเนฺตสิ – ‘‘กุโต นุ โข อชฺช ภควโต ปฐมํ ปิณฺฑปาโต ลทฺธุํ วฏฺฏตี’’ติฯ ตโต จิเนฺตสิ – ‘‘โสโณ เสฏฺฐิปุโตฺต เขตฺตปริกมฺมโต ปฏฺฐาย อเญฺญหิ อสาธารณานํ ขีโรทกเสจนสํวทฺธานํ คนฺธสาลีนํ โอทนํ ภุญฺชติ, ตโต ภควโต ปิณฺฑปาตํ อาหริสฺสามี’’ติ อิทฺธิยา คนฺตฺวา ตสฺส ปาสาทตเล อตฺตานํ ทเสฺสสิฯ โส เถรสฺส ปตฺตํ คเหตฺวา ปณีตํ ปิณฺฑปาตํ อทาสิฯ เถรสฺส จ คมนาการํ ทิสฺวา ‘‘ภุญฺชถ ภเนฺต’’ติ อาหฯ เถโร ตมตฺถํ อาโรเจสิ ‘‘ภุญฺชถ ภเนฺต, อหํ อญฺญํ ภควโต ทสฺสามี’’ติ เถรํ โภเชตฺวา คเนฺธหิ ปตฺตํ อุพฺพเฏฺฏตฺวา ปิณฺฑปาตสฺส ปูเรตฺวา อทาสิ, ตํ เถโร อาหริตฺวา ภควโต อทาสิฯ

ราชาปิ โข พิมฺพิสาโร ‘‘อชฺช ภควา กึ ภุญฺชิสฺสตี’’ติ วิหารํ อาคนฺตฺวา ปวิสมาโนว ปิณฺฑปาตคนฺธํ ฆายิตฺวา ภุญฺชิตุกาโม อโหสิ ฯ ภควโต ทฺวีสุเยว ปิณฺฑปาเตสุ ภาชนคเตสุ เทวตา โอชํ ปกฺขิปึสุ – ยญฺจ สุชาตา อทาสิ; ยญฺจ ปรินิพฺพานกาเล จุนฺโท กมฺมารปุตฺโต; อเญฺญสุ กพเฬ กพเฬ ปกฺขิปึสุ, ตสฺมา ภควา รโญฺญ อิจฺฉํ ชานิตฺวา อปกฺขิตฺโตชเมว โถกํ ปิณฺฑปาตํ รโญฺญ ทาเปสิฯ โส ปริภุญฺชิตฺวา ปุจฺฉิ – ‘‘กึ ภเนฺต, อุตฺตรกุรุโต อาภตํ โภชน’’นฺติ? ‘‘น มหาราช, อุตฺตรกุรุโต; อปิจ โข ตเวว รฏฺฐวาสิโน คหปติปุตฺตสฺส โภชนํ เอต’’นฺติ วตฺวา โสณสฺส สมฺปตฺตึ อาจิกฺขิฯ ตํ สุตฺวา ราชา โสณํ ทฏฺฐุกาโม หุตฺวา จมฺมกฺขนฺธเก วุตฺตนเยน อสีติยา กุลปุตฺตสหเสฺสหิ สทฺธึ โสณสฺส อาคมนํ อกาสิฯ เต ภควโต ธมฺมเทสนํ สุตฺวา โสตาปนฺนา ชาตาฯ โสโณ ปน ปพฺพชิตฺวา อรหเตฺต ปติฏฺฐิโตฯ ภควาปิ เอตทตฺถเมว รโญฺญ ปิณฺฑปาตํ ทาเปสิฯ

วรยาจนกถา

๓๓๗. เอวํ กตภตฺตกิเจฺจ ภควติ อถ โข ชีวโก โกมารภโจฺจ ตํ สิเวยฺยกํ ทุสฺสยุคํ อาทาย…เป.… เอตทโวจฯ **อติกฺกนฺตวรา**ติ เอตฺถ วินิจฺฉโย มหาขนฺธเก วุตฺตนเยเนว เวทิตโพฺพฯ **ภควา ภเนฺต ปํสุกูลิโก ภิกฺขุสโงฺฆ จา**ติ ภควโต หิ พุทฺธตฺตํ ปตฺตโต ปฏฺฐาย ยาว อิทํ วตฺถุ, เอตฺถนฺตเร วีสติ วสฺสานิ น โกจิ คหปติจีวรํ สาทิยิ, สเพฺพ ปํสุกูลิกาว อเหสุํฯ เต นายํ เอวมาหฯ **คหปติจีวร**นฺติ คหปตีหิ ทินฺนจีวรํฯ **ธมฺมิยา กถายา**ติ วตฺถทานานิสํสปฏิสํยุตฺตาย กถายฯ **อิตรีตเรนาปี**ติ อปฺปเคฺฆนปิ มหเคฺฆนปิ; เยน เกนจีติ อโตฺถฯ **ปาวาโร**ติ สโลมโก กปฺปาสาทิเภโทฯ **อนุชานามิ ภิกฺขเว โกชว**นฺติ เอตฺถ ปกติโกชวเมว วฏฺฏติ, มหาปิฏฺฐิยโกชวํ น วฏฺฏติฯ มหาปิฏฺฐิยโกชวนฺติ อุณฺณามโย ปาวารสทิโส โกชโวฯ

กมฺพลานุชานนาทิกถา

๓๓๘. **กาสิราชา**ติ กาสีนํ ราชา; ปเสนทิสฺส เอกปิติกภาตา เอสฯ **อฑฺฒกาสิย**นฺติ เอตฺถ กาสีติ สหสฺสํ วุจฺจติ ตํ อคฺฆนโก กาสิโย ฯ อยํ ปน ปญฺจสตานิ อคฺฆติ, ตสฺมา ‘‘อฑฺฒกาสิโย’’ติ วุโตฺตฯ เตเนวาห – ‘‘อุปฑฺฒกาสีนํ ขมมาน’’นฺติฯ

๓๓๙. **อุจฺจาวจานี**ติ สุนฺทรานิ จ อสุนฺทรานิ จฯ **ภงฺคํ** นาม โขมาทีหิ ปญฺจหิ สุเตฺตหิ มิเสฺสตฺวา กตํ; วากมยเมวาติปิ วทนฺติฯ

๓๔๐. **เอกํเยว ภควตา จีวรํ อนุญฺญาตํ น เทฺว**ติ เต กิร อิตรีตเรน จีวเรนาติ เอตสฺส ‘‘คหปติเกน วา ปํสุกูเลน วา’’ติ เอวํ อตฺถํ สลฺลกฺขึสุฯ **นาคเมสุ**นฺติ ยาว เต สุสานโต อาคจฺฉนฺติ, ตาว เต น อจฺฉึสุ; ปกฺกมึสุเยวฯ **นากามา ภาคํ ทาตุ**นฺติ น อนิจฺฉาย ทาตุํ; ยทิ ปน อิจฺฉนฺติ, ทาตโพฺพฯ **อาคเมสุ**นฺติ อุปจาเร อจฺฉึสุฯ เตนาห ภควา อาห – ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว อาคเมนฺตานํ อกามา ภาคํ ทาตุ’’นฺติฯ ยทิ ปน มนุสฺสา ‘‘อิธาคตา เอว คณฺหนฺตู’’ติ เทนฺติ, สญฺญาณํ วา กตฺวา คจฺฉนฺติ ‘‘สมฺปตฺตา คณฺหนฺตู’’ติ สมฺปตฺตานํ สเพฺพสมฺปิ ปาปุณนฺติฯ สเจ ฉเฑฺฑตฺวา คตา, เยน คหิตํ, โส เอว สามีฯ **สทิสา สุสานํ โอกฺกมึสู**ติ สเพฺพ สมํ โอกฺกมึสุ; เอกทิสาย วา โอกฺกมึสูติปิ อโตฺถฯ **เต กติกํ กตฺวา**ติ ลทฺธํ ปํสุกูลํ สเพฺพ ภาเชตฺวา คณฺหิสฺสามาติ พหิเมว กติกํ กตฺวาฯ

๓๔๒. จีวรปฏิคฺคาหกนฺติ โย คหปติเกหิ สงฺฆสฺส ทียมานํ จีวรํ คณฺหาติฯ **โย น ฉนฺทาคตึ คเจฺฉยฺยา**ติอาทีสุ จีวรปฏิคฺคาหเกสุ ปจฺฉา อาคตานมฺปิ อตฺตโน ญาตกาทีนํ ปฐมตรํ

ปฏิคฺคณฺหนฺต วา เอกจฺจสฺมึ เปมํ ทเสฺสตฺวา คณฺหนฺต วา โลภปกติกตาย อตฺตโน ปริณาเมนฺต วา **ฉนฺทาคตึ คจฺฉติ** นามฯ ปฐมตรํ อาคตสฺสาปิ โกธวเสน ปจฺฉา คณฺหนฺต วา ทุคฺคตมนุเสฺสสุ อวมญฺญํ กตฺวา คณฺหนฺต วา ''กึ โว ฆเร ฐปโนกาโส นตฺถิ, ตุมฺหากํ สนฺตกํ คเหตฺวา คจฺฉถา''ติ เอวํ สงฺฆสฺส ลาภนฺตรายํ กโรนฺต วา **โทสาคตึ คจฺฉติ** นามฯ โย ปน มุฏฺฐสฺสติ อสมฺปชาโน, อยํ **โมหาคตึ คจฺฉติ** นามฯ ปจฺฉา อาคตานมฺปิ อิสฺสรานมฺปิ ภเยน ปฐมตรํ ปฏิคฺคณฺหนฺต วา ''จีวรปฏิคฺคาหกฏฺฐานํ นาเมตํ ภาริย''นฺติ สนฺตสนฺต วา ***ภยาคตึ คจฺฉติ*** นามฯ ''มยา อิทญฺจิทญฺจ คหิตํ, อิทญฺจึทญฺจ น คหิต''นฺติ เอวํ ชานนฺต **คหิตาคหิตํ ชานาติ** นามฯ ตสฺมา โย น ฉนฺทาคติอาทิวเสน คจฺฉติ, ญาตกอญฺญาตกอฑฺฒทุคฺคเตสุ วิเสสํ อกตฺวา อาคตปอปาฏิยา คณฺหาติ, สีลาจารปฏิปตฺติยุตฺโต โหติ, สติมา เมธาวี พหุสฺสุโต, สโกฺกติ ทายกานํ วิสฺสฏฺฐวาจาย ปริมณฺฑเลหิ ปทพฺยญฺชเนหิ อนุโมทนํ กโรนฺต ปสาทํ ชเนตุํ, เอวรูโป สมฺมนฺนิตพฺโพฯ

เอวญฺจ ปน *ภิกฺขเว* สมฺมนฺนิตพฺโพติ เอตฺถ ปน เอตาย ยถาวุตฺตาย กมฺมวาจายปิ อปโลกเนนาปิ อโนฺตวิหาเร สพฺพสงฺฆมชฺฌปิ ขณฺฑสีมายปิ สมฺมนฺนิตุํ วฏฺฏติเยวฯ เอวํ สมฺมเตน จ วิหารปจฺจนฺต วา ปธานฆเร วา น อจฺฉิตพฺพํฯ ยตฺถ ปน อาคตาคตา มนุสฺสา สุขํ ปสฺสนฺติ, ตาทิเส ธุรวิหารฏฺฐาเน พีชนึ ปเสฺส ฐเปตฺวา สุนิวตฺเถน สุปารุเตน นิสีทิตพฺพนฺติฯ

ตเตฺถว อุชฺฌิตฺวาติ ''ปฏิคฺคหณเมว อมฺหากํ ภาโร''ติ วตฺวา คหิตฏฺฐาเนเยว ฉเฑฺฑตฺวา คจฺฉนฺติฯ **จีวรนิทหก**นฺติ จีวรปฏิสามกํฯ **โย น ฉนฺทาคตึ คเจฺฉยฺยา**ติอาทีสุ เจตฺถ อิโต ปรญฺจ สพฺพตฺถ วุตฺตนเยเนว วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ สมฺมุติวินิจฺฉโยปิ กถิตานุสาเรเนว ชานิตโพฺพฯ

ภณฺฑาคารสมฺมุติอาทิกถา

๓๔๓. **วิหารํ วา**ติอาทีสุ โย อารามมชฺฌ อารามิกสามเณราทีหิ อวิวิโตฺต สเพฺพสํ สโมสรณฏฺฐาเน วิหาโร วา อฑฺฒโยโค วา โหติ, โส สมฺมนฺนิตโพฺพฯ ปจฺจนฺตเสนาสนํ ปน น สมฺมนฺนิตพฺพํฯ อิทํ ปน ภณฺฑาคารํ ขณฺฑสีมํ คนฺตฺวา ขณฺฑสีมาย นิสิเนฺนหิ สมฺมนฺนิตุํ น วฏฺฏติ, วิหารมชฺฌเยว สมฺมนฺนิตพฺพํฯ

คุตฺตาคุตฺตญฺจ ชาเนยฺยาติ เอตฺถ ยสฺส ตาว ฉทนาทีสุ โกจิ โทโส นตฺถิ, ตํ คุตฺตํฯ ยสฺส ปน ฉทนติณํ วา ฉทนิฏฺฐกา วา ยตฺถ กตฺถจิ ปติตา, เยน โอวสฺสติ วา, มูสิกาทีนํ วา ปเวโส โหติ, ภิตฺติอาทีสุ วา กตฺถจิ ฉิทฺทํ โหติ, อุปจิกา วา อุฏฺฐหนฺติ, ตํ สพฺพํ อคุตฺตํ นามฯ ตํ สลฺลเกฺขตฺวา ปฏิสงฺขริตพฺพํฯ สีตสมเย ทฺวารญฺจ วาตปานญฺจ สุปิหิตํ กาตพฺพํ, สีเตน หิ จีวรานิ กณฺณกิตานิ โหนฺติฯ อุณฺหสมเย อนฺตรนฺตรา วาตปฺปเวสนตฺถํ วิวริตพฺพํฯ เอวํ กโรนฺต หิ คุตฺตาคุตฺตํ ชานาติ นามฯ

อิเมหิ ปน จีวรปฏิคฺคาหกาทีหิ ตีหิปิ อตฺตโน วตฺตํ ชานิตพฺพํฯ ตตฺถ จีวรปฏิคฺคาหเกน ตาว ยํ ยํ มนุสฺสา ''กาลจีวร''นฺติ วา ''อกาลจีวร''นฺติ วา ''อเจฺจกจีวร''นฺติ วา ''วสฺสิกสาฏิก''นฺติ วา ''นิสีทน''นฺติ วา ''ปจฺจตฺถรณ''นฺติ วา ''มุขปุญฺฉนโจฬ''นฺติ วา เทนฺติ, ตํ สพฺพํ เอกราสึ กตฺวา มิเสฺสตฺวา น คณฺหิตพฺพํ, วิสุํ วิสุํ กตฺวาว คณฺหิตฺวา จีวรนิทหกสฺส ตเถว อาจิกฺขิตฺวา ทาตพฺพํฯ จีวรนิทหเกนาปิ ภณฺฑาคาริกสฺส ททมาเนน อิทํ กาลจีวรํ...เป.... อิทํ มุขปุญฺฉนโจฬนฺติ อาจิกฺขิตฺวาว ทาตพฺพํฯ ภณฺฑาคาริเกนาปิ ตเถว วิสุํ วิสุํ วิย สญฺญาณํ

กตฺวา ฐเปตพฺพํฯ ตโต สงฺฆน ‘‘กาลจีวรํ อาหรา’’ติ วุเตฺต กาลจีวรเมว ทาตพฺพํ…เป…. มุข ปุญฺฉนโจฬกํ อาหราติ วุเตฺต ตเทว ทาตพฺพํฯ

อิติ ภควตา จีวรปฏิคฺคาหโก อนุญฺญาโต, จีวรนิทหโก อนุญฺญาโต, ภณฺฑาคารํ อนุญฺญาตํ, ภณฺฑาคาริโก อนุญฺญาโต, น พาหุลิกตาย น อสนฺตุฏฺฐิยา; อปิจ โข สงฺฆสฺสานุคฺคหายฯ สเจ หิ อาหฏาหฏํ คเหตฺวา ภิกฺขู ภาเชยฺยุํ, เนว อาหฏํ น อนาหฏํ น ทินฺนํ นาทินฺนํ น ลทฺธํ นาลทฺธํ ชาเนยฺยุํ, อาหฏาหฏํ เถราสเน วา ทเทยฺยุํ, ขณฺฑาขณฺฑํ วา ฉินฺทิตฺวา คเณฺหยฺยุํ; เอวํ สติ อยุตฺตปริโภโค จ โหติ, น จ สเพฺพสํ สงฺคโห กโต โหติฯ ภณฺฑาคาเร ปน จีวรํ ฐเปตฺวา อุสฺสนฺนกาเล เอเกกสฺส ภิกฺขุโน ติจีวรํ วา เทฺว เทฺว วา เอเกกํ วา จีวรํ ทสฺสนฺติ, ลทฺธาลทฺธํ ชานิสฺสนฺติ, อลทฺธภาวํ ญตฺวา สงฺคหํ กาตุํ มญฺญิสฺสนฺตีติฯ

น ภิกฺขเว ภณฺฑาคาริโก วุฏฺฐาเปตโพฺพติ เอตฺถ อเญฺญปิ อวุฏฺฐาปนียา ชานิตพฺพาฯ จตฺตาโร หิ น วุฏฺฐาเปตพฺพา – วุฑฺฒตโร , ภณฺฑาคาริโก, คิลาโน, สงฺฆโต ลทฺธเสนาสโนติฯ ตตฺถ วุฑฺฒตโร อตฺตโน วุฑฺฒตาย นวกตเรน น วุฏฺฐาเปตโพฺพ, ภณฺฑาคาริโก สงฺฆน สมฺมนฺนิตฺวา ภณฺฑาคารสฺส ทินฺนตาย, คิลาโน อตฺตโน คิลานตาย, สโงฺฆ ปน พหุสฺสุตสฺส อุเทฺทสปริปุจฺฉาทีหิ พหุปการสฺส ภารนิตฺถารกสฺส ผาสุกํ อาวาสํ อนุฏฺฐาปนียํ กตฺวา เทติ, ตสฺมา โส อุปการตาย จ สงฺฆโต ลทฺธตาย จ น วุฏฺฐาเปตโพฺพติฯ

อุสฺสนฺนํ โหตีติ พหุ ราสิกตํ โหติ, ภณฺฑาคารํ น คณฺหาติฯ **สมฺมุขีภูเตนา**ติ อโนฺตอุปจารสีมายํ ฐิเตนฯ **ภาเชตุ**นฺติ กาลํ โฆเสตฺวา ปฏิปาฏิยา ภาเชตุํฯ **โกลาหลํ อกาสี**ติ ‘‘อมฺหากํ อาจริยสฺส เทถ, อุปชฺฌายสฺส เทถา’’ติ เอวํ มหาสทฺทํ อกาสิฯ จีวรภาชนกเงฺคสุ สภาคานํ ภิกฺขูนํ อปาปุณนฺตมฺปิ มหคฺฆํ จีวรํ เทโนฺต ฉนฺทาคตึ คจฺฉติ นามฯ อเญฺญสํ วุฑฺฒตรานํ ปาปุณนฺตมฺปิ มหคฺฆํ จีวรํ อทตฺวา อปฺปคฺฆํ เทโนฺต โทสาคตึ คจฺฉติ นามฯ โมหมูโฬฺห จีวรทานวตฺตํ อชานโนฺต โมหาคตึ คจฺฉติ นามฯ มุขรานํ นวกานมฺปิ ภเยน อปาปุณนฺตเมว มหคฺฆํ จีวรํ เทโนฺต ภยาคตึ คจฺฉติ นามฯ โย เอวํ น คจฺฉติ, สเพฺพสํ ตุลาภูโต ปมาณภูโต มชฺฌโตฺต โหติ, โส สมฺมนฺนิตโพฺพฯ **ภาชิตาภาชิต**นฺติ ‘‘เอตฺตกานิ วตฺถานิ ภาชิตานิ, เอตฺตกานิ อภาชิตานี’’ติ ชานโนฺต ‘‘ภาชิตาภาชิตญฺจ ชาเนยฺยา’’ติ วุจฺจติฯ

อุจฺจินิตฺวาติ ‘‘อิทํ ถูลํ, อิทํ สณฺหํ, อิทํ ฆนํ, อิทํ ตนุกํ, อิทํ ปริภุตฺตํ, อิทํ อปริภุตฺตํ, อิทํ ทีฆโต เอตฺตกํ ปุถุลโต เอตฺตก’’นฺติ เอวํ วตฺถานิ วิจินิตฺวาฯ **ตุลยิตฺวา**ติ ‘‘อิทํ เอตฺตกํ อคฺฆติ, อิทํ เอตฺตก’’นฺติ เอวํ อคฺฆปริเจฺฉทํ กตฺวาฯ **วณฺณาวณฺณํ กตฺวา**ติ สเจ สเพฺพสํ เอเกกเมว ทสคฺฆนกํ ปาปุณาติ, อิเจฺจตํ กุสลํ; โน เจ ปาปุณาติ, ยํ นว วา อฏฺฐ วา อคฺฆติ, ตํ อเญฺญน เอกอคฺฆนเกน จ ทฺวิอคฺฆนเกน จ สทฺธิํ พนฺธิตฺวา เอเตน อุปาเยน สเม ปฏิวีเส ฐเปตฺวาติ อโตฺถฯ **ภิกฺขู คเณตฺวา วคฺคํ พนฺธิตฺวา**ติ สเจ เอเกกสฺส ทิยมาเน ทิวโส นปฺปโหติ, ทส ทส ภิกฺขู คเณตฺวา ทส ทส จีวรปฏิวีเส เอกวคฺคํ พนฺธิตฺวา เอกํ ภณฺฑิกํ กตฺวา เอวํ จีวรปฏิวีสํ ฐเปตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ เอวํ ฐปิเตสุ จีวรปฏิวีเสสุ กุโส ปาเตตโพฺพฯ เตหิปิ ภิกฺขูหิ ปุน กุสปาตํ กตฺวา ภาเชตพฺพํฯ

สามเณรานํ อุปฑฺฒปฏิวีสนฺติ เอตฺถ เย สามเณรา อตฺติสฺสรา ภิกฺขุสงฺฆสฺส กตฺตพฺพกมฺมํ น กโรนฺติ, อุเทฺทสปริปุจฺฉาสุ ยุตฺตา อาจริยุปชฺฌายานํเยว วตฺตปฏิปตฺติํ กโรนฺติ, อเญฺญสํ น กโรนฺติ, เอเตสํเยว อุปฑฺฒภาโค ทาตโพฺพฯ เย ปน ปุเรภตฺตญฺจ ปจฺฉาภตฺตญฺจ ภิกฺขุสงฺฆเสฺสว กตฺตพฺพกิจฺจํ กโรนฺติ, เตสํ สมโก ทาตโพฺพฯ อิทญฺจ ปิฏฺฐิสมเย อุปฺปเนฺนน ภณฺฑาคาเร ฐปิเตน อกาลจีวเรเนว กถิตํฯ กาลจีวรํ ปน สมกเมว ทาตพฺพํฯ ตตฺรุปฺปาทวสฺสา

วาสิกํ สมฺมุญฺชนีพนฺธนาทิ สงฺฆสฺส ผาติกมฺมํ กตฺวา คเหตพฺพํฯ เอตเณฺหตฺถ สเพฺพสํ วตฺตํฯ ภณฺฑาคาริกจีวเรปิ สเจ สามเณรา อาคนฺตฺวา ‘‘ภเนฺต มยํ ยาคุํ ปจาม, ภตฺตํ ปจาม, ขชฺชกํ ปจาม, อปฺปหริตกํ กโรม, ทนฺตกฏฺฐํ อาหราม, รงฺคฉลฺลิํ กปฺปิยํ กตฺวา เทม, กิํ อเมฺหหิ น กตํ นามา’’ติ อุกฺกุฏฺฐิํ กโรนฺติ, สมภาโคว ทาตโพฺพฯ เอตํ เย จ วิรชฺฌิตฺวา กโรนฺติ, เยสญฺจ กรณภาโว น ปญฺญายติ, เต สนฺธาย วุตฺตํฯ **กุรุนฺทิยํ** ปน ‘‘สเจ สามเณรา ‘กสฺมา มยํ ภเนฺต สงฺฆกมฺมํ น กโรม, กริสฺสามา’ติ ยาจนฺติ, สมปฏิวีโส ทาตโพฺพ’’ติ วุตฺตํฯ

อุตฺตริตุกาโมติ นทิํ วา กนฺตารํ วา อุตฺตริตุกาโม; สตฺถํ ลภิตฺวา ทิสา ปกฺกมิตุกาโมติ อโตฺถฯ **สกํ ภาคํ ทาตุ**นฺติ อิทํ ภณฺฑาคารโต จีวรานิ นีหริตฺวา ปุเญฺช กเต ฆณฺฏิยา ปหฏาย ภิกฺขุสเงฺฆ สนฺนิปติเต สตฺถํ ลภิตฺวา คนฺตุกาโม ‘‘สตฺถโต มา ปริหายี’’ติ เอตมตฺถํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ตสฺมา อนีหเตสุ วา จีวเรสุ อปฺปหฏาย วา ฆณฺฏิยา อสนฺนิปติเต วา สเงฺฆ ทาตุํ น วฏฺฏติฯ จีวเรสุ ปน นีหเตสุ ฆณฺฏิํ ปหริตฺวา ภิกฺขุสเงฺฆ สนฺนิปติเต จีวรภาชเกน ‘‘อิมสฺส ภิกฺขุโน โกฏฺฐาเสน เอตฺตเกน ภวิตพฺพ’’นฺติ ตเกฺกตฺวา นยคฺคาเหน จีวรํ ทาตพฺพํฯ ตุลาย ตุลิตมิว หิ สมสมํ ทาตุํ น สกฺกา, ตสฺมา อูนํ วา โหตุ อธิกํ วา, เอวํ ตเกฺกน นเยน ทินฺนํ สุทินฺนํฯ เนว อูนกํ ปุน ทาตพฺพํ, นาติริตฺตํ ปฏิคฺคณฺหิตพฺพนฺติฯ

อติเรกภาเคนาติ ทส ภิกฺขู โหนฺติ, สาฏกาปิ ทเสว, เตสุ เอโก ทฺวาทส อคฺฆติ, เสสา ทสคฺฆนกาฯ สเพฺพสุ ทสคฺฆนกวเสน กุเส ปาติเต ยสฺส ภิกฺขุโน ทฺวาทสคฺฆนโก กุโส ปาติโต, โส ‘‘เอตฺตเกน มม จีวรํ ปโหตี’’ติ เตน อติเรกภาเคน คนฺตุกาโม โหติฯ ภิกฺขู ‘‘อติเรกํ อาวุโส สงฺฆสฺส สนฺตก’’นฺติ วทนฺติ, ตํ สุตฺวา ภควา ‘‘สงฺฆิเก จ คณสนฺตเก จ อปฺปกํ นาม นตฺถิ, สพฺพตฺถ สํยโม กาตโพฺพ, คณฺหเนฺตนาปิ กุกฺกุจฺจายิตพฺพ’’นฺติ ทเสฺสตุํ **‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว อนุเกฺขเป ทิเนฺน’’**ติ อาหฯ ตตฺถ **อนุเกฺขโป** นาม ยํกิญฺจิ อนุกฺขิปิตพฺพํ อนุปฺปทาตพฺพํ กปฺปิยภณฺฑํ; ยตฺตกํ ตสฺส ปฏิวีเส อธิกํ, ตตฺตเก อคฺฆนเก ยสฺมิํ กิสฺมิญฺจิ กปฺปิยภเณฺฑ ทิเนฺนติ อโตฺถฯ

วิกลเก โตเสตฺวาติ เอตฺถ จีวรวิกลกํ ปุคฺคลวิกลกนฺติ เทฺว วิกลกาฯ **จีวรวิกลกํ** นาม สเพฺพสํ ปญฺจ ปญฺจ วตฺถานิ ปตฺตานิ, เสสานิปิ อตฺถิ, เอเกกํ ปน น ปาปุณาติ, ฉินฺทิตฺวา ทาตพฺพานิฯ ฉินฺทเนฺตหิ จ อฑฺฒมณฺฑลาทีนํ วา อุปาหนตฺถวิกาทีนํ วา ปโหนกานิ ขณฺฑานิ กตฺวา ทาตพฺพานิ, เหฏฺฐิมปริเจฺฉเทน จตุรงฺคุลวิตฺถารมฺปิ อนุวาตปฺปโหนกายามํ ขณฺฑํ กตฺวา ทาตุํ วฏฺฏติ, อปริโภคํ ปน น กาตพฺพนฺติ เอวเมตฺถ จีวรสฺส อปฺปโหนกภาโว จีวรวิกลกํฯ ฉินฺทิตฺวา ทิเนฺน ปน ตํ โตสิตํ โหติ, อถ กุสปาโต กาตโพฺพฯ สเจปิ เอกสฺส ภิกฺขุโน โกฏฺฐาเส เอกํ วา เทฺว วา วตฺถานิ นปฺปโหนฺติ, ตตฺถ อญฺญํ สามณกํ ปริกฺขารํ ฐเปตฺวา โย เตน ตุสฺสติ, ตสฺส ตํ ภาคํ ทตฺวา ปจฺฉา กุสปาโต กาตโพฺพฯ อิทมฺปิ จีวรวิกลกนฺติ **อนฺธกฏฺฐกถายํ** วุตฺตํฯ

ปุคฺคลวิกลกํ นาม ทส ทส ภิกฺขู คเณตฺวา วคฺคํ กโรนฺตานํ เอโก วโคฺค น ปูรติ, อฏฺฐ วา นว วา โหนฺติ, เตสํ อฏฺฐ วา นว วา โกฏฺฐาสา ‘‘ตุเมฺห อิเม คเหตฺวา วิสุํ ภาเชถา’’ติ ทาตพฺพาฯ เอวมยํ ปุคฺคลานํ อปฺปโหนกภาโว ปุคฺคลวิกลกํฯ วิสุํ ทิเนฺน ปน ตํ โตสิตํ โหติ, เอวํ โตเสตฺวา กุสปาโต กาตโพฺพติฯ อถ วา วิกลเก โตเสตฺวาติ โย จีวรวิภาโค อูนโก, ตํ อเญฺญน ปริกฺขาเรน สมํ กตฺวา กุสปาโต กาตโพฺพฯ

จีวรรชนกถา

๓๔๔. **ฉกเณนา**ติ โคมเยนฯ **ปณฺฑุมตฺติกายา**ติ ตมฺพมตฺติกายฯ มูลรชนาทีสุ หลิทฺทึ ฐเปตฺวา สพฺพํ มูลรชนํ วฏฺฏติฯ มญฺชิฏฺฐิญฺจ ตุงฺคหารญฺจ ฐเปตฺวา สพฺพํ ขนฺธรชนํ วฏฺฏติฯ ตุงฺคหาโร นาม เอโก สกณฺฏกรุกฺโข, ตสฺส หริตาลวณฺณํ ขนฺธรชนํ โหติฯ โลทฺทญฺจ กณฺฑุลญฺจ ฐเปตฺวา สพฺพํ ตจรชนํ วฏฺฏติฯ อลฺลิปตฺตํ นีลิปตฺตญฺจ ฐเปตฺวา สพฺพํ ปตฺตรชนํ วฏฺฏติฯ คิหิปริภุตฺตํ ปน อลฺลิปเตฺตน เอกวารํ รชิตุํ วฏฺฏติฯ กึสุกปุปฺผญฺจ กุสุมฺภปุปฺผญฺจ ฐเปตฺวา สพฺพํ ปุปฺผรชนํ วฏฺฏติฯ ผลรชเน ปน น กิญฺจิ น วฏฺฏติฯ

สีตุทกาติ อปกฺกรชนํ วุจฺจติฯ **อุตฺตราฬุมฺป**นฺติ วฏฺฏาธารกํ, รชนกุมฺภิยา มชฺฌ ฐเปตฺวา ตํ อาธารกํ ปริกฺขิปิตฺวา รชนํ ปกฺขิปิตุํ อนุชานามีติ อโตฺถฯ เอวญฺหิ กเต รชนํ น อุตฺตรติฯ **อุทเก วา นขปิฏฺฐิกาย วา**ติ สเจ ปริปกฺกํ โหติ, อุทกปาติยา ทินฺนุ เถโว สหสา น วิสรติ, นขปิฏฺฐิยมฺปิ อวิสรโนฺต ติฏฺฐติฯ **รชนุฬุงฺก**นฺติ รชนอุฬุงฺกํฯ **ทณฺฑกถาลก**นฺติ ตเมว สทณฺฑกํฯ **รชนโกลมฺพ**นฺติ รชนกุณฺฑํฯ **โอมทฺทนฺตี**ติ สมฺมทฺทนฺติฯ **น จ อจฺฉินฺนุ เถเว ปกฺกมิตุ**นฺติ ยาว รชนพินฺทุ คฬิตํ น ฉิชฺชติ, ตาว น อญฺญตฺร คนฺตพฺพํฯ **ปตฺถินฺน**นฺติ อติรชิตตฺตา ถทฺธํฯ **อุทเก โอสาเรตุ**นฺติ อุทเก ปกฺขิปิตฺวา ฐเปตุํฯ รชเน ปน นิกฺขเนฺต ตํ อุทกํ ฉเฑฺฑตฺวา จีวรํ มทฺทิตพฺพํฯ **ทนฺตกาสาวานี**ติ เอกํ วา เทฺว วา วาเร รชิตฺวา ทนฺตวณฺณานิ ธาเรนฺติฯ

ฉินฺนกจีวรานุชานนกถา

๓๔๕. **อจฺฉิพทฺธ**นฺติ จตุรสฺสเกทารกพทฺธํฯ **ปาฬิพทฺธ**นฺติ อายามโต จ วิตฺถารโต จ ทีฆมริยาทพทฺธํฯ **มริยาทพทฺธ**นฺติ อนฺตรนฺตรา รสฺสมริยาทพทฺธํฯ **สิงฺฆาฏกพทฺธ**นฺติ มริยาทาย มริยาทํ วินิวิชฺฌิตฺวา คตฏฺฐาเน สิงฺฆาฏกพทฺธํ; จตุกฺกสณฺฐานนฺติ อโตฺถฯ **สํวิทหิตุ**นฺติ กาตุํฯ **อุสฺสหสิ ตฺวํ อานนฺทา**ติ สโกฺกสิ ตฺวํ อานนฺทฯ **อุสฺสหามิ ภควา**ติ ตุเมฺหหิ ทินฺนนเยน สโกฺกมีติ ทเสฺสติฯ **ยตฺร หิ นามา**ติ โย นามฯ **กุสิมฺปิ นามา**ติอาทีสุ **กุสี**ติ อายามโต จ วิตฺถารโต จ อนุวาตาทีนํ ทีฆปตฺตานเมตํ อธิวจนํฯ **อฑฺฒกุสี**ติ อนฺตรนฺตรา รสฺสปตฺตานํ นามํฯ **มณฺฑล**นฺติ ปญฺจขณฺฑิกจีวรสฺส เอเกกสฺมิํ ขเณฺฑ มหามณฺฑลํฯ **อฑฺฒมณฺฑล**นฺติ ขุทฺทกมณฺฑลํฯ **วิวฏฺฏ**นฺติ มณฺฑลญฺจ อฑฺฒมณฺฑลญฺจ เอกโต กตฺวา สิพฺพิตํ มชฺฌิมขณฺฑํฯ

อนุวิวฏฺฏนฺติ ตสฺส อุโภสุ ปเสฺสสุ เทฺว ขณฺฑานิฯ **คีเวยฺยก**นฺติ คีวาเวฐนฏฺฐาเน ทฬฺหีกรณตฺถํ อญฺญํ สุตฺตสํสิพฺพิตํ อาคนฺตุกปตฺตํฯ **ชเงฺฆยฺยก**นฺติ ชงฺฆปาปุณนฏฺฐาเน ตเถว สํสิพฺพิตํ ปตฺตํฯ คีวฏฺฐาเน จ ชงฺฆฏฺฐาเน จ ปตฺตานเมเวตํ นามนฺติปิ วทนฺติฯ **พาหนฺต**นฺติ อนุวิวฏฺฏานํ พหิ เอเกกํ ขณฺฑํฯ อิติ ปญฺจขณฺฑิกจีวเรเนตํ วิจาริตนฺติฯ อถ วา **อนุวิวฏฺฏ**นฺติ วิวฏฺฏสฺส เอกปสฺสโต ทฺวินฺนํ เอกปสฺสโต ทฺวินฺนนฺติ จตุนฺนมฺปิ ขณฺฑานเมตํ นามํฯ **พาหนฺต**นฺติ สุปฺปมาณํ จีวรํ ปารุปเนฺตน สํหริตฺวา พาหาย อุปริ ฐปิตา อุโภ อนฺตา พหิมุขา ติฏฺฐนฺติ, เตสํ เอตํ นามํฯ อยเมว หิ นโย มหาอฏฺฐกถายํ วุโตฺตติฯ

ติจีวรานุชานนกถา

๓๔๖. **จีวเรหิ อุพฺภณฺฑิเก**ติ จีวเรหิ อุพฺภเณฺฑ กเต; ยถา อุกฺขิตฺตภณฺฑา โหนฺติ เอวํ กเต; อุกฺขิตฺตภณฺฑิกภาวํ อาปาทิเตติ อโตฺถฯ **จีวรภิสิ**นฺติ เอตฺถ **ภิสี**ติ เทฺว ตีณิ เอกโต กตฺวา ภิสิสเงฺขเปน สํหริตจีวรานิ วุตฺตานิฯ เต กิร ภิกฺขู ‘‘ทกฺขิณาคิริโต ภควา ลหุํ ปฏินิวตฺติสฺสตี’’ติ ตตฺถ คจฺฉนฺตา ชีวกวตฺถุสฺมิํ ลทฺธจีวรานิ ฐเปตฺวา อคมํสุฯ อิทานิ ปน จิเรน อาคมิสฺสตี

ติ มญฺญมานา อาทาย ปกฺกมึสุฯ **อนุตรฎฺฐกาสู**ติ มาฆสฺส จ ผคฺคุณสฺส จ อนฺตรา อฎฺฐสุฯ **น ภควนฺตํ สีตํ อโหสี**ติ ภควโต สีตํ นาโหสิฯ **เอตทโหสิ เยปิ โข เต กุลปุตฺตา**ติ น ภควา อโชฺฌกาเส อนิสีทิตฺวา เอตมตฺถํ น ชานาติ, มหาชนสญฺญาปนตฺถํ ปน เอวมกาสิฯ **สีตาลุกา**ติ สีตปกติกา; เย ปกติยาว สีเตน กิลมนฺติฯ **ทิคุณํ สงฺฆาฎิ**นฺติ ทุปฎฺฏํ สงฺฆาฎิํฯ **เอกจฺจิย**นฺติ เอกปฎฺฎํฯ อิติ ''ภควา อตฺตนา จตูหิ จีวเรหิ ยาเปติ, อมฺหากํ ปน ติจีวรํ อนุชานาตี''ติ วจนสฺส โอกาสํ อุปจฺฉินฺทิตุํ ทิคุณํ สงฺฆาฎิํ อนุชานาติ, เอกจฺจิเก อิตเรฯ เอวญฺหิ เนสํ จตฺตาริ ภวิสฺสนฺตีติฯ

อติเรกจีวราทิกถา

๓๔๘. **อคฺคฬํ อจฺฉุเปยฺย**นฺติ ฉิทฺทฎฺฐาเน ปิโลติกขณฺฑํ ลคฺคาเปยฺยํฯ **อหตกปฺปาน**นฺติ เอกวารํ โธตานํฯ **อุตุทฺธฎาน**นฺติ อุตุโต ทีฆกาลโต อุทฺธฎานํ หตวตฺถกานํ, ปิโลติกานนฺติ วุตฺตํ โหติฯ **ปาปณิเก**ติ อนฺตราปณโต ปติตปิโลติกจีวเรฯ **อุสฺสาโห กรณีโย**ติ ปริเยสนา กาตพฺพาฯ ปริเจฺฉโท ปเนตฺถ นตฺถิ, ปฎฺฎสตมฺปิ วฎฺฎติฯ สพฺพมิทํ สาทิยนฺตสฺส ภิกฺขุโน วเสน วุตฺตํฯ **อคฺคฬํ ตุนฺน**นฺติ เอตฺถ อุทฺธริตฺวา อลฺลียาปนขณฺฑํ **อคฺคฬํ,** สุเตฺตน สํสิพฺพิตํ **ตุนฺนํ;** วเฎฺฎตฺวา กรณํ **โอวฎฺฎิกํ ฯ กณฺฑุสกํ** วุจฺจติ มุทฺทิกาฯ **ทฬฺหีกมฺม**นฺติ อนุทฺธริตฺวาว อุปสฺสยํ กตฺวา อลฺลียาปนกํ วตฺถขณฺฑํฯ

๓๔๙-๓๕๑. วิสาขาวตฺถุ อุตฺตานตฺถํฯ ตโต ปรํ ปุเพฺพ วินิจฺฉิตเมวฯ **โสวคฺคิก**นฺติ สคฺคปฺปตฺตเหตุกํฯ เตเนวาห ''โสวคฺคิก''นฺติ ฯ โสกํ อปเนตีติ **โสกนุทํฯ อนามยา**ติ อโรคาฯ **สคฺคมฺหิ กายมฺหี**ติ สโคฺคปปนฺนาฯ

๓๕๓. **ปุถุชฺชนา กาเมสุ วีตราคา**ติ ฌานลาภิโนฯ

๓๕๖. **สนฺทิโฎฺฐ**ติ ทิฎฺฐมตฺตกมิโตฺตฯ **สมฺภโตฺต**ติ เอกสโมฺภโค ทฬฺหมิโตฺตฯ **อาลปิโต**ติ ''มม สนฺตกํ ยํ อิเจฺฉยฺยาสิ, ตํ คณฺหาหี''ติ เอวํ วุโตฺตฯ เอเตสุ ตีสุ อญฺญตรนาเมน สทฺธิํ ชีวติ, คหิเต อตฺตมโน โหตีติ อิเมหิ คหิตวิสฺสาโส รุหติฯ

ปจฺฉิมวิกปฺปนุปคจีวราทิกถา

๓๕๙. **ปํสุกูลกโต**ติ กตปํสุกูโลฯ **ครุโก โหตี**ติ ชิณฺณชิณฺณฎฺฐาเน อคฺคฬาโรปเนน ครุโก โหติฯ **สุตฺตลูขํ กาตุ**นฺติ สุเตฺตเนว อคฺคฬํ กาตุนฺติ อโตฺถฯ **วิกโณฺณ โหตี**ติ สุตฺตํ อเจฺฉตฺวา อเจฺฉตฺวา สิพฺพนฺตานํ เอโก สงฺฆาฎิโกโณ ทีโฆ โหติฯ **วิกณฺณํ อุทฺธริตุ**นฺติ ทีฆโกณํ ฉินฺทิตุํฯ **โอกิริยนฺตี**ติ ฉินฺนโกณโต คฬนฺติฯ **อนุวาตํ ปริภณฺฑ**นฺติ อนุวาตเญฺจว ปริภณฺฑญฺจฯ **ปตฺตา ลุชฺชนฺตี**ติ มหเนฺตสุ ปตฺตมุเขสุ ทินฺนานิ สุตฺตานิ คฬนฺติ, ตโต ปตฺตา ลุชฺชนฺติฯ **อฎฺฐปทกํ กาตุ**นฺติ อฎฺฐปทกจฺฉเนฺนน ปตฺตมุขํ สิพฺพิตุํฯ

๓๖๐. **อนฺวาธิกมฺปิ อาโรเปตุ**นฺติ อาคนฺตุกปตฺตมฺปิ ทาตุํฯ อิทํ ปน อปฺปโหนเก อาโรเปตพฺพํฯ สเจ ปโหติ, อาคนฺตุกปตฺตํ น วฎฺฎติ, ฉินฺทิตพฺพเมวฯ

๓๖๑. **น จ ภิกฺขเว สทฺธาเทยฺย**นฺติ เอตฺถ เสสญาตีนํ เทโนฺต วินิปาเตติเยวฯ มาตาปิตโร ปน สเจ รเชฺช ฐิตา ปตฺถยนฺติ, ทาตพฺพํฯ

๓๖๒. **คิลาโน**ติ คิลานตาย คเหตฺวา คนฺตุํ อสมโตฺถฯ **วสฺสิกสเงฺกต**นฺติ วสฺสิเก จตฺตาโร มาเสฯ **นทีปาร**นฺติ นทิยา ปาเร ภตฺตํ ภุญฺชิตพฺพํ โหติฯ **อคฺคฬคุตฺติวิหาโร**ติ สเพฺพสฺวว เจเตสุ คิลานวสฺสิกสเงฺกตนทีปารคมนอตฺถตกถินภาเวสุ อคฺคฬคุตฺติเยว ปมาณํฯ คุเตฺต เอว หิ วิหาเร เอเตสุ การเณสุ นิกฺขิปิตฺวา พหิ คนฺตุํ วฎฺฎติ, น อคุเตฺตฯ อารญฺญกสฺส ปน วิหาโร น สุคุโตฺต โหติ, เตน ภณฺฑุกฺขลิกาย ปกฺขิปิตฺวา ปาสาณสุสิร รุกฺขสุสิราทีสุ สุปฺปฎิจฺฉเนฺนสุ ฐเปตฺวา คนฺตพฺพํฯ

สงฺฆิกจีวรุปฺปาทกถา

๓๖๓. **ตุเยฺหว ภิกฺขุ ตานิ จีวรานี**ติ อญฺญตฺถ คเหตฺวา หฎานิปิ ตุเยฺหว; น เตสํ อโญฺญ โกจิ อิสฺสโรติฯ เอวญฺจ ปน วตฺวา อนาคเตปิ นิกฺกุกฺกุจฺจา คณฺหิสฺสนฺตีติ ทเสฺสตุํ **อิธ ปนา**ติอาทิมาหฯ **ตเสฺสว ตานิ จีวรานิ ยาว กถินสฺส อุพฺภารา**ติ สเจ คณปูรเก ภิกฺขู ลภิตฺวา กถินํ อตฺถตํ โหติ, ปญฺจมาเส; โน เจ อตฺถตํ โหติ, เอกํ จีวรมาสเมวฯ ยํ ‘‘สงฺฆสฺส เทมา’’ติ วา เทนฺติ, ‘‘สงฺฆํ อุทฺทิสฺส เทมา’’ติ วา เทนฺติ, ‘‘วสฺสํวุตฺถสงฺฆสฺส เทมา’’ติ วา เทนฺติ, ‘‘วสฺสาวาสิกํ เทมา’’ติ วา เทนฺติ, สเจปิ มตกจีวรํ อวิภชิตฺวา ตํ วิหารํ ปวิสนฺติ, ตํ สพฺพํ ตเสฺสว ภิกฺขุโน โหติฯ ยมฺปิ โส วสฺสาวาสตฺถาย วฑฺฒิํ ปโยเชตฺวา ฐปิตอุปนิเกฺขปโต วา ตตฺรุปฺปาทโต วา วสฺสาวาสิกํ คณฺหาติ, สพฺพํ สุคฺคหิตเมว โหติฯ อิทเมตฺถ ลกฺขณํ, เยน เตนากาเรน สงฺฆสฺส อุปฺปนฺนํ วตฺถํ อตฺถตกถินสฺส ปญฺจมาเส, อนตฺถตกถินสฺส เอกํ จีวรมาสํ ปาปุณาตีติฯ ยํ ปน ‘‘อิทํ อิธ วสฺสํวุตฺถสงฺฆสฺส เทมา’’ติ วา ‘‘วสฺสาวาสิกํ เทมา’’ติ วา วตฺวา ทินฺนํ, ตํ อนตฺถตกถินสฺสาปิ ปญฺจมาเส ปาปุณาติฯ ตโต ปรํ ปน อุปฺปนฺนํ วสฺสาวาสิกํ ปุจฺฉิตพฺพํ – ‘‘กิํ อตีตวสฺสสฺส อิทํ วสฺสาวาสิกํ, อุทาหุ อนาคตวสฺสสฺส’’ติ! กสฺมา? ปิฎฺฐิสมเย อุปฺปนฺนตฺตาฯ

อุตุกาลนฺติ วสฺสานโต อญฺญํ กาลํฯ **ตานิ จีวรานิ อาทาย สาวตฺถิํ คนฺตฺวา**ติ เอตฺถ ตานิ จีวรานิ คตคตฎฺฐาเน สงฺฆิกาเนว โหนฺติ, ภิกฺขูหิ ทิฎฺฐมตฺตเมเวตฺถ ปมาณํฯ ตสฺมา สเจ เกจิ ปฎิปถํ อาคจฺฉนฺตา ‘‘กุหิํ อาวุโส คจฺฉสี’’ติ ปุจฺฉิตฺวา ตมตฺถํ สุตฺวา ‘‘กิํ อาวุโส มยํ สโงฺฆ น โหมา’’ติ ตเตฺถว ภาเชตฺวา คณฺหนฺติ, สุคฺคหิตานิฯ สเจปิ เอส มคฺคา โอกฺกมิตฺวา กญฺจิ วิหารํ วา อาสนสาลํ วา ปิณฺฑาย จรโนฺต เอกํ เคหเมว วา ปวิสติ, ตตฺร จ นํ ภิกฺขู ทิสฺวา ตมตฺถํ ปุจฺฉิตฺวา ภาเชตฺวา คณฺหนฺติ, สุคฺคหิตาเนวฯ

อธิฎฺฐาตุนฺติ เอตฺถ อธิฎฺฐหเนฺตน วตฺตํ ชานิตพฺพํ ฯ เตน หิ ภิกฺขุนา ฆณฺฎิํ ปหริตฺวา กาลํ โฆเสตฺวา โถกํ อาคเมตฺวา สเจ ฆณฺฎิสญฺญาย วา กาลสญฺญาย วา ภิกฺขู อาคจฺฉนฺติ, เตหิ สทฺธิํ ภาเชตพฺพานิฯ โน เจ อาคจฺฉนฺติ, ‘‘มยฺหิมานิ จีวรานิ ปาปุณนฺตี’’ติ อธิฎฺฐาตพฺพานิฯ เอวํ อธิฎฺฐิเต สพฺพานิ ตเสฺสว โหนฺติ, ฐิติกา ปน น ติฎฺฐติฯ

สเจ เอเกกํ อุทฺธริตฺวา ‘‘อยํ ปฐมภาโค มยฺหํ ปาปุณาติ, อยํ ทุติยภาโค’’ติ เอวํ คณฺหาติ, คหิตานิ จ สุคฺคหิตานิ โหนฺติ, ฐิติกา จ ติฎฺฐติฯ เอวํ ปาเปตฺวา คณฺหเนฺตนาปิ อธิฎฺฐิตเมว โหติฯ สเจ ปน ฆณฺฎิํ ปหริตฺวา วา อปฺปหริตฺวา วา กาลมฺปิ โฆเสตฺวา วา อโฆเสตฺวา วา ‘‘อหเมเวตฺถ มยฺหเมว อิมานิ จีวรานี’’ติ คณฺหาติ, ทุคฺคหิตานิ โหนฺติฯ อถ ‘‘อโญฺญ โกจิ อิธ นตฺถิ, มยฺหํ เอตานิ ปาปุณนฺตี’’ติ คณฺหาติ, สุคฺคหิตานิฯ

ปาติเต กุเสติ เอกโกฎฺฐาเส กุสทณฺฑเก ปาติตมเตฺต สเจปิ ภิกฺขุสหสฺสํ โหติ, คหิตเมว นาม จีวรํฯ นากามา ภาโค ทาตโพฺพฯ สเจ ปน อตฺตโน รุจิยา ทาตุกามา โหนฺติ, เทนฺตุฯ อนุภาเคปิ เอเสว นโยฯ

สจีวรานีติ ‘‘กาลจีวรมฺปิ สงฺฆสฺส อิโตว ทสฺสาม, วิสุํ สชฺชิยมาเน อติจิรํ โหตี’’ติ ขิปฺปํเยว สจีวรานิ ภตฺตานิ อกํสุฯ **เถเร อาคมฺม อุปฺปนฺนานี**ติ ตุเมฺหสุ ปสาเทน ขิปฺปํ อุปฺปนฺนานิฯ

สงฺฆสฺส เทมาติ จีวรานิ เทนฺตีติ สกลมฺปิ จีวรกาลํ สณิกํ สณิกํ เทนฺติเยวฯ ปุริเมสุ ปน ทฺวีสุ วตฺถูสุ ปจฺฉินฺนทานตฺตา อทํสูติ วุตฺตํฯ **สมฺพหุลา เถรา**ติ วินยธรปาโมกฺขเถราฯ อิทํ ปน วตฺถุํ สทฺธิํ ปุริเมน เทฺวภาติกวตฺถุนา ปรินิพฺพุเต ภควติ อุปฺปนฺนํ, อิเม จ เถรา ทิฏฺฐปุพฺพา ตถาคตํ, ตสฺมา ปุริเมสุ วตฺถูสุ ตถาคเตน ปญฺญตฺตนเยเนว กเถสุํฯ

อุปนนฺทสกฺยปุตฺตวตฺถุกถา

๓๖๔. **คามกาวาสํ อคมาสี**ติ อเปฺปว นาม จีวรานิ ภาเชนฺตา มยฺหมฺปิ สงฺคหํ กเรยฺยุนฺติ จีวรภาชนกาลํ สลฺลเกฺขตฺวาว อคมาสิฯ **สาทิยิสฺสสี**ติ คณฺหิสฺสสิฯ เอตฺถ จ กิญฺจาปิ ตสฺส ภาโค น ปาปุณาติฯ อถ โข ‘‘นครวาสิโก อยํ มุขโร ธมฺมกถิโก’’ติ เต ภิกฺขู ‘‘สาทิยิสฺสสี’’ติ อาหํสุฯ **โย สาทิเยยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสา**ติ เอตฺถ ปน กิญฺจาปิ ลหุกา อาปตฺติ, อถ โข คหิตานิ คหิตฏฺฐาเน ทาตพฺพานิฯ สเจปิ นฏฺฐานิ วา ชิณฺณานิ วา โหนฺติ, ตเสฺสว คีวาฯ เทหีติ วุเตฺต อเทเนฺต ธุรนิเกฺขเป ภณฺฑเคฺฆน กาเรตโพฺพฯ

เอกาธิปฺปายนฺติ เอกํ อธิปฺปายํ; เอกํ ปุคฺคลปฏิวีสเมว เทถาติ อโตฺถฯ อิทานิ ยถา โส ทาตโพฺพ, ตํ ทเสฺสตุํ ตนฺติํ ฐเปโนฺต **อิธ ปนา**ติอาทิมาหฯ ตตฺถ **สเจ อมุตฺร อุปฑฺฒํ อมุตฺร อุปฑฺฒนฺ**ติ เอเกกสฺมิํ เอกาหเมกาหํ วา สตฺตาหํ สตฺตาหํ วา สเจ วสติ, เอเกกสฺมิํ วิหาเร ยํ เอโก ปุคฺคโล ลภติ, ตโต ตโต อุปฑฺฒํ อุปฑฺฒํ ทาตพฺพํฯ เอวํ เอกาธิปฺปาโย ทินฺโน โหติฯ **ยตฺถ วา ปน พหุตรนฺ**ติ สเจ เอกสฺมิํ วิหาเร วสโนฺต อิตรสฺมิํ สตฺตาหวาเรน อรุณเมว อุฏฺฐาเปติ, เอวํ ปุริมสฺมิํ พหุตรํ วสติ นามฯ ตสฺมา ตโต พหุตรํ วสิตวิหารโต ตสฺส ปฏิวีโส ทาตโพฺพฯ เอวมฺปิ เอกาธิปฺปาโย ทินฺโน โหติฯ อิทญฺจ นานาลาเภหิ นานูปจาเรหิ เอกสีมวิหาเรหิ กถิตํ, นานาสีมวิหาเร ปน เสนาสนคฺคาโห ปฏิปฺปสฺสมฺภติฯ ตสฺมา ตตฺถ จีวรปฏิวีโส น ปาปุณาติฯ เสสํ ปน อามิสเภสชฺชาทิ สพฺพํ สพฺพตฺถ อโนฺตสีมคตสฺส ปาปุณาติฯ

คิลานวตฺถุกถา

๓๖๕. **มญฺจเก นิปาเตสุนฺ**ติ เอวํ โธวิตฺวา อญฺญํ กาสาวํ นิวาเสตฺวา มญฺจเก นิปชฺชาเปสุํ; นิปชฺชาเปตฺวา จ ปนายสฺมา อานโนฺท มุตฺตกรีสกิลิฏฺฐํ กาสาวํ โธวิตฺวา ภูมิยํ ปริภณฺฑํ อกาสิฯ **โย ภิกฺขเว มํ อุปฏฺฐเหยฺย, โส คิลานํ อุปฏฺฐเหยฺยา**ติ โย มํ โอวาทานุสาสนีกรเณน อุปฏฺฐเหยฺย, โส คิลานํ อุปฏฺฐเหยฺย; มม โอวาทการเกน คิลาโน อุปฏฺฐาตโพฺพติ อยเมเวตฺถ อโตฺถฯ ภควโต จ คิลานสฺส จ อุปฏฺฐานํ เอกสทิสนฺติ เอวํ ปเนตฺถ อโตฺถ น คเหตโพฺพฯ **สเงฺฆน อุปฏฺฐาตโพฺพ**ติ ยเสฺสเต อุปชฺฌาทโย ตสฺมิํ วิหาเร นตฺถิ, อาคนฺตุโก โหติ เอกจาริโก ภิกฺขุ, โส สงฺฆสฺส ภาโร, ตสฺมา สเงฺฆน อุปฏฺฐาตโพฺพฯ โน เจ อุปฏฺฐเหยฺย, สกลสฺส สงฺฆสฺส อาปตฺติฯ วารํ ฐเปตฺวา ชคฺคเนฺตสุ ปน โย อตฺตโน วาเร น ชคฺคติ, ตเสฺสว อาปตฺติฯ สงฺฆเตฺถโรปิ วารโก น มุจฺจติฯ สเจ สกโล สโงฺฆ เอกสฺส ภารํ กโรติ, เอโก วา วตฺตสมฺปโนฺน ภิกฺขุ อหเมว ชคฺคิสฺสามีติ ปฏิชคฺคติ, สโงฺฆ อาปตฺติโต มุจฺจติฯ

๓๖๖. **อภิกฺกมนฺตํ วา อภิกฺกมตี**ติอาทีสุ วฑฺฒนฺตํ วา อาพาธํ ‘‘อิทํ นาม เม ปริภุญฺชนฺตสฺส วฑฺฒติ, อิทํ ปริภุญฺชนฺตสฺส ปริหายติ, อิทํ ปริภุญฺชนฺตสฺส ติฏฺฐตี’’ติ ยถาภูตํ นาวิก

โรตีติ เอวมโตฺถ ทฏฺฐพฺโพฯ **นาลน**ฺติ น ปติรูโป, น ยุโตฺต อุปฏฺฐาตุํฯ **เภสชฺชํ สํวิธาตุ**นฺติ เภสชฺชํ โยเชตุํ อสมโตฺถ โหติฯ **อามิสนฺตโร**ติ อามิสํ อสฺส อนฺตรนฺติ อามิสนฺตโรฯ **อนฺตร**นฺติ การณํ วุจฺจติ; อามิสการณา ยาคุภตฺตปตฺตจีวรานิ ปเตฺถโนฺต อุปฏฺฐาตีติ อโตฺถฯ

มตสนฺตกกถา

๓๖๗. **กาลงฺกเต**ติ กาลกิริยายฯ **คิลานุปฏฺฐากานํ ทาตุ**นฺติ เอตฺถ อนนฺตรํ วุตฺตาย กมฺมวาจาย ทินฺนมฺปิ อปโลเกตฺวา ทินฺนมฺปิ ทินฺนเมว โหติ, วฏฺฏติฯ

๓๖๙. **ยํ ตตฺถ ลหุภณฺฑํ ยํ ตตฺถ ครุภณฺฑ**นฺติ เอตฺถ ลหุภณฺฑครุภณฺฑานํ นานากรณํ ปรโต วณฺณยิสฺสามฯ คิลานุปฏฺฐากลาเภ ปน อยํ อาทิโต ปฏฺฐาย วินิจฺฉโย –

สเจ สกเล ภิกฺขุสงฺเฆ อุปฏฺฐหเนฺต กาลํ กโรติ, สเพฺพปิ สามิกาฯ อถ เอกเจฺจหิ วาเรกเต เอกเจฺจหิ อกเตเยว กาลํ กโรติ, ตตฺถ เอกเจฺจ อาจริยา วทนฺติ – ‘‘สเพฺพปิ อตฺตโน วาเร สมฺปเตฺต กเรยฺยุํ, ตสฺมา สเพฺพปิ สามิโน’’ติฯ เอกเจฺจ วทนฺติ – ‘‘เยหิ ชคฺคิโต เต เอว ลภนฺติ, อิตเร น ลภนฺตี’’ติฯ สามเณเร กาลงฺกเต สเจ จีวรํ อตฺถิ, คิลานุปฏฺฐากานํ ทาตพฺพํฯ โน เจ อตฺถิ ยํ อตฺถิ, ตํ ทาตพฺพํฯ อญฺญสฺมิํ ปริกฺขาเร สติ จีวรภาคํ กตฺวา ทาตพฺพํฯ

ภิกฺขุ จ สามเณโร จ สเจ สมํ อุปฏฺฐหิํสุ, สมโก ภาโค ทาตโพฺพฯ อถ สามเณโรว อุปฏฺฐหติ, ภิกฺขุสฺส สํวิทหนมตฺตเมว โหติ, สามเณรสฺส เชฏฺฐกภาโค ทาตโพฺพฯ สเจ สามเณโร ภิกฺขุนา อานีตอุทเกน ยาคุํ ปจิตฺวา ปฏิคฺคาหาปนมตฺตเมว กโรติ, ภิกฺขุ อุปฏฺฐหติ, ภิกฺขุสฺส เชฏฺฐกภาโค ทาตโพฺพฯ

พหู ภิกฺขู สมคฺคา หุตฺวา อุปฏฺฐหนฺติ, สเพฺพสํ สมโก ภาโค ทาตโพฺพฯ โย ปเนตฺถ วิเสเสน อุปฏฺฐหติ, ตสฺส วิเสโส กาตโพฺพฯ เยน ปน เอกทิวสมฺปิ คิลานุปฏฺฐากวเสน ยาคุภตฺตํ วา ปจิตฺวา ทินฺนํ, นหานํ วา ปฏิยาทิตํ, โสปิ คิลานุปฏฺฐาโกวฯ โย สมีปํ อนาคนฺตฺวา เภสชฺชตณฺฑุลาทีนิ เปเสติ, อยํ คิลานุปฏฺฐาโก น โหติฯ โย ปริเยสิตฺวา คาหาเปตฺวา อาคจฺฉติ, อยํ คิลานุปฏฺฐาโกวฯ

เอโก วตฺตสีเสน ชคฺคติ; เอโก ปจฺจาสาย, มตกาเล อุโภปิ ปจฺจาสีสนฺติ, อุภินฺนมฺปิ ทาตพฺพํฯ เอโก อุปฏฺฐหิตฺวา คิลานสฺส วา กเมฺมน อตฺตโน วา กเมฺมน กตฺถจิ คโต ‘‘ปุน อาคนฺตฺวา ชคฺคิสฺสามี’’ติ, เอตสฺสปิ ทาตพฺพํฯ เอโก จิรํ อุปฏฺฐหิตฺวา ‘‘อิทานิ น สโกฺกมี’’ติ ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา คจฺฉติ, สเจปิ ตํทิวสเมว คิลาโน กาลํกโรติ, อุปฏฺฐากภาโค น ทาตโพฺพฯ

คิลานุปฏฺฐาโก นาม คิหิ วา โหตุ ปพฺพชิโต วา, อนฺตมโส มาตุคาโมปิ, สเพฺพ ภาคํ ลภนฺติฯ สเจ ตสฺส ภิกฺขุโน ปตฺตจีวรมตฺตเมว โหติ, อญฺญํ นตฺถิ; สพฺพํ คิลานุปฏฺฐากานํเยว ทาตพฺพํฯ สเจปิ สหสฺสํ อคฺฆติ, อญฺญํ ปน พหุมฺปิ ปริกฺขารํ เต น ลภนฺติ; สงฺฆเสฺสว โหติฯ อวเสสํ ภณฺฑํ พหุกเญฺจว มหคฺฆญฺจ, ติจีวรํ อปฺปคฺฆํ; ตโต คเหตฺวา ติจีวรปริกฺขาโร ทาตโพฺพฯ สพฺพเญฺจตํ สงฺฆิกโตว ลพฺภติฯ

สเจ ปน โส ชีวมาโนเยว สพฺพํ อตฺตโน ปริกฺขารํ นิสฺสชฺชิตฺวา กสฺสจิ อทาสิ, โกจิ วา วิสฺสาสํ อคฺคเหสิ, ยสฺส ทินฺนํ, เยน จ คหิตํ, ตเสฺสว โหติฯ ตสฺส รุจิยา เอว คิลานุปฏฺฐากา ลภนฺติ, อเญฺญสํ อทตฺวา ทูเร ฐปิตปริกฺขาราปิ ตตฺถ ตตฺถ สงฺฆเสฺสว โหนฺติฯ ทฺวินฺนํ สนฺตกํ โหติ อวิภตฺตํ, เอกสฺมิํ กาลงฺกเต อิตโร สามี ฯ พหูนมฺปิ สนฺตเก เอเสว นโยฯ สเพฺพสุ มเตสุ

สงฺฆิกํ โหติฯ สเจปิ อวิภชิตฺวา สทฺธิวิหาริกาทีนํ เทนฺติ อทินฺนเมว โหติฯ วิภชิตฺวา ทินฺนํ ปน สุทินฺนํฯ ตํ เตสุ มเตสุปิ สทฺธิวิหาริกาทีนํเยว โหติ, น สงฺฆสฺสฯ

กุสจีราทิปฏิเกฺขปกถา

๓๗๑. กุสจีราทีสุ **อกฺกนาฬ**นฺติ อกฺกนาฬมยํฯ **โปตฺถโก**ติ มกจิมโย วุจฺจติฯ เสสานิ ปฐมปาราชิกวณฺณนายํ วุตฺตานิฯ เตสุ โปตฺถเก เอว ทุกฺกฏํฯ เสเสสุ ถุลฺลจฺจยานีติฯ อกฺกทุสฺสกทลิทุสฺสเอรกทุสฺสานิ ปน โปตฺถกคติกาเนวฯ

๓๗๒. สพฺพนีลกาทีนิ รชนํ โธวิตฺวา ปุน รชิตฺวา ธาเรตพฺพานิฯ น สกฺกา เจ โหนฺติ โธวิตุํ, ปจฺจตฺถรณานิ วา กาตพฺพานิฯ ทุปฏฺฏจีวรสฺส วา มเชฺฌ ทาตพฺพานิฯ เตสํ วณฺณนานตฺตํ อุปาหนาสุ วุตฺตนยเมวฯ อจฺฉินฺนทสทีฆทสานิ ทสา ฉินฺทิตฺวา ธาเรตพฺพานิฯ กญฺจุกํ ลภิตฺวา ผาเลตฺวา รชิตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ เวฐเนปิ เอเสว นโยฯ ติรีฏกํ ปน รุกฺขฉลฺลิมยํ; ตํ ปาทปุญฺฉนํ กาตุํ วฏฺฏติฯ

๓๗๔. **ปติรูเป คาหเก**ติ สเจ โกจิ ภิกฺขุ ‘‘อหํ ตสฺส คณฺหามี’’ติ คณฺหาติ, ทาตพฺพนฺติ อโตฺถฯ เอวเมเตสุ เตวีสติยา ปุคฺคเลสุ โสฬส ชนา น ลภนฺติ, สตฺต ชนา ลภนฺตีติฯ

สเงฺฆภิเนฺนจีวรุปฺปาทกถา

๓๗๖. **สโงฺฆ *ภิชฺชตี***ติ ภิชฺชิตฺวา โกสมฺพกภิกฺขู วิย เทฺวภาโค โกฏฺฐาสา โหนฺติฯ **เอกสฺมึ ปเกฺข**ติ เอกสฺมึ โกฏฺฐาเส ทกฺขิโณทกญฺจ คนฺธาทีนิ จ เทนฺติ, เอกสฺมึ จีวรานิฯ **สงฺฆสฺสเวต**นฺติ สกลสฺส สงฺฆสฺส ทฺวินฺนมฺปิ โกฏฺฐาสานํ เอตํ โหติ, ฆณฺฏึ ปหริตฺวา ทฺวีหิปิ ปเกฺขหิ เอกโต ภาเชตพฺพํฯ **ปกฺขเสฺสเวต**นฺติ เอวํ ทิเนฺน ยสฺส โกฏฺฐาสสฺส อุทกํ ทินฺนํ, ตสฺส อุทกเมว โหติ; ยสฺส จีวรํ ทินฺนํ, ตเสฺสว จีวรํฯ ยตฺถ ปน ทกฺขิโณทกํ ปมาณํ โหติ, ตตฺถ เอโก ปโกฺข ทกฺขิโณทกสฺส ลทฺธตฺตา จีวรานิ ลภติ, เอโก จีวรานเมว ลทฺธตฺตาติ อุโภหิปิ เอกโต หุตฺวา ยถาวุฑฺฒํ ภาเชตพฺพํฯ อิทํ กิร ปรสมุเทฺท ลกฺขณนฺติ มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ **ตสฺมึเยว ปเกฺข**ติ เอตฺถ ปน อิตโร ปโกฺข อนิสฺสโรเยวฯ **จีวรเปสนวตฺถูนิ** ปากฏาเนวฯ

อฏฺฐจีวรมาติกากถา

๓๗๙. อิทานิ อาทิโต ปฏฺฐาย วุตฺตจีวรานํ ปฏิลาภเขตฺตํ ทเสฺสตุํ **‘‘อฏฺฐิมา *ภิกฺขเว มาติกา*’’**ติอาทิมาหฯ **สีมาย เทตี**ติอาทิ ปุคฺคลาธิฏฺฐานนเยน วุตฺตํฯ เอตฺถ ปน สีมาย ทานํ เอกา มาติกา, กติกาย ทานํ ทุติยา…เป…. ปุคฺคลสฺส ทานํ อฏฺฐมาฯ ตตฺถ สีมาย ทมฺมีติ เอวํ สีมํ ปรามสิตฺวา เทโนฺต **สีมาย เทติ** นามฯ เอส นโย สพฺพตฺถฯ

สีมาย เทติ, ยาวติกา ภิกฺขู อโนฺตสีมคตา เตหิ ภาเชตพฺพนฺติอาทิมฺหิ ปน มาติกานิเทฺทเส **สีมาย เทตี**ติ เอตฺถ ตาว ขณฺฑสีมา, อุปจารสีมา, สมานสํวาสสีมา, อวิปฺปวาสสีมา, ลาภสีมา, คามสีมา, นิคมสีมา, นครสีมา, อพฺภนฺตรสีมา, อุทกุเกฺขปสีมา, ชนปทสีมา, รฏฺฐสีมา, รชฺชสีมา, ทีปสีมา, จกฺกวาฬสีมาติ ปนฺนรส สีมา เวทิตพฺพาฯ

ตตฺถ ขณฺฑสีมา สีมากถายํ วุตฺตาวฯ อุปจารสีมา ปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส ปริเกฺขเปน อปริกฺขิตฺตสฺส ปริเกฺขปารหฏฺฐาเนน ปริจฺฉินฺนา โหติฯ อปิจ ภิกฺขูนํ ธุวสนฺนิปาตฏฺฐานโต วา ปริยเนฺต ฐิตโภชนสาลโต วา นิพทฺธวสนกอาวาสโต วา ถามมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส ทฺวินฺนํ

เลฑฑุปาตานํ อโนฺต อุปจารสีมา เวทิตพฺพา, สา ปน อาวาเสสุ วฑฺฒเนฺตสุ วฑฺฒติ, ปริหาย เนฺตสุ ปริหายติฯ มหาปจฺจริยํ ปน ''ภิกฺขูสุปิ วฑฺฒเนฺตสุ วฑฺฒตี''ติ วุตฺตํฯ ตสฺมา สเจ วิหาเร สนฺนิปติตภิกฺขูหิ สทฺธึ เอกาพทฺธา หุตฺวา โยชนสตมฺปิ ปูเรตฺวา นิสีทนฺติ, โยชนสตมฺปิ อุปจารสีมาว โหติ, สเพฺพสํ ลาโภ ปาปุณาติฯ สมานสํวาสอวิปฺปวาสสีมาทฺวยมฺปิ วุตฺตเมวฯ

ลาภสีมา นาม เนว สมฺมาสมฺพุเทฺธน อนุญฺญาตา, น ธมฺมสงฺคาหกเตฺถเรหิ ฐปิตา; อปิจ โข ราชราชมหามตฺตา วิหารํ กาเรตฺวา คาวุตํ วา อฑฺฒโยชนํ วา โยชนํ วา สมนฺตโต ปริจฺฉินฺทิตฺวา ''อยํ อมฺหากํ วิหารสฺส ลาภสีมา''ติ นามลิขิตเก ถเมฺภ นิขณิตฺวา ''ยํ เอตฺถนฺตเร อุปฺปชฺชติ, สพฺพํ ตํ อมฺหากํ วิหารสฺส เทมา''ติ สีมํ ฐเปนฺติ, อยํ ลาภสีมา นามฯ คามนิคมนคร อพฺภนฺตรอุทกุเกฺขปสีมาปิ วุตฺตา เอวฯ ชนปทสีมา นาม – กาสิโกสลรฏฺฐาทีนํ อโนฺต พหู ชนปทา โหนฺติ, ตตฺถ เอเกโก ชนปทปริเจฺฉโท ชนปทสีมาฯ รฏฺฐสีมา นาม กาสิโกสลา ทิรฏฺฐปริเจฺฉโทฯ รชฺชสีมา นาม ''โจฬโภโค เกรฬโภโค''ติ เอวํ เอเกกสฺส รโญฺญ อาณา ปวตฺติฏฺฐานํฯ ทีปสีมา นาม สมุทฺทเนฺตน ปริจฺฉินฺนมหาทีปา จ อนฺตรทีปา จฯ จกฺกวาฬสีมา นาม จกฺกวาฬปพฺพเตเนว ปริจฺฉินฺนาฯ

เอวเมตาสุ สีมาสุ ขณฺฑสีมาย เกนจิ กเมฺมน สนฺนิปติตํ สงฺฆํ ทิสฺวา ''เอเตฺถว สีมาย สงฺฆสฺส เทมี''ติ วุเตฺต ยาวติกา ภิกฺขู อโนฺตขณฺฑสีมคตา, เตหิ ภาเชตพฺพํฯ เตสํเยว หิ ตํ ปาปุณาติฯ อเญฺญสํ สีมนฺตริกาย วา อุปจารสีมาย วา ฐิตานมฺปิ น ปาปุณาติฯ ขณฺฑสีมาย ฐิเต ปน รุเกฺข วา ปพฺพเต วา ฐิตสฺส เหฏฺฐา วา ปถวีเวมชฺฌคตสฺส ปาปุณาติเยวฯ ''อิมิสฺสา อุปจารสีมาย สงฺฆสฺส ทมฺมี''ติ ทินฺนํ ปน ขณฺฑสีมาสีมนฺตริกาสุ ฐิตานมฺปิ ปาปุณาติฯ ''สมานสํวาสสีมาย ทมฺมี''ติ ทินฺนํ ปน ขณฺฑสีมาสีมนฺตริกาสุ ฐิตานํ น ปาปุณาติฯ อวิปฺปวาสสีมาลาภสีมาสุ ทินฺนํ ตาสุ สีมาสุ อโนฺตคตานํ ปาปุณาติฯ คามสีมาทีสุ ทินฺนํ ตาสํ สีมานํ อพฺภนฺตเร พทฺธสีมาย ฐิตานมฺปิ ปาปุณาติฯ อพฺภนฺตรสีมาอุทกุเกฺขปสีมาสุ ทินฺนํ ตตฺถ อโนฺตคตานํเยว ปาปุณาติฯ ชนปทรฏฺฐรชฺชทีปจกฺกวาฬสีมาสุปิ คามสีมาทีสุ วุตฺตสทิโสเยว วินิจฺฉโยฯ

สเจ ปน ชมฺพุทีเป ฐิโต ''ตมฺพปณฺณิทีเป สงฺฆสฺส ทมฺมี''ติ เทติ, ตมฺพปณฺณิทีปโต เอโกปิ คนฺตฺวา สเพฺพสํ คณฺหิตุํ ลภติฯ สเจปิ ตเตฺรว เอโก สภาคภิกฺขุ สภาคานํ ภาคํ คณฺหาติ, น วาเรตโพฺพฯ เอวํ ตาว โย สีมํ ปรามสิตฺวา เทติ, ตสฺส ทาเน วินิจฺฉโย เวทิตโพฺพฯ

โย ปน อสุกสีมายาติ วตฺตุํ น ชานาติ, เกวลํ สีมาติ วจนมตฺตเมว ชานโนฺต วิหารํ คนฺตฺวา ''สีมาย ทมฺมี''ติ วา ''สีมฏฺฐกสงฺฆสฺส ทมฺมี''ติ วา ภณติ, โส ปุจฺฉิตโพฺพ – ''สีมา นาม พหุวิธา, กตรสีมํ สนฺธาย ภณสี''ติ ? สเจ วทติ – ''อหํ อสุกสีมาติ น ชานามิ, สีมฏฺฐกสโงฺฆ ภาเชตฺวา คณฺหาตู''ติ กตรสีมาย ภาเชตพฺพํ? มหาสีวเตฺถโร กิราห – ''อวิปฺปวาสสีมา ยา''ติฯ ตโต นํ อาหํสุ – ''อวิปฺปวาสสีมา นาม ติโยชนาปิ โหติ, เอวํ สเนฺต ติโยชเน ฐิตา ลาภํ คณฺหิสฺสนฺติ, ติโยชเน ฐตฺวา อาคนฺตุกวตฺตํ ปูเรตฺวา อารามํ ปวิสิตพฺพํ ภวิสฺสติ, คมิโก ติโยชนํ คนฺตฺวา เสนาสนํ อาปุจฺฉิสฺสติ, นิสฺสยปฏิปนฺนสฺส ติโยชนาติกฺกเม นิสฺสโย ปฏิปฺปสฺสมฺภิสฺสติ, ปาริวาสิเกน ติโยชนํ อติกฺกมิตฺวา อรุณํ อุฏฺฐาเปตพฺพํ ภวิสฺสติ, ภิกฺขุนิยา ติโยชเน ฐตฺวา อารามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉิตพฺพํ ภวิสฺสติ, สพฺพเมฺปตํ อุปจารสีมาย ปริเจฺฉทวเสเนว กาตุํ วฏฺฏติฯ ตสฺมา อุปจารสีมายเมว ภาเชตพฺพ''นฺติฯ

กติกายาติ สมานลาภกติกายฯ เตเนวาห – ''สมฺพหุลา อาวาสา สมานลาภา โหนฺตี''ติฯ ตเตฺรวํ กติกา กาตพฺพา, เอกสฺมึ วิหาเร สนฺนิปติเตหิ ภิกฺขูหิ ยํ วิหารํ สงฺคณฺหิตุกามา

สมานลาภํ กาตุํ อิจฺฉนฺติ, ตสฺส นามํ คเหตฺวา อสุโก นาม วิหาโร โปราณโกติ วา พุทฺธาธิวุโตฺถติ วา อปฺปลาโภติ วา ยํกิญฺจิ การณํ วตฺวา ตํ วิหารํ อิมินา วิหาเรน สทฺธึ เอกลาภํ กาตุํ สงฺฆสฺส รุจฺจตีติ ติกฺขตฺตุํ สาเวตพฺพํฯ เอตฺตาวตา ตสฺมึ วิหาเร นิสิโนฺนปิ อิธ นิสิโนฺนว โหติ, ตสฺมึ วิหาเรปิ สเงฺฆน เอวเมว กาตพฺพํฯ เอตฺตาวตา อิธ นิสิโนฺนปิ ตสฺมึ นิสิโนฺนว โหติฯ เอกสฺมึ ลาเภ ภาชิยมาเน อิตรสฺมึ ฐิตสฺส ภาคํ คเหตุํ วฎฺฎติฯ เอวํ เอเกน วิหาเรน สทฺธึ พหูปิ อาวาสา เอกลาภา กาตพฺพาฯ

ภิกฺขาปญฺญตฺติยาติ อตฺตโน ปริจฺจาคปญฺญาปนฎฺฐาเนฯ เตเนวาห – ‘‘ยตฺถ สงฺฆสฺส ธุวการา กริยนฺตี’’ติฯ ตสฺสโตฺถ – ยสฺมึ วิหาเร อิมสฺส จีวรทายกสฺส สนฺตกํ สงฺฆสฺส ปากวฎฺฎํ วา วตฺตติ, ยสฺมึ วา วิหาเร ภิกฺขู อตฺตโน ภารํ กตฺวา สทา เคเห โภเชติ, ยตฺถ วา อเนน อาวาโส การิโต, สลากภตฺตาทีนิ วา นิพทฺธานิ, เยน ปน สกโลปิ วิหาโร ปติฎฺฐาปิโต, ตตฺถ วตฺตพฺพเมว นตฺถิ, อิเม ธุวการา นามฯ ตสฺมา สเจ โส ‘‘ยตฺถ มยฺหํ ธุวการา กรียนฺติ, ตตฺถ ทมฺมี’’ติ วา ‘‘ตตฺถ เทถา’’ติ วา ภณติ, พหูสุ เจปิ ฐาเนสุ ธุวการา โหนฺติ, สพฺพตฺถ ทินฺนเมว โหติฯ

สเจ ปน เอกสฺมึ วิหาเร ภิกฺขู พหุตรา โหนฺติ, เตหิ วตฺตพฺพํ – ‘‘ตุมฺหากํ ธุวกาเร เอกตฺถ ภิกฺขู พหู เอกตฺถ อปฺปกา’’ติฯ สเจ ‘‘ภิกฺขุคณนาย คณฺหถา’’ติ ภณติ, ตถา ภาเชตฺวา คณฺหิตุํ วฎฺฎติฯ เอตฺถ จ วตฺถเภสชฺชาทิ อปฺปกมฺปิ สุเขน ภาชิยติฯ ยทิ ปน มโญฺจ วา ปีฐกํ วา เอกเมว โหติ, ตํ ปุจฺฉิตฺวา ยสฺส วา วิหารสฺส เอกวิหาเรปิ วา ยสฺส เสนาสนสฺส โส วิจาเรติ, ตตฺถ ทาตพฺพํฯ สเจ ‘‘อสุกภิกฺขุ คณฺหาตู’’ติ วทติ, วฎฺฎติฯ อถ ‘‘มยฺหํ ธุวกาเร เทถา’’ติ วตฺวา อวิจาเรตฺวาว คจฺฉติ, สงฺฆสฺสาปิ วิจาเรตุํ วฎฺฎติฯ เอวํ ปน วิจาเรตพฺพํ – ‘‘สงฺฆเตฺถรสฺส วสนฎฺฐาเน เทถา’’ติ วตฺตพฺพํฯ สเจ ตสฺส เสนาสนํ ปริปุณฺณํ โหติ, ยตฺถ นปฺปโหติ, ตตฺถ ทาตพฺพํฯ สเจ เอโก ภิกฺขุ ‘‘มยฺหํ วสนฎฺฐาเน เสนาสนปริโภคภณฺฑํ นตฺถี’’ติ วทติ, ตตฺถ ทาตพฺพํฯ

สงฺฆสฺส เทตีติ วิหารํ ปวิสิตฺวา ‘‘อิมานิ จีวรานิ สงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ เทติฯ **สมฺมุขีภูเตนา**ติ อุปจารสีมาย ฐิเตน สเงฺฆน ฆณฺฎึ ปหริตฺวา กาลํ โฆเสตฺวา ภาเชตพฺพํฯ สีมฎฺฐสฺส อสมฺปตฺตสฺสาปิ ภาคํ คณฺหโนฺต น วาเรตโพฺพฯ วิหาโร มหา โหติ, เถราสนโต ปฎฺฐาย วเตฺถสุ ทิยฺยมาเนสุ อลสชาติกา มหาเถรา ปจฺฉา อาคจฺฉนฺติ, ‘‘ภเนฺต วีสติวสฺสานํ ทิยฺยติ, ตุมฺหากํ ฐิติกา อติกฺกนฺตา’’ติ น วตฺตพฺพา, ฐิติกํ ฐเปตฺวา เตสํ ทตฺวา ปจฺฉา ฐิติกาย ทาตพฺพํฯ

อสุกวิหาเร กิร พหุํ จีวรํ อุปฺปนฺนนฺติ สุตฺวา โยชนนฺตริกวิหารโตปิ ภิกฺขู อาคจฺฉนฺติ, สมฺปตฺตสมฺปตฺตานํ ฐิตฎฺฐานโต ปฎฺฐาย ทาตพฺพํฯ อสมฺปตฺตานมฺปิ อุปจารสีมํ ปวิฎฺฐานํ อเนฺตวาสิกาทีสุ คณฺหเนฺตสุ ทาตพฺพเมวฯ ‘‘พหิอุปจารสีมาย ฐิตานํ เทถา’’ติ วทนฺติ, น ทาตพฺพํฯ สเจ ปน อุปจารสีมํ โอกฺกเนฺตหิ เอกาพทฺธา หุตฺวา อตฺตโน วิหารทฺวาเร วา อโนฺตวิหาเรเยว วา โหนฺติ, ปริสวเสน วฑฺฒิตา นาม โหติ สีมา , ตสฺมา ทาตพฺพํฯ สงฺฆนวกสฺส ทินฺนปิ ปจฺฉา อาคตานํ ทาตพฺพเมวฯ ทุติยภาเค ปน เถราสนํ อารุเฬฺห อาคตานํ ปฐมภาโคน ปาปุณาติ, ทุติยภาคโต วสฺสเคฺคน ทาตพฺพํฯ

เอกสฺมึ วิหาเร ทส ภิกฺขู โหนฺติ, ‘‘ทส วตฺถานิ สงฺฆสฺส เทมา’’ติ เทนฺติ, ปาเฎกฺกํ ภาเชตพฺพานิ ฯ สเจ ‘‘สพฺพาเนว อมฺหากํ ปาปุณนฺตี’’ติ คเหตฺวา คจฺฉนฺติ, ทุปฺปาปิตานิ เจว ทุคฺคหิตานิ จ คตคตฎฺฐาเน สงฺฆิกาเนว โหนฺติฯ เอกํ ปน อุทฺธริตฺวา ‘‘อิทํ ตุมฺหากํ ปาปุณาตี’’ติ สงฺฆเตฺถรสฺส ทตฺวา ‘‘เสสานิ อมฺหากํ ปาปุณนฺตี’’ติ คเหตุํ วฎฺฎติฯ

เอกเมว วตฺถํ สงฺฆสฺส เทมาติ อาหรนฺติ, อภาเชตฺวาว อมฺหากํ ปาปุณนฺตีติ คณฺหนฺติ, ทุปฺปาปิตเญฺจว ทุคฺคหิตญฺจฯ สตฺตเกน ปน หลิทฺทิอาทินา วา เลขํ กตฺวา เอกํ โกฏฺฐาสํ ‘‘อิมํ ฐานํ ตุมฺหากํ ปาปุณาตี’’ติ สงฺฆเตฺถรสฺส ปาเปตฺวา ‘‘เสสํ อมฺหากํ ปาปุณาตี’’ติ คเหตุํ วฏฺฏติฯ ยํ ปน วตฺถเสฺสว ปุปฺผํ วา วลิ วา, เตน ปริเจฺฉทํ กาตุํ น วฏฺฏติฯ สเจ เอกํ ตนฺตํ อุทฺธริตฺวา ‘‘อิทํ ฐานํ ตุมฺหากํ ปาปุณาตี’’ติ สงฺฆเตฺถรสฺส ทตฺวา ‘‘เสสํ อมฺหากํ ปาปุณาตี’’ติ คณฺหนฺติ, วฏฺฏติฯ ขณฺฑํ ขณฺฑํ ฉินฺทิตฺวา ภาชิยมานํ วฏฺฏติเยวฯ

เอกภิกฺขุเก วิหาเร สงฺฆสฺส จีวเรสุ อุปฺปเนฺนสุ สเจ ปุเพฺพ วุตฺตนเยเนว โส ภิกฺขุ ‘‘สพฺพานิ มยฺหํ ปาปุณนฺตี’’ติ คณฺหาติ, สุคฺคหิตานิ, ฐิติกา ปน น ติฏฺฐติฯ สเจ เอเกกํ อุทฺธริตฺวา ‘‘อิทํ มยฺหํ ปาปุณาตี’’ติ คณฺหาติ, ฐิติกา ติฏฺฐติฯ ตตฺถ อฏฺฐิตาย ฐิติกาย ปุน อญฺญสฺมิํ จีวเร อุปฺปเนฺน สเจ เอโก ภิกฺขุ อาคจฺฉติ, มเชฺฌ ฉินฺทิตฺวา ทฺวีหิปิ คเหตพฺพํฯ ฐิตาย ฐิติกาย ปุน อญฺญสฺมิํ จีวเร อุปฺปเนฺน สเจ นวกตโร อาคจฺฉติ, ฐิติกา เหฏฺฐา โอโรหติฯ สเจ วุฑฺฒตโร อาคจฺฉติ, ฐิติกา อุทฺธํ อาโรหติฯ อถเญฺญ นตฺถิ, ปุน อตฺตโน ปาเปตฺวา คเหตพฺพํฯ

‘‘สงฺฆสฺส เทมา’’ติ วา ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส เทมา’’ติ วา เยน เกนจิ อากาเรน สงฺฆํ อามสิตฺวา ทินฺนํ ปน ปํสุกูลิกานํ น วฏฺฏติ, ‘‘คหปติจีวรํ ปฏิกฺขิปามิ ปํสุกูลิกงฺคํ สมาทิยามี’’ติ วุตฺตตฺตา, น ปน อกปฺปิยตฺตา ฯ ภิกฺขุสเงฺฆน อปโลเกตฺวา ทินฺนมฺปิ น คเหตพฺพํฯ ยํ ปน ภิกฺขุ อตฺตโน สนฺตกํ เทติ, ตํ ภิกฺขุทตฺติยํ นาม วฏฺฏติ, ปํสุกูลํ ปน น โหติฯ เอวํ สเนฺตปิ ธุตงฺคํ น ภิชฺชติฯ ‘‘ภิกฺขูนํ เทม, เถรานํ เทมา’’ติ วุเตฺต ปน ปํสุกูลิกานมฺปิ วฏฺฏติฯ ‘‘อิทํ วตฺถํ สงฺฆสฺส เทม, อิมินา อุปาหนตฺถวิกปตฺตตฺถวิกอาโยคอํสพทฺธกาทีนิ กโรนฺตู’’ติ ทินฺนมฺปิ วฏฺฏติฯ

ปตฺตตฺถวิกาทีนํ อตฺถาย ทินฺนานิ พหูนิปิ โหนฺติ, จีวรตฺถายปิ ปโหนฺติ, ตโต จีวรํ กตฺวา ปารุปิตุํ วฏฺฏติฯ สเจ ปน สโงฺฆ ภาชิตาติริตฺตานิ วตฺถานิ ฉินฺทิตฺวา อุปาหนตฺถวิกาทีนํ อตฺถาย ภาเชติ, ตโต คเหตุํ น วฏฺฏติฯ สามิเกหิ วิจาริตเมว หิ วฏฺฏติ, น อิตรํฯ

‘‘ปํสุกูลิกสงฺฆสฺส ธมกรณปฏาทีนํ อตฺถาย เทมา’’ติ วุเตฺตปิ คเหตุํ วฏฺฏติ, ปริกฺขาโร นาม ปํสุกูลิกานมฺปิ อิจฺฉิตโพฺพฯ ยํ ตตฺถ อติเรกํ โหติ, ตํ จีวเรปิ อุปเนตุํ วฏฺฏติฯ สุตฺตํ สงฺฆสฺส เทนฺติ, ปํสุกูลิเกหิปิ คเหตพฺพํฯ อยํ ตาว วิหารํ ปวิสิตฺวา ‘‘อิมานิ จีวรานิ สงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ ทิเนฺนสุ วินิจฺฉโยฯ

สเจ ปน พหิอุปจารสีมายํ อทฺธานปฺปฏิปเนฺน ภิกฺขู ทิสฺวา ‘‘สงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ สงฺฆเตฺถรสฺส วา สงฺฆนวกสฺส วา อาโรเจติ, สเจปิ โยชนํ ผริตฺวา ปริสา ฐิตา โหติ, เอกพทฺธา เจ, สเพฺพสํ ปาปุณาติฯ เย ปน ทฺวาทสหิ หเตฺถหิ ปริสํ อสมฺปตฺตา, เตสํ น ปาปุณาติฯ

อุภโตสงฺฆสฺส เทตีติ เอตฺถ ‘‘อุภโตสงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ วุเตฺตปิ ‘‘ทฺวิธา สงฺฆสฺส ทมฺมิ, ทฺวินฺนํ สงฺฆานํ ทมฺมิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส จ ทมฺมี’’ติ วุเตฺตปิ อุภโตสงฺฆสฺส ทินฺนเมว โหติฯ **อุปฑฺฒํ ทาตพฺพ**นฺติ เทฺวภาเค สเม กตฺวา เอโก ทาตโพฺพฯ ‘‘อุภโตสงฺฆสฺส จ ตุยฺหญฺจ ทมฺมี’’ติ วุเตฺต สเจ ทส ทส ภิกฺขู จ ภิกฺขุนิโย จ โหนฺติ, เอกวีสติ ปฏิวีเส กตฺวา เอโก ปุคฺคลสฺส ทาตโพฺพ, ทส ภิกฺขุสงฺฆสฺส, ทส ภิกฺขุนิสงฺฆสฺส เยน ปุคฺคลิโก ลโทฺธ โส สงฺฆโตปิ อตฺตโน วสฺสเคฺคน คเหตุํ ลภติฯ กสฺมา? อุภโตสงฺฆคฺคหเณน คหิตตฺตาฯ

‘‘อุภโตสงฺฆสฺส จ เจติยสฺส จ ทมฺมี’’ติ วุเตฺตปิ เอเสว นโยฯ อิธ ปน เจติยสฺส สงฺฆโต ปาปุณนโกฏฺฐาโส นาม นตฺถิ, เอกปุคฺคลสฺส ปตฺตโกฏฺฐาสสโมว โกฏฺฐาโส โหติฯ

‘‘อุภโตสงฺฆสฺส จ ตุยฺหญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺต ปน ทฺวาวีสติ โกฏฺฐาเส กตฺวา ทส ภิกฺขูนํ, ทส ภิกฺขุนีนํ, เอโก ปุคฺคลสฺส, เอโก เจติยสฺส ทาตโพฺพฯ ตตฺถ ปุคฺคโล สงฺฆโตปิ อตฺตโน วสฺสเคฺคน ปุน คเหตุํ ลภติ, เจติยสฺส เอโกเยวฯ

‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ภิกฺขุนีนญฺจ ทมฺมี’’ติ วุเตฺต ปน น มเชฺฌ ภินฺทิตฺวา ทาตพฺพํ, ภิกฺขู จ ภิกฺขุนิโย จ คเณตฺวา ทาตพฺพํฯ ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ภิกฺขุนีนญฺจ ตุยฺหญฺจา’’ติ วุเตฺต ปน ปุคฺคโล วิสุํ น ลภติ, ปาปุณนฏฺฐานโต เอกเมว ลภติฯ กสฺมา? ภิกฺขุสงฺฆคฺคหเณน คหิตตฺตาฯ ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ภิกฺขุนีนญฺจ ตุยฺหญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺตปิ เจติยสฺส เอกปุคฺคลปฏิวีโส ลพฺภติ, ปุคฺคลสฺส วิสุํ น ลพฺภติ, ตสฺมา เอกํ เจติยสฺส ทตฺวา อวเสสํ ภิกฺขู จ ภิกฺขุนิโย จ คเณตฺวา ภาเชตพฺพํฯ

‘‘ภิกฺขูนญฺจ ภิกฺขุนีนญฺจ ทมฺมี’’ติ วุเตฺตปิ มเชฺฌ ภินฺทิตฺวา น ทาตพฺพํ, ปุคฺคลคณนาย เอว วิภชิตพฺพํฯ ‘‘ภิกฺขูนญฺจ ภิกฺขุนีนญฺจ ตุยฺหญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ เอวํ วุเตฺตปิ เจติยสฺส เอกปุคฺคลปฏิวีโส ลพฺภติ, ปุคฺคลสฺส วิสุํ นตฺถิ, ภิกฺขู จ ภิกฺขุนิโย จ คเณตฺวา เอว ภาเชตพฺพํฯ ยถา จ ภิกฺขุสงฺฆํ อาทึ กตฺวา นโย นีโต, เอวํ ภิกฺขุนิสงฺฆํ อาทึ กตฺวาปิ เนตโพฺพฯ ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ตุยฺหญฺจา’’ติ วุเตฺต ปุคฺคลสฺส วิสุํ น ลพฺภติ, วสฺสเคฺคเนว คเหตพฺพํฯ ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺต ปน เจติยสฺส วิสุํ ปฏิวีโส ลพฺภติฯ ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ตุยฺหญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺตปิ เจติยเสฺสว ลพฺภติ, น ปุคฺคลสฺสฯ

‘‘ภิกฺขูนญฺจ ตุยฺหญฺจา’’ติ วุเตฺตปิ วิสุํ น ลพฺภติฯ ‘‘ภิกฺขูนญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺต ปน เจติยสฺส ลพฺภติฯ ‘‘ภิกฺขูนญฺจ ตุยฺหญฺจ เจติยสฺส จา’’ติ วุเตฺตปิ เจติยเสฺสว วิสุํ ลพฺภติ, น ปุคฺคลสฺสฯ ภิกฺขุนิสงฺฆํ อาทึ กตฺวาปิ เอวเมว โยเชตพฺพํฯ

ปุเพฺพ พุทฺธปฺปมุขสฺส อุภโตสงฺฆสฺส ทานํ เทนฺติ, ภควา มเชฺฌ นิสีทติ, ทกฺขิณโต ภิกฺขู วามโต ภิกฺขุนิโย นิสีทนฺติ, ภควา อุภินฺนํ สงฺฆเตฺถโร , ตทา ภควา อตฺตนา ลทฺธปจฺจเย อตฺตนาปิ ปริภุญฺชติ, ภิกฺขูนมฺปิ ทาเปติฯ เอตรหิ ปน ปณฺฑิตมนุสฺสา สธาตุกํ ปฏิมํ วา เจติยํ วา ฐเปตฺวา พุทฺธปฺปมุขสฺส อุภโตสงฺฆสฺส ทานํ เทนฺติฯ ปฏิมาย วา เจติยสฺส วา ปุรโต อาธารเก ปตฺตํ ฐเปตฺวา ทกฺขิโณทกํ ทตฺวา พุทฺธานํ เทมาติ, ตตฺถ ยํ ปฐมํ ขาทนียํ โภชนียํ เทนฺติ, วิหารํ วา อาหริตฺวา อิทํ เจติยสฺส เทมาติ ปิณฺฑปาตญฺจ มาลาคนฺธาทีนิ จ เทนฺติ, ตตฺถ กถํ ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ? มาลาคนฺธาทีนิ ตาว เจติเย อาโรเปตพฺพานิ, วเตฺถหิ ปฏากา, เตเลน ปทีปา กาตพฺพา, ปิณฺฑปาตมธุผาณิตาทีนิ ปน โย นิพทฺธเจติยชคฺคโก โหติ ปพฺพชิโต วา คหโฏฺฐ วา, ตเสฺสว ทาตพฺพานิฯ นิพทฺธชคฺคเก อสติ อาหฏภตฺตํ ฐเปตฺวา วตฺตํ กตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ อุปกเฏฺฐ กาเล ภุญฺชิตฺวา ปจฺฉาปิ วตฺตํ กาตุํ วฏฺฏติเยวฯ

มาลาคนฺธาทีสุ จ ยํ กิญฺจิ ‘‘อิทํ หริตฺวา เจติยสฺสปูชํ กโรถา’’ติ วุเตฺต ทูรมฺปิ หริตฺวา ปูเชตพฺพํฯ ‘‘ภิกฺขํ สงฺฆสฺส หรา’’ติ วุเตฺตปิ หริตพฺพํฯ สเจ ปน ‘‘อหํ ปิณฺฑาย จรามิ, อาสนสาลาย ภิกฺขู อตฺถิ, เต อาหริสฺสนฺตี’’ติ วุเตฺต ‘‘ภเนฺต ตุยฺหํเยว ทมฺมี’’ติ วทติ, ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ อถ ปน ‘‘ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทสฺสามี’’ติ หรนฺตสฺส คจฺฉโต อนฺตราว กาโล อุปกโฏฺฐ โหติ, อตฺตโน ปาเปตฺวา ภุญฺชิตุํ วฏฺฏติฯ

วสฺสํวุฏฺฐสงฺฆสฺส เทตีติ วิหารํ ปวิสิตฺวา ‘‘อิมานิ จีวรานิ วสฺสํวุฏฺฐสงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ เทติฯ **ยาวติกา ภิกฺขู ตสฺมิํ อาวาเส วสฺสํวุฏฺฐา**ติ ยตฺตกา วสฺสเจฺฉทํ อกตฺวา ปุริมวสฺสํวุฏฺฐา, เตหิ ภาเชตพฺพํ, อเญฺญสํ น ปาปุณาติฯ ทิสาปกฺกนฺตสฺสาปิ สติ ปฏิคฺคาหเก ยาว กฐินสฺสุพฺ

ภารา ทาตพฺพํ, อนตฺถเต ปน กถิเน อโนฺตเหมเนฺต เอวญฺจ วตฺวา ทินฺนํ, ปจฺฉิมวสฺสํวุฏฺฐาน มฺปิ ปาปุณาตีติ ลกฺขณญฺญู วทนฺติฯ อฏฺฐกถาสุ ปเนตํ น วิจาริตํฯ

สเจ ปน พหิอุปจารสีมายํ ฐิโต ''วสฺสํวุฏฺฐสงฺฆสฺส ทมฺมี''ติ วทติ, สมฺปตฺตานํ สเพฺพสํ ปาปุณาติฯ อถ ''อสุกวิหาเร วสฺสํวุฏฺฐสงฺฆสฺสา''ติ วทติ, ตตฺร วสฺสํวุฏฺฐานเมว ยาว กถินสุ สุพฺภารา ปาปุณาติฯ สเจ ปน คิมฺหานํ ปฐมทิวสโต ปฏฺฐาย เอวํ วทติ, ตตฺร สมฺมุขีภูตานํ ส เพฺพสํ ปาปุณาติฯ กสฺมา? ปิฏฺฐิสมเย อุปฺปนฺนตฺตาฯ อโนฺตวเสฺสเยว ''วสฺสํ วสนฺตานํ ทมฺ มี''ติ วุเตฺต ฉินฺนวสฺสา น ลภนฺติ, วสฺสํ วสนฺตาว ลภนฺติฯ จีวรมาเส ปน ''วสฺสํ วสนฺตานํ ทมฺ มี''ติ วุเตฺต ปจฺฉิมิกาย วสฺสูปคตานํเยว ปาปุณาติ, ปุริมิกาย วสฺสูปคตานญฺจ ฉินฺนวสฺสาน ญฺจ น ปาปุณาติฯ

จีวรมาสโต ปฏฺฐาย ยาว เหมนฺตสฺส ปจฺฉิโม ทิวโส, ตาว วสฺสาวาสิกํ เทมาติ วุเตฺต กถินํ อตฺถตํ วา โหตุ อนตฺถตํ วา อตีตวสฺสํวุฏฺฐานเมว ปาปุณาติฯ คิมฺหานํ ปฐมทิวสโต ปฏฺฐาย วุเตฺต ปน มาติกา อาโรเปตพฺพา – ''อตีตวสฺสาวาสสฺส ปญฺจ มาสา อติกฺกนฺตา, อ นาคโต จตุมาสจฺจเยน ภวิสฺสติ, กตรวสฺสาวาสสฺส เทตี''ติ? สเจ ''อตีตวสฺสํวุฏฺฐานํ ทมฺมี''ติ วทติ, ตํอโนฺตวสฺสํวุฏฺฐานเมว ปาปุณาติ, ทิสาปกฺกนฺตานมฺปิ สภาคา คณฺหิตุํ ลภนฺติฯ

สเจ ''อนาคเต วสฺสาวาสิกํ ทมฺมี''ติ วทติ, ตํ ฐเปตฺวา วสฺสูปนายิกทิวเส คเหตพฺพํฯ อถ ''อคุโตฺต วิหาโร, โจรภยํ อตฺถิ, น สกฺกา ฐเปตุํ, คณฺหิตฺวา วา อาหิณฺฑิตุ''นฺติ วุเตฺต ''สมฺปตฺ ตานํ ทมฺมี''ติ วทติ, ภาเชตฺวา คเหตพฺพํฯ สเจ วทติ ''อิโต เม ภเนฺต ตติเย วเสฺส วสฺสาวาสิกํ น ทินฺนํ, ตํ ทมฺมี''ติ, ตสฺมิํ อโนฺตวเสฺส วุฏฺฐภิกฺขูนํ ปาปุณาติฯ สเจ เต ทิสา ปกฺกนฺตา, อโญฺญ วิสฺสาสิโก คณฺหาติ, ทาตพฺพํฯ อถ เอโกเยว อวสิโฎฺฐ, เสสา กาลงฺกตา, สพฺพํ เอก เสฺสว ปาปุณาติฯ สเจ เอโกปิ นตฺถิ, สงฺฆิกํ โหติ, สมฺมุขีภูเตหิ ภาเชตพฺพํฯ

อาทิสฺส เทตีติ อาทิสิตฺวา ปริจฺฉินฺทิตฺวา เทติ; **ยาคุยา วา**ติอาทีสุ อยมโตฺถ – ยาคุยา วา…เป.… เภสเชฺช วา อาทิสฺส เทติฯ ตตฺรายํ โยชนา – ภิกฺขู อชฺชตนาย วา สฺวาตนาย วา ยาคุยา นิมเนฺตตฺวา เตสํ ฆรํ ปวิฏฺฐานํ ยาคุํ เทติ, ยาคุํ ทตฺวา ปีตาย ยาคุยา ''อิมานิ จีวรานิ, เยหิ มยฺหํ ยาคุ ปีตา, เตสํ ทมฺมี''ติ เทติ, เยหิ นิมนฺติเตหิ ยาคุ ปีตา, เตสํเยว ปาปุณาติฯ เยหิ ปน ภิกฺขาจารวเตฺตน ฆรทฺวาเรน คจฺฉเนฺตหิ วา ฆรํ ปวิเฏฺฐหิ วา ยาคุ ลทฺธา, เยสํ วา อาสน สาลโต ปตฺตํ อาหริตฺวา มนุเสฺสหิ นีตา, เยสํ วา เถเรหิ เปสิตา, เตสํ น ปาปุณาติฯ สเจ ปน นิ มนฺติตภิกฺขูหิ สทฺธิํ อเญฺญปิ พหู อาคนฺตฺวา อโนฺตเคหญฺจ พหิเคหญฺจ ปูเรตฺวา นิสินฺนา, ทายโก จ เอวํ วทติ – ''นิมนฺติตา วา โหนฺตุ อนิมนฺติตา วา, เยสํ มยา ยาคุ ทินฺนา, สเพฺพสํ อิ มานิ วตฺถานิ โหนฺตู''ติ สเพฺพสํ ปาปุณนฺติฯ เยหิ ปน เถรานํ หตฺถโต ยาคุ ลทฺธา , เตสํ น ปา ปุณนฺติฯ อถ โส ''เยหิ มยฺหํ ยาคุ ปีตา, สเพฺพสํ โหนฺตู''ติ วทติ, สเพฺพสํ ปาปุณนฺติฯ ภตฺต ขาทนีเยสุปิ เอเสว นโยฯ

จีวเร วาติ ปุเพฺพปิ เยน วสฺสํ วาเสตฺวา ภิกฺขูนํ จีวรํ ทินฺนปุพฺพํ โหติ, โส เจ ภิกฺขู โภเชตฺวา วทติ – ''เยสํ มยา ปุเพฺพ จีวรํ ทินฺนํ, เตสํเยว อิมํ จีวรํ วา สุตฺตํ วา สปฺปิมธุผาณิตา ทีนิ วา โหนฺตู''ติ, สพฺพํ เตสํเยว ปาปุณาติฯ **เสนาสเน วา**ติ โย มยา การิเต วิหาเร วา ปริ เวเณ วา วสติ, ตสฺสิทํ โหตู''ติ วุเตฺต ตเสฺสว โหติฯ **เภสเชฺช วา**ติ ''มยํ กาเลน กาลํ เถรานํ สปฺปิอาทีนิ เภสชฺชานิ เทม, เยหิ ตานิ ลทฺธานิ, เตสํเยวิทํ โหตู''ติ วุเตฺต เตสํเยว โหติฯ

ปุคฺคลสฺส เทตีติ ‘‘อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส ทมฺมี’’ติ เอวํ ปรมฺมุขา วา ปาทมูเล ฐเปตฺวา ‘‘อิมํ ภนฺเต ตุมฺหากํ ทมฺมี’’ติ เอวํ สมฺมุขา วา เทติฯ สเจ ปน ‘‘อิทํ ตุมฺหากญฺจ ตุมฺหากํ อนฺเตวาสิกานญฺจ ทมฺมี’’ติ เอวํ วทติ, เถรสฺส จ อนฺเตวาสิกานญฺจ ปาปุณาติฯ อุทฺเทสํ คเหตุํ อาคโต คเหตฺวา คจฺฉนฺโต จ อตฺถิ, ตสฺสาปิ ปาปุณาติฯ ‘‘ตุเมฺหหิ สทฺธึ นิพทฺธจาริกภิกฺขูนํ ทมฺมี’’ติ วุตฺเต อุทฺเทสนฺเตวาสิกานํ วตฺตํ กตฺวา อุทฺเทสปริปุจฺฉาทีนิ คเหตฺวา วิจรนฺตานํ สเพฺพสํ ปาปุณาติฯ อยํ ปุคฺคลสฺส เทตีติ อิมสฺมึ ปเท วินิจฺฉโยฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

จีวรกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

๙. จเมฺปยฺยกฺขนฺธกํ

กสฺสปโคตฺตภิกฺขุวตฺถุกถา

๓๘๐. จเมฺปยฺยกฺขนฺธเก – **คคฺคราย โปกฺขรณิยา ตีเร**ติ คคฺครานามิกาย อิตฺถิยา การิตโปกฺขรณิยา ตีเรฯ **ตนฺติพโทฺธ**ติ ตสฺมึ อาวาเส กตฺตพฺพตาตนฺติปฏิพโทฺธฯ **อุสฺสุกฺกมฺปิ อกาสิ ยาคุยา**ติอาทีสุ มนุสฺสหิ อาคนฺตุเกสุ อาคเตสุ อาจิเกฺขยฺยาถาติ วุตฺตฏฺฐาเนเยว อุสฺสุกฺกํ กาตุํ วฏฺฏติ; น อวุตฺตฏฺฐาเนฯ **คจฺฉ ตฺวํ ภิกฺขู**ติ สตฺถา ตสฺส ภิกฺขุโน ตเตฺถว เสนาสนํ สปฺปายนฺติ อทฺทส, เตเนวมาหฯ

๓๘๒. **อธเมฺมน วคฺคกมฺมํ กโรนฺตี**ติอาทีนํ ปรโต ปาฬิยํเยว นานากรณํ อาคมิสฺสติฯ

๓๘๕. **อญฺญตฺราปิ ธมฺมา กมฺมํ กโรนฺตี**ติ อญฺญตฺราปิ ธมฺมํ กมฺมํ กโรนฺติ, อยเมว วา ปาโฐฯ ภูเตน วตฺถุนา กตํ ธเมฺมน กตํ นาม โหติ, ตถา น กโรนฺตีติ อโตฺถฯ **อญฺญตฺราปิ วินยา กมฺมํ, อญฺญตฺราปิ สตฺถุสาสนา กมฺม**นฺติ เอเตสุปิ เอเสว นโยฯ เอตฺถ ปน **วินโย**ติ โจทนา จ สารณา จฯ **สตฺถุสาสน**นฺติ ญตฺติสมฺปทา อนุสฺสาวนสมฺปทา จ; ตาหิ วินา กมฺมํ กโรนฺตีติ อโตฺถฯ **ปฏิกฺุกฏฺฐกต**นฺติ ปฏิกฺุกฏฺฐเญฺจว กตญฺจ; ยํ อเญฺญสุ ปฏิโกฺกสเนฺตสุ กตํ ตํ ปฏิกฺุกฏฺฐเญฺจว โหติ กตญฺจ; ตาทิสมฺปิ กมฺมํ กโรนฺตีติ อโตฺถฯ

๓๘๗. **ฉยิมานิ ภิกฺขเว กมฺมานิ อธมฺมกมฺม**นฺติอาทีสุ ปน "**ธโมฺม**"ติ ปาฬิยา อธิวจนํฯ ตสฺมา ยํ ยถาวุตฺตาย ปาฬิยา น กริยติ, ตํ อธมฺมกมฺมนฺติ เวทิตพฺพํฯ อยเมตฺถ สเงฺขโป, วิตฺถาโร ปน ปาฬิยํเยว อาคโตฯ โส จ โข ญตฺติทุติยญตฺติจตุตฺถกมฺมานํเยว วเสนฯ ยสฺมา ปน ญตฺติกเมฺม ญตฺติทุติยญตฺติจตุเตฺถสุ วิย หาปนํ วา อญฺญถา กรณํ วา นตฺถิ, อปโลกนกมฺมญฺจ สาเวตฺวาว กริยติ, ตสฺมา ตานิ ปาฬิยํ น ทสฺสิตานิ, เตสํ สเพฺพสมฺปิ กมฺมานํ วินิจฺฉยํ ปรโต วณฺณยิสฺสามฯ

จตุวคฺคกรณาทิกถา

๓๘๘. อิทานิ ยทิทํ ฉฏฺฐํ ธเมฺมน สมคฺคกมฺมํ นาม, ตํ เยหิ สเงฺฆหิ กาตพฺพํ, เตสํ ปเภทํ ทเสฺสตุํ "**ปญฺจ สงฺฆา**"ติอาทิ วุตฺตํฯ **กมฺมปฺปโตฺต**ติ กมฺมํ ปโตฺต, กมฺมยุโตฺต กมฺมารโหฯ น กิญฺจิ กมฺมํ กาตุํ นารหตีติ อโตฺถฯ

๓๘๙. **จตุวคฺคกรณเญฺจ ภิกฺขเว กมฺมํ ภิกฺขุนิจตุโตฺถ**ติอาทิ ปริสโต กมฺมวิปตฺติทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ ตตฺถ อุกฺขิตฺตกคฺคหเณน กมฺมนานาสํวาสโก คหิโต, นานาสํวาสกคฺคหเณน ลทฺธินานาสํวาสโกฯ **นานาสีมาย ฐิตจตุโตฺถ**ติ สีมนฺตริกาย วา พหิสีมาย วา หตฺถปาเส ฐิเตนาปิ สทฺธึ จตุวโคฺค หุตฺวาติ อโตฺถฯ

๓๙๓. **ปาริวาสิกจตุโตฺถ**ติอาทิ ปริวาสาทิกมฺมานํเยว ปริสโต วิปตฺติทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ, เตสํ วินิจฺฉยํ ปรโต วณฺณยิสฺสามฯ

๓๙๔. **เอกจฺจสฺส ภิกฺขเว สงฺฆมเชฺฌ ปฏิโกฺกสนา รุหตี**ติอาทิ ปฏิกฺุกฏฺฐกตกมฺมสฺส กุปฺปากุปฺปภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ **ปกตตฺตสฺสา**ติ อวิปนฺนสีลสฺส ปาราชิกํ อนชฺฌาปนฺนสฺสฯ **อานนฺตริกสฺสา**ติ อตฺตโน อนนฺตรํ นิสินฺนสฺสฯ

เทฺวนิสฺสารณาทิกถา

๓๙๕. เทฺวมา ภิกฺขเว นิสฺสารณาติอาทิ วตฺถุโต กมฺมานํ กุปฺปากุปฺปภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ ตตฺถ **"อปฺปโตฺต นิสฺสารณํ, ตเญฺจ สโงฺฆ นิสฺสาเรติ, สุนิสฺสาริโต"**ติ อิทํ ปพฺพาชนียกมฺมํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ปพฺพาชนียกเมฺมน หิ วิหารโต นิสฺสาเรนฺติ, ตสฺมา ตํ ''นิสฺสารณา''ติ วุจฺจติฯ ตเญฺจส ยสฺมา กุลทูสโก น โหติ, ตสฺมา อาเวณิเกน ลกฺขเณน อปฺปโตฺตฯ ยสฺมา ปนสฺส อากงฺขมาโน สโงฺฆ ปพฺพาชนียกมฺมํ กเรยฺยาติ วุตฺตํ, ตสฺมา สุนิสฺสาริโต โหติฯ **ตเญฺจ สโงฺฆ นิสฺสาเรตี**ติ สเจ สโงฺฆ ตชฺชนียกมฺมาทิวเสน นิสฺสาเรติ, โส ยสฺมา ตตฺถ ''ติณฺณํ ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ อากงฺขมาโน สโงฺฆ ตชฺชนียกมฺมํ กเรยฺย – เอโก ภณฺฑนการโก โหติ กลหการโก วิวาทการโก ภสฺสการโก สเงฺฆ อธิกรณการโก, เอโก พาโล โหติ อพฺยโตฺต อาปตฺติพหุโล อนปทาโน, เอโก คิหิสํสโฎฺฐ วิหรติ อนนุโลมิเกหิ คิหิสํสเคฺคหี''ติ (จูฬว. ๓๙๕) เอวํ เอเกเกนปิ องฺเคน นิสฺสารณา อนุญฺญาตา, ตสฺมา สุนิสฺสาริโตฯ

๓๙๖. โอสารณาติ ปเวสนาฯ **ตตฺถ ตเญฺจ สโงฺฆ โอสาเรตี**ติ อุปสมฺปทกมฺมวเสน ปเวเสติฯ **โทสาริโต**ติ ทุโอสาริโตฯ สหสฺสกฺขตฺตุมฺปิ อุปสมฺปาทิโต อนุปสมฺปโนฺนว โหติ อาจริยุปชฺฌายา จ สาติสารา, ตถา เสโส การกสโงฺฆ, น โกจิ อาปตฺติโต มุจฺจติฯ อิติ อิเม เอกาทส อภพฺพปุคฺคลา โทสาริตาฯ หตฺถจฺฉินฺนาทโย ปน ทฺวตฺติํส สุโอสาริตา, อุปสมฺปาทิตา อุปสมฺปนฺนาว โหนฺติ, น เต ลพฺภา กิญฺจิ วตฺตุํฯ อาจริยุปชฺฌายา ปน การกสโงฺฆ จ สาติสารา, น โกจิ อาปตฺติโต มุจฺจติฯ

๓๙๗. อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุสฺส น โหติ อาปตฺติ ทฎฺฐพฺพาติอาทิ อภูตวตฺถุวเสน อธมฺมกมฺมํ, ภูตวตฺถุวเสน ธมฺมกมฺมญฺจ ทเสฺสตุํ วุตฺตํฯ ตตฺถ **ปฎินิสฺสชฺชิตา**ติ ปฎินิสฺสชฺชิตพฺพาฯ

อุปาลิปุจฺฉากถา

๔๐๐. อุปาลิปเญฺหสุปิ วตฺถุวเสเนว ธมฺมาธมฺมกมฺมํ วิภตฺตํฯ ตตฺถ เทฺว นยา – เอกมูลโก จ ทฺวิมูลโก จฯ เอกมูลโก อุตฺตาโนเยวฯ ทฺวิมูลเก ยถา สติวินโย อมูฬฺหวินเยน สทฺธิํ เอกา ปุจฺฉา กตา, เอวํ อมูฬฺหวินยาทโยปิ ตสฺสปาปิยฺยสิกาทีหิฯ อวสาเน ปน **อุปสมฺปทารหํ อุปสมฺปาเทตี**ติ เอกเมว ปทํ โหติฯ ปรโต ภิกฺขูนมฺปิ สติวินยํ อาทิํ กตฺวา เอเกเกน สทฺธิํ เสสปทานิ โยเชตพฺพานิฯ

ตชฺชนียกมฺมกถา

๔๐๗. อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ ภณฺฑนการโกติอาทิ ''อธเมฺมนวคฺคํ, อธเมฺมนสมคฺคํ; ธเมฺมนวคฺคํ, ธมฺมปติรูปเกนวคฺคํ, ธมฺมปติรูปเกนสมคฺค''นฺติ อิเมสํ วเสน จกฺกํ พนฺธิตฺวา ตชฺชนียาทีสุ สตฺตสุ กเมฺมสุ ปฎิปสฺสทฺธีสุ จ วิปตฺติทสฺสนตฺถํ วุตฺตํฯ ตตฺถ **อนปทาโน**ติ อปทานวิรหิโตฯ อปทานํ วุจฺจติ ปริเจฺฉโท; อาปตฺติปริเจฺฉทวิรหิโตติ อโตฺถฯ ตโต ปรํ ปฎิกฺกุฎฺฐกตกมฺมปฺปเภทํ ทเสฺสตุํ สาเยว ปาฬิ ''อกตํ กมฺม''นฺติอาทีหิ สํสนฺทิตฺวา วุตฺตาฯ ตตฺถ น กิญฺจิ ปาฬิอนุสาเรน น สกฺกา วิทิตุํ, ตสฺมา วณฺณนํ น วิตฺถารยิมฺหาติฯ

จเมฺปยฺยกฺขนฺธกวณฺณนา นิฎฺฐิตาฯ

๑๐. โกสมฺพกกฺขนฺธกํ

โกสมฺพกวิวาทกถา

๔๕๑. โกสมฺพกกฺขนฺธเก – **ตํ ภิกฺขุํ อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิปึสู**ติ เอตฺถ อยมนุปุพฺพิกถา – เทฺว กิร ภิกฺขู เอกสฺมึ อาวาเส วสนฺติ วินยธโร จ สุตฺตนฺติโก จฯ เตสุ สุตฺตนฺติโก ภิกฺขุ เอกทิวสํ วจฺจกุฏึ ปวิฏฺโฐ อาจมนอุทกาวเสสํ ภาชเน ฐเปตฺวาว นิกฺขมิฯ วินยธโร ปจฺฉา ปวิฏฺโฐ ตํ อุทกํ ทิสฺวา นิกฺขมิตฺวา ตํ ภิกฺขุํ ปุจฺฉิ – ''อาวุโส, ตยา อิทํ อุทกํ ฐปิต''นฺติ? ''อามาวุโส''ติฯ **''กึ ตฺวํ** เอตฺถ อาปตฺติภาวํ น ชานาสี''ติ? ''อาม, น ชานามี''ติฯ ''โหติ, อาวุโส เอตฺถ อาปตฺตี''ติ? ''สเจ โหติ, เทสิสฺสามี''ติฯ ''สเจ ปน เต, อาวุโส, อสญฺจิจฺจ อสติยา กตํ, นตฺถิ อาปตฺตี''ติฯ โส ตสฺสา อาปตฺติยา อนาปตฺติทิฏฺฐิ อโหสิฯ

วินยธโรปิ อตฺตโน นิสฺสิตกานํ ''อยํ สุตฺตนฺติโก อาปตฺตึ อาปชฺชมาโนปิ น ชานาตี''ติ อาโรเจสิฯ เต ตสฺส นิสฺสิตเก ทิสฺวา ''ตุมฺหากํ อุปชฺฌาโย อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวาปิ อาปตฺติภาวํ น ชานาตี''ติ อาหํสุฯ เต คนฺตฺวา อตฺตโน อุปชฺฌายสฺส อาโรเจสุํฯ โส เอวมาห – ''อยํ วินยธโร ปุเพฺพ อนาปตฺตี''ติ วตฺวา ''อิทานิ อาปตฺตี''ติ วทติฯ มุสาวาที เอโสติฯ เต คนฺตฺวา ''ตุมฺหากํ อุปชฺฌาโย มุสาวาที''ติ เอวํ อญฺญมญฺญํ กลหํ วฑฺฒยึสุฯ ตโต วินยธโร โอกาสํ ลภิตฺวา ตสฺส อาปตฺติยา อทสฺสเน อุเกฺขปนียกมฺมํ อกาสิฯ เตน วุตฺตํ – ''ตํ ภิกฺขุํ อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิปึสู''ติฯ

๔๕๓. ***ภิโนฺน ภิกฺขุสโงฺฆ ภิโนฺน ภิกฺขุสโงฺฆ***ติ เอตฺถ น ตาว ภิโนฺน; อปิจ โข ยถา เทเว วุฏฺเฐ ''อิทานิ สสฺสํ นิปฺผนฺน''นฺติ วุจฺจติ, อวสฺสญฺหิ ตํ นิปฺผชฺชิสฺสติ, เอวเมว อิมินา การเณน อายตึ อวสฺสํ ภิชฺชิสฺสติ, โส จ โข กลหวเสน น สงฺฆเภทวเสน, ตสฺมา ''ภิโนฺน''ติ วุตฺตํฯ สมฺภมอตฺถวเสน เจตฺถ อาเมฑิตํ เวทิตพฺพํฯ

๔๕๔. **เอตมตฺถํ ภาสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามี**ติ กสฺมา เอวํ ภาสิตฺวา ปกฺกามิ? สเจ หิ ภควา อุเกฺขปเก วา ''อการเณ ตุเมฺหหิ โส ภิกฺขุ อุกฺขิโตฺต''ติ วเทยฺย, อุกฺขิตฺตานุวตฺตเก วา ''ตุเมฺห อาปตฺตึ อาปนฺนา''ติ วเทยฺย, ''เอเตสํ ภควา ปโกฺข, เอเตสํ ภควา ปโกฺข''ติ วตฺวา อาฆาตํ พเนฺธยฺยุํ, ตสฺมา ตนฺติเมว ฐเปตฺวา เอตมตฺถํ ภาสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

๔๕๕. **อตฺตนา วา อตฺตาน**นฺติ เอตฺถ โย สเงฺฆน อุเกฺขปนียกตานํ อธมฺมวาทีนํ ปเกฺข นิสิโนฺน ''ตุเมฺห กึ ภณถา''ติ เตสญฺจ อิตเรสญฺจ ลทฺธึ สุตฺวา ''อิเม อธมฺมวาทิโน, อิตเร ธมฺมวาทิโน''ติ จิตฺตํ อุปฺปาเทติ, อยํ เตสํ มเชฺฌ นิสิโนฺนว เตสํ นานาสํวาสโก โหติ, กมฺมํ โกเปติ, อิตเรสมฺปิ หตฺถปาสํ อนาคตตฺตา โกเปติฯ เอวํ อตฺตนา วา อตฺตานํ นานาสํวาสกํ กโรติฯ **สมานสํวาสก**นฺติ เอตฺถาปิ โย อธมฺมวาทีนํ ปเกฺข นิสิโนฺน ''อธมฺมวาทิโน อิเม, อิตเร ธมฺมวาทิโน''ติ เตสํ มชฺฌํ ปวิสติ, ยตฺถ วา ตตฺถ วา ปน ปเกฺข นิสิโนฺน ''อิเม ธมฺมวาทิโน''ติ คณฺหาติ, อยํ อตฺตนา วา อตฺตานํ สมานสํวาสกํ กโรตีติ เวทิตโพฺพฯ

๔๕๖. **กายกมฺมํ วจีกมฺม**นฺติ เอตฺถ กาเยน ปหรนฺตา กายกมฺมํ อุปทํเสนฺติ, ผรุสํ วทนฺตา วจีกมฺมํ อุปทํเสนฺตีติ เวทิตพฺพาฯ **หตฺถปรามาสํ กโรนฺตี**ติ โกธวเสน หเตฺถหิ อญฺญมญฺญํ ปรามสนํ กโรนฺติฯ **อธมฺมิยายมาเน**ติ อธมฺมิยานิ กิจฺจานิ กุรุมาเนฯ **อสโมฺมทิกาวตฺตมานายา**ติ อสโมฺมทิกาย วตฺตมานายฯ อยเมว วา ปาโฐฯ สโมฺมทนกถาย อวตฺตมา

นายาติ อโตฺถฯ **เอตฺตาวตา น อญฺญมญฺญ**นฺติ เอตฺถ เทฺว ปนฺติโย กตฺวา อุปจารํ มุญฺจิตฺวา นิสีทิตพฺพํ, ธมฺมิยายมาเนน ปน สโมฺมทิกาย วตฺตมานาย อาสนนฺตริกาย นิสีทิตพฺพํ, เอเกกํ อาสนํ อนฺตรํ กตฺวา นิสีทิตพฺพํฯ

๔๕๗-๔๕๘. **มา ภณฺฑน**นฺติอาทีสุ ''อกตฺถา''ติ ปาฐเสสํ คเหตฺวา ''มา ภณฺฑนํ อกตฺถา''ติ เอวมโตฺถ ทฎฺฐโพฺพฯ **อธมฺมวาที**ติ อุกฺขิตฺตานุวตฺตเกสุ อญฺญตโรฯ อยํ ปน ภิกฺขุ ภควโต อตฺถกาโม, อยํ กิรสฺส อธิปฺปาโย ''อิเม ภิกฺขู โกธาภิภูตา สตฺถุ วจนํ น คณฺหนฺติ, มา ภควา เอเต โอวทโนฺต กิลมิตฺถา''ติ ตสฺมา เอวมาหฯ ภควา ปน ''ปจฺฉาปิ สญฺญํ ลภิตฺวา โอรมิสฺสนฺตี''ติ เตสํ อนุกมฺปาย อตีตวตฺถุํ อาหริตฺวา กเถสิฯ ตตฺถ **อนตฺถโต**ติ อนโตฺถ อโต; เอตสฺมา **เม** ปุริสา อนโตฺถติ วุตฺตํ โหติฯ อถ วา อนตฺถโตติ อนตฺถโทฯ เสสํ ปากฎเมวฯ

๔๖๔. **ปุถุสโทฺท**ติอาทิคาถาสุ ปน ปุถุ มหา สโทฺท อสฺสาติ **ปุถุสโทฺทฯ สมชโน**ติ สมาโน เอกสทิโส ชโน; สโพฺพ จายํ ภณฺฑนการโกชโน สมนฺตโต สทฺทนิจฺฉารเณน ปุถุสโทฺท เจว สทิโส จาติ วุตฺตํ โหติฯ **น พาโล โกจิ มญฺญถา**ติ ตตฺถ โกจิ เอโกปิ ''อหํ พาโล''ติ น มญฺญิตฺถ; สเพฺพปิ ปณฺฑิตมานิโนเยวฯ **นาญฺญํ ภิโยฺย อมญฺญรุ**นฺติ โกจิ เอโกปิ ''อหํ พาโล''ติ จ น มญฺญิตฺถ; ภิโยฺย จ สงฺฆสฺมิํ ภิชฺชมาเน อญฺญมฺปิ เอกํ ''มยฺหํ การณา สโงฺฆ ภิชฺชตี''ติ อิทํ การณํ น มญฺญิตฺถาติ อโตฺถฯ

ปริมุฎฺฐาติ ปริมุฎฺฐสฺสติโนฯ **วาจาโคจรภาณิโน**ติ ราการสฺส รสฺสาเทโส กโต , วาจาโคจรา น สติปฎฺฐานาทิโคจราฯ ภาณิโน จ กถํ ภาณิโน? **ยาวิจฺฉนฺติ มุขายามํ** ยาว มุขํ ปสาเรตุํ อิจฺฉนฺติ, ตาว ปสาเรตฺวา ภาณิโน, เอโกปิ สงฺฆคารเวน มุขสโงฺกจํ น กโรตีติ อโตฺถฯ **เยน นีตา**ติ เยน กลเหน อิมํ นิลฺลชฺชภาวํ นีตาฯ **น ตํ วิทู**ติ น ตํ ชานนฺติ, ''เอวํ สาทีนโว อย''นฺติฯ

เย จ ตํ อุปนยฺหนฺตีติ ตํ ''อโกฺกจฺฉิ มํ, อวธิ ม''นฺติอาทิกํ อาการํ เย จ อุปนยฺหนฺติฯ **สนนฺตโน**ติ โปราโณฯ

ปเรติ ปณฺฑิเต ฐเปตฺวา ตโต อเญฺญ ภณฺฑนการกา ปเร นามฯ เต เอตฺถ สงฺฆมเชฺฌ กลหํ กโรนฺตา ''มยํ ยมามเส อุปยมาม; สตตํ สมิตํ มจฺจุสนฺติกํ คจฺฉามา''ติ น ชานนฺติฯ **เย จ ตตฺถ วิชานนฺตี**ติ เย ตตฺถ ปณฺฑิตา ''มยํ มจฺจุสมีปํ คจฺฉามา''ติ วิชานนฺติฯ **ตโต สมฺมนฺติ เมธคา**ติ เอวญฺหิ เต ชานนฺตา โยนิโสมนสิการํ อุปฺปาเทตฺวา เมธคานํ กลหานํ วูปสมาย ปฎิปชฺชนฺติฯ

อฎฺฐิจฺฉินฺนาติ อยํ คาถา พฺรหฺมทตฺตญฺจ ทีฆาวุกุมารญฺจ สนฺธาย วุตฺตาฯ เตสมฺปิ โหติ สงฺคติ, กสฺมา ตุมฺหากํ น โหติ, เยสํ โว เนว มาตาปิตูนํ อฎฺฐีนิ ฉินฺนานิ, น ปาณา หตา, น ควาสฺสธนานิ หฎานีติฯ

สเจ ลเภถาติอาทิคาถา ปณฺฑิตสหายสฺส จ พาลสหายสฺส จ วณฺณาวณฺณทีปนตฺถํ วุตฺตาฯ **อภิภุยฺย สพฺพานิ ปริสฺสยานี**ติ ปากฎปริสฺสเย จ ปฎิจฺฉนฺนปริสฺสเย จ อภิภวิตฺวา เตน สทฺธิํ อตฺตมโน สติมา จเรยฺยฯ

ราชาว รฎฺฐํ วิชิตนฺติ ยถา อตฺตโน วิชิตํ รฎฺฐํ มหาชนกราชา จ อรินฺทมมหาราชา จ ปหาย เอกกา จริํสุ; เอวํ จเรยฺยาติ อโตฺถฯ **มาตงฺครเญฺญว นาโค**ติ มาตโงฺค อรเญฺญ นา

โควฯ **มาตโงฺค**ติ หตฺถี วุจฺจติ; **นาโค**ติ มหนฺตาธิวจนเมตํฯ ยถา หิ มาตุโปสโก มาตงฺคนาโค อรญฺญ เอโก จริ, น จ ปาปานิ อกาสิฯ ยถา จ ปาลิเลยฺยโก, เอวํ เอโก จเร, น จ ปาปานิ กยิราติ วุตฺตํ โหติฯ

ปาลิเลยฺยกคมนกถา

๔๖๗. **ปาลิเลยฺยเก วิหรติ รกฺขิตวนสเณฺฑ**ติ ปาลิเลยฺยกํ อุปนิสฺสาย รกฺขิตวนสเณฺฑ วิหรติฯ **หตฺถินาโค**ติ มหาหตฺถีฯ **หตฺถิกลเภหี**ติ หตฺถิโปตเกหิฯ **หตฺถิจฺฉาเปหี**ติ ขีรูปเกหิ ทหรโปตเกหิฯ **ฉินฺนคฺคานี**ติ เตหิ ปุรโต ปุรโต คจฺฉเนฺตหิ ฉินฺนคฺคานิ ขายิตาวเสสานิ ขาณุสทิสานิ ติณานิ ขาทติฯ **โอภโคฺคภคฺค**นฺติ เตน หตฺถินาเคน อุจฺจฏฺฐานโต ภญฺชิตฺวา ภญฺชิตฺวา ปาติตํฯ **อสฺส สาขาภงฺค**นฺติ เอตสฺส สนฺตกํ สาขาภงฺคํ เต ขาทนฺติฯ **อาวิลานี**ติ เตหิ ปฐมตรํ โอตริตฺวา ปิวเนฺตหิ อาลุลิตานิ กทฺทโมทกานิ ปิวติฯ **โอคาหา**ติ ติตฺถโตฯ

นาคสฺส นาเคนาติ หตฺถินาคสฺส พุทฺธนาเคนฯ **อีสาทนฺตสฺสา**ติ รถอีสาสทิสทนฺตสฺสฯ **ยเทโก รมตี วเน**ติ ยสฺมา พุทฺธนาโค วิย อยมฺปิ หตฺถินาโค เอโก ปวิวิโตฺต วเน รมติ; ตสฺมาสฺส นาคสฺส นาเคน จิตฺตํ สเมติ, เอกีภาวรติยา เอกสทิสํ โหตีติ อโตฺถฯ

ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวาติ เอตฺถ เตมาสํ ภควา ตตฺถ วิหาสีติ เวทิตโพฺพฯ เอตฺตาวตา โกสมฺพเกหิ กิร อุพฺพาโฬฺห ภควา เตมาสํ อรญฺญํ ปวิสิตฺวา วสีติ สพฺพตฺถ กถา ปตฺถฏา อโหสิฯ

อถ โข โกสมฺพกา อุปาสกาติ อถ โข อิมํ กถาสลฺลาปํ สุตฺวา โกสมฺพิวาสิโน อุปาสกาฯ

อฏฺฐารสวตฺถุกถา

๔๖๘. **อธมฺมํ ธโมฺม**ติอาทีนิ อฏฺฐารส เภทกรวตฺถูนิ สงฺฆเภทกกฺขนฺธเก วณฺณยิสฺสามฯ

๔๗๕. **ตํ อุกฺขิตฺตกํ ภิกฺขุํ โอสาเรตฺวา**ติ ตํ คเหตฺวา สีมํ คนฺตฺวา อาปตฺติํ เทสาเปตฺวา กมฺมวาจาย โอสาเรตฺวาฯ **ตาวเทว อุโปสโถ**ติ ตํทิวสเมว อุโปสถกฺขนฺธเก วุตฺตนเยเนว สามคฺคีอุโปสโถ กาตโพฺพฯ

๔๗๖. **อมูลา มูลํ คนฺตฺวา**ติ น มูลา มูลํ คนฺตฺวา; ตํ วตฺถุํ อวินิจฺฉินิตฺวาติ อโตฺถฯ **อยํ วุจฺจติ อุปาลิ สงฺฆสามคฺคี อตฺถาเปตา พฺยญฺชนูเปตา**ติ อตฺถโต อปคตา, ‘‘สงฺฆสามคฺคี’’ติ อิมํ ปน พฺยญฺชนมตฺตํ อุเปตาฯ

๔๗๗. **สงฺฆสฺส กิเจฺจสู**ติ สงฺฆสฺส กรณีเยสุ อุปฺปเนฺนสุฯ **มนฺตนาสู**ติ วินยมนฺตนาสุฯ **อเตฺถสุ ชาเตสู**ติ วินยอเตฺถสุ อุปฺปเนฺนสุฯ **วินิจฺฉเยสู**ติ เตสํเยว อตฺถานํ วินิจฺฉเยสุฯ **มหตฺถิโก**ติ มหาอุปกาโรฯ **ปคฺคหารโห**ติ ปคฺคณฺหิตุํ วุโตฺตฯ

อนานุวโชฺช ปฐเมน สีลโตติอาทิมฺหิเยว ตาว สีลโต น อุปวโชฺชฯ **อเวกฺขิตาจาโร**ติ อเปกฺขิตาจาโร; อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการีติอาทินา นเยน อุปปริกฺขิตาจาโรฯ อฏฺฐกถาสุ ปน ‘‘อปฺปฏิจฺฉนฺนาจาโร’’ติ วุตฺตํฯ

วิสยฺหาติ อภิภวิตฺวาฯ **อนุยฺยุตฺ ภณ**นฺติ อนุญฺญาตํ อนปคตํ ภณโนฺตฯ ยสฺมา หิ โส อนุยฺยุตฺ ภณติ, อุสูยาย วา อคติคมนวเสน วา การณาปคตํ น ภณติ, ตสฺมา อตฺถํ น หาเปติฯ อุสูยาย ปน อคติคมนวเสน วา ภณโนฺต อตฺถํ หาเปติ, การณํ น เทติ, ตสฺมา โส ปริสคโต ฉมฺภติ เจว เวธติ จฯ โย อีทิโส น โหติ, อยํ ‘‘ปคฺคหารโห’’ติ ทเสฺสติฯ

กิญฺจ ภิโยฺย ‘‘ตเถว ปญฺห’’นฺติ คาถา, ตสฺสโตฺถ – ยถา จ อนุยฺยุตฺ ภณโนฺต อตฺถํ น หาเปติ, ตเถว ปริสาย มเชฺฌ ปญฺหํ ปุจฺฉิโต สมาโน น เจว ปชฺฌายติ, น จ มงฺกุ โหติฯ โย หิ อตฺถํ น ชานาติ, โส ปชฺฌายติฯ โย วตฺถุํ น สโกฺกติ, โส มงฺกุ โหติฯ โย ปน อตฺถญฺจ ชานาติ, วตฺถุญฺจ สโกฺกติ; โส น ปชฺฌายติ, น มงฺกุ โหติฯ **กาลาคต**นฺติ กเถตพฺพยุตฺตกาเล อาคตํฯ **พฺยากรณารห**นฺติ ปญฺหสฺส อตฺถานุโลมตาย พฺยากรณานุจฺฉวิกํฯ **วโจ**ติ วทโนฺต; เอวรูปํ วจนํ ภณโนฺตติ อโตฺถฯ **รเญฺชตี**ติ โตเสติฯ **วิญฺญูปริส**นฺติ วิญฺญูนํ ปริสํฯ

อาเจรกมฺหิ จ สเกติ อตฺตโน อาจริยวาเทฯ **อลํ ปเมตุ**นฺติ วีมํสิตุํ ตํ ตํ การณํ ปญฺญาย ตุลยิตุํ สมโตฺถฯ **ปคุโณ**ติ กตปริจโย ลทฺธาเสวโนฯ **กเถตเว**ติ กเถตเพฺพฯ **วิรทฺธิโกวิโท**ติ วิรทฺธฏฺฐานกุสโลฯ

ปจฺจตฺถิกา เยน วชนฺตีติ อยํ คาถา ยาทิเส กเถตเพฺพ ปคุโณ, ตํ ทเสฺสตุํ วุตฺตาฯ อยเญฺหตฺถ อโตฺถ – ยาทิเสน กถิเตน ปจฺจตฺถิกา จ นิคฺคหํ คจฺฉนฺติ, มหาชโน จ สญฺญปนํ คจฺฉติ; สญฺญตฺติํ อวโพธนํ คจฺฉตีติ อโตฺถฯ ยญฺจ กเถโนฺต สกํ อาทายํ อตฺตโน อาจริยวาทํ น หาเปติ, ยสฺมิํ วตฺถุสฺมิํ อธิกรณํ อุปฺปนฺนํ, ตทนุรูปํ อนุปฆาตกรํ ปญฺหํ พฺยากรมาโน ตาทิเส กเถตเพฺพ ปคุโณ โหตีติฯ

ทูเตยฺยกเมฺมสุ อลนฺติ อฏฺฐหิ ทูตเงฺคหิ สมนฺนาคตตฺตา สงฺฆสฺส ทูเตยฺยกเมฺมสุ สมโตฺถฯ สุฏฺฐุ อุคฺคณฺหาตีติ **สมุคฺคโห**ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ – ยถา นาม อาหุนํ อาหุติปิณฺฑํ สมุคฺคณฺหนฺติ, เอวํ ปีติโสมนสฺสชาเตเนว เจตสา สงฺฆสฺส กิเจฺจสุ สมุคฺคโห, สงฺฆสฺสกิเจฺจสุ ตสฺส ตสฺส กิจฺจสฺส ปฏิคฺคาหโกติ อโตฺถฯ **กรํ วโจ**ติ วจนํ กโรโนฺตฯ **น เตน มญฺญตี**ติ เตน วจนกรเณน ‘‘อหํ กโรมิ, สงฺฆภารํ นิตฺถรามี’’ติ น มานาติมานํ ชเปฺปติฯ

อาปชฺชติ ยาวตเกสุ วตฺถูสูติ ยตฺตเกสุ วตฺถูสุ อาปตฺติํ อาปชฺชมาโน อาปชฺชติฯ **โหติ ยถา จ วุฏฺฐิตี**ติ ตสฺสา จ อาปตฺติยา ยถา วุฏฺฐานํ โหติฯ **เอเต วิภงฺคา**ติ เยสุ วตฺถูสุ อาปชฺชติ, ยถา จ วุฏฺฐานํ โหติ, อิเมสํ อตฺถานํ โชตกา เอเต วิภงฺคาฯ **อุภยสฺสา**ติ อุภเย อสฺสฯ **สฺวาคตา**ติ สุฏฺฐุ อาคตาฯ **อาปตฺติวุฏฺฐานปทสฺส โกวิโท**ติ อาปตฺติวุฏฺฐานการณกุสโลฯ

ยานิ จาจรนฺติ ยานิ จ ภณฺฑนการณาทีนิ อาจรโนฺต ตชฺชนียกมฺมาทิวเสน นิสฺสารณํ คจฺฉติฯ **โอสารณํ ตํวุสิตสฺส ชนฺตุโน**ติ ตํ วตฺตํ วุสิตสฺส ชนฺตุโน, ยา โอสารณา กาตพฺพา, เอตมฺปิ ชานาติฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมวาติฯ

โกสมฺพกกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตาฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย

มหาวคฺควณฺณนา สมตฺตาฯ

มหาวคฺค-อฏฺฐกถา นิฏฺฐิตาฯ